

Psikoloji alışmaları aşağıdaki indeksde yer almaktadır;
Web of Science Core Collection, Emerging Sources Citation Index (ESCI)
Türk Psikiyatri Dizini

Studies in Pscyhology is covered in;
Web of Science Core Collection, Emerging Sources Citation Index (ESCI)
Turkish Psychiatry Index

EDİTÖRYAL KURUL / EDITORIAL BOARD

Tevfik ALICI	Uludağ Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, Bursa, Türkiye
Gökçe BAŞBUĞ	Sungkyunkwan University SKK Graduate School of Business, Seoul, Korea
Mahmut BAYAZIT	Sabancı Üniversitesi, Yönetim Bilimleri Fakültesi, İstanbul Türkiye
Sevim CESUR	İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye
Charissa CHEAH	The University of Maryland, College of Arts, Humanities, and Social Sciences, Department of Psychology, Baltimore, USA
Anastasia EFKLIDES	Aristotle University of Thessaloniki Faculty of Philosophy School of Psychology, Thessaloniki, Greece
Sema KARAKELLE	İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye
Aylin KÜNTAY	Koç Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye
Gökhan MALKOÇ	İstanbul Medipol Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye
Ian PARKER	University of Leicester, School of Business, Leicester, UK
Özlem SERTEL BERK	İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye
Diane SUNAR	İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye
Göklem TEKDEMİR YURTAŞ	İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye
Şeyda TÜRK SMITH	Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye
Pınar ÜNSAL	İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye

DERGİ YAZI KURULU / EDITORIAL MANAGEMENT

Baş Editör / Editor in Chief

İlknur ÖZALP TÜRETGEN İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye

Yönetici Editörler / Production Editors

Büşra ALPARSLAN İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye

Nermin TAŞKALE İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye

İstatistik Editörü / Statistics Editor

Özlem Sertel BERK İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye

İngilizce Dil Editörü / English Language Editor

Dorian Gordon BATES İstanbul Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksek Okulu, İstanbul, Türkiye

Alan James NEWSON İstanbul Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksek Okulu, İstanbul, Türkiye

Dergide yer alan yazılardan ve aktarılan görüşlerden yazarlar sorumludur.

Papers and the opinions in the Journal are the responsibility of the authors.

Haziran ve Aralık aylarında, yılda iki sayı olarak yayınlanan hakemli, açık erişimli ve uluslararası bilimsel bir dergidir.

This is an international, scholarly, peer-reviewed, open-access journal published biannually in June and December.

Sahibi / Owner

İstanbul Üniversitesi / Istanbul University

Yayın Sahibi Temsilcisi / Representative of Owner

Psikoloji Çalışmaları dergisinin sahibi adına temsilcisi:

Prof. Dr. Hayati DEVELİ (İstanbul, Türkiye)

Representative of Studies in Psychology on behalf of owner is

Prof. Dr. Hayati DEVELİ (İstanbul, Turkey)

Sorumlu Müdür / Director

Doç. Dr. / Assoc. Prof. Dr. Özlem SERTEL BERK

Yazışma Adresi / Correspondence Address:

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü,

Ordu Cad. No. 196, 34459 Laleli, İstanbul - Türkiye

Tel: + 90 (212) 455 57 00

e-mail: sp@istanbul.edu.tr

http://sp.istanbul.edu.tr

Yayıncı Kuruluş / Publishing Company

İstanbul Üniversitesi Yayınevi / Istanbul University Press

İstanbul Üniversitesi Merkez Kampüsü,

34452 Beyazıt, Fatih / İstanbul - Türkiye

Phone / Telefon: +90 (212) 440 00 00

Yayına Hazırlayan / Prepared by

Yerküre Tanıtım ve Yayıncılık Hizmetleri A.Ş.

Cumhuriyet Caddesi 48/3B Harbiye 34367 İstanbul - Türkiye

Phone / Telefon: +90 (212) 240 28 20

Fax / Faks: +90 (212) 241 68 20

www.yerkure.com.tr

Baskı / Printed in

İlbey Matbaa Kağıt Reklam Org. Múc. San. Tic. Ltd. Şti.

2. Matbaacılar Sitesi 3NB 3 Topkapı / Zeytinburnu, İstanbul - Turkey

www.ilbeymatbaa.com.tr

Sertifika No: 17845

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Araştırma Makaleleri / Research Articles

- Tek Yumurta İkizi Ergenlerde İkiz Bağı ve Ayrışma-Bütünleşme Süreci
Twin Bond and Separation-Integration Process in Identical Twin Adolescents
Şule Baştemur 1-22
- Üniversite Öğrencilerinde Dışadönüklük, Sosyal Ağları Kullanma Sıklığı ve Cinsiyetin Problemlili
Sosyal Ağ Kullanımına Etkisinin İncelenmesi
*Examining the Effect of Extraversion, Frequency of Social Networks Use, and Gender on
Problematic Use of Social Network among University Students*
Ahmet Kesici 23-44
- Comparison of Earliest and Later Autobiographical Memories in Young and Middle-Aged Adults
Genç ve Orta Yaşlı Yetişkinlerin En Eski ve Daha Sonraki Otobiyografik Anılarının Karşılaştırılması
Berivan Ece, Burcu Demiray, Sezin Öner, Sami Gülgöz 45-78
- Kadın ve Erkeklerde Olumsuz Değerlendirilme Korkusunun Belirlenmesinde Algılanan
Ebeveyn Tutumları ve Benlik Saygısının Rolü
*The Role of Self-Esteem and Perceived Parental Attitudes in Determining Fear of Negative
Evaluation in Men and Women*
Sinem Cankardaş 79-97
- 4-6 Yaş Çocuklarında Kaynak Dağıtımında Eşitsizlikten Kaçınmayı Etkileyen Faktörlerin
İncelenmesi
*Investigation of Factors Affecting Inequality Aversion In Resource Distribution In 4-6 Year Old
Children*
Ezgi Acun, Sema Karakelle 99-119
- Romantik İlişki Becerileri Psikoeğitim Programının Etkinliğinin Sınanması: Bir Pilot Çalışma
*Examining the Effectiveness of a Romantic Relationship Skills Psychoeducation Program:
A Pilot Study*
Ahmet Togay, İrem Şahin, Meral Atıcı 121-149
- Büyük Veri ve Derlem Anlambilim Açısından Aşk Kavramı: Anlam, Gönderim ve Metafor
*The Concept of Love From the Perspectives of Big Data and Corpus Semantics: Meaning, Reference,
and Metaphor*
Engin Arık, Beril T. Arık 151-178
- Remember/Know and Modality Effects in a Forced-Choice Test of False Memory
Sahte Hatıralarda Zorunlu Seçim Yöntemi ile Hatırlıyorum/Biliyorum ve Modalite Etkileri
Gökhan Şahin, Hasan Gürkan Tekman 179-193

Derlemeler/Reviews

- Rethinking the Golden Age of Social Psychology
Sosyal Psikolojinin Altın Çağını Yeniden Düşünmek
Onurcan Yılmaz, Hasan G. Bahçekapılı 195-207
- "Kendini Unutmak": Psikoloji Araştırmalarında Tevazu
"Forgetting Oneself": Humility in Psychology Studies
Emine Yücel, Gökhan Arslantürk 209-243

Tek Yumurta İkizi Ergenlerde İkiz Bağı ve Ayrışma-Bütünleşme Süreci

Twin Bond and Separation-Integration Process in Identical Twin Adolescents

Şule Baştemur¹

Bu araştırma Vth International Eurasian Educational Research Congress'de sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

¹Dr. Öğr. Üyesi, Ordu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, Ordu, Türkiye

ORCID: Ş.B. 0000-0003-3940-0565

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Şule Baştemur,
Ordu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık
Anabilim Dalı, Ordu, Türkiye
E-posta/E-mail: sulebasstemur@odu.edu.tr

Başvuru/Submitted: 25.09.2018

Revizyon Talebi/Revision Requested:
23.10.2018

Son Revizyon/Last Revision Received:
09.01.2019

Kabul/Accepted: 11.01.2019

Online Yayın/Published Online: 16.04.2019

Atıf/Citation: Bastemur, S. (2019). Tek yumurta ikizi ergenlerde ikiz bağı ve ayrışma-bütünleşme süreci. *Psikoloji Çalışmaları - Studies in Psychology*, 39(1): 1-22.

<https://doi.org/10.26650/SP2018-0024>

ÖZ

Bu çalışmada tek yumurta ikizi ergenlerin ikiz bağı ve ayrışma-bütünleşme sürecine yönelik deneyimlerinin derinlemesine araştırılması amaçlanmaktadır. İkiz psikolojisi bağlamında sağlıklı birey olabilmek için, sağlıklı ayrışma ve bütünleşme ve sağlıklı ikiz bağı gerekmektedir. Bu iki süreç hem birbirleri ile ilişkilidir hem de birbirlerinden önemli düzeyde etkilenmektedir. Aynı zamanda, alan yazında ikizlerin en çok problem yaşadıkları alanlar olarak da tanımlanmaktadır. Bu iki sürecin beraber incelenmesi de ikizlerin sağlıklı kimlik geliştirmeleri için önemlidir. Sağlıklı kimlik gelişimi de ikizlerin bireyselleşme süreçleri noktasında önemlidir. Bu çalışmada kartopu örnekleme yöntemi ile ulaşılan üç kadın-kadın, üç erkek-erkek tek yumurta ikizleri ile görüşme yapılmıştır. Araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu ve yarı yapılandırılmış görüşme soruları her bir ikiz eşine ayrı ayrı sorulmuştur. Araştırmada yorumlayıcı fenomenolojik analiz yöntemi kullanılarak yapılan analizlerde, ayrışma ve bütünleşme, ikiz bağı ve ikizliğin paradoksu üst temaları ortaya çıkmıştır. Ayrışma ve bütünleşme üst teması altında ebeveyn tutumları, benzerlikler ve ortak yaşantılar, rol karmaşası ana temaları; ikiz bağı üst teması altında ayrılık kaygısı, ikiz kaybı korkusu ve benliğin ikiz eşine bağlı olması ana temaları; son olarak ikizliğin paradoksu üst teması altında bireyselleşme çabaları ve rekabet ana temaları ortaya çıkmıştır. Üst temalar, ana temalar ve alt kategoriler alan yazın ışığında tartışılmış, gelecek çalışmalara ve çalışmacılara önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tek yumurta ikizleri, ayrışma-bütünleşme, ikiz bağı, ikiz psikolojisi

ABSTRACT

The purpose of this study is to deeply investigate the experience of twin bond and separation-integration processes in monozygotic (identical) twin adolescents. To be a healthy individual in the context of twin psychology, healthy separation-integration and healthy twin bond process are required. These two processes are both related to and significantly affected by each other. Moreover, twins' separation-integration and twin bond process are defined as one of the most problematic areas in literature. Studying these two processes together is important for twins to develop healthy identities. Healthy identity development is also significant for individuation of twins. In this study, three female-female and three male-male monozygotic twins, obtained through the snowball sampling method, were interviewed. The closed-ended questions and semi-structured interview questions were prepared by the researcher and asked to each twin separately. The interpretive phenomenological analysis method was used and separation and integration, twin bond and twinship paradox superordinate themes emerged. The main themes of parental attitudes, similarities and shared experiences, and role conflict were emerged under the separation and integration superordinate theme; separation anxiety, twin loss anxiety and dependence of self on the twin pair were emerged under the twin bond superordinate theme; and individualization efforts and competition emerged under the twinship paradox superordinate theme. The superordinate themes, main themes and subcategories were discussed in light of the literature. Suggestions to future researchers and implications are also provided.

Keywords: Monozygotic twins, separation-integration, twin bond, twin psychology

EXTENDED ABSTRACT

The twin bond and separation-integration processes in monozygotic twins are the primary variables that affect personality structures in twins. Separation-integration and twin bond are considered variables that cause twins to have problems in individualization (Klein, 2012). These two processes also affect each other significantly (Ainslie, 1997). As a definition, separation and integration in twins is a concept representing separation between twins in certain traits and integration with the twin in certain traits (Siemon, 1980). The twin bond is defined as a bond that starts in the mother's womb and connects twins to each other in a conscious or unconscious manner through their experiences (Klein, 2003). This bond causes twins to be connected to each other through a high level of telepathy or a super sensual feeling (Pearlman & Ganon, 2000). Twin bond and separation-integration has both positive and negative effects (Withrow & Schwiebert, 2005). While some of the positive effects are, a strong empathic relationship (Ainslie, 1997), a sense of trust (Adelman & Siemon, 1986), a protective factor from loneliness (Wilson, 1975); inter-identification (Ainslie, 1997), similar personalities and individualization problems (Schave & Ciriello, 1983) are examples of negative effects of the twin bond. Since there is limited research available concerning the twin individuation process, this study aims to explore the experiences of monozygotic twins regarding the separation-integration process and the twin bond during the adolescence period where the search for identity comes to the fore.

Method

The qualitative research method was used in this study in order to investigate the separation-integration and twin bond processes between twin adolescents. The study shows the research steps through the main concepts of the phenomenological method such as lived experience, intentionality, epoché, phenomenological reduction, imaginative variation and co-researchers. A total of 12 monozygotic twins (6 pairs) consisting of 3 female-female and 3 male-male pairs were interviewed in the study. The participants were obtained through the snowball sampling method. Five closed-ended questions and 12 semi-structured interview questions were prepared with the support of three specialists. The questions in the interview form concerned the parents' behavior towards their being twins, whether any comparison was made between twins, what kind of comparison was made, the equal roles given to them by parents or their roles related to being twins, their duties and responsibilities, relationships with each other, whether they put pressure on each other, their personality similarities and differences, the empathic twin bond, the experiences they had in their social life due to being twins and the impact of the relationship or bond between them on their social relationships with their friends. The interpretative phenomenological analysis method was used for data analysis. For internal validity, the dataset was sent to different specialists. Research approval conducted from the Provincial Directorate of National Education.

Results

Separation and integration, twin bond and twinship paradox superordinate themes emerged. Separation and integration is a concept meaning that twins both resemble and differ from each other in certain traits. In this way, twins can be considered as two different people rather than one. Patterns related to separation and integration created the master themes of parent attitudes, similarities/shared experiences and role conflict. The second superordinate theme is the twin bond which is a different concept. Attachment to each other means that "self-concept of one twin depends on his/her twin sibling" or "a twin feels incomplete in the absence of his/her twin" (Ainslie, 1997, p. 69). The analysis of the patterns repeated by the participants in the study revealed that master themes of separation anxiety, fear of losing a twin and dependence of self on the twin sibling. Separation anxiety includes twins' refusal to stay away from their siblings and desire to have their twins close all the time. The last superordinate theme is the twinship paradox. The concept of twinship paradox is used for situations where a person does not like being a twin or likes being a twin at certain points but wants to be different at certain points. The study revealed that the twins both liked being twins and tried to be different

from their siblings as well. The main themes of individualization efforts, a desire to live alone and competition emerged under this theme.

Discussion

The most influential people for both twins and singletons in terms of separation-integration, twin bond and the twinship paradox are the parents. Stress on parents due to having twin babies and insufficient care given to babies because of this stress are common issues witnessed in parents of twins and this affects the bond formed between babies and their mothers (Leonard & Denton, 2006). In this case, one of the twins is assigned as the surrogate parent and made responsible for his/her twin sibling due to the difficulty of raising twins and problems of attachment (Lander, 2008; Miliora, 2003; Segal, 2000). Different twin types are formed depending on whether this bond is close, distant or intertwined. Lastly, although society sees them as individuals who have good relations, sometimes twins do not like being twins and become polarized. Defined as the twinship paradox by Ainslie (1997), this represents the fact that twins want to be different from their twin siblings. This superordinate theme includes individualization efforts as a master theme. This is caused by attitudes of parents towards both twins. In some cases, twins both like being twins and make efforts to individualize and become different from their twins.

Anne karnında başlayan, bilinçli ya da bilinçsiz şekilde, yaşantılar sonrası ikizleri birbirine duygusal olarak bağlayan bağ olarak tanımlanan ikiz bağı (Klein, 2003) ve ikizlerin belli özelliklerde ikizi ile bütünleşmeyi ve belli özelliklerde ikizi ile ayrışmayı ifade eden ayrışma bütünleşme (Siemon, 1980), ikizlerin özellikle bireyselleşmeleri bağlamında en çok problem yaşadıkları alanlar olarak değerlendirilmektedir (Klein, 2012). İkiz bağı ve ayrışma bütünleşme birbirlerinden de önemli ölçüde etkilenen ve birbirlerini önemli ölçüde etkileyen kavramlar olarak da kabul görmektedir (Ainslie, 1997).

İkiz bağı, ikizlerin kendilerini başka bir insanın bir parçası olarak hissetmeleri ile ilişkili bir kavramdır. İkizlerin birbirlerine yüksek oranda telepati ya da duyuyüstü bir his ile yüksek oranda bağlanmalarına sebep olmaktadır (Pearlman ve Ganon, 2000). İkizlerin beraber büyümesi ve yıllar süren benzer yaşantıları sonucunda oluşan bu bağ, ikizlerin başta kişilik yapısı olmak üzere tüm yaşamlarını etkileyen ve ömür boyu devam eden bir süreçtir (Klein, 2003). İkiz bağının ikiz psikolojisi bağlamında hem olumlu hem olumsuz etkileri bulunmaktadır (Withrow ve Schwiebert, 2005). Bu bağın olumlu etkilerinin başında ikizler arasında kuvvetli bir empatik ilişkinin gelişmesi gelmektedir (Ainslie, 1997). Aralarındaki empatik ilişkinin kuvvetine göre de bir ikiz kendi ikiz eşinin davranışlarını tahmin edebilmektedir. Diğer olumlu etki ise bu bağ ile birlikte ikizlerin kendi aralarında kurdukları güvenli ilişki sonrası yaşadıkları güven hissidir (Adelman ve Siemon, 1986). İkizler arasında kurulan bu bağın oluşturduğu güven hissi, ikizlerin hayatında önemli bir rol oynamakta, yalnızlığa karşı koruyucu bir faktör olmaktadır (Wilson, 1975). Ayrıca, ikizler arasında kurulan bağ, ikizlerin hayatlarındaki diğer kişilere nasıl davranacakları hakkında da ipucu vermektedir (Klein, 2012). Ancak ikiz bağı kimi durumlarda ikizleri olumsuz etkilemektedir. Bu bağ sonucu kendisini bir bütünü iki parçası olarak tanımlayan ikizlerde, bireyler arası kişilik kavramı (inter-identification) gelişmekte (Ainslie, 1997), bu da ikizlerin birbirlerine benzer kişilik yapısı geliştirmelerine sebep olmaktadır. Ayrışma ve bütünleşmedeki sorunlar ve iç içe geçen ikiz bağı, uzun vadede ikizlerin hem farklı kişilik yapılarına sahip olmalarının önünde engel teşkil edebilmekte hem de bireyselleşmeyi zorlaştırmaktadır (Schave ve Ciriello, 1983).

Tekiz bebeklerde ayrışma anneden farklılaşma anlamı taşımakta iken, ikizlerde hem anneden hem de ikiz eşinden farklılaşma demektir. İkizlerde sağlıklı ayrışma ve bütünleşme yetişkinlikte olgunlaşma, ruh sağlığı, başarı ve mutluluk için gerekli bir durumdur (Klein, 2012). Hem ikizlerde hem de tekizlerde ayrışma noktasında en etkili kişiler ebe-

veynlerdir. Ebeveynler bilinçli ya da bilinçsiz şekilde ikizler arasındaki ayrışma bütünleşme sürecini etkilemekte, kimi zaman sağlıklı kimi zaman ise sağlıksız ayrışma bütünleşme sürecine beraberinde de sorunlara sebep olabilmektedirler. Ayrışma bütünleşme sorunlarının ikizlerde sebep olduğu problemlerin başında kişilik problemleri gelmektedir (Hay ve Preedy, 2006; Schave ve Ciriello, 1983). İkizlerdeki ayrışma bütünleşme ve ikiz bağına yönelik sorunlar kişiliğe etkisi dışında dil konuşma bozukluklarına ve akademik gecikmeye (Pector, 2002), akranlarla sosyalleşmede sorunlara (Oliver ve Plomin, 2007), kendini yarım bir insan gibi hissetmeye, saldırgan ve hükmedici davranışlara (Conway, Lytton ve Pysh, 1980; Hay ve O'Brien, 1984; Malmstrom ve Silva, 1986; Vandell, Owen, Wilson ve Henderson, 1988) sebep olabilmektedir Ancak farklı yaş gruplarında ayrışma ve bütünleşme noktasında farklılaşma oluşabilmektedir. Yetişkinlerle yürütülen çalışmalarda ayrışma bütünleşme noktasında ikizler ile tekizler arasında anlamlı bir farklılık bulunamazken (Hirt, 1980; McEvoy, 1985) üniversite çağındaki bireylerde ikizlerin tekizlere göre daha düşük sağlıklı ayrışma-bütünleşme ve bağımsızlık gösterdikleri (Schroeder, 1989), ergenlik döneminde ise en yoğun ayrışma ve bütünleşme sorunlarının yaşandığı görülmüştür (Akerman ve Suurvee, 2003; Novotny, 1994).

İkizlerin çocukluk döneminde birbirlerine çok bağlı olmaları beklenen bir durumdur. Gelişim dönemlerinden birlikte geçiyor olmak ve ebeveyn tutumları da bunu desteklemektedir. Ayrıca çevrenin ikizleri farklı bulmalarına yönelik tutumları da kendilerini özel ve eşsiz hissettirebilmektedir. Ancak ergenlik dönemi ile ikiz bağında önemli değişiklikler olmaktadır. İkizler bu süreçte farklı arkadaşlıklar edinmekte ve farklı ilgi alanları keşfetmektedir. Bu ayrışma süreci de kaçınılmaz şekilde aralarında bir yarışa sebep olmaktadır (Klein, 2003). Gelişimsel olarak da bu dönemin stresin en yoğun olduğu dönem olması (Santrock, 2012) ergenlik dönemini daha karışık hale getirmektedir. Sağlıklı bir ayrışma bütünleşme sürecinden söz edebilmek için sağlıklı bir ikiz bağı gerekmektedir. Bu durum da bu iki kavramın birlikte ele alınmasının önemini ortaya koymaktadır. İkizler arasındaki ayrışma bütünleşme ve ikiz bağına yönelik yapılacak araştırmalar ikizlerin sağlıklı birer yetişkin olması noktasında önemlidir. Ülkemizde de ikizlerin ayrışma bütünleşme süreci ve ikiz bağına yönelik, ikiz psikolojisi bağlamında incelenen çalışmaların eksikliği görülmektedir. Bu sebeple bu araştırmada genetik yapıları aynı olan tek yumurta ikizlerinin, kimlik arayışının ön plana çıktığı ergenlik döneminde ayrışma ve bütünleşme süreci ile ikiz bağına yönelik deneyimlerinin derinlemesine anlaşılması amaçlanmaktadır.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu araştırmada ikizlerin ikiz eşleri ile ayrışma-bütünleşme süreçleri ve ikiz bağı etkisinin derinlemesine incelenmesi için nitel araştırma yöntemlerinden yorumlayıcı fenomenolojik analiz yöntemi kullanılmıştır. Fenomenolojik yöntem farkında olunan ancak derinlemesine ve ayrıntılı şekilde bir anlayışa sahip olunmayan olgularda kullanılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Yorumlayıcı fenomenolojik araştırma ise araştırmacının iki anlam arasında arabulucu olması şeklinde açıklanmaktadır (van Manen, 1990 akt. Creswell, 2007). Bu sebeple bu araştırmada ikiz olma, ayrışma bütünleşme ve ikiz bağı kavramları arasında araştırmacının arabulucu olması ile bu kavramlar arasındaki ilişkileri ve ikizlerin ikiz bağı ve ayrışma bütünleşme süreçleri fenomenini nasıl anlamlandırdıkları incelenecektir. Fenomenolojik yöntemin ana kavramları üzerinden araştırmanın basamaklarına değinilecektir (Yüksel ve Yıldırım, 2015). Bu ana kavramlar ve aşamalar şu şekildedir:

Yaşanılan deneyim. Fenomenolojik araştırmalarda yaşanmış deneyimler araştırmanın başlangıcı ve sonlandırılması için önemlidir (Creswell 2007). Hem araştırmacıların hem de katılımcıların fenomenle ilgili tecrübe sahibi olması gerekir ve bu tecrübe de her iki grup için önemli olmalıdır. Bu araştırmada ikiz olmanın hayatlarına ayrı bir anlam kattığını kabul eden tek yumurta ikizleri ile çalışılmıştır. Araştırmacının kendisinin de ikiz annesi olması, ayrışma bütünleşme bağlamında sorun yaşayan ikiz bireylere ve ailelerine uzman olarak psikolojik yardım sağlaması ve ikiz olmaya dair akademik çalışmalar yapması ikiz olmanın araştırmacı için de önemli olduğunun göstergesidir.

Amaçlılık. Fenomenolojik yöntemde amaçlılık bireylerin bilinçli olarak yaptıkları eylemlere vurgu yapmaktadır. Bu sebeple araştırmada bu konu bilinçli bir tercihtir. Amaçlılık iki boyutta incelenmektedir. Noema nesneye ilişkin algıları, duyguları, düşünceleri ve hatıraları ve yargıları yansıtan deneyim iken; noesis algılama, hissetme, düşünme, hatırlama veya yargılama gibi deneyimin eylemidir (Çilesiz, 2011). Bu sebeple araştırmada noema ve noesis kavramları bağlamında ikizlerin ikiz bağı ve ayrışma ve bütünleşme süreçleri fenomenini nasıl anlamlandırdıkları incelenecektir.

Paranteze alma süreci. Bu süreçte araştırmacının konuya dair olası ön yargılarından uzak durarak yeni bir bakış açısı geliştirmesi için görüşme soruları katılımcılara sorulmuştur. Araştırmacının kendisi ikiz annesi olduğu ve yaşadığı tecrübeleri araştır-

madan uzak tutmak istediği için araştırmacı tarafından hâlihazırda bilinen bilgiler dışarıda tutularak analiz sürecine geçilmiştir.

Fenomenolojik azalma. Katılımcıların görüşmeleri sonrası ses kayıtlarının metin haline getirilme sürecidir. Bu noktada olgunun tanımlanması için konu ile ilgisi olmadığı düşünülen ifadeler, tekrarlayan ya da anlaşılması güç cümleler çıkarılmakta gereksiz veri temizliği yapılmaktadır. Bu aşamada da ikizlerle yapılan görüşmelerden elde edilen ses kayıtları deşifre edilmiş, işlenmemiş veriler çıkarılarak veri temizliği yapılmış, metin analize hazır hale getirilmiştir.

Yaratıcı varyasyon süreci. Yaratıcılık gücünün kullanılmasıyla, olguya farklı perspektiflerden yaklaşma sürecidir. Analize başlanmış ve temalar oluşturulmuştur. Bu süreç ikizlerde ikiz bağı ve ayrışma bütünleşme süreci fenomenleri ile ilgili anlamların bulunmasına kadar devam etmiştir.

Yardımcı araştırmacılar. Fenomenolojik araştırmalarda her ne kadar katılımcılar aktif olarak araştırma sürecinde olmasalar da onların algı ve deneyimleri araştırmanın oluşmasını sağladığından (Yüksel ve Yıldırım, 2015) araştırmacılar elde edilen bilgileri yardımcı araştırmacılar ile paylaşmaktadır. Bu sebeple araştırmada elde edilen kategoriler ve temaları araştırmaya katılan ikizlerle paylaşılmıştır.

Katılımcılar

Araştırmada 3 çift kadın-kadın, 3 çift erkek-erkek olmak üzere toplam 12 tek yumurta ikizi öğrenci ile görüşme yapılmıştır. Katılımcılar Türkiye'nin bir büyükşehirinde yaşayan ve ortaöğretim kurumuna devam eden öğrencilerdir. Katılımcılara kartopu örnekleme yöntemi ile ulaşılmıştır. Araştırmaya gönüllülük usulü ile katılan katılımcılara tanıdıkları başka tek yumurta ikizi olup olmadığı sorulmuştur. Her ikizin uygulama sonrası araştırmacıları başka bir ikize yönlendirmesi sonucu katılımcılara ulaşılmıştır. Katılımcıların yaş aralığı 16-18 yaş arası olup ortalaması 17'dir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın veri toplama aracının belirlenmesi aşamasında öncelikle ikizlerin ayrışma ve bütünleşme ile ikiz bağı noktasında yaşadıkları problemler literatür taraması ile belirlenmiştir. Bu problem alanlarına göre sorular hazırlanmıştır. Sorular öncelikle tek yumurta ikizi bir çift yetişkin tarafından ayrı ayrı incelenmiştir. Gerekli düzeltmelerin yapılması sonrası sorular uzman desteği almak için rehberlik ve psikolojik danış-

manlık alanından üç uzmana gönderilmiş ve eleştiriler doğrultusunda son hali verilmiştir. Bu bağlamda üç uzman, iki yetişkin ikiz birey desteği alınarak ikizlerin ayrışma bütünüleşme ve ikiz bağı üzerinde etkili olabileceği düşünölen 5 kapalı uçlu bilgi sorusu ve 12 yarı-yapılandırılmış görüşme sorusu görüşmeler esnasında katılımcılara yönlendirilmiştir.

Görüşme formunda yer alan sorular ebeveynlerin ikiz olmalarına yönelik davranışlarına, ikizler arası karşılaştırma yapılıp yapılmadığına, yapıldıysa hangi noktalarda yapıldığına, ebeveynlerin kendilerine verdiği eşit rollere ya da ikiz olmaya dair rollerine, görev ve sorumluluklarına, birbirleri ile ilişkilerine, birbirlerine baskı yapıp yapmadıklarına, kişilik farklılıklarına ya da benzerliklerine, empatik bağa, sosyal hayatta ikiz olmalarından dolayı yaşadıkları deneyimlere ve aralarındaki ilişkinin ya da bağın arkadaşları ile sosyal ilişkilerine etkilerine ve ikiz olmayı nasıl anlamlandırdıklarına yöneliktir.

Veri Toplama Süreci

Araştırmanın planlaması sonrası bulunulan ilin Milli Eğitim Müdürlüğünden araştırma izni alınmıştır. Ayrıca ebeveynlere çalışma ile ilgili dokümanlar ve izin formu gönderilmiş, onay alındıktan sonra görüşmeler gerçekteştirilmiştir. İkilere ise araştırmaya katılmak isteyip istemedikleri, istedikleri zaman soruya yanıt vermeme hakları ve istedikleri zaman görüşmeden ayrılma hakları olduğu belirtilmiştir. İki bireylerin verecekleri cevapların birbirlerini etkilememesi için her ikiz eşi ile ayrı ayrı görüşölmüştür. Görüşme zamanları ikizler ve buldukları okul psikolojik danışmanı ile belirlenmiştir. Görüşmeler ikizlerin okulunda bulunan okul psikolojik danışma servisinde yürütölmüştür. Görüşmeler ortalama yarım saat sürmüş ve her görüşme için ses kaydı alınmıştır.

Verilerin Çözömlenmesi

Veri çözömlenmesinde yorumlayıcı fenomenolojik analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu analizde tüm veri cümle cümle analiz edilmektedir. Önemli olan noktalar etiketlere not edilmektedir. Tüm veri analiz edildikten sonra elde edilen tüm etiketler soyut temalar olarak organize edilmektedir. Bu süreçte ayrıca karşılaştırmalar ve ilişkilendirmeler yapılarak ana temalar ortaya çıkarılmaktadır. Veri çözömlenmesine ses kayıtlarının deşifre edilmesi ile başlanmıştır. Öncelikle tüm veri cümle cümle incelenmiş, önemli yerlere etiket konulmuş, tüm etiketlerden elde edilen veriler kümelene miş ve temalar ortaya çıkarılmıştır.

Güvenirlik. Kategorilerin yorumlanmasının araştırmacıdan araştırmacıya ya da iki farklı zamanda değişmemesi nesnelliliğin şartı olarak güvenilirliği sağlar. Güvenirlik için

öncelikle veri setinin farklı bölümleri alanda uzman 3 kişiye gönderilmiş ve analiz yapmaları istenmiştir. Araştırmacının analizleri ve uzmanlardan elde edilen analizler karşılaştırılmış ve araştırmacı tarafından yapılan uygulamanın güvenilir olduğu sonucuna varılmıştır. Bu noktada uyum puanı olarak Tavşancıl ve Aslan (2001) tarafından kabul edilen %70 uyum puanı esas alınmıştır. Araştırmacıların uzlaşma sayısının, uzlaşma sayısı ve uzlaşmama sayısının toplamına bölünmesi ile elde edilen güvenilirlik bu araştırmada %82 olarak bulunmuştur. Ayrıca, bu araştırmada katılımcıların eş araştırmacı olarak değerlendirilmesi sebebiyle, temalar katılımcılara telefon ve e-posta yoluyla iletilmiştir.

BULGULAR

Araştırmada katılımcılara ayrışma ve bütünleşme ile ikiz bağı sürecini doğrudan etkileyeceği düşünülen kapalı uçlu sorular yöneltilmiştir. Bulgular, katılımcıların benzer yaşantılara sahip olduklarını göstermektedir. Katılımcıların verdikleri yanıtlar araştırmadan elde edilen ilk bulgular olarak betimlenmiş ve Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. İkizlerin Benzer Yaşantılarına İlişkin İlk Bulgular

	Kadın-Kadın			Erkek-Erkek		
	Çift 1	Çift 2	Çift 3	Çift1	Çift 2	Çift 3
İsimleriniz uyumlu mu?	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Benzer Kıyafet Giyildi mi?	✓	✓	✓	✓	✓	✓
En Yakın Arkadaşınız İkiziniz midir?	✓	☒	✓	☒	☒	☒
Evde Aynı Odayı mı paylaşıyorsunuz?	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Aynı sınıfta mısınız?	✓	✓	✓	✓	✓	✓

Tablo 1’de de görüldüğü üzere, 5 çift ikizin isimleri uyumlu iken bir çiftin isimleri uyumlu değildir. Tüm ikiz çiftleri çocukluklarından itibaren benzer kıyafet giymektedir. Sekiz kişi, kendi ikiz eşlerini en yakın arkadaşı olarak görmekte iken, 4 kişi başkasını en yakın arkadaşı olarak değerlendirmektedir. Ayrıca tüm erkek-erkek çiftler birbirlerini en yakın arkadaşları olarak görmektedir. Tüm ikizler aynı sınıftadırlar ve evde aynı odayı paylaşmaktadırlar.

Araştırmada katılımcılara yönlendirilen yarı-yapılandırılmış görüşme sorularına ilişkin yürütülen veri analizi sonucunda üst temalar, ana temalar ve alt kategorilere ulaşılmıştır. Analiz sonuçları ile ilgili detaylar Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2. Temalar

Üst Tema	Ana Tema	Alt Kategoriler
Ayrışma ve Bütünleşme	Ebeveyn Tutumları	Eşit mi, Adil mi? Vekil Ebeveyn Karşılaştırma/Kıyaslama
	Benzerlikler/Ortak Yaşantılar	Aynı Okul Benzer İsim Benzer Kıyafet Aynı Arkadaşlar
	Rol Karmaşası	
İkiz Bağı	Ayrılık Kaygısı	
	İkiz Kaybı Korkusu	
	Benliğin İkiz Eşine Bağlı Olması	En Yakın Arkadaşım İkizim İkiz Eşinden Ayrı Karar Alamama
İkizliğin Paradoksu	Bireyselleşme Çabaları	
	Rekabet	

Üst Temalar

Ayrışma ve bütünleşme. İkizlerin belli oranda birbirlerine benzemeleri belli oranda da farklılaşmalarını ifade eden bir kavramdır. Bu şekilde ikizler birbirlerinin aynısı olmaktan ziyade iki farklı kişi olarak değerlendirilebilmektedir. Ayrışma ve bütünleşme ile ilgili örüntüler *ebeveyn tutumları*, *benzerlikler/ortak yaşantılar*, *rol karmaşası* ana temalarını oluşturmuştur.

Ebeveyn tutumları ana teması ebeveyn rollerinin genellikle ikizleri tek kişi olarak değerlendirme odaklı olduğu yönündedir. Alt kategorilerden *eşit mi adil mi* alt kategorisi değerlendirildiğinde ise katılımcıların hepsi ebeveynlerinin kendilerine her zaman adil değil eşit davrandığını belirtmektedir. Ayrıca ebeveynler ikizler arasında özellikle akademik başarı ya da söz dinleme noktasında *karşılaştırma ve kıyaslama* yapmaktadır. Katılımcılardan birinin ifadesi şu şekildedir: “Benim ilkokulda derslerim çok kötüydü, annem bana hep ikizin gibi çalış derdi, ikizin ödev yapıyor sen de yap derdi. Hep ikizime göre değerlendirildim. Çok rahatsız olurdum. Şimdi de benim derslerim çok iyi ben takdir aldım, o teşekkür. Şimdi aynı şey ona yapılıyor” (D-1). “İkizin odanı topladı sen hala oturuyorsun, ikizin uyudu sen neden uyanıksın, ikizin nasıl anlıyor bizi, sen neden bu kadar inatçısın... Bu sorulara o kadar çok maruz kalıyorum ki...” (A-1). “O her şeyi benden önce başardı, ben onu hep gözlemledim ve aynı şeyi yaptım çünkü annem ve babam hep onun gibi olmamı istiyordu” (E-2). Bir diğer alt kategori ise *vekil ebeveynlik*dir. İkiz çocuklarla ilgilenmenin zor olması sebebiyle anneler bu konuda daha iyi olabileceğini dü-

şündükleri ikizlerinden birini diğeri için vekil ebeveyn tayin etmekte, kendileri yokken kardeşinin sorumluluğunu da alması istenmektedir. Bir katılımcı bu durumu şu sözlerle ifade etmektedir: “*Annem babam evde yokken sorumluluk ikizime bırakılır çünkü onun daha olgun olduğunu düşünüyorlar, beni ona emanet ediyorlar*” (A-2). “*İkizim benim annem gibi davranıyor, her şeyde ondan izin almamı istiyor*” (D-2).

Ayrışma ve bütünleşme üst teması altında oluşan bir diğeri ana tema *benzerlikler/ortak yaşantılar*dır. Bu ana temayı oluşturan alt kategoriler ise *aynı okul, benzer isim, benzer kıyafet* ve *aynı arkadaşlar*dır. İkizlerin aynı aileyi paylaşmalarının yanı sıra aynı arkadaşları, aynı okulu hatta aynı kıyafetleri paylaşmaları durumu da söz konusudur. İkizlerin isimlerine bakıldığında ise genellikle bir uyum söz konusudur. Katılımcılar bu durumu şu sözlerle ifade etmektedir: “*Evet hep uyumluydu, en değişik olanları aynı kıyafetlerin farklı renkleri idi*” (B-2). “*Bir kez farklı okula gitmeyi denedik, bir hafta bile ikizim olmadan dayanamadım*” (C-1). İkizlerin hayatlarındaki ortaklıklar ya da benzerlikler de ayrışma ve bütünleşme sorunlarının göstergeleri olabilmektedir.

Bu tema altındaki son ana tema *rol karmaşası*dır. Ebeveynleri ikizleri genellikle kendi isimleri ile değil “ikizler” diye çağırılmaktadır. Tek yumurta ikizi olma sebebiyle çevrede de sıklıkla karıştırılan ikizler bir süre sonra her iki ismin de kendilerine ait olduğu izlenimine kapılmaktadırlar. Birbirlerinin görev ve sorumluluklarını üstlenme de aynı isimleri kullanmanın sonucudur. Bir katılımcı bu durumu şu şekilde özetlemektedir “*Kendi isimle hitap ettiklerinde de bakıyorum, ikizimin ismiyle hitap ettiklerinde de. Biri bir şey isteyecekse ya da söyleyecekse bana söylemiş ikizime söylemiş çok da fark etmez, neticede ikimiz biriz*” (C-1). “*Birçok kez birbirimizin yerine geçtik. İkiz olmanın iyi tarafı ikizinin cezadan kurtulmasını sağlamaktır*” (F-1)

İkiz bağı. İkiz bağı her ne kadar ayrışma ve bütünleşme ile ilişkili olsa da farklı bir kavramdır. İkizlerin birbirlerine bağılılıkları, “ikiz eşlerinden birinin benlik kavramının ikiz eşine bağlı olması” ya da “ikizinin yokluğunda kendini eksik hissetme durumu” dur (Ainslie, 1997, p. 69). Araştırmada katılımcıların tekrarladığı örüntülerin analizi de *ayrılık kaygısı, ikiz kaybı korkusu, benliğin ikiz eşine bağlı olması* ana temalarını ortaya çıkarmıştır.

Ayrılık kaygısı ikizlerin ikiz eşinden uzak kalmak istememe, ikizinin her zaman yanında olması şeklindeki düşünceleri içermektedir. Katılımcılardan biri bu durumu şu şekilde ifade etmiştir: “*İkizim hayatımdan çıkarsa boşlukta hissederim. O olmazsa ben*

bir hiçim. O benden kopsa bile ben ondan kopmam” (A-1). “Bazen şakalaşıyoruz, ikiz kardeşlerle evlensek ne güzel olur diye, haberlerde görmüştük bir kez, keşke öyle bir şey olsa, hiç ayrılmayız böylelikle” (F-1).

İkiz kaybı korkusu da ikizinin kendisinden önce ölümüne yönelik korkulardır. Bir katılımcı bu durumu şu şekilde ifade etmiştir: “Önce ben doğdum, umarım önce ben ölürüm” (D-1). “Bizim bir arkadaşımız vefat etti, o günden beri hep düşünüyorum, ya ikizim de ölürse diye. Bunu düşünmeye başladığımda hemen onun yatağına gidiyorum, lütfen ona bir şey olmasın” (A-1). “Bazen ikizimi mi daha çok seviyorum yoksa annemi mi diye düşünüyorum, anneme bir şey olursa ikizim var diyebilirim ama ikizime bir şey olursa yapayalnız kalırım” (E-1).

Son ana tema *benliğin ikiz eşine bağlı olmasıdır*. Bu durum ikizlerde ayrışma sürecinde karışıklığa ve problemlere sebep olan bir durumdur. İkizler kendilerini birbirlerine bağlı hissetmektedirler. Bu noktada öne çıkan alt kategoriler *en yakın arkadaşım ikizim* ve *ikiz eşinden ayrı karar alamama* şeklindedir. Katılımcılar bu durumu şu şekilde ifade etmektedir. “Bir karar alınacaksa hep beraber alıyoruz, mesela hangi üniversitede ne okuyacağımız bile belli, ikimiz de aynı üniversitesi aynı bölümü istiyoruz” (D-2). “İkizime söylemeden kimse ile başka plan yapmıyorum” (B-1). “İlk çıkma teklifi aldığımda kabul edeyim mi diye ilk ikizime sordum mesela” (A-1). “Biz iki kişi doğduk, anne karnında da birlikteydik, tüm yaşamımızda da, tabii ki birbirimize soracağız, bir şeyler danışacağız. Mesela o mutsuzken ben nasıl mutlu olayım ki. O ağlarken ben nasıl güleyim. Birlikte var olduk biz. Çok normal değil mi bu, yoksa bu durumu sadece ikizi olanlar mı anlayabilir?” (E-1). “Birçok kez “ben” demem gerek yerlerde bile “biz” dediğimi fark ediyorum” (A-1).

İkizliğin paradoksu. Katılımcıların belirttikleri ifadelerden ortaya çıkan son üst tema *ikizliğin paradoksudur*. *İkizliğin paradoksu*, ikiz olmaktan hoşlanmayan ya da ikiz olmaktan belli noktalarda hoşlanılan ancak belli noktalarda ikizinden farklı olmak istenilen durumlarda kullanılmaktadır. Araştırmada tekrarlanan anlamlarda ikizlerin hem ikiz olmaktan hoşlandıkları hem de ikizlerinden farklılaşma çabaları olduğu yönündedir. Bu tema altında *bireyselleşme çabaları* ve *rekabet* ana teması ortaya çıkmıştır.

Katılımcıların *bireyselleşme çabaları* ana teması bağlamındaki ifadeleri şu şekildedir: “Liseye kadar hep aynı ya da benzer giyindik ama ben hiç sevmedim aynı şeyi giymeyi. Liseye başlayınca bir daha hiç aynı giymedim” (D-2). “Bana ikizler diye seslenil-

mesinden hiç hoşlanmıyorum, benim bir ismim var” (B-1). “İki yarım olmaksızın bir tam olmayı tercih ederim” (B-1). “İkizim yanımda yoksa eğer herkes önce ikizin nerde diye soruyor, sen nasılsın diye sorsanız önce...” (C-1). “İkizimden ayrı bir şeyler yaptığımda mutlu oluyorum, bu sanki ikizim olmasını istemiyordum gibi değil de, yalnız başıma yapınca kendimi daha kendim gibi hissediyorum, yani o yokken ben var oluyorum” (D-1).

Bu üst tema altındaki son ana teması ise rekabettir. Bu durum başlangıçta anne ilgisi için çekmek için oluşsa da ilerleyen dönemlerde ikizlerin kendilerini gösterme çabaları olarak değerlendirilmektedir. Katılımcılar bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: “İkizimden daha yüksek not almak için o kadar çok çalıştım ki takdir aldım” (B-2). “Onun benden hep bir adım önde olması onun gibi olmak için çalışmamı sağladı, korkuyorum bu hep böyle devam edecek, hep onu geçmeye çalışacağım” (C-2).

TARTIŞMA

Araştırmanın amacına yönelik olarak yapılan yorumlayıcı fenomenolojik analiz sonuçları ayrışma ve bütünleşme, ikiz bağı ve ikizliğin paradoksu olmak üzere üç üst tema oluşturmuştur. Ayrışma ve bütünleşme temasının ana temaları, ebeveyn tutumları, benzerlikler/ortak yaşantılar ve rol karmaşasıdır. İkiz bağı üst temasının altında, ayrılık kaygısı, ikiz kaybı korkusu, benliğin ikiz eşine bağlı olması ana temaları ortaya çıkmıştır. İkizliğin paradoksu üst temasının ana temaları ise bireyselleşme çabaları ve rekabettir.

İkizlerde ayrışma ve bütünleşme ve ikiz bağına yönelik yapılan analizler özellikle ayrışma ve bütünleşme noktasında ebeveyn tutumlarının bu iki sürecin oluşumundaki etkisini göstermektedir. Literatürde de ikizlerin ayrışma ve bütünleşme sürecindeki etkili kişilerin ebeveynler olduğuna yönelik çalışmalar bulunmaktadır (Conway, Lytton ve Pysh, 1980; Friedman, 2008; Malmstrom ve Poland, 1999). İkiz büyütme sürecinin zorluğu (Golombok, Olivennes, Ramogida, Rust ve Freeman, 2007; Lutz ve ark., 2012; Olivennes, Golombok, Ramogida, Rust ve Team, 2005), ikiz bebek sahibi olmanın ebeveynler üzerinde oluşturduğu stresin, ebeveynlerin bebekleri ile yeteri kadar ilgilenememesine sebep olması (Colpin, Munter, Nys ve Vandemeulebroeck, 2000; Damato, Anthony ve Maloni, 2009; Ellison ve Hall, 2003; Glazebrook, Sheard, Cox, Oates ve Ndukwe, 2004; Leonard ve Denton, 2006), ikiz çocukların nasıl yetiştirilmesi gerektiğine yönelik ebeveynlere rehberlik edecek çalışmaların eksikliği (Pearlman, 2000; van der Zalm, 1999), ergenlik döneminde ebeveyn ve ikiz birey çatışmasına ikiz eşinin de

dahil olması (Hay, 2006) ikizler arasındaki ayrışma ve bütünleşme sürecini etkilemektedir. Araştırmada alt kategorilerden biri olarak ortaya çıkan vekil ebeveynlik durumu da birçok araştırma ile desteklenmektedir. Ebeveynler ikiz büyütmenin zor olması ve bağlanma sorunları sebebiyle ikizlerden birini vekil ebeveyn olarak değerlendirebilmekte ve ikizinin sorumluluğunu kendisine verilebilmektedir (Lander, 2008; Miliora, 2003; Segal, 2000). Özellikle ergenlik döneminde, ikizlerden birinin diğerinin sorumluluğunu da alması istenilen sosyalleşme ortamlarında, ikizlerden biri diğerinin ebeveyni rolünü üstlenebilmektedir (Hay, 2006). Bu durum da ikizlerden birinin diğerinin ebeveyni rolünü üstlendiği “birbirine bağlı kimlik” türünün gelişmesi ile sonuçlanabilmektedir (Klein, 2003, s.10). Bu sebeple bu kimlik türü de alan yazında ayrışma ve bütünleşme sorunlarının yüksek oranda görüldüğü tür olarak kabul edilmektedir (Klein, 2003; Schave ve Ciriello, 1983). Araştırmadan elde edilen ebeveyn tutumları ana temasının altında bulunan eşit mi adil mi alt kategorisi de ebeveynlerin ikizlerine davranışlarında yaşadıkları ikilem olarak alan yazında yer almaktadır (Beck, 2002; Goshen-Gottstein, 1980; Lawson ve Brosshart, 2004). Ebeveynler ikizlerine adil mi yoksa eşit mi davrandıkları noktasında sorun yaşamaktadırlar. İkizlerin birinin başarısında ikisinin birden ödüllendirilmesi ya da bir davranış sonrası ikisinin birden cezalandırılması ikizlere farklı birey olmaları gerektiği mesajı yerine bir bütün olma mesajı vermektedir (Friedman, 2014). Bu durum da uzun vadede ikizlerin iki farklı kişilik geliştirmelerini engelleyerek ayrışma ve bütünleşme sorunlarına sebep olabilmektedir (Lawson ve Brosshart, 2004). Araştırmada öne çıkan bir diğer alt kategori ise ebeveynlerin ikizleri arasında karşılaştırma ve kıyaslama yapması durumudur. İkizlere yönelik alan yazındaki çalışmalar da ebeveynlerin sıklıkla ikizleri arasında kıyaslama ve karşılaştırma yaptığı yönündedir (Case, 1996; Conlon, 2009). Özellikle ergenlik döneminde ebeveynlerin karşılaştırma ve kıyaslama yapması ikizlerin buna itiraz etmeleri ile çatışmaların yaşanmasına sebep olabilmektedir (Klein, 2003). Ayrıca, ikizlerden birinin gelişimsel olarak diğerinden daha önde olduğu durumlarda da kıyaslamalı davranışlar ikizler arasındaki gelişimsel farklılıkları arttırmaktadır (Hay ve Preedy, 2006).

Ayrışma ve bütünleşme üst teması altında ortaya çıkan ikinci ana tema benzerlikler ve ortak yaşantılardır. Kimi zaman ebeveynler tarafından kimi zaman ise ikizlerin kendileri tarafından oluşturulan bu benzerlikler arasında aynı okula gitmek, benzer isimlere sahip olmak, benzer kıyafetler giymek ve aynı arkadaşlara sahip olmak gelmektedir. Bu noktada yürütülen çalışmalara bakıldığında ebeveynlerin ikizlerinde benzer yaşantıları

destekledikleri görülmektedir. (Beck, 2002; Conlon, 2009). Bu ikiz bireyler, bir bütünü iki parçası olduklarına dair bir düşünce içerisine girebilmekte, bu durum da güçlü ancak sağlıklı bir ikiz bağı (Ainslie, 1997) kurmalarına ve ayrışma ve bütünleşme konusunda zorluk yaşamalarına sebep olmaktadır (Cohen, Dibble ve Grawe, 1977; Pearlman, 2000; Showers ve McCleery, 1984).

Ayrışma ve bütünleşme üst teması altında bulunan son ana tema ise rol karmaşasıdır. Bu temada ikizler kendi rolleri ile ikizinin rollerini birbirlerine karıştırmakta, kendilerini tanıtırken aynı sıfatları kullanmakta ve kendisini ikizinin aynısı olarak tanıtmaktadır (Ainslie, 1997). Bu bağlamda yürütülen çalışmalarda da ikizlerin rollerinin karıştığı durumlar görülmektedir (Estrin, 2012; Pogrebin, 2010). Özellikle ikizlerin kimlik özellikleri ile farklı ikiz türlerinin belirlendiği bir araştırmaya göre, yakın çiftler olarak tanımlanan kimlik türündeki ikiz bireyler ikiz eşleri ile bir bütün olduklarına inanmakta, birbirlerinin isimlerini de kullanabilmektedir (Hay ve Preedy, 2006). İlk kez Schave ve Ciriello (1983) tarafından tanımlanan kimlik türlerinden birim kimlikteki bireyler de bu rol karmaşasını en sık yaşayan bireyler olarak tanımlanmaktadır.

Araştırmanın bir diğer önemli bulgusu ayrışma ve bütünleşmenin ikiz bağına da etkiliyor olmasıdır. Bu noktada yürütülen analizler ikiz bağına ayrışma ve bütünleşme sürecinin oluşması ile paralel şekilde ilerlediği yönündedir. Bu da alan yazında desteklenen bir durumdur. İkiz bağı doğum öncesinde başlamakta, ikizlerin birbirleri ile yakın ilişkileri ve ayrışma bütünleşme süreçleri ile gelişmektedir (Cassell, 2011). Özellikle ayrışma ve bütünleşme sürecinin sağlıklı ilerlediği ikizlerde görülen benzerlikler ikizlerin kendilerini bir bütünü iki parçası olarak hissetmelerine sebep olmakta, bu durum da güçlü ancak sağlıklı bir ikiz bağı geliştirmelerini sağlamaktadır (Ainslie, 1997). Bu bağın ikizler arasındaki yakınlığına, uzaklığına ve iç içe geçmiş olmasına göre farklı ikiz türleri de oluşmaktadır. Bu ikiz türleri de birim kimlik, birbirlerine bağımlı kimlik, bölünmüş kimlik, idealleştirilmiş kimlik, rekabetçi kimlik ve kardeş bağlanma kimliğidir (bireysel kimlik) (bireysel kimlik; Klein, 2003, 2012; Schave ve Ciriello, 1983).

İkizlerde ayrışma ve bütünleşme ile ikiz bağına yönelik yapılan analizler özellikle ikiz bağı noktasında ayrılık kaygısı, ikiz kaybı korkusu ve benliğin ikiz eşine bağlı olması ana temalarını ortaya çıkarmaktadır. Alan yazında ikizlerin birbirlerinden ayrılmalarına yönelik yürütülmüş çalışmalar da bu temaları desteklemektedir (Diskin, 2001; Withrow ve Schwiebert, 2005; Woodward, 2006). Özellikle dünyaya takım olarak gel-

diklerini ve ayrılmamaları gerektiđini dűŐnen ikiz kimlik tűrű olan idealleŐtirilmiŐ kimlik tűrűnde (Klein, 2003; Schave ve Ciriello, 1983) ikizler birbirlerinden ayrı kaldıklarında yođun anksiyete yaŐamaktadır. İkiizi ile arasında aŐırı bir bađ kurarak bűtűnleŐmiŐ ikizler, sađlıklı ayrıŐma bűtűnleŐme sűreçlerini tamamlayamamaları nedeniyle ikiz eŐlerini psikolojik problemlere itmekte űzellikle ayrılık yaŐamaları gerektiđinde kendilerini yarım ya da eksik hissettikleri sebebiyle boŐluk hissi yaŐamaktadırlar. (Adelman ve Siemon, 1986). İkiizinden farklı okulda eđitim gűrmek zorunda kalan ve ikizi yanında olmadıđı için sosyal anksiyete sorunu yaŐamaya baŐlayan ikizlere yűnelik olgu çalıŐmaları da literatűrde bulunmaktadır (Friedman, 2014).

İkiz bađı űst teması altındaki ikinci ana tema ise ikiz kaybı korkusudur. İkiizlerden birinin kaybı sűz konusu olduđunda hayatta kalan ikizde sorunlar gűrűlebilmektedir. Bu sebeple ikizlerin ikiz eŐlerinin kaybına yűnelik yűrűtűlen çalıŐmalar incelendiđinde en yođun kaygılardan birinin űlűm olduđu gűrűlmektedir. Fotheringham (2000) tarafından yűrűtűlen bir çalıŐmada da ikizlerin ikiz eŐlerini kaybetme korkusu alt teması ortaya çıkmıŐtır. Aynı araŐtırmada ikizlerin ikiz eŐleri ile arasındaki bađ sebebiyle, ikizleri kendisinden űnce űlűr ise nasıl baŐa çıkacaklarını dűŐndűkleri gűrűlműŐtűr. İkiiz eŐlerini kaybeden bireylerle yűrűtűlen bir çalıŐmada da ikizlerin bu kayıp ile baŐa çıkmalarının oldukça zor olduđu gűrűlműŐtűr (Broderick, 2012).

İkiz bađı űst temasında gűrűlen son ana tema benliđin ikiz eŐine bađlı olmasındır. Bu durum da ikizlerin ikiz eŐlerini en yakın arkadaŐları olarak tanımlamaları ve bir karar alınması durumunda ikizlerinden ayrı karar alamamaları alt kategorileri ile ortaya çıkmaktadır. Bu durum birbirine bađımlı kimlik yapısında sıklıkla gűrűlmektedir. Bu bireyler kendilerini yarım insan olarak gűrmekte, ancak ikizi yanındayken tamamlanıyormuŐ gibi dűŐünmektedir. Klein (2003) tarafından da açıklandıđı űzere, bu bireyler baŐkaları ile olan iliŐkilerinde de ikiz eŐleri ile kurdukları iliŐkideki yakınlıđı beklemektedir. Bu durumun gerçekleŐmemesi de ikizlerin sadece kendi ikizleri ile arkadaŐlık iliŐkisi yaŐamaları ile sonuçlanabilmektedir. Bu durum, Fotheringham'ın (2000) çalıŐmasında da ayrı bir tema olarak elde edilmiŐtir ve bu durum ben ikizime gűvenirim ikizim de bana, ikiz olarak kendini daha gűçlű hissetmek ve ikizini korumaya çalıŐmak alt temaları ile ortaya konulmuŐtur.

İkiizlerde ayrıŐma ve bűtűnleŐme ve ikiz bađına yűnelik yapılan analizlerde son űst tema ikizliđin paradoksudur. Toplumda her ne kadar iyi iliŐkiler kurdukları dűŐűnűlen bireyler olarak deđerlendirilseler de ikizler kimi zaman da ikiz olmaktan hoŐlanmamakta,

ikizi ile kutuplaşma yaşayabilmektedir. Özellikle ergenlik dönemi en yoğun kutuplaşmaların görüldüğü dönem olarak kabul edilmektedir (Ainslie, 1997; Hay, 2006; Novotny, 1994; Oliver ve Plomin, 2007; Sandbank, 2006). İkizliğin paradoksu olarak tanımlanan bu durum, ikizlerin ikiz eşinden farklı olmak istemelerini ifade etmektedir (Ainslie, 1997). Her ne kadar bu tanımlamaya psikoloji çalışmalarında sık rastlanılmasa da birbirinden zıt ikizlere ya da ikiz eşinden farklılaşmaya çalışan ikizlere yönelik çalışmalar alan yazında bulunmaktadır (Plomin, Lichtenstein, Pedersen, McClearn ve Nesselroade, 1990). Ergenlik döneminde ikiz bağının karmaşık hale gelmesi ikizi ile çatışmaların ana sebebi olarak değerlendirilmektedir (Sandbank, 2006). Bu üst tema altında bireyselleşme çabaları ana teması yer almaktadır. Bu durum da ebeveynlerin ikizlerin her birine yaklaşım tarzları ile ilişkilidir. Bazı durumlarda da ikizler hem ikiz olmaktan hoşlanmakta hem de ikizinden farklılaşarak bireyselleşme çabası içerisinde olabilmektedir. Bir diğer ana tema ise rekabettir. İkizler arası rekabet ikizler tarafından pozitif değerlendirilmekte, ikizlerin hayatına daha çok eğlence ve macera kattığı düşünülmektedir (Klein, 2003, 2012). Rekabet aynı zamanda farklılaşmaya sebep olması sebebiyle de ikizlerde önemlidir (Ainslie, 1997). Bu şekilde kişinin ne olmak istediğine karar verebileceği ve kendini bulmasının sağlanacağı düşünülmektedir (Friedman, 2014). Rekabet ana teması da ikizlerle yürütülen bir çalışmada önemli bir unsur olarak görülmektedir (Conlon, 2009). Bu çalışmaya bakıldığında rekabetin öncelikle ebeveynin dikkatini çekebilme için başladığı görülmekte ancak başarılı olmanın diğerini ezmek anlamına gelmesinden dolayı da ikizlerin bunu yapmaktan kaçındıkları görülmektedir (Ainslie, 1997). Aşırı rekabetin varlığının ise ikiz olmaktan keyif almama ile sonuçlandığı görülmüştür (Case, 1996). Akademik hayata geçiş ile rekabetin okul ortamında da devam edeceği ve bu durumun kimi zaman bir avantaj kimi zaman ise bir dezavantaj olacağı vurgulanmaktadır (Segal ve Russell, 1992). Üst düzey rekabetin ikiz olmayı reddetme ile sonuçlanabileceği (Sandbank, 2006), düzeyinin ayarlanabilmesi ile de literatürde en çok desteklenen ve sağlıklı bulunan ikiz türü olan rekabetçi kimliğin gelişebileceği düşünülmektedir (Klein, 2012).

Araştırma bulguları genel olarak değerlendirildiğinde ikiz bireylerin ayrışma ve bütünleşme sürecinde en etkili kişilerin ebeveynler oldukları görülmektedir. Ebeveynlerin çocuk büyütme yaklaşımları, ikizleri tekizler gibi değerlendirmeleri ya da iki bireyi tek bir birey gibi yetiştirmeye yönelik inançları ikizlerin ayrışma ve bütünleşme süreçleri ile aralarındaki ikiz bağına etkileyen faktörler olarak ortaya çıkmaktadır. Bunların dışında ikiz bireylerin kendilerinin oluşturduğu davranış örüntüleri de etkilidir. Aralarındaki

ilişkinin yakınlığına yönelik geliştirdikleri ikiz kimlik türlerinin de hem ikiz bağı hem ayrışma ve bütünleşme ile ilişkili olduğu görülmektedir. İkizlerinden ayrılmaya yönelik kaygıları da ikiz bağının kuvvetine göre değişmektedir. Her ne kadar ikizler kuvvetli bir ikiz bağı geliştirse de ikizliğin paradoksu kavramı bağlamında ikiz eşlerinden farklı olmak için de çabalamaktadırlar.

Tüm bu bulguların yanı sıra, yurtdışı literatüründe ikiz psikolojisi kavramının kendine yer bulduğu ve ikizlerin bilimsel araştırmalara sıklıkla dahil edilen özel bir grup oldukları görülmektedir. Ancak ülkemizde özellikle ikizlerin kendi gelişimsel süreçlerine ve psikolojilerine odaklanan ikiz çalışmaları sınırlılık göstermektedir. Bu sebeple bu araştırmadan elde edilen bulgular gerek alanda çalışan uzmanlara gerekse ikizlerin kendilerine ve ebeveynlerine önemli bulgular sunmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre ebeveynler bu noktadaki en etkili kişiler olarak görülmektedir. Bu sebeple ikiz çocukları olan ebeveynler için tekiz ebeveynlerine yönelik olanlardan farklı ve araştırma bulgularının da değerlendirilebileceği eğitim programları düzenlenmesi önemlidir. İkizler için planlanmış ve ikizlerin bireyselleşmelerine odaklı yürütülecek farklı çalışmalarda ülkemizde ikiz ve çoğul psikolojisi yaklaşımına daha fazla odaklanılması noktasında yarar sağlayacağına inanılmaktadır.

İkiz psikolojisi bağlamında yürütülen araştırmalarda bu araştırmanın bazı sınırlılıklarının göz önünde bulundurulması önerilmektedir. Araştırma nitel metodoloji ile 3 çift kadın-kadın, 3 çift erkek-erkek ikiz ile yürütülmüştür. İkizlerin hepsi aynı bölgede yaşamaktadır. Bu sebeple araştırmadan elde edilen sonuçlar benzer bölgede yaşayan ikiz bireylerin ayrışma ve bütünleşme süreci hakkında bilgi verebilir. Her ne kadar ayrışma ve bütünleşmede ve ikiz bağında cinsiyet faktörü üzerine yeterli araştırma bulunmasa da kadınlar ve erkekler için ayrı ayrı analiz yapılmamış olması da bir diğer sınırlılıktır. Ayrıca araştırmada ergen ikizlerin ebeveynleri ile görüşülmemiştir. Ebeveyn görüşmelerinin ikizlerin bu süreçleri hakkında daha detaylı bilgi sağlaması beklenebilmektedir. Bu sebeple gelecek araştırmacılara aynı ve farklı cinsiyet çift yumurta ikizlerinin ayrışma bütünleşme ve ikiz bağı süreçlerine yönelik çalışmalar yürütmeleri önerilmektedir. Ayrıca ikizlerle yürütülecek yeni çalışmalarda araştırmacılara kimlik gelişimi, eğitsel ihtiyaçlar, ayrılık kaygısı, ebeveyn ilişkileri, sosyal ilişkiler ve ölüm korkusu gibi değişkenleri araştırmalarına dahil etmeleri önerilmektedir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almamıştır.

Kaynakça

- Adelman, M. B. ve Siemon, M. (1986). Communicating the relational shift: Separation among adult twins. *American Journal of Psychotherapy*, 40(1), 96-109.
- Ainslie, R.C. (1997). *The psychology of twinship*. New Jersey: Jason Aranson Inc.
- Akerman, B. A. ve Suurvee, E. (2003). The cognitive and identity development of twins at 16 years of age: A follow-up study of 32 twin pairs. *Twin Research*, 6(4), 328-333.
- Beck, C. T. (2002). Releasing the pause button: Mothering twins during the first year of life. *Qualitative Health Research*, 12(5), 593-608.
- Broderick, D. (2012). *Fraternal twins and bereavement: A qualitative study exploring the grief experience of fraternal twins during adolescence and older* (Yayınlanmamış doktora tezi). California School of Professional Psychology at Alliant International University, San Diego.
- Case, B. (1996). *Exploring twin relationship: Is being a twin always fun?* Oregon: Tibbutt Publishing Co.
- Cassell, S. (2011). Examining the twin bond: A look at the psychological development of twins and the differences in individuality and identity differentiation between fraternal and identical same-sex twins (Honors Program bitirme projesi). Erişim adresi: <https://auislandora.wrlc.org/islandora/object/1011capstones%3A161>
- Çilesiz, S. (2011). A phenomenological approach to experiences with technology: Current state, promise, and future directions for research. *Educational Technology Research and Development*, 59(4), 487-510.
- Cohen, D. J., Dibble, E. ve Grawe, J. M. (1977). Fathers' and mothers' perception of children's personality. *Archives of General Psychiatry*, 34, 480-487.
- Colpin H., Munter A. Nys, K. ve Vandemeulebroecke, L. (2000). Pre and postnatal determinants of parentingstress in mothers of one year-old twins. *Marriage Family Review*, 30(1), 99-107.
- Conlon, J. L. (2009). *One-whole or one-half: A case study of an identical twin's exploration of personal identity through family perceptions* (Yayınlanmamış doktora tezi). Family and Consumer Sciences Education, Iowa State University, Iowa, USA.
- Conway, D., Lytton, H. ve Pysh, F. (1980). Twin-singleton language differences. *Canadian Journal of Behavioral Science*, 12(3), 264-271.
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry & research design: Choosing among five approaches* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Damato, E. G., Anthony, M. K. ve Maloni, J. A. (2009). Correlates of negative and positive mood state in mothers of twins. *Journal of Pediatric Nursing*, 24(5), 369-77.
- Diskin, S. (2001). *The end of the twins: A memoir of losing a brother*. Woodstock, NY: Overlook Press.
- Ellison, M. A. ve Hall, J. E. (2003). Social stigma and compounded losses: quality-of-life issues for multiple-birth families. *Fertility and sterility*, 80(2), 405-414.
- Estrin, E. M. (2012). *Individual doubles: A look at twinship and attachment theory*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Counseling Psychology, Pacifica Graduate Institute, MI, USA.
- Fotheringham, J. (2000). *Identical twin women: Their experience of twinship* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Educational Psychology, The University of Regina, Regina, Saskatchewan, Canada.
- Friedman, J. A. (2008). *Emotionally healthy twins: A new philosophy for parenting two unique children*. Boston, Massachusetts: Da Capo Press.
- Friedman, J. A. (2014). *The same but different: How twins can live, love, and learn to be individual*. Los Angeles: USA Rocy Pines Press

- Glazebrook, C., Sheard, C., Cox, S., Oates, M. ve Ndukwe, G. (2004). Parenting stress in first-time mothers of twins and triplets conceived after in vitro fertilization. *Fertility and Sterility*, 81(3), 505-511.
- Golombok, S., Olivennes, F., Ramogida, C., Rust, J. ve Freeman, T. (2007). Parenting and the psychological development of a representative sample of triplets conceived by assisted reproduction. *Human Reproduction*, 22(11), 2896-2902
- Goshen-Gottstein, E. R. (1980). The mothering of twins, triplets, and quadruplets. *Psychiatry*, 43, 189-204.
- Hay, D. A. (2006). Ergenlik çağındaki ikizler ve ortaöğretim. Ö. Akbaş (Çev.), *İkizler ve üçüzler psikolojisi* (221-261) içinde. İstanbul: Morpa.
- Hay, D. A. ve O'Brien, P. J. (1984). The role of parental attitudes in the development of temperament in twins at home, school and in test situations. *Acta Geneticae Medicae et Gemellologiae: Twin Research*, 33, 191-204.
- Hay, D. A. ve Preedy, P. (2006). Meeting the educational need of multiple birth children. *Early Human Development*, 82, 297-403
- Hirt, E. J. (1981). *Separation-individuation in twins: An objective assessment* (Doktora tezi). Erişim adresi: <http://0-search.ebscohost.com.library.metu.edu.tr/login.aspx?direct=true&AuthType=ip&db=psyh&AN=1982-52864-001&site=eds-live&authtype=ip,uid>
- Klein, B. (2003). *Psychological profiles of twinship: Not all twins are alike*. Westport, CT: Praeger.
- Klein, B. (2012). *Alone in the mirror: Twins in therapy*. New York: Routledge Taylor & Francis Group.
- Lander, I. (2008). Using family attachment narrative therapy to heal the wounds of twinship: A case study of an 11-year-old boy. *Child Adolescence Social Work Journal*, 25, 367-383.
- Lawson, D. M. ve Brossart, D. F. (2004). The association between current intergenerational family relations and sibling structure. *Journal of Counselling and Development*, 82, 472-482.
- Leonard, L. G. ve Denton, J. (2006). Preparation for parenting multiple birth children. *Early Human Development*, 82, 371-378
- Lutz, K. F., Burnson, C., Hane, A., Samuelson, A., Maleck, S. ve Poehlmann, J. (2012). Parenting stress, social support, and mother-child interactions in families of multiple and singleton preterm toddlers. *Family Relations*, 61(4), 642-656.
- Malmstrom, P. M. ve Poland, J. (1999). *The art of parenting twins: The unique joys and challenges of raising twins and other multiples*. NY: Ballantine Books.
- Malmstrom, P. ve Silva, M. (1986). Twin talk: Manifestations of twin status in the speech of toddlers. *Journal of Child Development*, 13, 293-304.
- McEvoy, K. A. (1986). *A description of the nature and quality of female fraternal twin relationships in childhood, adolescence and adulthood* (Doktora tezi). Erişim adresi: <http://0-search.ebscohost.com.library.metu.edu.tr/login.aspx?direct=true&AuthType=ip&db=psyh&AN=1987-55479-001&site=eds-live&authtype=ip,uid>
- Miliora, M.T. (2003). Losers and winners within an intertwin dyad: A case of a twinship, selfobject relationships of a twin. *Clinical Social Work Journal*, 31(3), 263-274.
- Novotny, P. P. (1994). *The joy of twins and other multiple births: Having, raising, and loving babies who arrive in groups*. New York: Crown Publishers.
- Olivennes, F., Golombok, S., Ramogida, C., Rust, J. ve Team, F. U. (2005). Behavioral and cognitive development as well as family functioning of twins conceived by assisted reproduction: findings from a large population study. *Fertility and Sterility*, 84(3), 725-733.

- Oliver, B. R. ve Plomin, R. (2007). Twins' early development study (TEDS): A multivariate, longitudinal genetic investigation of language, cognition and behavior problems from childhood through adolescence. *Twin Research Human Genetics*, 10(1), 96-105.
- Pearlman, E. M. (2000). *Raising twins: From birth through adolescence*. NY: Harper Resource.
- Pearlman, E. M. ve Ganon, J. A. (2000). *Raising twins: What parents want to know, and what twins want to tell them*. New York: Harper Resource.
- Pector, E. A. (2002). Twin death and mourning worldwide: A review of the literature. *Twin Research*, 5(03), 196-205.
- Plomin, R., Lichtenstein, P., Pedersen, N. L., McClearn, G. E. ve Nesselroade, J. R. (1990). Genetic influence on life events during the last half of the life span. *Psychology and Aging*, 5(1), 25.
- Pogrebin, A. (2010). *One and the same: My life as an identical twin and what I've learned about everyone's struggle to be singular*. New York: Anchor
- Sandbank, A. C. (Ed.). (2006). *İkizler ve üçüzler psikolojisi*. Psikolojisi dizisi. (Ö. Akbaş, Çev.). İstanbul: Morpa Kültür Yayınları A.Ş. (Orijinal eser basım tarihi: 2004)
- Santrock, J. (2012). *Yaşam boyu gelişim*. (Galip Yüksel, Çev.). Ankara: Nobel. (Orijinal eser basım tarihi: 1997)
- Schave, B. ve Ciriello, J. (1983). *Identity and intimacy in twins*. New York: Preager.
- Schroeder, C. (1989). *Separation-individuation and identity in college-aged twins* (Doktora tezi). Erişim adresi: https://ecommons.luc.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://scholar.google.com.tr/&httpsredir=1&article=3643&context=luc_diss
- Segal, N. (2000). *Enwined lives: Twins and what they tell us about human behavior*. New York: Penguin Putnam
- Segal, N. L. ve Russell, J. M. (1992). Twins in the classroom: School policy issues and recommendations. *Journal of Educational and Psychological Consultation*, 3(1), 69-84.
- Showers, J. ve McCleery, J. T. (1984). Research on twins: implications for parenting. *Child Care Health Development*, 10, 391-404.
- Siemon, M. (1980). The separation-individuation process in adult twins. *American Journal of Psychotherapy*, 34(3), 387-400.
- Tavşancıl, E. ve Aslan, E. A. (2001). *İçerik analizi ve uygulama örnekleri*. İstanbul: Epsilon
- Vandell, D. L., Owen, M. T., Wilson, K. S. ve Henderson, V. K. (1988). Social development in infant twins: Peer and mother-twin relationships. *Child Development*, 59, 168-177.
- van der Zalm, J. E. (1999). *Having twins, the experience of mothers* (Doktora tezi). Erişim adresi: http://www.collectionscanada.gc.ca/obj/s4/f2/dsk1/tape9/PQDD_0015/NQ46939.pdf
- Wilson, R. S. (1975). Twins: Patterns of cognitive development as measured on the wechsler preschool and primary scale of intelligence. *Developmental Psychology*, 11(2), 126.
- Withrow, R. ve Schwiebert, V. L. (2005). Twin loss: Implications for counselors working with surviving twins. *Journal of Counseling and Development*, 83(1), 21-28
- Woodward, J. (2006). Working therapeutically with lone twins. *Therapy Today*, 17(4), 35-37.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (9. Genişletilmiş Baskı). Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yüksel, P. ve Yıldırım, S. (2015). Theoretical frameworks, methods, and procedures for conducting phenomenological studies in educational settings. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 6(1), 1-20.

Üniversite Öğrencilerinde Dışadönüklük, Sosyal Ağları Kullanma Sıklığı ve Cinsiyetin Problemli Sosyal Ağ Kullanımına Etkisinin İncelenmesi

Examining the Effect of Extraversion, Frequency of Social Networks Use, and Gender on Problematic Use of Social Network among University Students

Ahmet Kesici¹

¹Dr., Siirt Millî Eğitim Müdürlüğü, Siirt, Türkiye

ORCID: A.K. 0000-0003-1830-497X

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Ahmet Kesici,
Siirt Millî Eğitim Müdürlüğü, Siirt, Türkiye
E-posta/E-mail: ahmetkesici@yahoo.com

Başvuru/Submitted: 14.08.2018

Revizyon Talebi/Revision Requested:
23.10.2018

Son Revizyon/Last Revision Received:
10.03.2019

Kabul/Accepted: 19.03.2019

Online Yayın/Published Online: 06.05.2019

Atıf/Citation: Kesici, A. (2019). Üniversite öğrencilerinde dışadönüklük, sosyal ağları kullanma sıklığı ve cinsiyetin problemli sosyal ağ kullanımına etkisinin incelenmesi. *Psikoloji Çalışmaları - Studies in Psychology*, 39(1): 23-44.
<https://doi.org/10.26650/SP2018-0013>

ÖZ

Problemli sosyal ağ kullanımı, kişinin sosyal ağlara katılma güdüsüne karşı kendini kontrol edememesi ile ilgili bir sorundur. Bu sorun, kişide sosyal, psikolojik ve fizyolojik rahatsızlıkların yaşanmasına neden olmaktadır. Bu çalışma; dışadönüklük, sosyal ağları kullanma sıklığı ve cinsiyetin üniversite öğrencileri arasında problemli sosyal ağ kullanımına etkisini incelemek amacıyla yapılmıştır. Çalışmaya 2017 - 2018 öğretim yılı bahar döneminde bir devlet üniversitesinde okuyan 258 öğrenci katılmıştır. Verilerin toplanmasında Problemli Sosyal Ağ Kullanım Ölçeği, Beş Faktör Envanteri'nin dışadönüklük faktörü ve Sosyal Ağları Kullanma Sıklığı Ölçeği kullanılmıştır. Çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçlarına göre dışadönüklük, sosyal ağları kullanma sıklığı ve cinsiyetten oluşan model, problemli sosyal ağ kullanımındaki değişimin %6.4'ünü anlamlı olarak açıklamıştır. Araştırmada sosyal ağları kullanma sıklığının problemli sosyal ağ kullanımında anlamlı bir yordayıcı olduğu belirlenmiştir. Buna karşın, dışadönüklük ile cinsiyetin, üniversite öğrencilerinde problemli sosyal ağ kullanımının anlamlı yordayıcıları olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgulara dayalı olarak sosyal ağları kullanma sıklığının problemli sosyal ağ kullanımı üzerinde beklenenden daha düşük düzeyde bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla problemli sosyal ağ kullanımı üzerinde kullanım sıklığı dışında başka faktörlerin de etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca üniversite öğrencilerinde cinsiyetin problemli sosyal ağ kullanımı açısından bir risk faktörü olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada dışadönüklük ile sosyal ağları kullanma sıklığı arasında pozitif yönde, düşük düzeyde ve anlamlı bir ilişki olmasına rağmen dışadönüklüğün problemli sosyal ağ kullanımı üzerinde etkili olmadığı belirlenmiştir. Bu sonuç; dışadönüklerin merak ve heyecan verici gelişmeleri kaçırma korkusu gibi kişilik özellikleri nedeniyle sosyal ağları amaçları doğrultusunda sık kullandıkları ancak sosyal doyum sağlamak için yüz yüze etkileşimi tercih ettikleri şeklinde değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dışadönüklük, sosyal ağlar, problemli sosyal ağ kullanımı, dijital bağımlılık

ABSTRACT

Problematic social network use is a trouble about a person's failure at self-control over the impulse to join social networks or resisting that impulse. This trouble leads to social, psychological, and physiological problems. The present study was conducted in order to assess the effects of extraversion, frequency of social network use, and gender on problematic use of social networks among university students. A hundred and fifty-eight students studying at a state university in the spring term of 2017-2018 academic year participated in the study. The Scale for Problematic Use of Social Network, extraversion dimension of the Five Factor Inventory, and the Scale for Frequency of Social Network Use were employed in gathering the data. According to the results of multiple linear regression analysis, the model comprising of extraversion, frequency of social network use, and gender explains significantly 6.4% of problematic use of social networks. Thus, it was detected that the frequency of social network use is a significant predictor to problematic use of social networks. However, it was found that neither extraversion nor gender is a significant predictor to problematic use of social networks. It was also found that the frequency of problematic social network use had less impact than expected on social network use; therefore, it can be said that there are some other factors affecting problematic social network use. Furthermore, it was found that the gender is not a risk factor on problematic social network use. Although there is a slight positive correlation between extraversion and problematic social network use, extraversion does not have a significant effect on problematic social network use. This result was that extroverts use social network due to the fear of missing important events, but they prefer face-to-face communication to satisfy their social desires.

Keywords: Extraversion, social networks, problematic use of social network, digital addiction

EXTENDED ABSTRACT

Social networks are today used widely by university students. Overuse of social networks results in social, psychological, and mental problems. This trouble is defined as problematic use of social network. Problematic use of social network is related to a person's failure at self-control over the impulse to join social networks and to resist the impulse to join social networks. The present study was carried out in order to examine the effect of extraversion, frequency of social network use, and gender on problematic use of social network among university students.

Method**Participants**

The data for this study were composed of 258 persons studying at a state university in the spring term of 2017-2018 academic years. The data was collected from the students of various faculties so as to ensure the variety of data.

Measures

Scale for Problematic Use of Social Network. In the research, the students' level of problematic use of social network was determined by the Scale for Problematic Use of Social Network (SPUSN). SPUSN was developed by adapting the items of the Game Addiction Scale,

which was introduced by Lemmens, Valkenburg and Peter (2009) to establish internet gaming disorders and translated into Turkish by Irmak and Erdoğan (2015), to social network use. SPUSN is seven-item, one dimensional, and five-point Likert type. The scale explains 50.32% of variance. Cronbach's Alpha internal consistency coefficient of the scale is .79.

Extraversion Sub-Dimension of the Big Five Inventory. In the research, the extraversion of students was identified by 8-item extraversion sub-dimension of 44-item The Big Five Inventory developed by Benet-Martinez and John in 1998 under the title of The Big Five Inventory. The scale is a five-point Likert type. The Big Five Inventory was adapted into Turkish within the study to determine the self-identification profiles of people in 56 countries (Schmitt, Allik, McCrae, & Benet-Martinez, 2007). In the present research study, the Cronbach's Alpha coefficient of extraversion sub-dimension was calculated as .76.

The Scale for Frequency of Social Network Use. In the research study, the students' frequency of social network use was established through The Scale for Frequency of Social Network Use developed by the researcher. The scale is five-point Likert type and one-dimensional. It explicates 32.77% of variance. Cronbach's Alpha internal consistency coefficient of the scale was calculated as .77.

Results

Regarding the multiple linear regression analysis, the model comprising of extraversion, frequency of social network use, and gender explains significantly 6.4% of problematic use of social network. Accordingly, the frequency of social network use is expectedly a significant predictor for problematic use of social network. It was revealed that extraversion and gender are not significant predictors for problematic use of social network. The regression equation obtained from the multiple regression analysis is such that:

$$\text{Problematic Use of Social Network} = 1.54 + (.31) \times \text{Frequency of Social Network Use} - (.04) \times \text{Extraversion} + (.03) \times \text{Gender} \quad (1 = \text{Male}; 0 = \text{Female})$$

Discussion

Extravert students are social, lively, cheerful, dominant, assertive, and interested in others (Aydoğmuş, 2011; Costa & McCrae, 1995; Tatlıoğlu, 2014). It can be claimed that these traits lead social people to prefer face to face interactions to virtual ones. Therefore, it can be stated that extrovert personality traits impedes problematic use of social networks.

In the research, it was found that gender is not a significant predictor for problematic use of social networks. It is speculated that this state springs from the fact that social

network use is intermittently sustainable in contrast to internet games, and responsibilities of university students is similar with regard to gender. Thus, problematic use of digital devices should be individually investigated based on digital device and application.

It was discovered in the research that there is positive, slight, and statistically significant correlation between extraversion and frequency of social network use. This result is striking because no significant association was established between extraversion and problematic use of social networks. This situation can be elucidated by the sensitivity of social students to others (Aydoğmuş, 2011; Costa & McCrae, 1995; Tatlılıoğlu, 2014). Accordingly, social individuals use social networks more frequently due to their fear of missing what is going on around them. Furthermore, this situation can be explained by moral panic. Moral panic is defined as the social reaction to any person, event, and situation which is against common values and interests (Akdemir, 2016; Macintosh, 2008; Marwick, 2008; McRobbie & Thornton, 1995; Yıldız & Sümer, 2010). Moral panic reactions arising over nationalism, violence to woman, child abuse, and other issues may be another reason for students to use social networks more frequently.

This topic should be investigated by different models to explain problematic use of social network based on the findings of the present study. Moreover, students should be informed about the harms resulting from overuse of social networks. It can be claimed that what harms emanate from problematic use of social networks within the context of right use of digital devices should be inserted into pre-university curriculum.

Günümüzde, bilişim teknolojilerine dayalı gelişmelere bağlı olarak hayatın her alanında büyük değişimler yaşanmaktadır. İnsan hayatında meydana gelen değişim ve dönüşümlerin temelinde internet ve internete erişimi sağlayan bilgisayar, akıllı cep telefonu ve tablet gibi dijital araçlar vardır. Bu araçlar, insan hayatının vazgeçilemeyen bir unsuru haline gelmeye başlamıştır. İnternet ve internete erişimi sağlayan dijital araçlar, birçok iş ve işlemlerin daha kolay ve verimli bir şekilde yapılmasını sağlayarak insan hayatını kolaylaştırmaktadırlar. Ancak bu araçlar, insanlığın uğraşmak zorunda kaldığı birtakım yeni sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu sorunlardan biri de, dijital bağımlılık sorunudur (Kesici, 2018).

Bağımlılık; belirli bir aktivite ya da madde kullanımına ilişkin alışkanlığa bağlı olarak kişinin fiziksel, sosyal, ruhsal, zihinsel sağlığını olumsuz etkileyen ve finansal durumu üzerinde yıkıcı etkilere neden olan dürtü şeklinde tanımlanmaktadır (Young, Yue ve Ying, 2011). Alkol, sigara, uyuşturucu vb. bağımlılıklar “madde bağımlılığı”; kumar, aşırı spor, dijital araçlarda gereğinden fazla zaman geçirme vb. bağımlılıklar ise “davranış bağımlılığı” şeklinde sınıflandırılmaktadır (Günüç ve Kayri, 2010). Davranış bağımlılığı; herhangi bir maddeye bağlı olmaksızın, alışkanlığın sık tekrarı ile oluşan, madde bağımlılığında görülen sorunların gözlemlendiği, kişinin olumsuz etkilendiğini fark etmesine rağmen davranışı sürdürdüğü bir bağımlılık türüdür (Günüç ve Kayri, 2010; Kır ve Sulak, 2014; You, Kim ve Lee, 2017). Davranış bağımlılıklarından biri olan dijital bağımlılık; internet bağımlılığı, sosyal ağ bağımlılığı, oyun bağımlılığı, akıllı telefon bağımlılığı, vb. bağımlılıkları içinde bulunduran bir kavramdır (Cover, 2004; Jiang, Phalp ve Ali, 2015). Dijital bağımlılık; dijital araç kullanma güdüsüne karşı kendini kontrol edememe, dijital araçları kullanma dürtüsüne direnememe ile ilgili bir sorundur (Şentürk, 2017). Özellikle gençleri olumsuz olarak etkileyen dijital bağımlılık sorunu, günümüzde yaygın olarak görülmektedir. Bu sorun, ülkemizde de ciddi bir problem haline gelmiş ve sadece dijital bağımlılık sorunu olan bireylere hizmet sunan polikliniklerin açılmasına neden olmuştur (Sosyalmedya.co, 2019).

Web 2.0 teknolojilerine dayalı Facebook, Twitter, Youtube ve Instagram gibi sosyal medya araçlarının geliştirilmesi, insanlara sosyal ihtiyaçlarını sanal ortamda karşılayabilme imkânı sunmuştur. Bu sosyal ağlar; kişilerin kendi profillerini oluşturdukları, arkadaşlıklar kurabildikleri, kendilerini sansüresüz olarak ifade edebildikleri, istekleri doğrultusunda kendilerini maskeleyebildikleri, kendilerini rahat ve özgür hissettikleri sanal platformlardır (Greenfield, 1999; Kuss ve Griffiths, 2011). Sosyal ağlarla sanal ortamda

müzik, resim, animasyon, video gibi dosyalar paylaşılabilir. Böylece bireyler kendilerini ifade edebilmekte, paylaşımında bulunabilmekte ve birbirleri ile iletişime geçebilmektedirler. Ayrıca kişi, sanal ortamda ilgisine göre çeşitli gruplara katılarak sosyal ihtiyaçlarını karşılayabilmektedir (Evans, 2008). Bu araçlar günümüzde bütün dünyada ve Türkiye’de oldukça sık kullanılmaktadırlar. We Are Social tarafından 2017 yılında yapılan bir araştırmada dünya nüfusunun %37’sinin aktif sosyal medya kullanıcısı olduğu belirtilmiştir. Türkiye’de ise nüfusun %60’ının (48 milyon kişi) aktif olarak sosyal medyayı kullandığı ve bu oranın sürekli arttığı belirtilmiştir (We Are Social and Hootsuite, 2018).

Sosyal ağların yaygın kullanımı, araştırmacıların ilgisini çekmiş ve konu ile ilgili çeşitli araştırmaların yapılmasına neden olmuştur. Yapılan araştırmalarda sosyal ağların aşırı kullanımının; akademik başarıyı (Kirschner ve Karpinski, 2010) ve bilişsel işlevi (Ophir, Nass ve Wagner, 2009) olumsuz etkilediği; iş performansını (Andreassen, Torsheim ve Pallesen, 2014) ve uyku kalitesini düşürdüğü (Wolniczak ve ark., 2013); yalnızlık veya daha az sosyal gruplara katılma sorununa neden olduğu (Doğan ve Karakaş, 2016; Nyland, Marvez ve Beck, 2007); somatik belirtiler, kaygı bozukluğu, sosyal fonksiyon bozukluğu ve şiddetli depresyon (Koc ve Gulyagci, 2013) ile ilişkili olduğu ve dijital bağımlılık üzerinde yüksek düzeyde bir etkiye sahip olduğu (Kesici ve Fidan, 2018a) belirlenmiştir. Griffiths (2013), bazı sosyal ağ kullanıcılarının sosyal ağları aşırı bir şekilde kullanmaya bağlı olarak birçok sorun yaşadıklarını, ancak sosyal ağları aşırı kullanma davranışını sürdürmeye kendilerini mecbur hissettiklerini belirtmiştir. Bu nedenle birçok araştırmacı, sosyal ağların aşırı kullanımına bağlı olarak yaşanan olumsuzlukları davranış bağımlılığı perspektifinde incelemiştir (Şentürk, 2017). Nitekim konunun literatürde sosyal ağ bağımlılığı (Griffiths, 2013) ya da sosyal medya bağımlılığı (Şentürk, 2017) şeklinde incelendiği görülmektedir. Bazı araştırmacılar ise konuyu daha özel bir sosyal ağ kullanımı bağlamında; Facebook bağımlılığı (Balci ve Gölcü, 2013), Instagram bağımlılığı (Kırcaburun, 2017) şeklinde incelemiştir. Sosyal ağların aşırı bir şekilde kullanılmasından kaynaklanan bu sorun, Amerikan Psikiyatri Birliği (APA) tarafından yayımlanan DSM V’te (Diagnostic and Statical Manual of Mental Disorders; American Psychiatric Association, 2013) bağımlılık olarak alınmamıştır. Ancak bu sorunun bağımlılık olup olmadığı ile ilgili tartışmalar halen devam etmektedir (Şentürk, 2017). Dolayısıyla bu çalışmada kişinin sosyal, psikolojik, fiziksel ve zihinsel problemler yaşamasına rağmen sosyal ağları aşırı bir şekilde kullanma güdüsüne karşı kendini

kontrol edememesi, sosyal ağlara katılma dürtüsüne direnememesi sorunu için problemli sosyal ağ kullanımı (PSAK) kavramı tercih edilmiştir.

Günlük yaşamın zorlukları nedeniyle oluşan stresin etkilerini azaltma, özyeterlik ve yaşam memnuniyeti sağlama, kendini ifade etme, yalnızlık duygusunu hafifletme gibi motivasyonlarla sosyal ağların aşırı bir şekilde kullanımı kişide olumsuz etkilere neden oluyorsa, PSAK'tan bahsedilebilir (LaRose, Lin ve Eastin, 2003; Xu ve Tan, 2012). Aşırı sosyal ağ kullanımına bağlı olarak yaşanabilecek olumsuzluklar Griffiths'in (2013) davranış bağımlılığı için ortaya koyduğu kriterlere dayalı olarak açıklanabilir. Buna göre; PSAK bireyin yaşamında dikkat çekici bir hal alır, duygu durumunu etkiler. Sosyal ağlarda aldığı doyumı sürdürebilmesi için sosyal ağlara bağlanma miktarını artırır. Sosyal ağlara erişimin engellenmesi kişide, hoş olmayan duygular ya da fiziksel belirtilerin görülmesine neden olur. Kişi, sosyal ağları kullanma davranışları nedeni ile çevresindeki bireylerle çatışma yaşar. Sosyal ağlardan uzun süre uzak kaldıktan sonra eski davranışları tekrar nükseder (Griffiths, 2013; Kesici ve Fidan, 2018b). Bu belirtiler, PSAK'a işaret eder ve kişinin sosyal ağları aşırı kullandığını gösterir. Nitekim literatürde PSAK, sosyal ağların aşırı kullanımından kaynaklanan bir sorun olarak tanımlanmıştır (Kirschner ve Karpinski, 2010; Koc ve Gulyagci, 2013; Şentürk, 2017). Ancak sosyal ağların aşırı kullanımının PSAK'a etkisin hangi düzeyde olduğu bilinmemektedir. Bu çalışmada sosyal ağların aşırı kullanılıp kullanılmadığına işaret eden sosyal ağların sık kullanımının PSAK üzerinde ne kadar etkili olduğu belirlenmeye çalışılmıştır.

Sosyallik ya da sosyal olma; toplum içinde yaşama, başkaları ile iletişim kurma ve etkileşimde bulunma insan doğasının bir gereğidir. Bir gruba ait olma, kendini ifade etme, sevme, sevilme gibi ilişkiler Maslow tarafından insanların temel ihtiyaçları arasında sayılmıştır (Akt. Demirel, 2011). Sağlıklı ilişkiler kurabilme ve ilişkilerini sürdürebilme önemli sosyal beceriler olarak değerlendirilmiştir (Bacanlı, 1999). Dahası bireyin çevresindekilerle iletişim kurması, onların ruh durumunu anlaması ve bir grup içinde iş birliği yapabilme becerisi çoklu zekâ kuramına göre sosyal zekâ ile ilişkilendirilmiştir (Bümen, 2011). Bu becerilerin yetersizliği örneğin sosyal olmama, sosyal fobi, çekingenlik ve yalnızlık ise önemli sorunlar olarak değerlendirilmiştir (Bacanlı 1999; Yakut ve Certel, 2016).

Sosyallik, psikolojide bir kişilik özelliği olarak değerlendirilmektedir. Kişiliği açıklayan özellik yaklaşımı; kişiliği, kişisel farklılıklara dayalı, gözlemlenebilen davranış-

lardan hareketle açıklamaktadır (Basım, Çetin ve Tabak, 2009). Bu yaklaşıma dayalı beş faktör modeli, kişiliği; dışadönüklük, uyumluluk, sorumluluk (özdisiplin), nörotizm ve deneyime açıklık olarak adlandırılan beş faktörden oluşan bir model ile açıklamaktadır (Costa ve McCrae, 1995; Tatlılıoğlu, 2014). Kùltürlerarası yapılan çalışmalarda bu modelin geçerliğini destekleyen sonuçlar elde edilmiştir (Schmitt, Allik, McCrae ve Bennet-Martinez, 2007). Bu modelde sosyallik, dışadönüklük ile ilişkilendirilmiştir. Buna göre sosyal, enerjik, neşeli, baskın, iddialı ve başkalarına karşı ilgili olma gibi özellikler dışadönüklerin baskın özellikleri arasında sayılmıştır (Aydoğmuş, 2011; Costa ve McCrae, 1995; Tatlılıoğlu, 2014).

İnsanların çevirimiçindeki davranışlarını inceleyen çalışmalar, çevirimiçi ortamdaki davranışların kişilik ile ilişkili olduğunu göstermiştir (Mark ve Ganzach, 2014). Literatürde bu görüşü destekler nitelikte birçok kanıt elde edilmiştir. Liu, Preotiuc-Pietro, Samani, Moghaddam ve Ungar'a (2016) göre kişilik; resim, video, yazı vb. nesnenin sosyal ağlarda paylaşımında etkilidir. Kişilik, paylaşılacak nesnenin seçiminde adeta bir onay, norm işlevi görür. Bai, Zhu ve Cheng (2012) literatürdeki çalışmalara dayalı olarak sosyal medyadaki davranışlarla kişiliğin tahmin edilebileceğini belirlemişlerdir. Settanni, Azucar ve Marengo (2018), sosyal ağlarda kullanıcıların dijital izleri (sosyal ağlardaki aktiviteler, dil, demografik özellikler, fotoğraflar) ile kişiliği belirlemeye çalışan araştırmalar için bir metaanaliz çalışması yapmışlarıdır. Çalışmada dijital izlerin kişiliği tahmin etmek için kullanılabilirliğini belirtmişlerdir. Yapılan araştırmalarda dışadönüklüğün; sosyal ağ kullanımının (Tan ve Yang, 2012) ve Facebook'taki arkadaş sayısının güçlü bir yordayıcısı (La Sala, Skues ve Grant, 2014), sosyal medya (Bai ve ark., 2012; Correa, Hinsley ve De Zuniga, 2010) ve Facebook kullanımı ile ilişkili (Hughes, Rowe, Batey ve Lee, 2012), sosyal medya kullanım motivasyonu üzerinde etkili (Avcılar ve Demirgunes, 2016) olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla dışadönüklerin, sosyal doyum sağlamak için sosyal ağları daha sık kullandıkları ve buna bağlı olarak dışadönüklüğün PSAK üzerinde etkili olabileceği düşünölmektedir. Buna karşın, dışadönüklüğün internet bağımlılığı üzerinde ters yönde ve düşük bir etkiye sahip olduğunu belirleyen çalışmalar da yapılmıştır (Çelik, Atak ve Başal, 2012; Kayış ve ark., 2016; Servidio, 2014; Taş ve Ayas, 2015). Dolayısıyla, dışadönüklüğün PSAK üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğu bilinmemektedir. Bu araştırmada, dışadönüklüğün PSAK üzerinde etkili olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır.

Kùltürel değerler, bireyin davranışlarında norm işlevi görerek bireyin davranışlarını

etkilerler (Aydın ve Gürler, 2014). Toplum, kültürel bağlamda bireylere cinsiyete göre farklı sorumluluklar yükleyebilir. Bu nedenle cinsiyet, dijital araçların kullanım biçimini etkileyebilir (Ko, Yen, Chen, Chen ve Yen, 2005). Cinsiyete göre dijital araçları kullanma motivasyonundaki farklılıklar da dijital araç kullanımını etkiler (Kelleci, Güler, Sezer ve Gölbaşı, 2009). Dolayısıyla dijital araçların problemli kullanımında cinsiyetin etkili bir faktör olabileceği değerlendirilebilir. Nitekim, ergenlerden oluşan bir örneklemede dijital bağımlılığın bir türü olan dijital oyun bağımlılığında cinsiyetin önemli bir etken olduğu belirtilmiştir (Ko ve ark., 2005; Nazlıgül, Baş, Akyüz ve Yorulmaz, 2018). Cinsiyetin konu ile ilgili çalışmalarda araştırma sonuçlarını genelleştirmeyi engelleyebileceği, bu nedenle bu konudaki çalışmalarda cinsiyetin dikkat edilmesi gereken bir faktör olması gerektiği belirtilmektedir (Nazlıgül ve ark., 2018). Bu çalışmada cinsiyetin kültürel bağlam ve kullanım motivasyonlarından kaynaklanabilecek nedenlerle PSAK üzerinde de etkili olabileceği göz önüne alınarak cinsiyetin üniversite öğrencilerinde PSAK üzerinde etkili olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır.

Sosyal ağların aşırı kullanımı, kullanıcıların akademik, fiziksel, sosyal ve psikolojik gelişimlerini olumsuz etkileyen bir durumdur (Andreassen ve ark., 2014; Doğan ve Karakaş, 2016; Kesici ve Fidan, 2018a; Kirschner ve Karpinski, 2010; Koc ve Gulyagci, 2013; Nyland ve ark., 2007; Ophir ve ark., 2009; Wolniczak ve ark., 2013). Bu sorun, başta ebeveynler olmak üzere eğitimcileri, sosyologları, psikologları ve yöneticileri ilgilendirmektedir. Bu nedenle konunun değişik yönleri ile incelenmesi ve gençleri bu olumsuz durumdan korumanın yolları araştırılmalıdır. Davranış bağımlılığı üzerinde; genetik yapı, sosyal ve psikolojik birçok faktörün etkili olduğu belirtilmiştir (Chang ve Hung, 2012). Davranış bağımlılığı kapsamında ele alınan dijital bağımlılığın bir türü olarak değerlendirilen PSAK'ta da genetik, sosyal ve psikolojik birçok faktörün etkili olabileceği düşünülmektedir. Bu çalışmada PSAK üzerinde etkili olduğu düşünülen cinsiyetin, sosyal ağları kullanma sıklığının ve dışadönüklüğün üniversite öğrencilerinde PSAK'a etkisi incelenmiştir.

Bu araştırmanın, gençleri PSAK'ın olumsuz etkilerine karşı korumak amacıyla yapılacak çalışmalara katkı sağlayacağı ümit edilmektedir. Aşırı kullanım dışındaki diğer faktörlerin de PSAK üzerindeki etkisinin bilinmesi, PSAK'ı açıklamaya yönelik yeni çalışmaların tasarlanması konusunda araştırmacılara yol gösterebilir. Araştırmada dışadönüklüğün PSAK için bir risk faktörü olup olmadığı sınıanmıştır. Böylece PSAK sorunu ile mücadelede odaklanılacak hedef kitlenin belirlenmesi hedeflenmiştir. Ayrıca bu

araştırma ile daha önce yürütölen araştırmalardan farklı bir költürde cinsiyetin PSAK üzerindeki etkisi de araştırılmıştır. Böylece konu ile ilgili veri çeşitliliği sağlanarak literatüre katkı sağlanmıştır.

YÖNTEM

Katılımcılar

Araştırmaya 2017-2018 öğretim yılı bahar döneminde Siirt Üniversitesi'nde okuyan 258 öğrenci katılmıştır. Araştırmada veri çeşitliliğini sağlamak amacıyla farklı fakölte ve yüksekokullardan veri toplanmıştır. Katılımcıların cinsiyeti ve okudukları fakölte/yüksekokullarına göre dağılımları Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcıların Cinsiyete ve Okudukları Fakölte/Yüksekokula Göre Dağılımı

		N	%
Cinsiyet	Erkek	114	44.20
	Kadın	144	55.80
Fakölte/Yüksekokul	Veteriner Faköltesi	76	29.50
	Fen-Edebiyat Faköltesi	49	19.00
	Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu	42	16.30
	İngilizce Mütercimlik Tercümanlık	91	35.30

Tablo 1'de göröldüğü üzere katılımcıların yaklaşık %56'sı ($N = 144$) kadın, %44'ü ($N = 114$) erkektir. Araştırmaya farklı alanlarda (sağlık, dil, spor, sosyal ve fen) eğitim gören öğrenciler katılmıştır. Katılımcıların yaklaşık %30'u ($N = 76$) Veteriner Faköltesi'nde, %35'i ($N = 91$) İngilizce Mütercimlik Bölümünde, %19'u ($N = 49$) Fen Edebiyat Faköltesi'nin farklı bölümlerinde, %16'sı ($N = 42$) ise Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu'nda okuyan öğrencilerdir.

Veri Toplama Araçları

Problemlili Sosyal Ağ Kullanım Ölçeği (PSAKÖ). Araştırmada, katılımcıların PSAK düzeyini belirlemek için Problemlili Sosyal Ağ Kullanım Ölçeği (PSAKÖ) kullanılmıştır. Ölçek maddeleri; sorunlu dijital oyun oynama davranışlarını belirlemek için Lemmens, Valkenburg ve Peter (2009) tarafından geliştirilen, Irmak ve Erdoğan (2015) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Dijital Oyun Bağımlılığı Ölçeği'ndeki maddeleri, sosyal ağ kullanımına göre değiştirilerek oluşturulmuştur. PSAKÖ; 7 maddeli, tek boyutlu ve "Hiçbir zaman (1)", "Nadiren (2)", "Bazen (3)", "Sık sık (4)", "Her zaman (5)" şeklinde derecelendirilmif Likert tipindedir. Katılımcılardan PSAK'ta ifade edilen so-

runları son 6 ayda hangi sıklıkta yaşadıklarını değerlendirmeleri istenmektedir. Ölçekte bulunan maddelerden elde edilen puanların ortalaması hesaplanarak PSAK puanı elde edilmiştir. PSAK puanının yüksek olması, yüksek düzeyde PSAK'a işaret eder.

PSAKÖ'nin yapı geçerliğini belirlemek için araştırmada toplanan verilerle açımlayıcı faktör analizi (AFA) yapılmıştır. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri .83, Bartlett testi anlamlı ($\chi^2(15) = 424.57, p < .01$) bulunmuştur. Buna göre örneklem büyüklüğü yeterlidir ve maddeler arasında faktör analizi yapmak için de yeterli düzeyde bir ilişki vardır. AFA sonucu ölçeğin tek boyutlu bir yapıya sahip olduğu ve varyansın %50.32'sini açıkladığı belirlenmiştir. PSAKÖ'de yer alan maddelerin faktör yük değerleri ile madde korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Problemlili Sosyal Ağ Kullanım Ölçeği'ndeki Maddelere Ait Faktör Yük Değerleri ve Madde-Toplam Korelasyon Katsayıları

Madde	Faktör Yükü	Madde-Toplam Korelasyon
1. Gün boyunca sosyal ağlarda bağlı kalmayı hiç düşündünüz mü?	.77	.61
2. Sosyal ağlar için harcadığımız zamanı giderek arttırdınız mı?	.79	.65
3. Günlük yaşamdan uzaklaşmak için sosyal ağlara katıldığınız oldu mu?	.74	.59
4. Aile bireyleri veya arkadaşlarımız sosyal ağlara katılma sürenizi azaltmada başarısız oldu mu?	.46	.32
5. Sosyal ağlara katılmadığınız zaman kendinizi kötü hissettiniz mi?	.73	.57
6. Sosyal ağlara katılarak harcadığınız zaman konusunda aile bireyleri veya arkadaşlarımızla kavga ettiniz mi?	.69	.53
7. Sosyal ağlara katılmak için diğer önemli faaliyetleri (okul, iş, spor gibi) ihmal ettiniz mi?	.64	.53

Tablo 2'de görüldüğü üzere ölçekteki maddelerin faktör yük değerlerinden en yüksek olanı .79, en düşüğü ise .46'dır. PSAKÖ'deki her bir maddenin madde-toplam korelasyon katsayılarından en düşüğü .32, en yükseği ise .65'dir. Ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .79 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca her bir madde için alt ve üst grupları (%27'lik uç grupları) kıyaslayan madde analizi yapılmıştır. Yapılan bağımsız örneklem için *t* testi sonuçlarına göre ölçekteki tüm maddelerin alt ve üst grupları anlamlı bir şekilde ayırdığı belirlenmiştir ($p < .01$).

Araştırmaya katılan 100 öğrenciye PSAKÖ ile birlikte eş zamanlı olarak Young (1998) tarafından geliştirilen, Pawlikowski, Altstötter-Gleich ve Brand (2013) tarafından kısa forma dönüştürülen, 12 maddelik beşli Likert tipindeki Young İnternet Bağımlılığı Testi Kısa Formu (YİBT-KF) uygulanmıştır (Kutlu, Savcı, Demir ve Aysan, 2016). Yİ-

BT-KF'nin Türkçeye uyarlama çalışmasında ölçeğin Cronbach Alpha katsayısı .91 olarak hesaplanmış ve toplam varyansın %39.52'sini açıkladığı bildirilmiştir (Kutlu ve ark., 2016). Bu araştırmada YİBT-KF'nin Cronbach Alpha katsayısı .82 olarak hesaplanmıştır.

PSAKÖ ile YİBT-KF'den elde edilen puanlar arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla Pearson momentler çarpımı korelasyon katsayısı hesaplanmış ve puanlar arasında yüksek düzeyde, istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($r(98) = .78; p < .01$). Ayrıca PSAKÖ, 44 öğrenciye bir hafta arayla iki kez uygulanmıştır. Elde edilen puanlar arasında yüksek düzeyde, pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($r(42) = .91, p < .01$).

Dışadönüklük. Araştırmada öğrencilerin dışadönüklük düzeyi, Benet–Martinez ve John'un (1998) The Big Five Inventory ismiyle geliştirdikleri, 44 maddelik Beş Faktör Envanteri'nin (BFE) 8 maddelik dışadönüklük faktörü ile belirlenmiştir. Ölçek, 5'li olarak derecelendirilmiş Likert tipindedir. BFE; 56 ülkede kişilerin kendilerini tanımlama profillerini belirlemeyi amaçlayan çalışma kapsamında Türkçe'ye uyarlanmıştır (Schmitt ve ark., 2007). Katılımcılardan dışadönüklük faktöründe yer alan maddelerin kendilerini hangi düzeyde tanımladıklarını "*Hiç Tanımlamıyor (1)*", "*Çok az tanımlıyor (2)*", "*Kısmen tanımlıyor (3)*", "*Oldukça tanımlıyor (4)*" ve "*Tamamen tanımlıyor (5)*" şeklinde derecelendirilmiş ölçek ile değerlendirmeleri istenmektedir. Ölçekteki her bir madde için elde edilen puanlar toplanır ve madde sayısına bölünerek dışadönüklük puanı elde edilir. Elde edilen puanın yüksek olması, yüksek düzeyde dışadönüklüğü belirtir. Bu araştırmada dışadönüklük faktörü için Cronbach Alpha katsayısı .76 olarak hesaplanmıştır.

Sosyal Ağları Kullanma Sıklığı Ölçeği (SAKSÖ). Araştırmada öğrencilerin sosyal ağları aşırı kullanıp kullanmadıklarını belirlemek için araştırmacı tarafından geliştirilen Sosyal Ağları Kullanma Sıklığı Ölçeği kullanılmıştır. SAKSÖ; 9 maddelik, tek boyutlu ve "*Hiç (1)*", "*Nadiren (2)*", "*Ara sıra (3)*", "*Sık sık (4)*", "*Sürekli (5)*" şeklinde derecelendirilmiş Likert tipinde bir ölçektir. Katılımcılardan son 6 ayda hangi sıklıkta SAKSÖ'de ifade edilen amaçlarla sosyal ağları kullandıklarını değerlendirmeleri istenmektedir. Ölçekteki her bir madde için elde edilen puanlar toplanarak madde sayısına bölünüp sosyal ağları kullanma sıklığı puanı elde edilir. Sosyal ağları kullanma sıklığı puanının yüksek olması, yüksek düzeyde sosyal ağ kullanımına işaret eder.

Ölçeğin geliştirilme sürecinde ilk olarak sosyal ağları kullanma motivasyonlarının ne olduğunu belirlemek amacıyla literatür taraması yapılmıştır. Literatür taramasına da-

yalı bir görüşme formu hazırlanmıştır. Daha sonra üniversite öğrencisi olup aktif sosyal ağ kullanıcısı olan dörder kişilik iki öğrenci grubu ile odak grup görüşmesi yapılmıştır. Görüşmeler sonucu SAKSÖ’de yer alacak maddeler belirlenmiştir. Buna göre ölçekte 10 maddenin yer alması kararlaştırılmıştır. Maddelerin uygunluğu konusunda iki bilgisayar ve öğretim teknolojileri öğretmeninin görüşü alınmıştır.

SAKSÖ’nün yapı geçerliğini belirlemek amacıyla araştırma kapsamında toplanan verilerle AFA yapılmıştır. Buna göre; Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri .75, Bartlett testi sonucu anlamlı ($\chi^2(45) = 638.12, p < .01$) bulunmuştur. Bu sonuçlara göre, faktör analizi için örneklem büyüklüğü yeterlidir. Ayrıca faktör analizi yapmak için maddeler arasında yeterli düzeyde bir ilişki vardır. Tek boyutlu bir yapıya sahip SAKSÖ, varyansın %32.77’sini açıklamaktadır. Ancak, 6. maddenin (“interaktif oyunlar oynamak”) faktör yükünün .19 ve madde-korelasyon katsayısının .15 olduğu belirlenmiştir. Elde edilen bu değerlerin yeterli düzeyde olmaması nedeniyle madde ölçekten çıkartılmış ve tekrar AFA yapılmıştır (Büyüköztürk, 2011). Tekrar yapılan AFA’ya göre; Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri .75 ve Bartlett testi sonucu anlamlı ($\chi^2(36) = 609.69, p < .01$) bulunmuştur. Tek boyutlu (9 maddelik) bir yapıya sahip ölçek, varyansın %36.11’ini açıklamaktadır. AFA sonucunda SAKSÖ’de kalan her bir madde için faktör yük değerleri ile madde korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 3’de sunulmuştur.

Tablo 3. Sosyal Ağları Kullanma Sıklığı Ölçeği’ndeki Maddelere Ait Faktör Yük Değerleri ve Madde-Toplam Korelasyon Katsayıları

Madde	Faktör Yüğü	Madde-Toplam korelasyon
1. Fotoğraf/Yazlı dosyası/video gibi nesneleri paylaşmak için	.72	.57
2. Gündemi takip etmek için	.52	.36
3. Sohbet etmek ve düşüncelerimi paylaşmak için	.66	.51
4. Yeni arkadaşlar edinmek için	.34	.25
5. Yabancı dil bilgimi geliştirmek için	.51	.40
7. Kendime özgü alan (profil, kişisel sayfa...) oluşturmak/güncellemek için	.63	.49
8. Arkadaşlarım ve yakınlarımla iletişim kurmak için	.69	.54
9. Okul dersleri ile ilgili araştırmalar yapmak için	.56	.42
10. İlgimi çeken konularda bilgi edinmek için	.64	.50

Tablo 3’te görüldüğü üzere ölçekte kalan maddelerin faktör yük değerlerinden en yüksek olanı .72, en düşük olanı ise .34’tür. Madde-toplam korelasyon katsayılarından en düşük olanı .25, en yükseği ise .57’dir. SAKSÖ’de bulunan her bir madde için alt ve üst grupları (%27’lik uç grupları) kıyaslayan madde analizi yapılmıştır. Yapılan bağımlı-

sız örneklemeler için t testi sonuçlarına göre maddelerin tümünün alt ve üst grupları anlamlı bir şekilde ayırdığı görülmüştür ($p < .01$). Ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .77 olarak hesaplanmıştır.

İşlem

Verilerin toplanabilmesi için ilgili fakülte/yüksekokullarının yöneticileri ile görüşmeler yapılarak ölçeklerin uygulanabilmesi için gerekli izinler alınmıştır. Ayrıca bu görüşmelerde araştırmaya katkı sağlayacak öğretim görevlileri/üyeleri belirlenmiştir. Veriler araştırmaya katkı sunmayı kabul eden öğretim görevlileri/üyeleri tarafından kendi derslerinde toplanmıştır. Araştırmaya katkı sağlayan öğretim görevlileri/üyeleri öğrencilere araştırmaya katılımı hakkında bilgiler verip araştırmaya katılmalarını istemişlerdir. Araştırmaya katılım, gönüllülük esasına göre yapılmıştır. Veriler SPSS 18.0 ile çözümlenmiştir. Verilerin çözümlenmesinde korelasyon ve çoklu doğrusal regresyon analizleri kullanılmıştır.

BULGULAR

Araştırmada, katılımcıların sosyal ağları kullanma sıklığı, dışadönüklük ve PSAK düzeylerini belirlemek için kullanılan ölçeklerden elde edilen puanlara ait ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Katılımcıların Sosyal Ağları Kullanma Sıklığı, Dışadönüklük Düzeyleri ve Problemlili Sosyal Ağ Kullanma Puan Ortalamaları, Standart Sapma Değerleri

	<i>N</i>	<i>Ort.</i>	<i>SS</i>
Sosyal Ağ Kullanım Sıklığı	258	3.09	0.71
Dışadönüklük	258	3.28	0.74
Problemlili Sosyal Ağ Kullanımı	258	2.37	0.85

Tablo 4'te görüldüğü üzere, sosyal ağları kullanma sıklığının puan ortalaması 5.00 üzerinden 3.09 olarak hesaplanmıştır. Dışadönüklük puan ortalaması 5.00 üzerinden 3.28 ve PSAK puan ortalaması ise 5.00 üzerinden 2.37 olarak hesaplanmıştır.

Araştırmada değişkenler arasında nasıl bir ilişki olduğunu belirlemek için korelasyon analizi yapılmıştır. Korelasyon analizi sonucu elde edilen Pearson momentler çarpımı korelasyon katsayıları Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Araştırmanın Değişkenleri Arasındaki İlişkileri Belirlemek Amacıyla Yapılan Korelasyon Analizi Sonuçları

	(1)	(2)	(3)	(4)
(1) Problemlili Sosyal Ağ Kullanımı	-			
(2) Sosyal Ağ Kullanım Sıklığı	.25*	-		
(3) Dışadönüklük	.03	.29*	-	
(4) Cinsiyet	-.01	-.10	-.05	-

* $p < .05$

Tablo 5'te görüldüğü üzere PSAK ile sosyal ağ kullanım sıklığı arasında düşük düzeyde, pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki vardır ($r(256) = .25, p < .05$). PSAK ile dışadönüklük arasında anlamlı bir ilişki yoktur ($r(256) = .03, p > .05$). Kadın ya da erkek olmanın PSAK ile anlamlı bir ilişki göstermediği görülmüştür ($r(256) = -.01, p > .05$). Sosyal ağları kullanma sıklığı ile dışadönüklük arasında pozitif yönde, düşük düzeyde ve anlamlı bir ilişki vardır ($r(256) = .29, p < .05$). Sosyal ağları kullanma sıklığı ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı belirlenmiştir ($r(256) = -.10, p > .05$). Dışadönüklük ile cinsiyet arasında da anlamlı bir ilişkinin olmadığı tespit edilmiştir ($r(256) = -.05, p > .05$).

Araştırmada katılımcıların sosyal ağları kullanma sıklığı, dışadönüklük düzeyleri ve cinsiyetin PSAK'a etkisini belirlemek amacıyla çoklu doğrusal regresyon analiz yapılmıştır. Wooldridge (2013), regresyon analizinde normallik koşulunun sağlanabilmesi için modeldeki her bir değişken için en az 20 verinin olması gerektiğini belirtmiştir. Dolayısıyla (katılımcı sayısı gözönüne alındığında) regresyon analizi için normallik koşulu sağlanmıştır. Sosyal ağ kullanım sıklığı, dışadönüklük ve cinsiyet değişkenlerine ait VIF değerlerinin 10'dan küçük, Tolerans değerlerinin .2'den büyük olduğu görülmüştür. Böylece değişkenler arasında çoklu bağlantı sorunu olmadığı belirlenmiştir (Alpar, 2012; Tabachnick ve Fidell, 2007). Korelasyon analizi ile değişkenler arasında doğrusal bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Regresyon modeline ait hata terimlerinin dağılım grafikleri çıkarılarak incelenmiştir. Hata terimlerinin 0 (sıfır) ortalama ve sabit varyansa sahip oldukları ve yaklaşık normal dağıldığı belirlenmiştir. Böylece çoklu doğrusal regresyon analizinin bütün şartları sağlanmıştır (Alpar, 2012; Tabachnick ve Fidell, 2007). Yapılan çoklu doğrusal regresyon analizinde elde edilen sonuçlar Tablo 6'te sunulmuştur.

Tablo 6. Üniversite Öğrencilerinde Dışadönüklük, Sosyal Ağları Kullanma Sıklığı ve Cinsiyetin Problemlı Sosyal Ağ Kullanımına Etkisini Belirlemek Amacıyla Yapılan Regresyon Analizi Sonuçları

Model	<i>B</i>	<i>Standart Hata</i>	β	<i>t</i>	<i>p</i>
Sabit	1.54	.29		5.26	< .001
Sosyal Ağ Kullanım Sıklığı	.31	.07	.26	4.14	< .001
Dışadönüklük	-.04	.07	-.04	-.67	.49
Cinsiyet	.03	.10	.01	.29	.77

$R^2 = .06$; $F(3, 254) = 5.83$; $p < .001$. Cinsiyet: Erkek = 1, Kadın = 0.

Tablo 6’da görüldüğü üzere oluşturulan regresyon modeli, PSAK’taki değişimin %6.4’ünü açıklamaktadır ($R^2 = .06$, $F(3, 254) = 5.83$, $p < .001$). Çoklu regresyon analizi sonucuna göre, cinsiyet, sosyal ağları kullanma sıklığı ve dışadönüklüğün PSAK’ı yordamasına ilişkin regresyon denklemi aşağıda sunulmuştur.

$$\text{Problemlı sosyal ağ kullanımı} = 1.54 + (.31) x \text{Sosyal ağları kullanım sıklığı} - (.04) x \text{Dışadönüklük} + (.03) x \text{Cinsiyet} \quad (1 = \text{Erkek}, 0 = \text{Kadın})$$

TARTIŞMA

Bu araştırma, üniversitede okuyan öğrencilerin dışadönüklük, cinsiyet ve sosyal ağları kullanma sıklığının PSAK’a etkisini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Bu amaçla çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Araştırmada sosyal ağları kullanma sıklığı, dışadönüklük ve cinsiyetten oluşan model, PSAK’ın %6.4’ünü anlamlı olarak açıklamaktadır.

Yapılan regresyon analizinde sosyal ağları kullanma sıklığının PSAK’ın anlamlı bir yordayıcısı olduğu belirlenmiştir. Sosyal ağları kullanma sıklığındaki artış, PSAK düzeyini yükseltecek bir etkiye neden olmaktadır. Bu bulgu beklentilerle uyumludur. Çünkü, PSAK sosyal ağların aşırı bir şekilde kullanımı ile ilgili bir sorundur. Ancak, kullanım sıklığının PSAK’a etkisinin maksimum %31.5 olabileceği belirlenmiştir. Kullanım sıklığının PSAK üzerinde belirlenen etki düzeyinin, PSAK’ın sosyal ağların aşırı kullanımından kaynaklanan bir sorun olduğu göz önüne alındığında, beklentilerin altında olduğu söylenebilir. Bu nedenle PSAK üzerinde önemli düzeyde etkili olan başka faktörlerin olduğu söylenebilir.

Araştırmada, dışadönüklüğün PSAK üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı belirlenmiştir. Dışadönük öğrencilerin sosyal doyum elde etmek için sosyal ağları sık kullandıkları ve bunun PSAK’a neden olacağına yönelik beklentiler, araştırmanın bu sonu-

cu ile çelişmektedir. Bu durumun sosyal, enerjik, neşeli, baskın, iddialı ve başkalarına karşı ilgili olmaları nedeniyle (Aydoğmuş, 2011; Costa ve McCrae, 1995; Tatlılıoğlu, 2014) dışadönüklerin sosyal doyum için çevrimiçi etkileşim yerine yüz yüze etkileşimi tercih etmelerinden kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir. Literatürde, araştırmanın bu sonucu ile ilişkili olduğu değerlendirilen ve dışadönüklüğün internet bağımlılığı üzerinde ters yönde ve düşük bir etkiye sahip olduğunu belirten çalışmalar vardır (Bkz., Çelik ve ark., 2012; Kayış ve ark., 2016; Servidio, 2014; Taş ve Ayas, 2015). Bu araştırma sonuçları, dışadönüklüğün PSAK üzerindeki etkisinin incelendiği bu çalışmanın bulgusu ile uyumlu değildir. Dışadönüklüğün internet bağımlılığı üzerinde etkili olmasına karşın PSAK üzerinde etkili olmamasının nedeninin, problemlı internet kullanımının PSAK'a göre daha genel bir durumu ifade etmesinden kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Problemlı internet kullanımı; oyun, sosyal ağ, alışveriş, vb. birçok dijital uygulamaların problemlı kullanımlarını içinde barındırır.

Araştırmada, cinsiyetin (kadın ya da erkek olmanın) PSAK üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı belirlenmiştir. Yani, cinsiyet değişkeni PSAK'ın anlamlı bir yordayıcısı değildir. Bu bulgu, literatürdeki bazı araştırma sonuçlarıyla uyumludur (Kırcaburun, 2017; Ünal, 2015). Ancak bu konuda erkeklerin lehine anlamlı farklılık olduğunu belirleyen çalışmalar (Çam ve İşbulan, 2012) olduğu gibi kadınların lehine anlamlı farklılık olduğunu belirleyen çalışmalar (Andreassen, Torsheim, Brunborg ve Pallesen, 2012) da vardır. Bu konuda, dijital oyun bağımlılığında olduğu gibi bir uzlaşma yoktur. Sosyal ağların ve dijital oyunların kullanım biçimleri göz önüne alındığında; oyun oynama süreci kesintisiz, sosyal ağ kullanımı ise kesintili aralıklarla gerçekleştirilebilen eylemlerdir. Ayrıca toplumun yüklediği ve cinsiyete göre sosyal ağ kullanımını etkileyebilecek bir durum görülmemektedir. Dolayısıyla kültürel bağlam ve sosyal ağların kullanım biçimi göz önüne alındığında cinsiyetin üniversite öğrencilerinde PSAK üzerinde etkili bir faktör olmadığı söylenebilir.

PSAK üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmayan dışadönüklük ile PSAK üzerinde anlamlı bir etkiye sahip sosyal ağları kullanma sıklığı arasında pozitif yönde, düşük düzeyde ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin belirlenmesi, araştırmanın dikkat çeken bir bulgusudur. Literatürde araştırmanın bu bulgusunu destekler nitelikte çalışmalar yapılmıştır (Bai ve ark., 2012; Correa ve ark., 2010; Hughes ve ark., 2012; La Sala ve ark., 2014). Bu durumun, dışadönüklerin başkalarına karşı ilgili olma özelliğinden (Aydoğmuş, 2011; Costa ve McCrae, 1995; Tatlılıoğlu, 2014) kaynaklandığı düşünülmektedir.

Bu özellik, dışadönüklerde “gelişmeleri kaçırma korkusu” ile ifade edilen bir kaygının oluşmasına neden olur (Şentürk, 2017). Çevrelerinde yaşanan gelişmeleri kaçırma korkusu, heyecan verici ve ilginç deneyimlerden mahrum kalma korkusu gibi duygular, dışadönüklerin sosyal ağları daha sık kullanmalarının bir nedeni olabilir. Ayrıca dışadönüklerin baskın özelliklerinden biri de başkalarına karşı duyarlı olmalarıdır (Aydoğmuş, 2011; Costa ve McCrae, 1995; Tatlılıoğlu, 2014). Bu özellikleri nedeniyle sosyal ağlarda oluşturulan ahlaki panik (moral panic), dışadönük öğrencilerin sosyal ağları daha sık kullanmalarının bir nedeni olabilir. Ahlaki panik; toplumdaki ortak değerlere ve çıkarlara ters kişi, olay ve durumlara (milliyetçilik, kadına şiddet, çocuk istismarı, moda vb.) gösterilen toplumsal tepkilerdir (Akdemir, 2016; Macintosh, 2008; Marwick, 2008; McRobbie ve Thorntom, 1995; Yıldız ve Sümer, 2010). Gelişmeleri kaçırma korkusu veya ahlaki panik gibi nedenlerle sosyal ağları daha sık kullandığı düşünölen dışadönüklerin, sosyal ağları kendi amaçlarını gerçekleştirmek için kullandıkları söylenebilir. Belirli bir amaç doğrultusunda gerçekleştirilen sosyal ağ kullanımı, dışadönüklerin sosyal ağları problemlı kullanma eşiğinin üstüne çıkmasını engeller. Bu nedenle dışadönüklüğün PSAK üzerinde etkili bir faktör olmadığı sonucu çıkarılabilir.

Araştırmada, üniversite öğrencilerinde PSAK’ı açıklamaya yönelik oluşturulan regresyon modeli, PSAK’ın yalnızca %6.4’ünü açıklamıştır. Dolayısıyla stres, iletişim becerileri, psikolojik etkenler, kişilik özellikleri, düşük sosyal destek, vb. birçok faktör PSAK üzerinde etkili olabilir. Bu nedenle araştırmacılara, farklı değişkenlerden oluşan modellerle PSAK’ı araştırmaları önerilir. PSAK sorunu yaşayan kişilerin sosyal ağları kullanma motivasyonlarını belirlemeye yönelik yapılacak çalışmalar da alana katkı sağlayacaktır. Bu araştırmada, kişilik özelliklerinden yalnızca dışadönüklüğün PSAK üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Diğer kişilik özelliklerinin araştırmaya dahil edilmemesi araştırmmanın bir sınırlılığıdır. Bu nedenle konu, farklı kişilik özellikleri göz önüne alınarak daha geniş örneklerle araştırılmalıdır.

Araştırmada elde edilen sonuçlar doğrultusunda, üniversite öğrencilerini PSAK’ın olumsuz etkilerinden korumak için sosyal ağları aşırıya kaçmadan, ihtiyaçlar doğrultusunda kullanmaya yönelik bir anlayışın geliştirilmesi gerektiği söylenebilir. Bu amaçla öğrencilerin sosyal ağları eğitim ve bilgi edinme gibi amaçlar doğrultusunda kullanmaya yönelik tutumları geliştirilmeli ve bilinçli dijital araç kullanıcısı olmaları için çaba harcanmalıdır. Sosyal ağların problemlı kullanımında ne gibi olumsuzlukların yaşanabileceği konusu, üniversite öncesi eğitim kurumlarının programlarına yansıtılmalıdır. Da-

hası, yetkili veya gönüllü kurumların iş birliği ile toplumu bilinçlendirme ve konu ile ilgili farkındalık düzeyini artırmaya yönelik reklam, bilgilendirici videolar vb. çalışmalar yürütülmelidir.

Davranış bağımlılığı kategorisinde değerlendirilen dijital bağımlılığın farklı türleri her ne kadar birbirlerine benzerlik gösterebilir de birbirlerinden ayrılan yönleri de vardır. Örneğin, bu araştırmada cinsiyetin PSAK üzerinde belirlenen etkisi ile literatürde cinsiyetin dijital oyun bağımlılığına etkisini belirleyen çalışmaların sonuçlarının birbirinden farklı olduğu görülmüştür. Benzer şekilde bu araştırmada belirlenen, dışadönüklüğün PSAK üzerindeki etkisi ile literatürde dışadönüklüğün internet bağımlılığına etkisini belirleyen çalışma sonuçları da birbirinden farklıdır. Bu nedenle dijital bağımlılık türlerinin ayrı ayrı incelenmesinin doğru bir yaklaşım olacağı söylenebilir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almamıştır.

Kaynakça

- Akdemir, N. (2016, 12 Aralık). Medya ve iletişim temelinde sosyal medya hareketliliği; “milliyetçilik” ve nefret söylemi. Erişim adresi: <https://scholar.google.com.tr/scholar?hl=tr&q=Medya+ve+%C4%B0leti%C5%9Fim+Temelinde+Sosyal+Medya+Hareketlili%C4%9Fi%3B+%E2%80%9CMilliyet%C3%A7ilik%E2%80%9D+ve+%E2%80%9CNeftret+S%C3%B6ylemi%E2%80%9D.+&btnG=&lr=>.
- Alpar, R. (2012). *Applied statistics and validity-reliability with examples from sports, health and education sciences [Spor, sağlık ve eğitim bilimlerinden örneklerle uygulamalı istatistik ve geçerlilik-güvenirlilik]* (2. Baskı). Ankara: Detay.
- American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders*. (5. baskı). Washington, DC: American Psychiatric Publishing.
- Andreassen, C. S., Torsheim, T., Brunborg, G. S. ve Pallesen, S. (2012). Development of a Facebook addiction scale. *Psychological Reports*, 110(2), 501-517.
- Andreassen, C. S., Torsheim, T. ve Pallesen, S. (2014). Use of online social network sites for personal purposes at work: Does it impair self-reported performance? *Comprehensive Psychology*, 3, 1-21.
- Avcılar, M. Y. ve Demirgunes, B. K. (2016). Analyzing the effects of personality traits on motivations for using social media. *Journal of Management Marketing and Logistics*, 3(3), 251-271.
- Aydın, M. Z. ve Gürler, Ş. A. (2014). *Okulda değerler eğitimi*. Ankara: Nobel.
- Aydoğmuş, C. (2011). *The impacts of follower psychological empowerment and perceptions of transformational leadership on the relationship between follower personality and job satisfaction* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Bacanlı, H. (1999). *Sosyal beceri eğitimi*. Ankara, Nobel.
- Bai, S., Zhu, T. ve Cheng, L. (2012). Big-five personality prediction based on user behaviors at social network sites. Erişim adresi: <https://arxiv.org/abs/1204.4809>. Erişim tarihi: 13 Temmuz 2018.
- Balci, Ş. ve Gölcü, A. (2013). Facebook addiction among university students in Turkey:” Selçuk University example”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1(34), 255-278.

- Basım, H. N., Çetin, F. ve Tabak, A. (2009). The relationship between big five personality characteristics and conflict resolution approaches. *Turkish Journal of Psychology*, 24(63), 35-37.
- Benet-Martinez, V. ve John, O. P. (1998). Los Cinco Grandes across cultures and ethnic groups: Multitrait-multimethod analyses of the Big Five in Spanish and English. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75, 729-750.
- Bümen, N. T. (2011). Çoklu zekâ kuramı. Ö. Demirel (Ed.), *Eğitimde yeni yönelimler* içinde. (ss.1-38). Ankara: Pegem yayınları.
- Büyükoztürk, Ş. (2011). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı* (15. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Çelik, S., Atak, H. ve Başal, A. (2012). Predictive role of personality traits on internet addiction. *Turkish Online Journal of Distance Education*, 13(4), 10-24.
- Chang J. P. C. ve Hung, C. C. (2012). Problematic internet use. Erişim adresi: <http://iacapap.org/wpcontent/uploads/H.6-INTERNET-ADDICTION-072012.pdf>. Erişim tarihi: 10 Haziran 2018.
- Correa, T., Hinsley, A. W. ve De Zuniga, H. G. (2010). Who interacts on the Web? The intersection of users' personality and social media use. *Computers in Human Behavior*, 26(2), 247-253.
- Costa, Jr. P.T. ve McCrae, R.R. (1995). Domains and facets: Hierarchical personality assessment using the revised NEO personality inventory. *Journal of Personality Assessment*, 64(1), 21-50.
- Cover, R. (2004). Digital addiction: The cultural production of online and video game junkies. *Media International Australia incorporating Culture and Policy*, 113(1), 110-123.
- Çam, E. ve İşbulan, O. (2012). A new addiction for teacher candidates: Social networks. *Turkish Online Journal of Educational Technology-TOJET*, 11(3), 14-19.
- Demirel, Ö. (2011). *Kuramdan uygulamaya eğitimde program geliştirme* (16. baskı). Ankara: Pegem.
- Doğan, U. ve Karakaş, Y. (2016). Lise öğrencilerinin sosyal ağ siteleri kullanımının yordayıcısı olarak yalnızlık. *Sakarya University Journal of Education*, 6(1), 57-71.
- Evans, D. (2008). *Social media marketing an hour a day*. Indiana: Wiley Publishing.
- Greenfield, D. N. (1999). Psychological characters of compulsive internet use: A preliminary analysis. *Cyberpsychology & Behavior*, 2(2), 403-412.
- Griffiths, M. D. (2013). Social networking addiction: Emerging themes and issues. *Journal of Addiction Research & Therapy*, 4(5), 1-2.
- Günüç, S. ve Kayri, M. (2010). Türkiye'de internet bağımlılık profili ve internet bağımlılık ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik-güvenirlik çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39, 220-232.
- Hughes, D. J., Rowe, M., Batey, M. ve Lee, A. (2012). A tale of two sites: Twitter vs. Facebook and the personality predictors of social media usage. *Computers in Human Behavior*, 28(2), 561-569.
- Irmak, A. ve Erdoğan, S. (2015). Dijital Oyun Bağımlılığı Ölçeği Türkçe formunun geçerliliği ve güvenilirliği. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 16(Özel sayı 1), 10-18.
- Jiang, J., Phalp, K. T. ve Ali, R. (2015, 13 Aralık). Digital addiction: Gamification for precautionary and recovery requirements. Erişim adresi: <http://eprints.bournemouth.ac.uk/21887/1/04-Posters.pdf>
- Kayış, A. R., Satici, S. A., Yılmaz, M. F., Şimşek, D., Ceyhan, E. ve Bakioğlu, F. (2016). Big five-personality trait and internet addiction: A meta-analytic review. *Computers in Human Behavior*, 63, 35-40.
- Kescici, A. (2018). Durkheim'in görüşleri doğrultusunda küreselleşme olgusu ve eğitimin küresel işlevi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(2), 977-988.
- Kescici, A. ve Tunç, N. F. (2018a). Investigating the digital addiction level of the university students according to their purposes for using digital tools. *Universal Journal of Educational Research*, 6(2), 235-241.
- Kescici, A. ve Tunç, N. F. (2018b). The development of the Digital Addiction Scale for the university students: Reliability and validity study. *Universal Journal of Educational Research*, 6(1), 91-98.

- Kelleci, M., Güler, N., Sezer, H. ve Gölbaşı, Z. (2009). Lise öğrencilerinde internet kullanma süresinin cinsiyet ve psikiyatrik belirtiler ile ilişkisi. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 8(3), 223–230.
- Kır, İ. ve Sulak, Ş. (2014). Eğitim fakültesi öğrencilerinin internet bağımlılık düzeylerinin incelenmesi. *Electronic Journal of Social Sciences*, 13(51).
- Kırcaburun, K. (2017). *Üniversite öğrencilerinde Instagram bağımlılığı, kişilik özellikleri ve kendini sevmeye arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Kirschner, P. A. ve Karpinski, A. C. (2010). Facebook and academic performance. *Computers in Human Behavior*, 26, 1237-1245.
- Ko, C. H., Yen, J. Y., Chen, C. C., Chen, S. H. ve Yen, C. F. (2005). Gender differences and related factors affecting online gaming addiction among Taiwanese adolescents. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 193(4), 273-277.
- Koc, M. ve Gulyagci, S. (2013). Facebook addiction among Turkish college students: The role of psychological health, demographic, and usage characteristics. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 16(4), 279-284.
- Kuss, D. J. ve Griffiths, M. D. (2011). Online social networking and addiction-A review of the psychological literature. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 8(9), 3528-3552.
- Kutlu, M., Savcı, M., Demir, Y. ve Aysan, F. (2016). Young internet bağımlılığı testi kısa formunun Türkçe uyarlaması: Üniversite öğrencileri ve ergenlerde geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 17(1), 69-76.
- La Sala, L., Skues, J. ve Grant, S. (2014). Personality traits and Facebook use: The combined/interactive effect of extraversion, neuroticism and conscientiousness. *Social Networking*, 3(5), 211.
- LaRose, R., Lin, C. A. ve Eastin, M. S. (2003). Unregulated internet usage: Addiction, habit, or deficient self-regulation?. *Media Psychology*, 5(3), 225-253.
- Lemmens, J. S., Valkenburg, P. M. ve Peter, J. (2009). Development and validation of a game addiction scale for adolescents. *Media Psychology*, 12(1), 77-95.
- Liu, L., Preotiu-Pietro, D., Samani, Z. R., Moghaddam, M. E. ve Ungar, L. (2016, May.). *Analyzing personality through social media profile picture choice*. Tenth International AAAI Conference on Weblogs and Social Media (ICWSM), Cologne, Germany.
- Macintosh A. (2008). The emergence of digital governance. *Significance*, 5(4), 25-48.
- Mark, G. ve Ganzach, Y. (2014). Personality and Internet usage: A large-scale representative study of young adults. *Computers in Human Behavior*, 36, 274-281.
- Marwick A. E. (2008). To catch a predator? The myspace moral panic. *First Monday*, 13(6). Erişim adresi: <http://firstmonday.org/article/view/2152/1966>
- McRobbie, A. ve Thornton, S. L. (1995). Rethinking 'moral panic for multi-mediated social worlds. *The British Journal of Sociology*, 46(4), 559-574.
- Nazlıgül, M. D., Baş S., Akyüz, Z. ve Yorulmaz, O. (2018). Internet gaming disorder and treatment approaches: A systematic review. *Addicta: The Turkish Journal On Addictions*, 5, 13–35.
- Nyland, R., Marvez, R. ve Beck, J. (2007, February). *MySpace: Social networking or social isolation?* The Midwinter Conference of the Association for Education in Journalism and Mass Communication, Reno, NV, USA.
- Ophir, E., Nass, C. ve Wagner A. D. (2009). Cognitive control in media multitaskers. *PNAS*, 106(37), 15583-15587.
- Pawlikowski, M., Altstötter-Gleich, C., & Brand, M. (2013). Validation and psychometric properties of a short version of Young's Internet Addiction Test. *Computers in Human Behavior*, 29(3), 1212-1223.

- Schmitt, D. P., Allik, J., McCrae, R. R. ve Benet-Martinez, V. (2007). The geographic distribution of big five personality traits: Patterns and profiles of human self-description across 56 nations. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 38(2), 173-212.
- Servidio, R. (2014). Exploring the effects of demographic factors, Internet usage and personality traits on Internet addiction in a sample of Italian university students. *Computers in Human Behavior*, 35, 85-92.
- Settanni, M., Azucar, D. ve Marengo, D. (2018). Predicting individual characteristics from digital traces on social media: A meta-analysis. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 21(4), 217-228.
- Sosyalmedya.co (2019, 24 Şubat). İnternet bağımlıları için poliklinik. Erişim adresi: <https://sosyalmedya.co/bakirkoy-internet-bagimlilikigi-poliklinigi/>.
- Şentürk, E. (2017). *Sosyal medya bağımlılığının, depresyon, anksiyete bozukluğu, karışık anksiyete ve depresif bozukluk hastaları ile kontrol grubu arasında karşılaştırılması ve kullanıcıların kişilik özellikleriyle ilişkisinin araştırılması* (Yayımlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Tabachnick, B. G. V. ve Fidell, L. S. (2007). *Using multivariate statistics* (5. baskı). U.S.A: Pearson Education Inc.
- Tan, W-K. ve Yang, C-Y. (2012). Personality trait predictors of usage of internet services. *IPEDR*, 38, 185-190.
- Taş, İ. ve Ayas, T. (2015). Relationship the level of internet addiction with personality traits of high school students. *Journal of Human Sciences*, 12(2), 150-162.
- Tatlıhoğlu, K. (2014). Üniversite öğrencilerinin Beş Faktör Kişilik Kuramı'na göre kişilik özellikleri alt boyutlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 7(17), 939-971.
- Ünal, T. A. (2015). *Sosyal medya bağımlılığı: Üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- We Are Social and Hootsuite. (2018, 17 Mart). Global digital snapshot. Erişim adresi: <https://wearesocial-net.s3.amazonaws.com/uk/wp-content/uploads/sites/2/2017/01/Slide007.png>
- Wolniczak, I., Cáceres-DelAguila, J. A., Palma-Ardiles, G., Arroyo, K. J., Solis-Visscher, R., Paredes-Yauri, S., ... ve Bernabe-Ortiz, A. (2013). Association between Facebook dependence and poor sleep quality: A study in a sample of undergraduate students in Peru. *PLoS ONE*, 8(3), e59087. doi:10.1371/journal.pone.0059087
- Wooldridge, J. M. (2013), *Ekonometriye giriş: Modern yaklaşım*, E. Çağlayan (Çev. Ed.), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Xu, H. ve Tan, B. C. (2012, Aralık). *Why do I keep checking Facebook: Effects of message characteristics on the formation of social network services addiction*. The International Conference on Informations Systems (ICIS), Orlando, FL, USA.
- Yakut, S. ve Certel, H. (2016). Öğretmenlerde yalnızlık düzeyinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 69-94.
- Yıldız, S. ve Sümer, H. H. (2010). Medya ve ahlaki panik. *Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 1(3), 35-46.
- You, S., Kim, E. ve Lee, D. (2017). Virtually real: Exploring avatar identification in game addiction among massively multiplayer online role-playing games (MMORPG) players. *Games and Culture*, 12(1), 56-71.
- Young, K. S. (1998). *Caught in the net: How to recognize the signs of internet addiction and a winning strategy for recovery*. New York: John Wiley & Sons.
- Young, K. S., Yue, X. D. ve Ying, L. (2011). Prevalence estimates and etiologic models of Internet addiction. K. S. Young ve C. Nabuco de Abreu (Ed.), *Internet addiction: A handbook and guide to evaluation and treatment* içinde (ss. 1-17). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.

Comparison of Earliest and Later Autobiographical Memories in Young and Middle-Aged Adults

Genç ve Orta Yaşlı Yetişkinlerin En Eski ve Daha Sonraki Otobiyografik Anılarının Karşılaştırılması

Berivan Ece¹ , Burcu Demiray² , Sezin Öner³ , Sami Gülgöz⁴

¹Mef Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler
Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye

²University of Zurich, Faculty of Arts and
Social Sciences, Department of Psychology,
Zürich, İsviçre

³Kadir Has Üniversitesi, İktisadi İdari ve
Sosyal Bilimler Fakültesi, Psikoloji Bölümü,
İstanbul, Türkiye

⁴Koç Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat
Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye

ORCID: B.E. 0000-0003-1756-9685;

B.D. 0000-0001-9933-6003;

S.Ö. 0000-0001-8124-3554;

S.G. 0000-0002-1262-2347

Corresponding author/Sorumlu yazar:

Berivan Ece,

Mef Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal
Bilimler Fakültesi, Psikoloji Bölümü,
İstanbul, Türkiye

E-mail/E-posta: berivan.ece@mef.edu.tr

Submitted/Başvuru: 21.11.2018

Revision Requested/Revizyon Talebi:
08.02.2019

Last Revision Received/Son Revizyon:
14.03.2019

Accepted/Kabul: 19.03.2019

Published Online/Online Yayın: 14.05.2019

Citation/Atf: Ece, B., Demiray, B., Öner, S.,
Gulgoz, S. (2019). Comparison of earliest
and later autobiographical memories
in young and middle-aged adults. *Psikoloji
Çalışmaları - Studies in Psychology*, 39(1):
45-78.
<https://doi.org/10.26650/SP2018-0037>

ABSTRACT

The current study examined earliest memories of young and middle-aged adults in comparison to a recent autobiographical memory and a free-report one from any life phase. These three types of memories were compared in terms of their memory characteristics such as vividness, emotionality, importance, confidence, and rehearsal frequency. A total of 319 young (18-30 years) and 112 middle-aged (40-65 years) adults completed the online survey. Results showed that earliest memories were rated either similar to or lower than later memories in their memory characteristics. More specifically, they received lower ratings than free-report memories in all memory characteristics whereas they did not significantly differ from recent memories only in importance and emotionality. In addition, free-report memories were highest in emotionality, importance and rehearsal frequency whereas recent memories were highest in vividness and confidence ratings. Compared to young adults, middle-aged adults provided higher ratings for all memory characteristics in general, and they further recalled earliest memories from an older age. Finally, the order of reporting the three types of memories (earliest memory first versus recent memory first) was examined with respect to its potential influence on memory characteristics and dating of the recalled memories. Results displayed no significant effect of the reporting order on memory characteristics. Dating of the earliest and free-report memories, however, was significantly affected by the reporting order. The mean age for earliest memories was higher when it was retrieved following the recent memory compared to the reporting order in which earliest memories are retrieved and reported first. Overall, results indicated that earliest memories are not particularly special compared to later memories (e.g., free-report memories) in terms of their memory characteristics, and they are vulnerable to experimental manipulation such as changing the reporting order just like other types of autobiographical memories.

Keywords: Earliest memory, age group differences, midlife

ÖZ

Bu araştırma genç ve orta yaşta yetişkinlerin en eski anılarını, yakın geçmişlerinden hatırladıkları anıları (yakın) ve hayatlarının herhangi bir evresinden hatırladıkları anıları (serbest) karşılaştırmayı amaçlamıştır. Bu üç tip anı (en eski, yakın ve serbest), canlılık, duygusallık, önem, eminlik ve tekrar sıklığı gibi anı özellikleri açısından karşılaştırılmıştır. Toplam 319 genç (18-30 yaş) ve 112 orta yaşta (40-65 yaş) yetişkin internet üzerinden çevrimiçi olarak anketi tamamlamıştır. Bulgular en eski anıların sonraki iki anı tipine kıyasla olay özellikleri bakımından ya benzer ya da daha düşük değerlendirildiğini göstermiştir. Daha detaylı açıklamak gerekirse, en eski anıların serbest anılara oranla tüm olay özelliklerinde anlamlı düzeyde düşük değerlendirilmiş olduğu, yakın anılara kıyasla ise duygusallık ve önem özellikleri dışında geri kalan tüm olay özelliklerinde aynı şekilde düşük değerlendirilmiş olduğu gözlemlenmiştir. Buna ek olarak, serbest anıların duygusallık, önem ve tekrar sıklığı özelliklerinde en yüksek değerleri gösterirken yakın otobiyografik anıların canlılık ve eminlik özelliklerinde en yüksek değerleri gösterdiği görülmüştür. Yaş grupları arasındaki farklılıklar incelendiğinde ise orta yaşta yetişkinlerin genel olarak tüm olay özelliklerinde genç yetişkinlere kıyasla daha yüksek değerlendirmeler yaptıkları ve en eski anılarını daha geç yaşlardan hatırladıkları gözlemlenmiştir. Son olarak, bu üç anı tipinin hatırlanma ya da rapor edilme sırasının (en eski anının ilk anlatılması veya yakın anının ilk anlatılması) olay özellikleri ve hatırlanan anıların tarihinin saptanması üzerinde olası etkileri incelenmiştir. Bulgular, anı tiplerinin rapor edilme sırasının olay özellikleri üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığını göstermiştir. Fakat, hatırlanma sırası hatırlanmış olan en eski ve serbest anıların zaman tahminlerini anlamlı düzeyde etkilemiştir. Örneğin, en eski anıların geldiği ortalama yaşın, yakın anılardan sonra çağırıldıklarında ilk olarak en eski anının hatırlandığı duruma kıyasla daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Genel olarak, bulgular en eski anıların olay özellikleri bakımından diğer anı tiplerine göre çok da özel olmadığını ve rapor edilme sırasının değiştirilmesi gibi deneysel manipülasyonların etkisine diğer anılara benzer şekilde açık olduklarını öne sürmüştür.

Anahtar Kelimeler: En eski anılar, yaş grupları farklılıkları, orta yaş

The earliest age from which adults can recall autobiographical memories varies between three and four years (e.g., Bruce et al., 2005; Dudycha & Dudycha, 1941; Eacott & Crawley, 1998; Wang, 2006). This represents both the offset of childhood amnesia (e.g., Davis, Gross, & Hayne, 2008) and the onset of the autobiographical memory system (e.g., Eacott, 1999). Thus, earliest memories have a conceptually special status in autobiographical memory research, as they seem to reflect a turning point in memory processes in general, and autobiographical memory in particular. Further empirical research is necessary, however, to examine how special or different earliest memories are compared to other autobiographical memories.

The current study empirically examines whether earliest memories are different from later autobiographical memories in three ways. First, it compares earliest memories with two other autobiographical memories (i.e., a recent memory and a freely chosen memory from any life phase) in terms of their phenomenological and psychological characteristics (e.g., vividness) to examine whether earliest memories have different characteristics. In doing so, the current study contributes to the scant research that compares earliest memories with later autobiographical memories (e.g., Cohen-Mansfield, Shmotkin, Eyal, Reichental, & Hazan, 2010; Howes, Siegel, & Brown, 1993; Tylenda & Dollinger, 1987). Second, the current study compares the characteristics of earliest, recent and free-report memories across two age groups (i.e., young and middle-aged adults) to examine whether adults from two different developmental stages recall their memories differently with respect to their characteristics. Finally, the current study examines whether these memory characteristics and the reported date of memories are influenced by temporal context created by an order manipulation: the order in which participants are asked to retrieve their autobiographical memories (earliest memory first, followed by the recent and the free-report memory versus recent memory first, followed by the earliest and the free-report memory). This is a novel test detecting whether memories', especially earliest memories' characteristics and estimated age are vulnerable to experimental manipulation. In sum, the present study contributes to the autobiographical memory literature by investigating earliest memories in comparison to two later memories in terms of various memory characteristics, age group differences, and the order of retrieval in order to explore whether earliest memories are special or different from later autobiographical memories.

Theoretical Accounts of Earliest Memories

Although the ability of long-term retrieval is present very early in childhood (e.g., Peterson, Moores, & White, 2001), the earliest age from which people can recall their earliest memories is between three and four years (Eacott & Crawley, 1998). This is a major dilemma in the earliest childhood memory literature, which has highlighted three major theoretical accounts to explain the onset of the autobiographical memory system and adults' recollections of their earliest memories: cognitive self-account, social interactionist account and the self-memory system account.

The *cognitive self-account* is based on the argument that event memories become autobiographically organized with the development of a *cognitive self* between 18-24 months of age (e.g., Howe, Courage, & Edison, 2003). Infants younger than two years old can retain memories to a certain extent, but they cannot retain them as part of a structured self-system (Conway & Pleydell-Pearce, 2000). Thus, the way these early childhood memories are encoded in that period does not allow them to be recalled at later periods of life. The *social interactionist account* emphasizes the critical role of parent-child interaction and memory sharing experiences in the development of the autobiographical memory system (Fivush, 1994; Tessler & Nelson, 1994). According to this account, adults cannot recall events that are encoded before they have learned the norms of narrating and sharing their memories (Fivush & Schwarzmueller, 1998). These two accounts focus on *encoding* processes as the major reason underlying childhood amnesia: Adults cannot recall memories from the first years of life, as these memories have not been *encoded* autobiographically as part of the cognitive self or in line with narrative norms.

The *self-memory system (SMS) model*, on the other hand, focuses on *retrieval* processes. It proposes that autobiographical memories, including earliest memories, are constructed during retrieval in line with the current goals and needs of the self-based on the demands of the current context (Bluck, Alea, & Demiray, 2010; Conway & Pleydell-Pearce, 2000). According to this model, the lack of autobiographical memories before the age of three stems from the discrepancy between the active goals during encoding in infancy and the active goals during retrieval in adulthood (Demiray & Bluck, 2011). According to the SMS model, earliest memories represent the first events in life that fit with one's current goals. The present study embraces the SMS model (Conway & Pleydell-Pearce, 2000), and uses the SMS model as its theoretical basis to examine earliest memories in comparison with other memories. In opposition to the other two accounts, the SMS model

is well suited to address the three aims of the current study, and explain how and why (1) adults may recall their earliest memories with different characteristics than their later memories, (2) adults from different developmental stages may recall their memories, especially earliest memories, with different characteristics, and (3) the order in which adults retrieve their memories may have an impact on the characteristics and reported date of these memories. The following three sections focus on these issues in detail.

Characteristics of Earliest Memories Compared to Later Memories

The majority of studies on earliest memories ask participants to report their earliest memory from life, to date this memory, and to rate it in terms of some memory characteristics without a focus on other memories (e.g., Kihlstrom & Harackiewicz, 1982; Mullen, 1994). One important memory characteristic examined with earliest memories is emotionality. Some researchers have reported that the majority of earliest memories do not include any emotional information (Howes et. al., 1993; Mullen, 1994), while others observed moderate levels of emotionality in these memories (Wang, Conway, & Hou, 2004). Eacott (1999), on the other hand, argued that the recall of earliest memories is usually linked to strong emotions. Earliest memories have been rarely compared with memories from other periods of life in terms of emotionality (Howes et. al., 1993). For example, Tylanda and Dollinger (1987) compared earliest memories with a recent significant memory and found that earliest ones were emotionally less important than recent memories. In terms of emotional valence, findings are contradictory. Earliest memories are rated as either pleasant or positive (Kihlstrom & Harackiewicz, 1982; Williams & Bonvillian, 1989) or negative (Cowan & Davidson, 1984; Harpaz-Rotem & Hirst, 2005; Howes et. al., 1993; Usher & Neisser, 1993). In terms of emotional intensity, these memories are not high, but their intensity tends to increase as the age at earliest memory increases (Harpaz-Rotem & Hirst, 2005; Wang, 2001; Wang et. al., 2004). In sum, earliest memories seem to be either less emotionally loaded or no different than later memories.

With respect to perceptual information, vision is the most commonly studied sensory modality in earliest memory research (Kihlstrom & Harackiewicz, 1982; Westman, Westman, & Orellana, 1996). When earliest memories are compared with later ones, there is no consensus on whether they should be perceptually richer or poorer. Johnson, Foley, Suengas and Raye (1988) claimed that earliest memories should not be rich in perceptual information. In line with this claim, West and Bauer (1999) found no

difference between earliest memories and memories after age seven. Howes, Siegel, and Brown (1993), however, showed that memories from before age two contained more color, imagery and spatial properties than memories from above two. In contrast, Westman and Orellana (1996) reported that the clarity of visual aspects was higher in memories from elementary school and high school than in earliest memories, which had the lowest clarity of sensory components. Finally, earliest memories were reported to have moderate levels of vividness by Wang, Conway, and Hou (2004). In sum, due to these mixed results, it would be misleading to conclude that earliest memories are special in terms of their vividness or perceptual richness.

The importance of earliest memories attracted less research attention compared to emotionality and vividness. Limited research shows that earliest memories do not carry high personal significance (Wang et al., 2004), they are less associated with current adult self-characteristics such as environmental mastery (Demiray & Bluck, 2011), and they are perceived as less personally meaningful when compared to memories from later periods of life (West & Bauer, 1999).

Finally, two widely studied memory characteristics have not been examined with earliest memories: confidence in memory and frequency of rehearsal. First, individuals may deliberately *remember* experiencing a past event or they may only *know* that the event occurred, although they cannot remember it clearly (e.g., Gardiner, 1988; Tulving, 1985). Individuals may be less confident or accurate about their earliest memories compared to more recent memories. Second, people rehearse certain memories more frequently than others (Walker, Skowronski, Gibbons, Vogl, & Ritchie, 2009). The present study explored both of these memory characteristics in earliest memories and later memories to better understand how these memories differ from each other.

In sum, current findings in the literature show that earliest memories are not particularly special, but that they rather seem to be ordinary with moderate levels of emotionality and vividness, and low personal importance. These findings are neither compatible with the special status attributed to earliest memories, nor effective in explaining why these memories are still memorable in adulthood. The current study aims to shed more light on this issue by examining earliest memories in comparison to recent and free-report memories with respect to emotionality, vividness, importance, confidence in the reality of memory, and rehearsal frequency in two different age groups.

Age Group Differences in Memory Characteristics

Though the SMS model (Conway, Singer, & Tagini, 2004) presents a significant relation between current self-goals and autobiographical memory, it does not elaborate on the impact of development on this relation. Life span developmental psychologists show that the self-changes across the adult life span with its changing developmental tasks, goals and characteristics (e.g., Baltes, Lindenberger, & Staudinger, 1998; Ebner, Freund, & Baltes, 2006). Thus, the characteristics of one's memories should vary depending on where one is in the life span (Bluck et al., 2010). Despite the vast body of research on autobiographical memory in early childhood, young adulthood and late life, there is a lack of research on middle-aged adults' autobiographical memories (Dixon, De Frias, & Maitland, 2001). Lack of research on midlife is mainly due to its historical conceptualization as a stable phase (approximately between ages 40-60) that lacks problems worth psychological study in general (Staudinger & Bluck, 2001), and memory problems in particular. Although declines in episodic memory start to occur during midlife (Craik, 2000), these declines are not as dramatic or interesting as the changes in autobiographical memory in late life (Dixon et al., 2001). Furthermore, most studies showing declines in episodic memory in midlife are laboratory studies that examine performance in the recall of words, sentences, stories or pictures (Craik, 2000). Thus, there is a need for further research on how middle-aged adults recall different types of memories from their lives (e.g., earliest versus recent) and rate them compared to other age groups in terms of phenomenological and psychological characteristics. Only two studies have examined the earliest memories of middle-aged adults, and these studies had different aims than the current study aims: Demiray and Bluck (2011) did not examine memory characteristics and Multhaup, Johnson, and Tetirick (2005) investigated only the age of earliest memories.

Many life span developmental psychologists consider midlife as the peak of life, which is a time of higher self-esteem (Robins & Trzesniewski, 2005), higher conscientiousness and lower neuroticism (e.g., Soto, John, Gosling, & Potter, 2011), higher achievement and generativity in various life domains compared to young adulthood (e.g., Freund & Ritter, 2009). It is when individuals experience highest levels of psychological well-being with high autonomy, environmental mastery, personal growth and purpose in life (Ryff, 1991; Ryff & Keyes, 1995). It is also the period when most people start to engage in life review and life reflection that involve reminiscing

about, evaluating and meaning making from personal experiences (e.g., Erikson, 1959; Jung, 1971; Neugarten, 1968). All of these positive characteristics and developmental gains in midlife, especially the life reflection activity may lead middle-aged individuals to recall their memories in a qualitatively different way than younger individuals. If they reminisce about and reflect on their memories more often than young adults, they may rate their memories higher in terms of psychological and phenomenological characteristics. In sum, the current study contributes to the literature and fills this gap in the adult life span by examining middle-aged adults' both earliest and later memory characteristics. It compares middle-aged adults with young adults to explore potential age differences in how people recall their earliest and later memories.

The Effect of Retrieval Order on Dating Memories

As the SMS model states, autobiographical memories are reconstructed each time they are retrieved, which makes them open to modifications and errors (Conway & Pleydell-Pearce, 2000). Earliest memories may be among those that are most vulnerable, as they involve a long time lag between encoding and retrieval. With an increasing time lag, errors come to the scene especially in the dating of events such as the *telescoping* error (Rubin & Baddeley, 1989; Thompson, Skowronski, & Lee, 1988). The telescoping error can occur in two ways: either *forward* by assigning a more recent date to an actually earlier memory or *backward* by dating an originally later event as earlier (Gottfredson & Hindelang, 1977; Janssen, Chessa, & Murre, 2006). Different factors may lead to the telescoping error. For example, Prohaska and colleagues (1998), and Rubin and Baddeley (1989) argued that the telescoping error might result from the procedures used to collect memories from participants and from the question format. Question format has been found to be influential on the reported age of earliest memories as well (Jack & Hayne, 2007). Finally, Wang and Peterson (2014, 2016) investigated dating of earliest memories longitudinally in children samples and concluded that earliest memories could be earlier than we think due to certain dating biases or errors like telescoping. In short, reconstructive nature of recollection can make dating of earliest memories vulnerable to errors just like any other memory retrieval.

The current study claims that the dating of autobiographical memories may be influenced by temporal context: The order in which participants are asked to retrieve their memories (earliest memory first, followed by the recent and the free-report memory versus recent memory first, followed by the earliest and the free-report memory) should

influence the reported age during the recollected events. That is, following the retrieval of a recent memory, earliest memories may be reported as more recent than they actually are (forward telescoping): Recalling a later event first may prime a particular life period which may affect the accuracy of dating other memories from another period. Similarly, the retrieval of recent memories may be influenced by the retrieval of earliest memories before them. When preceded by an earliest childhood memory, a recent memory may be mistakenly dated as earlier than it actually is (backward telescoping): Remembering the earliest memory first may prime this early period of life, and lead one to date an originally later event as earlier (Gottfredson & Hindelang, 1977; Janssen, Chessa, & Murre, 2006). Similarly, the dating of the free-report memories might be affected by which memory precedes it (i.e., earliest versus recent).

In sum, research shows that autobiographical memories, particularly earliest memories are vulnerable to experimental manipulation such as changing the question format (e.g., Jack & Hayne, 2007). Manipulating the reporting order of memories may influence the average age obtained for all memories, including earliest memories. “What is the earliest age from which adults can recall memories?” is the most important and commonly studied question in the earliest memory literature and the current study aims to investigate if the answer of that question, namely dating processes of earliest memories, can be affected by experimental manipulation. The present study also examines the potential effect of the order manipulation on memory characteristics, but this investigation is exploratory.

The Present Study: Hypotheses

The present study has three major aims. The first aim is to compare earliest memories with later memories (i.e., recent and free-report memory) in terms of emotionality, vividness, importance, confidence in the reality of memory, and rehearsal frequency to examine how earlier memories differ from later memories.

Hypothesis 1a. Previous research indicated that earliest memories had moderate levels of emotionality and vividness, and low levels of importance compared to later memories (e.g., Tylenda & Dollinger, 1987; West & Bauer, 1999). For that reason, we hypothesize that earliest memories will receive lower ratings in memory characteristics of importance, emotionality, rehearsal frequency, confidence, and vividness compared to both recent and free-report memories.

Hypothesis 1b. Recent memories tend to have an advantage in terms of vividness and confidence because of the shorter time lag between the encoding and the retrieval of the event (i.e., recency effect; Atkinson & Shiffrin, 1968). Free-report memories, on the other hand, may have a different advantage. More specifically, individuals tend to report highly important, emotional and frequently rehearsed events when they are instructed to report events from their lives (Ece & Gülgöz, 2017). On the basis of such earlier findings, we hypothesize that compared to recent memories, free-report memories will receive higher ratings in importance, emotionality and rehearsal frequency, but lower ratings in vividness and confidence in the reality of memory.

The second aim of the study is to investigate age group differences (i.e., middle-aged versus young adults) in the recall of earliest, recent and free-report memories with respect to five memory characteristics. An additional exploratory analysis is the comparison of young and middle-aged adults' reported age during their earliest memories.

Hypothesis 2. Compared to young adults, middle-aged adults are expected to provide higher ratings for all memory types (i.e., earliest, free-report, and recent) in terms of the memory characteristics of importance, emotionality, rehearsal frequency, confidence, and vividness.

The final study aim is to examine whether memory characteristics and the reported date of memories are influenced by the order in which participants are asked to retrieve their memories (i.e., earliest memory first, followed by the recent and the free-report memory versus recent memory first, followed by the earliest and the free-report memory). The examination of order effects on memory characteristics was exploratory; but the effect of order on the date of memories was examined with specific hypotheses:

Hypothesis 3a. The reported age of the person during their earliest memory is expected to be higher when the earliest memory is retrieved right after the recent memory, compared to when the earliest memory is retrieved first, followed by the recent memory.

Hypothesis 3b. The reported age of the person during their free-report memory is expected to be higher when preceded by the reporting of a recent memory, compared to when preceded by the earliest memory.

METHOD

Participants

A total of 552 Turkish adults completed the online survey. To ensure data quality, participants who did not follow instructions (e.g., provided a general memory rather than a specific memory), who did not complete the items properly (e.g., gave the same response to all survey items), who spent too little (less than five minutes) or too much time (more than one hour) on the survey, and who were younger than 18 years or between 30 and 40 years were excluded (a total of 121 individuals). The final sample consisted of 431 individuals divided into two age groups: Young adults (18-30 years) and middle-aged adults (40-65 years). There were 319 young adults (89 male) with a mean age of 24.84 ($SD = 3.09$), and 112 middle-aged adults (39 male) with a mean age of 48.49 ($SD = 6.53$). One percent of the young sample had a Ph.D. degree, 26% had a Master's degree, 43% had a Bachelor's degree, and 30% had a high school degree. Forty two percent of these young adults were either undergraduate or graduate students who did not work, and 38% of them worked full time. Twelve percent were both students and working, whereas the remaining 8% were neither students nor employees (e.g., new university graduates who were looking for jobs). Twenty four percent of the middle-aged adults had a Ph.D. degree, 21% had a Master's degree, 43% had a Bachelor's degree, and 12% had a high school degree. Of the middle-aged adults, 74% were employed full time, and 22% were unemployed or retired. The remaining 4% were students. All participants volunteered to take part in the study and received no compensation.

Materials and Procedure

The authors sent a standard e-mail requesting colleagues, friends, and other interested parties to participate in the study and to forward to others the online survey. The e-mail stated that the study was investigating adults' memories from their lives and that participation would take approximately 30 minutes. After participants electronically signed the informed consent form and completed demographic questions, they started the actual survey. They were asked to recall and write down three autobiographical memories: earliest memory, a recent memory, and a free-report memory from any life phase. Randomly selected half of the sample was asked to recall their earliest memory first followed by a very recent memory, and finally a free-report memory. The other half of the participants was asked to recall a recent memory first, followed by their earliest

memory, and finally a free-report memory (i.e., the free-report memory was always requested as the third memory).

For the earliest memory, participants were asked to take a moment to think back to their childhood and to identify the very earliest event/experience they could recall. Instructions emphasized that the memory should be their own, not an episode that they had seen in a picture or heard about from others. The recent memory instructions were to report the most recent personal event/experience that they could remember (e.g., It could be what they did just before beginning the survey). Finally, the free-report memory instructions were to report any event/experience that occurred any time between the earliest childhood memory and the recent memory. For all three memories, participants were asked to report the first memorable events that came to mind without limitation as to content or valence. They were asked to write in detail what they were doing, thinking, and feeling at the time of these events in a standard text box of 800 characters. This narrative length was determined through pilot testing as appropriate for capturing participants' memory narratives. Examples of earliest, recent and free-report memories are presented in Table 1.

Table 1. Examples of Earliest, Free-report and Recent Memories

Earliest childhood memories

- I received a lot of birthday presents.
- I remember that my brother was going to school.
- I remember having a family photograph.

Free-report memories

- I remember my wedding day.
- I gave birth to my daughter.
- My father died.

Recent memories

- I had dinner with my friends last week.
 - I had a doctor visit.
 - I played with my cat.
-

After writing down a memory narrative, participants were asked to answer six questions about that specific memory. First, they reported the date of the event in months and years (If they did not recall the exact date, they were asked to report their best estimate). Participants, then, rated the importance, emotionality and vividness of the memory. Finally, they reported how confident they felt about their recall of the memory and how frequently they rehearsed the memory by thinking and talking about it. These questions on memory characteristics were presented in random order for each participant. All ratings were made on five-point scales (1 = *not at all*; 5 = *very much*). Once one memory had been recalled and rated, the same procedure was followed for the second and the third memory.

RESULTS

Preliminary Analyses

Preliminary analyses examined potential differences in demographic variables (i.e., sex, education, employment status) to identify any necessary control variables. MANOVAs with major study variables (i.e., importance, confidence, vividness, emotionality and rehearsal) entered as dependent variables and demographic variables entered as independent variables were conducted separately for earliest, recent and free-report memories. For all memory types, there was a significant main effect for sex. For earliest memories, women not only provided higher ratings in emotionality and rehearsal than men but also rated their recent and free-report memories as more important and emotional than men, all $p < .05$. Thus, sex was entered as a covariate in the major analyses. There were no significant education or employment status differences in major study variables.

ANOVAs were conducted separately for earliest, recent and free-report memories to identify demographic differences in the age of the recalled memories. For all memories, there were no sex, education or employment status differences, all $p > .05$. Finally, Pearson's correlations were conducted for all memory characteristics separately for earliest, recent and free-report memories, and are reported in Table 2.

Table 2. Pearson Correlation Coefficients between Memory Characteristics Separately for Earliest, Free-report and Recent Memories

Memory type	Importance	Emotionality	Rehearsal	Confidence	Vividness
Earliest childhood memories					
Importance	-				
Emotionality	.63*	-			
Rehearsal	.25*	.25*	-		
Confidence	.13*	.09	.09	-	
Vividness	.16*	.18*	.22*	.38*	-
Free-report memories					
Importance	-				
Emotionality	.60*	-			
Rehearsal	.48*	.43*	-		
Confidence	.16*	.19*	.28*	-	
Vividness	.21*	.26*	.40*	.46*	-
Recent memories					
Importance	-				
Emotionality	.67*	-			
Rehearsal	.64*	.52*	-		
Confidence	-.03	-.04	.03	-	
Vividness	.09	.01	.05	.21*	-

Note. * $p < .01$ (tablo içindeki asterikler teke indirilip bu değişiklik yapılmalı)

Major Analyses

In order to test the study hypotheses, a repeated-measures MANOVA was conducted to examine whether (1) earliest, recent and free-report memories differed in terms of their characteristics, (2) there were any age group differences in the characteristics of these memories, and whether (3) order of reporting memories influenced memory characteristics and the dating of recalled memories. The dependent variables were five memory characteristics (i.e., importance, emotionality, rehearsal, confidence, and vividness). The within-subjects variable was memory type (i.e., earliest childhood memory, recent memory and free-report memory), and the between-subjects variables were age group (i.e., young versus middle-aged adults) and order of reporting memories (i.e., earliest memory first versus recent memory first). Sex was entered as a control variable.

First, multivariate test results are presented. Results showed a significant main effect for sex, $F(5, 350) = 6.30, p < .001, \eta_p^2 = .08$. Age group showed a significant main effect, $F(5, 350) = 4.03, p < .001, \eta_p^2 = .05$, as well as the order of reporting memories, $F(5, 350) = 5.13, p < .001, \eta_p^2 = .07$. The interaction between age group and order was not significant, $F(5, 350) = 1.38, p = .23$. Results indicated a significant main effect for the within-subjects variable, memory type, $F(10, 345) = 20.82, p < .001, \eta_p^2 = .38$. That is, earliest, recent and free-report memories significantly differed from each other in terms of the set of five memory characteristics. In line with the expectations, there was a significant interaction between memory type and age group, $F(10, 345) = 2.26, p < 0.05, \eta_p^2 = .06$. Young and middle-aged adults significantly differed from each other in terms of the set of five characteristics of memories. Regarding the third study aim, there was no significant interaction between memory type and order of reporting memories, $F(10, 345) = 1.61, p = .10$. Finally, the three-way interaction between memory type, age group and order of reporting memories was not significant, $F(10, 345) = 1.08, p = .38$.¹

Post hoc comparisons of the adjusted means were conducted using Bonferroni correction to examine the location of the significant effects. Earliest, recent and free-report memories were compared in terms of the five memory characteristics to test the hypothesis 1a and 1b. Three patterns of results were obtained: First, earliest ($t(430) =$

1 For simplicity, two-way interactions (i.e., Memory Type x Order, Memory Type x Age Group, Memory Characteristic x Age Group) and three-way interactions (i.e., Memory Type x Age Group x Order, Memory Characteristic x Age Group x Order) that were non-significant (F ranges from 0.54 – 2.65, all $p > .05$) and irrelevant to study aims have not been discussed. The four-way interaction between memory type, memory characteristic, order of reporting and age group was also non-significant, $F(8, 347) = 1.07, p = .39$.

1.03, $p > .05$) and recent ($t(430) = 0.78, p > .05$) memories received similar ratings for importance and emotionality but they were rated significantly lower than the free-report memories in these two characteristics, (earliest: $t(430) = 7.52, p < .001$ and recent: $t(430) = 8.63, p < .001$). Second, free-report memories were rehearsed more frequently than recent memories ($t(430) = 5.11, p < .001$), which were rehearsed more often than earliest memories ($t(430) = 4.60, p < .001$). Finally, recent memories received significantly higher ratings than free-report memories in confidence ($t(430) = 2.90, p < .001$) and vividness ($t(430) = 6.02, p < .001$). Moreover, free-report memories were rated higher than earliest memories in confidence ($t(430) = 10.52, p < .001$) and vividness ($t(430) = 14.13, p < .001$). The adjusted and unadjusted means for importance, emotionality, rehearsal, confidence and vividness are presented separately for earliest, recent and free-report memories in Table 3. In sum, supporting Hypothesis 1a, earliest memories received either similar or lower ratings in memory characteristics. More specifically, they were similar to recent memories in terms of importance and emotionality, but received the lowest ratings in rehearsal frequency, confidence and vividness. Finally, fully supporting Hypothesis 1b, free-report memories received the highest ratings in importance, emotionality and rehearsal frequency, but lower ratings in confidence and vividness compared to recent memories.

Table 3. Adjusted and Unadjusted Means for Earliest, Free-report and Recent Memory Characteristics

Memory type	Unadjusted <i>M</i> (<i>SD</i>)	Adjusted <i>M</i> (<i>SE</i>)
Earliest childhood memories		
Importance	3.71 (1.16)	3.80 (0.07)
Emotionality	3.47 (1.24)	3.57 (0.07)
Rehearsal	2.53 (0.76)	2.58 (0.04)
Confidence	4.38 (0.75)	4.43 (0.04)
Vividness	3.60 (0.98)	3.70 (0.06)
Free-report memories		
Importance	4.36 (0.95)	4.41 (0.06)
Emotionality	4.23 (1.06)	4.29 (0.06)
Rehearsal	3.34 (1.02)	3.36 (0.06)
Confidence	4.81 (0.47)	4.83 (0.03)
Vividness	4.20 (0.92)	4.22 (0.05)
Recent memories		
Importance	3.57 (1.18)	3.71 (0.07)
Emotionality	3.33 (1.40)	3.49 (0.08)
Rehearsal	2.81 (1.15)	2.94 (0.07)
Confidence	4.93 (0.32)	4.92 (0.02)
Vividness	4.57 (0.70)	4.56 (0.04)

In order to investigate the second study aim, we compared young and middle-aged adults in terms of the characteristics of their earliest, recent and free-report memories. The adjusted and unadjusted means for all memory characteristics separately for earliest, recent and free-report memories are presented separately for young and middle-aged adults in Table 4. For earliest memories, middle-aged adults gave higher ratings in importance, emotionality, confidence and vividness than young adults, t values ranged between 1.99 – 3.73, all $p < .05$ (i.e., The only memory characteristic that received similar ratings across the two age groups was rehearsal, $t(430) = 0.66, p = .51$). For recent memories, middle-aged adults gave higher ratings in importance, emotionality and frequency of rehearsal than young adults; t values ranged between 1.99 – 3.03, all $p < .05$. Young and middle-aged adults rated their recent memories similarly in terms of confidence and vividness, all $p > .05$. Finally, middle-aged adults rated their free-report memories higher than young adults in importance ($t(430) = 1.96, p < .05$) and emotionality ($t(430) = 2.13, p < .05$). They were not significantly different from young adults in terms of rehearsal, confidence or vividness, all $p > .05$. In sum, mostly supporting Hypothesis 2, middle-aged adults gave higher ratings than young adults for the importance and emotionality for all three types of memories. They gave higher or similar ratings compared to young adults for the other memory characteristics (i.e., rehearsal frequency, confidence and vividness) as a function of the type of memory.

Table 4. Adjusted and Unadjusted Means for Earliest, Free-report and Recent Memory Characteristics in Two Age groups

Memory Type	Unadjusted M (SD)		Adjusted M (SE)	
	Young	Middle-aged	Young	Middle-aged
Earliest childhood memories				
Importance	3.63 (1.16)	3.94 (1.13)	3.67 (0.07)	3.94 (0.12)
Emotionality	3.37 (1.22)	3.76 (1.21)	3.36 (0.07)	3.77 (0.12)
Rehearsal	2.54 (0.76)	2.52 (0.77)	2.55 (0.05)	2.61 (0.08)
Confidence	4.32 (0.76)	4.54 (0.70)	4.34 (0.05)	4.52 (0.07)
Vividness	3.51 (1.00)	3.85 (0.88)	3.49 (0.06)	3.90 (0.09)
Free-report memories				
Importance	4.30 (0.96)	4.51 (0.88)	4.30 (0.06)	4.52 (0.10)
Emotionality	4.16 (1.10)	4.41 (0.91)	4.15 (0.07)	4.42 (0.11)
Rehearsal	3.31 (1.04)	3.42 (0.98)	3.30 (0.06)	3.42 (0.11)
Confidence	4.79 (0.51)	4.88 (0.36)	4.78 (0.03)	4.88 (0.05)
Vividness	4.17 (0.95)	4.28 (0.86)	4.15 (0.06)	4.29 (0.09)
Recent Memories				
Importance	3.51 (1.20)	3.74 (1.11)	3.58 (0.07)	3.85 (0.12)
Emotionality	3.25 (1.43)	3.57 (1.31)	3.29 (0.08)	3.69 (0.14)
Rehearsal	2.73 (1.16)	3.05 (1.12)	2.74 (0.07)	3.14 (0.12)
Confidence	4.94 (0.28)	4.90 (0.40)	4.94 (0.02)	4.90 (0.03)
Vividness	4.59 (0.70)	4.50 (0.70)	4.55 (0.04)	4.56 (0.07)

As part of the second study aim, we also explored age group differences in people's age during their earliest memories. ANOVA results showed that young adults recalled their earliest memories from a significantly earlier age ($M = 3.87$, $SD = 1.52$) than middle-aged adults ($M = 4.38$, $SD = 2.05$), $F(1, 422) = 7.55$, $p = .006$, $\eta_p^2 = .02$.

Finally, the third study aim was to examine whether the order of reporting memories (i.e., earliest memory first versus recent memory first) affected memory characteristics, and the dating of these memories. The effect of order on memory characteristics was tested with the interaction between memory type and order of reporting. As this interaction was non-significant ($F(2, 460) = 1.61$, $p = .10$), we concluded that the order of reporting memories did not have an impact on how adults rated the characteristics of their earliest, recent or free-report memories.

In order to test how the order of reporting memories influenced the dating of these memories, ANOVAs were conducted separately for earliest, recent and free-report memories. For earliest memories, person's age during the event was entered as the dependent variable (rather than the age of the memory itself) to control for age group differences in the age of earliest memories. As expected in Hypothesis 3a, results showed that when the earliest memory was reported first, participants recalled their earliest memories from a somewhat earlier age ($M = 3.67$, $SD = 1.37$) than when the recent memory was recalled first followed by the earliest memory ($M = 4.39$, $SD = 1.93$), $F(1, 421) = 19.33$, $p < .001$, $\eta_p^2 = .04$. For the age of recent memories, there was no significant difference between the two order conditions, $F(1, 427) = 0.86$, $p = .35$. As expected and requested in the study instructions, participants recalled recent memories from the previous three months on average ($M = 0.25$, $SD = 1.57$). Finally, for the age of free-report memories, we controlled for age group to eliminate the age group differences in the age of free-report memories. In line with Hypothesis 3b, results showed that when the earliest memory was reported first (i.e., when the recent memory was recalled right before the free-report memory), participants recalled more recent free-report memories ($M = 7.26$, $SD = 10.00$) than when the recent memory was reported first followed by the earliest memory ($M = 11.50$, $SD = 11.19$), $F(1, 356) = 12.09$, $p = .001$, $\eta_p^2 = .03$.²

2 The same pattern of results was found for both young and middle-aged adults' earliest, recent and free-report memories.

The order of reporting was also explored individually for each age group to detect the potential differences in the pattern of results. The reporting order had a significant effect on the age from which earliest memories were recalled for both young adults ($F(1, 312) = 14.28, p < .001, \eta^2_p = .04$) and middle-aged adults ($F(1, 108) = 4.40, p = .04, \eta^2_p = .02$). More specifically, when earliest memories were reported first, young adults ($M = 3.60, SD = 1.33$) and middle-aged adults ($M = 3.96, SD = 1.48$) reported younger ages for their earliest memories compared to the condition in which they reported their earliest memories as the second memory following the recent one ($M = 34.24, SD = 1.67$ and $M = 4.77, SD = 2.42$, respectively). The reported age of the recent memories was not affected by the reporting order in either young or middle-aged groups. For the free-report memories, results displayed a differential pattern for young adults and middle-aged adults such that reporting order had a significant effect on the age from which free-report memories only for the middle-aged adults ($F(1, 94) = 4.50, p = .04, \eta^2_p = .02$). When preceded by the earliest memories, middle-aged adults reported earlier free-report memories ($M = 27.67, SD = 14.59$) compared to the condition in which their free-report memories were preceded by the recall of recent memories ($M = 33.80, SD = 13.61$). In sum, these additional analyses of provided further support for the effect of reporting order and showed the importance of the critical role of the preceding memory regarding timing.

DISCUSSION

The current study examined earliest memories by comparing them with later memories in terms of various phenomenological and psychological characteristics in two different age groups. The age from which young and middle-aged adults remembered their earliest childhood memories is in line with previous research showing that infantile amnesia wanes between age three and four (e.g., Davis et al., 2008; Eacott, 1999). The age at the time of the earliest memories obtained in the present research is also similar to those observed in other studies conducted with Turkish samples (e.g., Demircan 2012; Ece, Demiray, & Gülgöz, 2019; Göz, Çeven, & Tekcan, 2017; Yıldırım, Soncu-Büyükişcan, Çolak, Akpınar, & Altan, 2018). In general, current findings were in line with the hypotheses: (1a) Earliest memories were rated lower in all memory characteristics than later memories, (1b) free-report memories were higher in importance, emotionality and rehearsal frequency, but lower in vividness and confidence in the reality of memory than recent memories, (2) middle-aged adults generally rated

both earliest and later memories higher on memory characteristics than young adults, and (3a) the age of earliest and (3b) free-report memories differed as a function of retrieval order. Overall, results indicated that earliest memories are not particularly special or different from later memories in terms of memory characteristics, and they are vulnerable to experimental manipulation. Detailed discussion of the results is presented below.

The Comparison of Earliest and Later Memories in Terms of Memory Characteristics

The first study aim was to compare earliest memories with later memories in terms of emotionality, vividness, importance, confidence in the reality of the memory, and rehearsal frequency due to the limited number of studies comparing earliest and later memories (e.g., Cohen-Mansfield et. al., 2010). As predicted, earliest memories were rated either similar to or lower than later memories in these memory characteristics. More specifically, they were not different from recent memories in terms of importance and emotionality, but they were lower in the remaining characteristics. They were rated lower than free-report memories in all memory characteristics.

In terms of importance and emotionality, earliest memories were found to be similar to recent memories, which are dominated by ordinary events from the past few weeks, and rated quite low in importance and emotionality. This shows that earliest memories are not perceived as important or emotional. These findings are in line with previous research showing that earliest memories are not personally very meaningful (Wang et al., 2004), and they are emotionally less important than recent memories (Tylenda & Dollinger, 1987). As presented in Table 1, events reported as earliest and recent memories were quite ordinary ones, therefore it is not surprising that they are attributed low importance and emotionality. Clearly, content analyses of different memory types may shed light on the differences observed in memory characteristics such as emotionality and importance. According to the SMS model, emotions experienced during an event, just like any other perceptual detail, are considered as event-specific knowledge (Holland & Kensinger, 2010). Memories are reconstructed during retrieval based on the current needs and goals of the self (Bluck et. al., 2010), thus, emotions, like any other event-specific knowledge, may affect the construction of memories during retrieval. Previous research revealed that emotional valence of an event has an effect on the retrieval of that event (Berntsen & Rubin, 2002), and its memory's accuracy

(Kensinger, 2009). Current findings show that memories that were perceived as more emotional were also rated as more important (See Table 2). Similarly, Storbeck and Clore (2005) reported that emotional arousal resulted in mnemonic advantage by increasing the importance of the experienced event. In short, emotionality and importance are noteworthy characteristics of autobiographical memories, but they seem to be low for both earliest and recent memories. Despite their low level in these memory characteristics, earliest memories are not forgotten, but still retrieved in adulthood. According to the SMS model, people are able to retrieve their memories as long as the memories somehow fit with the current goals and characteristics of the self (Conway et al., 2004). Earliest memories, which are very remote, show a relation with current self characteristics that is much weaker than the relation of memories from the last year (Demiray & Bluck, 2011), and consequently they are evaluated lower in importance and emotionality. These findings show that earliest memories are not special in terms of their emotionality or importance compared to later memories.

Among the three memory types examined in the current study, earliest memories were the ones with the lowest rehearsal frequency. Rehearsal frequency of an event may be linked to its importance and emotionality: In the current study, rehearsal frequency is positively associated with emotionality and importance for all memory types (See Table 2). It is possible that the low emotionality and importance of earliest memories may be accompanied by their infrequent rehearsal. As a result of infrequent rehearsal, memory traces of these earliest childhood events may get weaker leading to retrieval difficulty (Atkinson & Shiffrin, 1968). In that respect, Walker et al. (2009) reported that different types of rehearsals have different implications for autobiographical memories in terms of retrieval and emotion. In short, it is clear that rehearsal is crucial for the retrieval of memories in general, but earliest memories were the least frequently rehearsed memories in the current study. This shows that earliest memories are not privileged in terms of rehearsal frequency either.

Findings also showed that the vividness and confidence ratings of earliest memories were lower than both free-report and recent memories. The weaker memory traces for earliest childhood events resulting from relatively infrequent rehearsal may further affect the confidence and vividness ratings for these memories. Another explanation is that these two memory characteristics are closely linked to the time lag between the actual experience of the event and its subsequent recall. The time lag is shortest for

recent memories, which helps individuals to recall these memories more vividly, and to be more confident about their recall (recency effect; Rubin & Schulkind, 1997b). The current findings showed a positive association between vividness and confidence for all memory types, including earliest memories, which have the longest time lag. Because of the longer time lag, vividness is weaker for earliest memories resulting in relatively low confidence. The SMS model highlights the importance of the match between memories and the current self goals, for retrieval quality. As aforementioned, earliest memories are less matching with the current goals of the self (Demiray & Bluck, 2011). Thus, earliest memories may be lower in vividness due to the longer time lag between the encoding and retrieval of the event, and their relatively weaker fit with the current demands and goals of the self.

Finally, free-report and recent memories were also compared in terms of their memory characteristics. As predicted, free-report memories were higher in importance, emotionality and rehearsal frequency, but lower in confidence and vividness than recent memories. When compared to earliest memories, free-report memories were rated higher in all memory characteristics. Previous research shows that when adults are asked to recall personal memories from their lives, memories from young adulthood are overrepresented (Rubin & Schulkind, 1997b). This phenomenon, the reminiscence bump, is one of the most robust findings on the life span distribution of autobiographical memories (Demiray, Gülgöz, & Bluck, 2009; Fitzgerald & Shifley-Grove, 1999). Several accounts have been proposed to explain the reminiscence bump such as cognitive account (Pillemer, 2001; Robinson, 1992; Rubin, Rahhal, & Poon, 1998), life script account (Berntsen & Rubin, 2004), identity formation account (Conway & Pleydell-Pearce, 2000; Fitzgerald, 1988, 1996; Holmes & Conway, 1999), and cognitive abilities account (Janssen, Kristo, Rouw, & Murre, 2015; Janssen & Murre, 2008; Rubin et al., 1998). All these accounts are focusing on different characteristics of the life events corresponding to the reminiscence bump period ranging from their novelty and distinctiveness to their link to biological maturation and development of self. In a nutshell, autobiographical memories reported within the reminiscence bump are usually evaluated as highly emotional and important (Brown & Schopflocher, 1998; Rubin & Schulkind, 1997a). Thus, it is possible that when people are asked to recall a free-report memory from any period of their lives, they are more likely to report memories that are highly important and emotional, which are likely to come from the reminiscence bump. Due to their relatively high level of importance and

emotionality, these events may benefit from frequent rehearsal, which further adds to their advantaged status in terms of long-term retrieval and to their stronger memory characteristics compared to other memories. As presented in Table 1, free-report memories reflect mostly important life events (e.g., wedding day) that are also observed in life scripts research (e.g., Thomsen & Berntsen, 2008). On the basis of the SMS model (Conway & Pleydell-Pearce, 2000), we can argue that reminiscence bump memories may be the best fitting ones with the current self-goals. As a result, they may be advantaged in terms of both retrieval and memory characteristics. Earliest memories, on the other hand, may be less representative of the current goals of the self (Demiray & Bluck, 2011), and consequently lower in memory characteristics. Finally, recent memories, although mostly trivial, unemotional and unimportant, may be retrieved due to the shorter time lag between encoding and retrieval compared to the other memories.

In sum, earliest memories do not seem to be special compared to other memories, despite their relatively special status in autobiographical memory literature. The present findings fit well with the SMS model (Conway & Pleydell-Pearce, 2000): All memories are reconstructed during retrieval on the basis of their match with the current goals of the self, and our results showed that memories differ in terms of their characteristics as a function of their degree of fit with the current self. In conclusion, earliest memories, compared to later memories, are not particularly special, at least with respect to emotionality, importance, vividness, rehearsal frequency and confidence in the reality of memory.

Age Group Differences in Memory Characteristics

The second aim of the study was to explore potential age group differences in memory characteristics for both earliest and later memories. As predicted, for all three types of memories, middle-aged adults were more likely to provide higher ratings for memory characteristics than young adults. More specifically, they provided higher ratings than young adults in (a) importance, emotionality, confidence and vividness for their earliest memories, (b) importance, emotionality and rehearsal frequency for recent memories, and (c) importance and emotionality for their free-report memories. That is, they rated all three types of memories higher in importance and emotionality compared to younger adults. Although young adults gave similar ratings for some memory characteristics, they never gave higher ratings than middle-aged adults.

Although there is almost no research on how middle-aged individuals might differ

from adults of other ages in terms of their memory characteristics, there is some work with older adults. Some studies find that older adults' memories are as qualitatively rich in detail (e.g., vividness) and emotion as young adults' memories (e.g., Bluck, Levine, & Laulhere, 1999). Other studies show that older adults' memories are more emotional than younger adults' memories (e.g., Alea, Bluck, & Semegon, 2004). The current findings are also in this direction showing that middle-aged adults remember all three types of memories as more emotional and important than young adults, and in line with the socioemotional selectivity theory (Carstensen, 1995). This life span developmental theory suggests that emotional goals change across the life span (as people have shorter time left to live), with information-gaining being of high priority for young adults, and emotion regulation and the creation of emotional meaning becoming more important with age (Carstensen, Isaacowitz, & Charles, 1999). For example, as people age, they prefer to spend time with emotionally important social partners (Carstensen et al., 1999), and emphasize emotional dimensions more in their mental representations of social partners (Frederickson & Carstensen, 1990). This theory has also demonstrated how aging is related to experiencing fewer negative emotions, and greater attention to and memory for emotional and especially positive stimuli (i.e., positivity effect; Mather & Carstensen, 2005). Furthermore, through the process of life review and life reflection (Staudinger, 2001), middle-aged individuals may be thinking more about their past and analyzing their memories in terms of their emotions and personal significance more than young adults. In line with these previous developmental findings, the current middle-aged sample may be rating all three memories as more emotional and personally important than young adults.

The observed age group differences in memory characteristics also support the SMS model (Conway & Pleydell-Pearce, 2000), showing that young and middle-aged adults recall and rate their memories differently due to their different self characteristics, developmental goals and needs (Bluck et al., 2010). As middle-aged adults focus more on emotion-oriented goals and life reflection activities, they give all three memories more personal importance and emotional meaning. In contrast, young adults who are motivated to construct and maintain a self-concept (Rice & Pasupathi, 2010) and to hold knowledge-oriented goals (Carstensen et al., 1999), may be focusing less on their memories, but more on their current and future goals. This age group difference holds for three different types of memories that come from very different points in life, which

bolsters the SMS model interpretation that the current self goals shape how people retrieve all of their autobiographical memories.

In terms of their earliest memories, middle-aged adults gave higher ratings than young adults also in terms of vividness and confidence. Although their earliest memories are much older than young adults' earliest memories (about 45 years old for middle-aged adults versus 20 years old for young adults), they recall these memories more vividly, and they are more confident about their recall than young adults. Similarly, Demiray and Bluck (unpublished raw data) found that middle-aged adults recalled their earliest memories more vividly than young adults, and rated these memories as good representations of who they are more than young adults did. Although the current midlife sample talks and thinks about their earliest memories as often as young adults (i.e., rehearsal), they recall these memories more vividly and confidently than the young. These results indicate that middle-aged adults may be rehearsing their earliest memories in a qualitatively different way (if not quantitatively different) than young adults. In line with their emotion-oriented goals and life reflection activities, they may be thinking about and recalling their earliest memories more deeply.

Finally, young adults recalled their earliest memories from an earlier age ($M = 3.87$) than middle-aged adults ($M = 4.38$). This does not fit with Demiray and Bluck's (2011) finding that young adults ($M = 4.53$) and middle-aged adults ($M = 4.74$) showed no differences between age at earliest memory. Although the current age groups' age at earliest memory is in line with previous research (e.g., Davis et al., 2008), it is unclear what makes middle-aged adults recall more recent earliest memories. Replication studies are necessary to make firm conclusions about age differences in the age at earliest memories.

In sum, the current study contributes to the little research conducted on middle-aged adults' autobiographical memory in general, and earliest memories in particular. Current findings come from three very different types of memories from very different life phases (i.e., earliest, free-report, recent), but they present a common pattern such that middle-aged adults rate them as more important and emotional than young adults. This suggests that those in midlife, due to their current self-characteristics and developmental goals, may have a tendency to rate all of their autobiographical memories as more important and emotional than younger individuals.

The Effect of Retrieval Order on The Dating of Earliest and Later Memories

The final aim of the study was to examine whether memory characteristics and the reported date of memories were influenced by the order in which they were reported: Earliest memory first, followed by the recent and the free-report memory versus recent memory first, followed by the earliest and the free-report memory. First of all, our exploratory analyses showed that there were no significant differences in memory characteristics as a function of order. That is, phenomenological and psychological characteristics of retrieved memories are resistant to an experimental manipulation such as changing the retrieval order. This finding is discussed in more detail below in combination with the effect of retrieval order on the dating of earliest and free-report memories.

Manipulating the retrieval order of earliest and recent memories had an impact on the mean ages provided for both earliest and free-report memories despite having no effect on memory characteristics. As predicted, when earliest memories were reported following a recent memory, the mean age at event was higher compared to the condition in which the earliest memories were reported first. Earliest memories, however, were not the only memory type affected by retrieval order. The mean age of the free-report memories was also lower when preceded by earliest memories, whereas it was higher when preceded by recent memories. Clearly, the temporal context during reporting was influential on the age from which the memories were retrieved. One possible explanation is that reporting an earlier or later memory first may prime individuals for a particular period of life, and memories close to this primed period may be more readily accessible. We further argue that while activation of a certain period may prime certain memories; it may also inhibit the accessibility of others belonging to periods that are not close to the primed time point. Thus, the earliest memories reported may differ as a function of not only the time and the order individuals are asked to retrieve, but also the exact timing of the preceding memory.

The effect of retrieval order was also investigated for young adults and middle-aged adults separately. Both age groups reported later earliest memories when preceded by the recent memories compared to the condition in which earliest memories reported first. That's to say, the pattern of results obtained in the overall sample remained unchanged for earliest memories when analyzed individually for each age group. For recent memories, the pattern was the same again with no significant differences in the

reported ages as a function of the retrieval order. For free report memories, however, the two age groups displayed different patterns. To be more specific, reporting order had no effect on the estimated ages of free-report memories for young adults whereas middle-aged reported earlier reported memories when preceded by earliest memories rather than recent memories. This may result from the fact that the range for the possible estimated ages is narrower for young adults due to their ages. Therefore, the susceptibility to manipulation or flexibility can be higher for the middle-aged adults regarding their age estimations of free-report memories. Future research with different age groups such as adolescents and elderly can shed more light on that age group differences in that particular pattern of results.

Retrieval order had an impact on the mean age of the earliest and free-report memories, but had no effect on memory characteristics. One explanation for this difference may be that reporting the age at which the event was experienced requires dating, hence, may be more vulnerable to the effects of the passage of time compared to memory characteristics. One does not have to date the memory to judge its importance or vividness, but dating may be required to retrieve the age at event. Previous research investigates the effect of the passage of time on dating, showing more errors with increasing time lags between encoding and retrieval (e.g., Barclay & Wellman, 1986; Burt, 1992). Therefore, reported ages for the retrieved autobiographical memories may be influenced by the manipulation of the retrieval order, while memory characteristics remain unaffected due to their independence of dating.

The observed differences in the mean ages for these memories as a function of retrieval order supports the major claim of the SMS model (Conway & Pleydell-Pearce, 2000) that autobiographical memories are reconstructed during retrieval based on the demands of the current context. That is, the temporal context during retrieval may affect and may be affected by the current goals and needs of the self. However, data from multiple sources, in addition to self-report, is required to understand the possible mechanisms underlying this effect. For example, do people retrieve totally different memories when reporting in different temporal contexts or is it just the dating of the memories that is affected by these contextual differences (telescoping error)? We cannot be sure that individuals really remember different later or earlier events as a result of manipulating the reporting order. It is also possible that people remember exactly the same events as their earliest memories in every condition they are asked, but the reported age at event may be affected by the preceding

memory. In other words, what is influenced may not be the reported event itself, but the age attached to that memory or its dating. When preceded by a later event, people may mistakenly date their earliest memories later as a result of the forward telescoping error (Gottfredson & Hindelang, 1977; Janssen et. al, 2006). Likewise, following the reporting of earliest memories, people may date their free-report memories as earlier as a result of the backward telescoping error. Dating errors are especially critical for earliest memories; as such errors seem to increase as the retention interval increases (e.g., Barclay & Wellman, 1986; Burt, 1992; Friedman & Wilkins, 1985).

Differences in the dating of earliest memories as a function of temporal context manipulation point to the fact that we should be careful about broad conclusions regarding such observed differences in earliest memories. For example, Wang (2001) reported cross-cultural differences in the earliest memories of American and Chinese university students such that the earliest memories of Chinese participants were six months later compared to that of Americans. Similarly, American participants' earliest memories came from a significantly earlier age than Taiwanese individuals (Wang, 2006). The current study, however, shows that the dating of these memories is affected even by a simple manipulation such as changing the retrieval order. In addition, the reported age at earliest memories displayed age group differences. Thus, retrieval order and age group are just two of many potential factors, such as culture, that may affect the dating and rating of earliest memories. It may be misleading to attribute observed group differences to a very broad factor like culture and to claim that autobiographical recall is a cultural practice (Wang & Brockmeier, 2002). These differences may be a byproduct of many other aspects such as age, gender, temporal context, socioeconomic status in addition to cultural practices.

Limitations and Future Research

The current study had some limitations. It compared the memories of only young and middle-aged adults. The obtained findings need to be investigated with a full adult life span sample (e.g., emerging adulthood, young adulthood, early midlife, late midlife, late life) to examine differences in memory characteristics across the adult life span. The study employed a cross-sectional design, thus all age group differences are cross-sectional rather than life span developmental differences. One promising future study may use a longitudinal design and include repeated reports of memories from the same individuals over time. With also a different manipulation of temporal context, this study can

examine whether (a) the same events will be reported each time as the earliest ones, and (b) the same events will be dated consistently regardless of the temporal manipulation. This study could also test the consistency of earliest memories as individuals go through different developmental stages. Future research can also gather information about the actual dates of memories from other possible sources (e.g., parents, videos, photos) to find out whether individuals engage in the telescoping error when dating their memories, especially earliest memories. Another limitation of the current study can be the online data collection method. Although participants who did not complete the online survey within a certain amount of time were excluded, there were other factors that could still affect their responses. For example, the context was not standard for each participant and there was no researcher to monitor. Moreover, it is possible that they asked their parents about the events or checked dates from other sources. In sum, novel procedures with higher control, standardization, and manipulations may be developed to distinguish different effects of temporal context on the retrieval and dating of autobiographical memories in general, and earliest memories in particular.

CONCLUSIONS

In conclusion, the present study shows that earliest memories are not particularly special compared to recent and free-report autobiographical memories. They receive lower ratings on various memory characteristics (e.g., vividness) than later memories. With respect to age group differences in memory characteristics, middle-aged adults give higher ratings than young adults for not only earliest memories, but for all memory types. Thus, earliest memories are not special regarding age group differences either. Finally, earliest memories are vulnerable to an experimental manipulation, and the mean age obtained for these memories differ as a function of retrieval order. In sum, the present study contributed to the autobiographical memory literature by comparing earliest memories with two types of later memories (i.e., recent and free-report) in two different age groups (i.e., young and middle-aged adults) with respect to certain memory characteristics (e.g., emotionality) and vulnerability to order effects.

The current study supports the major argument of the SMS model (Conway & Pleydell-Pearce, 2000) that autobiographical memories are reconstructed during retrieval based on the demands and goals of the current self (Bluck et. al., 2010; Conway & Pleydell-Pearce, 2000). Current findings indicate that differences in the characteristics

of earliest, free-report and recent memories may stem from their different degrees of fit with the current self. Free-report memories, which are usually personally important life story events, may be the best fitting ones resulting in higher memory characteristics. Earliest and recent memories, on the other hand, may be matching less with the current self goals, and so may be lower in memory characteristics. Age group differences in memory characteristics also support the SMS model showing that adults from different developmental stages hold different goals that lead them to rate their memories differently. Examining the strength of the match between current self goals and memories may be a fruitful way of understanding their psychological and phenomenological characteristics, age group differences in retrieval and retrieval errors such as dating errors. The SMS model can be used and even further elaborated with future research on these issues.

Grant Support: The authors received no financial support for this work.

References

- Alea, N., Bluck, S., & Semegon, A. B. (2004). Young and older adults' expression of emotional experience: Do autobiographical narratives tell a different story? *Journal of Adult Development, 11*, 235-250. doi:10.1023/B:JADE.0000044527.52470.5d
- Atkinson, R. C., & Shiffrin, R. M. (1968). Human memory: A proposed system and its control processes. In K. W. Spence & J. T. Spence (Eds.), *The psychology of learning and motivation: Advances in research and theory* (pp. 89-105). New York: Academic Press. doi:10.1016/S0079-7421(08)60422-3
- Baltes, P. B., Lindenberger, U., & Staudinger, U. M. (1998). Life-span theory in developmental psychology. In W. Damon & R. M. Lerner (Eds.), *Handbook of child psychology: Theoretical models of human development* (pp. 1029-1143). New York: Wiley. doi: 10.1002/9780470147658.chpsy0111
- Barclay, C. R., & Wellman, H. M. (1986). Accuracies and inaccuracies in autobiographical memories. *Journal of Memory & Language, 25*, 93-103.
- Berntsen, D., & Rubin, D. C. (2002). Emotionally charged autobiographical memories across the life span: The recall of happy, sad, traumatic and involuntary memories. *Psychology and Aging, 17*(4), 636-652. doi:10.1037//0882-7974.17.4.636
- Berntsen, D., & Rubin, D. C. (2004). Cultural life scripts structure recall from autobiographical memory. *Memory and Cognition, 32*, 427-442.
- Bluck, S., Alea, N., & Demiray, B. (2010). You get what you need: The psychosocial functions of remembering. In J. Mace (Ed.), *The act of remembering: Toward an understanding of how we recall the past* (pp. 284-307). UK: Blackwell Publishing Ltd. doi: 10.1002/9781444328202.ch12
- Bluck, S., Levine, L. J., & Lauhere, T. M. (1999). Autobiographical remembering and hypermnnesia: A comparison of older and younger adults. *Psychology & Aging, 14*, 671-682. doi:10.1037//0882-7974.14.4.671
- Brown, N., & Schopflocher, D. (1998). Event clusters: An organization of personal events in autobiographical memories. *Psychological Science, 9*(6), 470-475. doi:10.1111/1467-9280.00087

- Bruce, D., Wilcox-O'Hearn, L. A., Robinson, J. A., Phillips-Grant, K., Francis, L., & Smith, M. C. (2005). Fragment memories mark the end of childhood amnesia. *Memory & Cognition*, *33*, 567-576. doi: 10.3758/BF03195324
- Burt, C. D. B. (1992). Retrieval characteristics of autobiographical memories: Event and date information. *Applied Cognitive Psychology*, *6*, 389-404. doi:10.1002/acp.2350060504
- Carstensen, L. L. (1995). Evidence for a life-span theory of socio-emotional selectivity. *Current Directions in Psychological Science*, *4*, 151-156. doi:10.1111/1467-8721.ep11512261
- Carstensen, L. L., Isaacowitz, D., & Charles, S. T. (1999). Taking time seriously: A theory of socioemotional selectivity. *American Psychologist*, *54*, 165-181. doi:10.1037//0003-066X.54.3.165
- Cohen-Mansfield, J., Shmotkin, D., Eyal, N., Reichenal, Y., & Hazan, H. (2010). A comparison of three types of autobiographical memories in old-old age: First memories, pivotal memories and traumatic memories. *Gerontology*, *56*, 564-573. doi:10.1159/000295113
- Conway, M.A., & Pleydell-Pearce, C. W. (2000). On the construction of autobiographical memories in a self-memory system. *Psychological Review* *107*, 261-288. doi: 10.1037//0033-295X.107.2.261
- Conway, M.A., Singer, J.A., & Tagini, A. (2004). The self and autobiographical memory: Correspondence and coherence. *Social Cognition*, *22*, 491-529. doi:10.1521/soco.22.5.491.50768
- Cowan, N., & Davidson, G. (1984). Salient childhood memories. *The Journal of Genetic Psychology*, *145*, 101-107.
- Craik, F. I. M. (2000). Age-related changes in human memory. In D. Park & N. Schwarz (Eds.), *Cognitive Aging: A primer* (pp. 75-92). Philadelphia: Psychology Press.
- Davis, N., Gross, J., & Hayne, H. (2008). Defining the boundary of childhood amnesia. *Memory*, *16*(5), 465-474. doi:10.1080/09658210802077082
- Demiray, B., & Bluck, S. (2010). [Autobiographical memory and psychological well-being in young adulthood and midlife]. Unpublished raw data.
- Demiray, B., & Bluck, S. (2011). The relation of the conceptual self to recent and distant autobiographical memories. *Memory*, *19*(8), 975-992. doi:10.1080/09658211.2011.626427
- Demiray, B., Gülgöz, S., & Bluck, S. (2009). Examining the life story account of the reminiscence bump: Why we remember more from young adulthood. *Memory*, *17*(7), 708-723.
- Demircan, M. (2012). Does the boundary of childhood amnesia depend on the narrator's age? (Master Thesis). Maltepe University, Istanbul.
- Dixon, R. A., De Frias, C. M., & Maitland, S. B. (2001). Memory in midlife. In M. E. Lachman (Ed.), *Handbook of midlife development* (pp. 248-278). New York: Wiley. doi:10.1016/B0-08-043076-7/01695-8
- Dudycha, G. J., & Dudycha, M. M. (1941). Childhood memories: A review of the literature. *Psychological Bulletin*, *38*(8), 668-682. doi: 10.1037/h0055678
- Eacott, M. J. (1999). Memory for the events of early childhood. *Current Directions in Psychological Science*, *8*(2), 46-49. doi:10.1111/1467-8721.00011
- Eacott, M. J. & Crawley, R. A. (1998). The offset of childhood amnesia: Memory for events that occurred before age 3. *Journal of Experimental Psychology, General*, *127*(1), 22-33. doi:10.1037//0096-3445.127.1.22
- Ebner, N. C., Freund, A. M., & Baltes, P. B. (2006). Developmental changes in personal goal orientation from young to late adulthood: From striving for gains to maintenance and prevention of losses. *Psychology and Aging*, *21*, 664-678. doi:10.1037/0882-7974.21.4.664

- Ece, B., Demiray, B., & Gülgöz, S. (2019). Consistency of Adults' Earliest Memories Across Two Years. *Memory*, 27(1), 28-37. doi:10.1080/09658211.2018.1458321
- Ece, B., & Gülgöz, S. (2017) Is the Road Still Bumpy Without the Most Frequent Life Events? *Applied Cognitive Psychology*, 31(3), 326–339. doi: 10.1002/acp.3330
- Erikson, E. H. (1959). *Identity and the life cycle*. New York: International Universities Press.
- Fitzgerald, J. M., & Shifley-Grove, S. (1999). Memory and affect: Autobiographical memory distribution and availability in normal adults and recently detoxified alcoholics. *Journal of Adult Development*, 6(1), 11-19. doi:10.1023/A:1021668107247
- Fivush, R. (1994). Constructing narrative, emotion and self in parent-child conversations about the past. In U. Neisser & R. Fivush (Eds.), *The remembering self: Accuracy and construction in the life narrative* (pp. 136-157). NY: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511752858.009
- Fivush, R., & Schwarzmueller, A. (1998). Children remember childhood: Implications for childhood amnesia. *Applied Cognitive Psychology*, 12, 455–473.
- Fitzgerald, J. M. (1988). Vivid memories and the reminiscence phenomenon: The role of a self narrative. *Human Development*, 31, 261-27.
- Fitzgerald, J. M. (1996). The distribution of self-narrative memories in younger and older adults: Elaborating the self-narrative hypothesis. *Aging, Neuropsychology, and Cognition*, 3, 229-236.
- Fredrickson, B. L., & Carstensen, L. L. (1990). Choosing social partners: How old age and anticipated endings make us more selective. *Psychology and Aging*, 5, 335-347. doi:10.1037//0882-7974.5.3.335
- Freund, A. M., & Ritter, O. M. (2009). Midlife crisis: A debate. *Gerontology*, 55, 582-591. doi:10.1159/000227322
- Friedman, W. J., & Wilkins, A. J. (1985). Scale effects in memory for the time of events. *Memory & Cognition*, 13, 168-175.
- Gardiner, J. M. (1988). Functional aspects of recollective experience. *Memory & Cognition*, 16, 309-313. doi:10.3758/BF03197041
- Gottfredson, M. R., & Hindelang, M. J. (1977). A consideration of telescoping and memory decay biases in victimization surveys. *Journal of Criminal Justice*, 5(3), 205-216. doi:10.1016/0047-2352(77)90039-3
- Göz, İ., Çeven, Z. İ., & Tekcan, A. İ. (2017). Urban-rural differences in children's earliest memories. *Memory*, 25, 214-219.
- Harpaz-Rotem, I., & Hirst, W. (2005). The earliest memory in individuals raised in either traditional and reformed kibbutz or outside the kibbutz. *Memory*, 13, 51–62. doi:10.1080/09658210344000567
- Heckhausen, J. (2001). Adaptation and resilience in midlife. In M. E. Lachman (Ed.), *Handbook of Midlife Development* (pp. 345-394). New York: Wiley.
- Holland, A. C., & Kensinger, E. A. (2010). Emotion and autobiographical memory. *Physics of Life Review*, 7, 88-131. doi:10.1016/j.plrev.2010.01.006
- Holmes, A., & Conway, M. A. (1999). Generation identity and the reminiscence bump: Memories for public and private events. *Journal of Adult Development*, 6, 21–34.
- Howe, M. L., Courage, M. L., & Edison, S. C. (2003). When autobiographical memory begins. *Developmental Review*, 23, 471-494. doi:10.1016/j.dr.2003.09.001
- Howes, M., Siegel, M., & Brown, F. (1993). Early childhood memories: Accuracy and affect. *Cognition*, 47, 95–119. doi:10.1016/0010-0277(93)90001-C
- Jack, F., & Hayne, H. (2007). Eliciting adults' earliest memories: Does it matter how we ask the question? *Memory*, 15, 647–663. doi:10.1080/09658210701467087

- Janssen, S. M. J., Chessa, A. G., & Murre, J. M. J. (2006). Memory for time: How people date events. *Memory & Cognition*, *34*(1), 138-147. doi:10.3758/BF03193393
- Janssen, S. M. J., Kristo, G., Rouw, R., & Murre, J. M. J. (2015). The relation between verbal and visuospatial memory and autobiographical memory. *Consciousness and Cognition*, *31*, 12–23.
- Janssen, S. M. J., & Murre, J. M. J. (2008). Reminiscence bump in autobiographical memory: Unexplained by novelty, emotionality, valence or importance of personal events. *The Quarterly Journal of Experimental Psychology*, *61*, 1847-1860.
- Johnson, M. K., Foley, M. A., Suengas, A. G., & Raye, C. L. (1988). Phenomenal characteristics of memories for perceived and imagined autobiographical events. *Journal of Experimental Psychology: General*, *117*, 371-376. doi:10.1037//0096-3445.117.4.371
- Jung, C. G. (1971). The stages of life. In J. Campbell (Ed.), *The portable Jung* (pp. 2–22). New York: Viking.
- Kensinger, E. A. (2009). Remembering the details: Effects of emotion. *Emotion Review*, *1*, 99–113. doi:10.1177/1754073908100432
- Kihlstrom, J. F., & Harackiewicz, J. M. (1982). The earliest recollection: A new survey. *Journal of Personality*, *50*, 134-147. doi:10.1111/j.1467-6494.1982.tb01019.x
- Lachman, M.E., Ziff, M.A., & Spiro, A. (1994). Maintaining a sense of control in later life. In R. Abeles, H. Gift, & M. Ory (Eds.), *Aging and quality of life* (pp. 216-232). New York: Sage.
- MacDonald, S., Uesiliana, K., & Hayne, H. (2000). Cross cultural and gender differences in childhood amnesia. *Memory*, *8*, 365-376. doi:10.1080/09658210050156822
- Mather, M. & Carstensen, L. L. (2005). Aging and motivated cognition: The positivity effect in attention and memory. *Trends in Cognitive Science*, *9*, 496-502. doi:10.1016/j.tics.2005.08.005
- Mullen, M. K. (1994). Earliest recollections of childhood: A demographic analysis. *Cognition*, *52*, 55-79. doi:10.1016/0010-0277(94)90004-3
- Multhaup, K. S., Johnson, M. D., & Tetirick, J. C. (2005). The wane of childhood amnesia for autobiographical and public event memories. *Memory*, *13*, 161-173. doi:10.1080/09608210344000652
- Neugarten, B. L. (1968). *Adult personality: Toward a psychology of the life cycle*. Chicago: University of Chicago Press.
- Peterson, C., Moores, L., & White, G. (2001). Recounting the same events again and again: Children's consistency across multiple interviews. *Applied Cognitive Psychology*, *15*, 353–371. doi:10.1002/acp.708.abs
- Pillemer, D. B. (2001). Momentous events and the life story. *Review of General Psychology*, *5*(2), 123-134.
- Prohaska, V., Brown, N. R., & Belli, R. F. (1998). Forward telescoping: The question matters. *Memory*, *6*(4), 455-465. doi:10.1080/741942604
- Rice, C., & Pasupathi, M. (2010). Reflecting on self-relevant experiences: Adult age differences. *Developmental Psychology*, *46*, 479-490. doi:10.1037/a0018098
- Robins, R. W., & Trzesniewski, K. H. (2005). Self-esteem development across the lifespan. *Current Directions in Psychological Science*, *14*(3), 158-162. doi:10.1111/j.0963-7214.2005.00353.x
- Robinson, J. A. (1992). First experience memories: Contexts and functions in personal memories. In M. A. Conway, D. C. Rubin, H. Spinnler, & W. A. Wagenaar (Eds.), *Theoretical perspectives on autobiographical memory* (pp. 223–239). Dordrecht, NL: Kluwer Academic.
- Rubin, D. C., & Baddeley, A. D. (1989). Telescoping is not time compression: A model of the dating of autobiographical events. *Memory & Cognition*, *17*(6), 653-661. doi:10.3758/BF03202626

- Rubin, D. C., Rahhal, T. A., & Poon, L. W. (1998). Things learned in early adulthood are remembered best. *Memory and Cognition*, 26, 3-19.
- Rubin, D. C., & Schulkind, M. D. (1997a). Distribution of important and word-cued autobiographical memories in 20-, 35-, and 70-year-old adults. *Psychology and Aging*, 12(3), 524-535. doi:10.1037//0882-7974.12.3.524
- Rubin, D. C., & Schulkind, M. D. (1997b). The distribution of autobiographical memories across the lifespan. *Memory & Cognition*, 25, 859 – 866. doi:10.3758/BF03211330
- Ryff, C. D. (1991). Possible selves in adulthood and old age: A tale of shifting horizons. *Psychology and Aging*, 6(2), 286-295. doi:10.1037//0882-7974.6.2.286
- Ryff, C. D., & Keyes, C. L. M. (1995). The structure of psychological well-being revisited. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69(4), 719-727. doi:10.1037//0022-3514.69.4.719
- Soto, C. J., John, O. P., Gosling, S. D., & Potter, J. (2011). Age differences in personality traits from 10 to 65: Big-Five domains and facets in a large cross-sectional sample. *Journal of Personality and Social Psychology*, 100, 330-348. doi:10.1037/a0021717
- Staudinger, U. M. (2001). Life reflection: A social cognitive analysis of life review. *Review of General Psychology*, 5, 148-160. doi:10.1037//1089-2680.5.2.148
- Staudinger, U. M. & Bluck, S. (2001). A view on midlife development from life-span theory. In: M.E. Lachman, (Ed.), *Handbook of midlife development*, (pp 3-39). New York: John Wiley and Sons. doi:10.1016/B0-08-043076-7/01695-8
- Storbeck, J., & Clore, G. L. (2005). With sadness comes accuracy; with happiness, false memory: Mood and the false memory effect. *Psychological Science*, 16, 785–91. doi:10.1111/j.1467-9280.2005.01615.x
- Tessler, M., & Nelson, K. (1994). Making memories: The influence of joint encoding on later recall. *Consciousness and Cognition*, 3, 307–326. doi:10.1006/ccog.1994.1018
- Thompson, C. P., Skowronski, J. J., & Lee, D. J. (1988). Telescoping in dating naturally occurring events. *Memory & Cognition*, 16, 461-468. doi:10.3758/BF03214227
- Thomsen, D. K., & Berntsen, D. (2008). The cultural life script and life story chapters contribute to reminiscence bump. *Memory*, 16(4), 420-435. doi:10.1080/09658210802010497
- Tulving, E. (1985). Memory and consciousness. *Canadian Psychologist*, 40, 1-12. doi:10.1037/h0080017
- Tylenda, B., & Dollinger, S. J. (1987). Is the earliest childhood memory special? An examination of the affective characteristics of autobiographical memories. *Journal of Social Behavior and Personality*, 2, 361-368.
- Usher, J. Z., & Neisser, U. (1993). Childhood amnesia in the beginnings of memory for four early life events. *Journal of Experimental Psychology: General*, 122, 155-165. doi:10.1037//0096-3445.122.2.155
- Walker, W. R., Skowronski, J. J., Gibbons, J. A., Vogl, R. J., & Ritchie, T. D. (2009). Why people rehearse their memories: Frequency of use and relations to the intensity of emotions associated with autobiographical memories. *Memory*, 17(7), 760-773. doi:10.1080/09658210903107846
- Wang, Q. (2001). Cultural effects on adults' earliest childhood recollection and self description: Implications for the relation between memory and the self. *Journal of Personality and Social Psychology*, 81(2), 220–233. doi:10.1037//0022-3514.81.2.220
- Wang, Q. (2006). Earliest recollections of self and others in European American and Taiwanese young adults. *Psychological Science*, 17, 708–714. doi:10.1111/j.1467-9280.2006.01770.x
- Wang, Q. & Brockmeier, J. (2002). Autobiographical remembering as cultural practice: Understanding the interplay between memory, self and culture. *Culture & Psychology*, 8(1), 45-64. doi:10.1177/1354067X02008001618

- Wang, Q., Conway, M. A., & Hou, Y. (2004). Infantile amnesia: A cross-cultural investigation. *Cognitive Sciences, 1*, 123–135.
- Wang, Q., & Peterson, C. (2014). Your earliest memory may be earlier than you think: prospective studies of children's dating of earliest childhood memories. *Developmental Psychology, 50*, 1680–1686. doi:10.1037/a0036001
- Wang, Q., & Peterson, C. (2016). The fate of childhood memories: Children postdated their earliest memories as they grew older. *Frontiers in Psychology: Cognition, 6*. doi: 10.3389/fpsyg.2015.02038
- West, T. A., & Bauer, P. J. (1999). Assumptions of infantile amnesia: Are there differences between early and later memories? *Memory, 7*, 257-278. doi:10.1080/096582199387913
- Westman, A. S., & Orellana, C. (1996). Only visual impressions are almost always present in long-term memories, and reported completeness, accuracy, and verbalizability of recollections increase with age. *Perceptual and Motor Skills, 83*(2), 531-539. doi:10.2466/pms.1996.83.2.531
- Westman, A. S., Westman, R. S., & Orellana, C. (1996). Earliest memories and recall by modality usually involve recollections of different memories: Memories are not amodal. *Perceptual and Motor Skills, 82*, 1131-1135. doi:10.2466/pms.1996.82.3c.1131
- Williams, R. L., & Bonvillian, J. D. (1989). Early childhood memories in deaf and hearing college students. *Merrill-Palmer Quarterly, 35*, 483-497.
- Yıldırım, E., Soncu-Büyükşahin, E., Çolak, M., Akpınar, S., & Altan, B. (2018). Childhood Amnesia: Factors Related to the Age of First Childhood Memory. *Studies in Psychology, 38*(2), 155-170.

Kadın ve Erkeklerde Olumsuz Değerlendirilme Korkusunun Belirlenmesinde Algılanan Ebeveyn Tutumları ve Benlik Saygısının Rolü

The Role of Self-Esteem and Perceived Parental Attitudes in Determining Fear of Negative Evaluation in Men and Women

Sinem Cankardaş¹

Bu çalışmanın bulguları 23 – 25 Ocak tarihleri arasında Porto/Portekiz’de gerçekleşen International Conference on Child and Adolescence 2019’da sözel olarak sunulmuştur. Yazar, Prof. Dr. Ömer Faruk Şimşek’e analiz konusunda verdiği destekten ötürü teşekkür eder. / The findings published here were presented at International Conference on Child and Adolescence 2019, held in Porto/Portugal, 23 – 25 January. The author would like to thank Prof. Ömer Faruk Şimşek for his support for the analyses.

¹Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Arel Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye

ORCID: S.C. 0000-0003-4140-2068

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Sinem Cankardaş,
İstanbul Arel Üniversitesi, Psikoloji Bölümü,
İstanbul, Türkiye
E-posta/E-mail: sinemcankardas@arel.edu.tr

Başvuru/Submitted: 08.09.2018

Revizyon Talebi/Revision Requested:
23.10.2018

Son Revizyon/Last Revision Received:
08.04.2019

Kabul/Accepted: 10.04.2019

Online Yayın/Published Online: 20.05.2019

Atf/Citation: Cankardaş, S. (2019). Kadın ve erkeklerde olumsuz değerlendirilme korkusunun belirlenmesinde algılanan ebeveyn tutumları ve benlik saygısının rolü. *Psikoloji Çalışmaları - Studies in Psychology*, 39(1): 79-97.
<https://doi.org/10.26650/SP2018-0022>

Öz

Alan yazındaki bulgular olumsuz değerlendirilme korkusunun beden dismorfik bozukluğu, yeme bozuklukları, sosyal kaygı gibi birçok bozuklukla ilişkili olduğuna işaret etmektedir. Bu nedenle olumsuz değerlendirilme korkusunun ortaya çıkışında etkili olan faktörlerin tespit edilmesi, ruh sağlığı alanında önleyici programlar geliştirmede oldukça önemlidir. Olumsuz değerlendirilme korkusunun düşük benlik saygısı ve reddedici ebeveyn tutumları ile ilişkili olduğuna dair çalışmalar bulunsa da bu konudaki bilgi yeterli değildir. Yapılan bu çalışmada hem kadın ve erkeklerin ebeveynlerinden farklı tutumlar gördüğü varsayımını test etmek hem de kadın ve erkeklerde olumsuz değerlendirilme korkusunun belirlenmesinde benlik saygısı ve algılanan ebeveyn tutumlarının rolünün araştırılması amaçlanmıştır. Bu amaçla 125’i kadın olmak üzere 230 üniversite öğrencisi Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği, Kısaltılmış Algılanan Ebeveyn Tutumları Ölçeği Çocuk Formu ve Olumsuz Değerlendirilme Korkusu Ölçeği Kısa Formu doldurmuştur. Yapılan bağımsız gruplar için *t* testi sonucu ebeveynlerden algılanan duygusal sıcaklık ve reddedici puanlarının cinsiyete göre farklılaştığı görülmüştür. Buna göre kadınlar ebeveynlerinden daha fazla duygusal sıcaklık görürken, erkekler daha fazla reddedici tutumlar deneyimlemektedir. Kadın ve erkeklerde olumsuz değerlendirilme korkusunu yordayan değişkenleri tespit edebilmek için iki ayrı regresyon analizi yapılmıştır. Kadınlarda düşük benlik saygısının olumsuz değerlendirilme korkusundaki varyansın %12’sini açıkladığı ancak erkeklerde benlik saygısının olumsuz değerlendirilme korkusunu belirleyen bir değişken olmadığı görülmüştür. Bunun yerine erkeklerde ebeveynin aşırı koruyucu tutumunun olumsuz değerlendirilme korkusu üzerinde etkili bir değişken olduğu ve olumsuz değerlendirilme korkusu düzeyindeki varyansın %20’sini açıkladığı bulunmuştur. Elde edilen bulgular, hem olumsuz değerlendirilme korkusunun ortaya çıkışında etkili faktörlerin araştırılmasında hem de önleyici müdahaleler geliştirilmesinde toplumsal cinsiyet rolü beklentilerinin de göz önünde bulundurulması gerektiğine işaret etmektedir. Çalışmanın bulguları ışığında kadınlarda benlik saygısını geliştirmeye yönelik bireysel müdahalelerin, erkeklerde ise ebeveynleri hedef alan ve olumlu ebeveyn tutumlarını geliştirmeye yönelik eğitim programlarının etkili önleyici müdahaleler olabileceği düşünülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Algılanan ebeveyn tutumları, olumsuz değerlendirilme korkusu, benlik saygısı, sosyal anksiyete, cinsiyet

ABSTRACT

The findings in recent literature indicate that fear of negative evaluation is related to many disorders such as body dysmorphic disorder, eating disorders and social anxiety. Therefore, determining the factors that affect the development of fear of negative evaluation seems important for developing preventive programs in the field of mental health. Although previous studies reported that the fear of negative evaluation is related to low self-esteem and rejecting parental attitudes, our knowledge is still inadequate in this area. The aim of this study was to both test the assumption that the attitudes of parents of women and men differ, and to investigate the role of self-esteem and perceived parental attitudes in the determination of the fear of negative evaluation in women and men. To this end, 230 university students (125 of which were women) completed the Rosenberg Self-Esteem Scale, the Perceived Parental Attitudes Scale and the Brief Fear of Negative Evaluation Scale. The results suggest that perceived emotional warmth and rejection scores were different across genders. While women perceived more emotional warmth, men perceived higher rejective parental attitudes. Two different regression analyses were performed to determine the predictors of fear of negative evaluation in women and men. Low self-esteem accounted for 12% of the variance in fear of negative evaluation among women. Overprotective parental attitudes accounted for 20% of the variance in fear of negative evaluation among men. The findings indicate that gender role expectations should be taken into consideration in the investigation of those factors affecting the development of fear of negative evaluation and in the development of preventive interventions. In light of the findings of this study, it is believed that individual interventions which aim to improve self-esteem in women, and education programs which aim to encourage parents to develop positive parental attitudes could be effective as preventive interventions.

Keywords: Perceived parental attitudes, fear of negative evaluation, self-esteem, social anxiety, gender

EXTENDED ABSTRACT

Recent studies in the field of social anxiety disorder (SAD) show that both individual and environmental factors play a role in the development of the disorder (Spence & Rapee, 2016). In some studies, parenting style is considered a potential moderator in the relationship between social anxiety and temperament (Lewis-Morrarty et al., 2012; Rubin, Burgess, & Hastings, 2002). It could be said that the parent's positive attitude towards the child can serve as a buffer against genetic predisposition, while his/her negative attitudes may increase the risk of developing social anxiety.

According to DSM-5, one of the key determinants of SAD is excessive worry about being evaluated or criticized by others (American Psychiatric Association, 2013). Although there are some studies suggesting that fear of negative evaluation (FNE) is related to body dysmorphic disorder, eating disorders and shyness (Gilbert & Meyer, 2005a; Gilbert & Meyer, 2005b; Menatti, Deboer, Weeks, & Heimberg, 2015 ; Miller, 1995; Trompeter et al., 2018); Levinson and Rodebaugh (2012) stated that all these disorders may arise as a result of SAD.

In the literature, there are few studies pointing to the cultural factors and gender expectations in terms of the etiology of the FNE. The aim of this study was to examine the role of parental attitudes and self-esteem on the FNE.

Method

Participants

The study sample consisted of 230 undergraduate students (125 of which were women) who participated voluntarily. Participants' ages ranged from 18 to 30 with a mean age of 21.1 ($SD = 1.9$) and 98.3% of the participants were single ($N = 226$).

Measures

In the study, the participants' age, gender, and marital status were found using a demographic questionnaire. The Perceived Parental Attitudes Scale (Arrindell et al., 1999; Dirik et al., 2015), the Rosenberg Self-Esteem Scale (Rosenberg, 1965; Çuhadaroğlu, 1986) and the Fear of Negative Evaluation Scale (Çetin, Doğan, & Sapmaz, 2010; Leary, 1983) were used.

Results

The research was conducted in two stages. In the first step, perceived parental attitudes of men and women were compared. In the second step, the predictors of the FNE for women and men were tested by regression analysis.

The results indicated that there was a significant difference between the perceived emotional warmth ($t(228) = 2.18, p < .05$) and rejection ($t(228) = 2.76, p < .05$) of women and men. It was seen that women perceived more emotional warmth ($M = 41.75, SD = 7.95$) than men ($M = 39.42, SD = 8.26$). Furthermore, men perceived more rejective paternal and maternal attitudes ($M = 20.14, SD = 6.31$) than women ($M = 18.15, SD = 4.58$).

The results showed FNE and self-esteem ($r(228) = .30, p < .001$); rejective attitudes ($r(228) = .25, p < .001$) and overprotective attitudes ($r(228) = .20, p < .05$) were positively correlated. Multiple regression analysis showed that while self-esteem predicts FNE significantly for women ($R^2 = .12, F(3, 121) = 5.69, p < .01$); the only significant predictor was overprotective attitudes for men ($R^2 = .17, F(3, 101) = 7.02, p < .001$).

Discussion

In this study, it was observed that the variables which affect the development of FNE are different for women and men. While low self-esteem increased the risk of FNE fourfold in women, self-esteem did not appear to be a determinant of FNE in men. For men, overprotective parenting was the only significant predictor of FNE. According to traditional gender norms, men are expected to be independent and strong. Thus, autonomy suppressing and over controlling parental attitudes would affect men negatively who were expected to be more independent.

The effect of self-esteem on FNE for women can also be explained in the context of gender roles. In terms of gender roles, the self-concept of women and men differs according to the way they define themselves (Biolcati, 2017). While women define themselves in relation to others; men define themselves by focusing on how they are independent from others (Cross & Madson, 1997; Marcic & Grum, 2011).

This study was conducted with an adult population which required participants to recall childhood memories. It is believed that longitudinal studies on the adverse effects of parental attitudes would help more to explain the relationship between the development of self and FNE. This is the first study which highlights gender role differences in the etiology of FNE in the field. It is hoped that this study will lead to further studies addressing the effect of gender roles on the development of FNE.

The results of this study indicate that performing different interventions to prevent the development of the FNE in women and men would be more appropriate. It is believed that education programs which aim to develop positive parental attitudes among parents can be effective for men. Women on the other hand, might benefit more from individual interventions to improve self-esteem.

Sosyal anksiyete bozukluğu alanında son yıllarda yapılan çalışmalar, söz konusu bozukluğun gelişiminde hem bireysel hem de çevresel faktörlerin rol oynadığını göstermektedir (Spence ve Rapee, 2016). Genetik yatkınlık ile çevresel faktörlerin etkileşimini ele alan bazı çalışmalarda ebeveynlik stili, sosyal anksiyete ile mizaç arasındaki ilişkide potansiyel bir biçimlendirici olarak görülmektedir (Lewis-Morrarty ve ark., 2012; Rubin, Burgess ve Hastings, 2002). Ebeveynin çocuğa yönelik pozitif tutumu, genetik yatkınlığa karşı bir tampon görevi görebilirken, negatif tutumu ise sosyal anksiyete geliştirme riskini arttırabilmektedir.

Sosyal anksiyete bozukluğu DSM-5'te diğerleri tarafından olumsuz değerlendirilme, utanırılma, aşağılanma ya da reddedilme korkusu ve endişesi ile sosyal durum ya da etkileşimlerden uzak durma olarak tanımlanmaktadır (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders 5th Edition; American Psychiatric Association, 2013). Sosyal anksiyeteye sahip insanlar, diğerleri tarafından olumsuz değerlendirilme olasılığında uzak durmak için sessiz kalma, göz kontağı kurmama gibi birçok davranışta bulunurlar ya da sosyal durumlara hiç girmemek için çabalarlar (Clark ve Wells, 1995; Wells ve ark., 1995). Tanımdan da anlaşılacağı üzere, diğerleri tarafından olumsuz yönde değerlendirileceğinden ya da eleştirileceğinden endişe etmek sosyal anksiyetenin önemli belirleyicilerinden biridir. Sosyal anksiyetenin bilişsel modeline göre de sosyal anksiyete olumsuz değerlendirilme korkusuna (ODK'ye) bağlı olarak ortaya çıkmaktadır (Clark ve Wells, 1995; Rapee ve Heimberg, 1997). Heimberg, Brozovich ve Rapee (2010) sosyal anksiyetesi olan bireylerin ODK'ye sahip olduklarını ve bu nedenle dışarıdan gözle görünür olan titreme, terleme gibi belirtileri tehdit edici bularak bu belirtilere odaklandıklarını belirtmiştir. Yapılan çalışmalarda da ODK'si yüksek olan bireylerin, algılanan sosyal beceri düzeylerinin düşük olduğu, utangaçlık düzeylerinin de yüksek olduğu belirtilmektedir (Lundh ve Sperling, 2002; Miller, 1995; Stopa ve Clark, 1993). ODK'nin beden dismorfik bozukluğu, yeme bozuklukları ve utangaçlık ile ilişkili olduğuna işaret eden çalışmalar bulunsa da (Gilbert ve Meyer, 2005a; Gilbert ve Meyer, 2005b; Menatti, Deboer, Weeks ve Heimberg, 2015; Miller, 1995; Trompeter ve ark., 2018), Levinson ve Rodebaugh (2012) tüm bu bozuklukların sosyal anksiyetenin bir sonucu olarak ortaya çıkıyor olabileceğini belirtilmiştir. Bunu destekler şekilde Damercheli, Kakavand ve Jalali (2017) sosyal anksiyetenin beden dismorfik bozukluğu üzerinde direkt bir etkisi olduğunu ve bu etkiyi pozitif ve negatif değerlendirilme korkusu üzerinden yaptığını bulgulamıştır. Tüm bunlardan da anlaşılacağı üzere, ODK birçok ruh sağlığı sorunu ile arasında ilişki olduğu kanıtlanmış olan önemli bir bilişsel yapılandırıcıdır.

ODK'nin ortaya çıkışında kişinin kendine ve becerilerine yönelik değerlendirmelerinin etkili olduğu; kendisini sıkıcı olan, yeterince zeki ya da eğlenceli olmayan biri olarak değerlendiren kişilerde bu olumsuz değerlendirmeden kaynaklı bir ODK oluştuğu belirtilmektedir (Moscovitch, 2009). Bireyin kendini değerli görmesi ve kendine saygı duyması olarak tanımlanan benlik saygısı (Rosenberg, 1965) yüksek olduğunda kişinin hataları ya da eksikliklerine rağmen kendisine değer verdiği; düşük olduğunda ise kendi zayıflıklarına ilişkin algısının ağır bastığı görülmektedir (Rosenberg, 1979). Bu açıdan bakıldığında, düşük benlik saygısının da ODK'nin gelişmesinde bir risk faktörü olabileceği düşünülmektedir.

Alan yazında ODK'nin etiolojisi açısından kültürel faktörler ve toplumsal cinsiyet rolü beklentilerine işaret eden çok az çalışma bulunduğu görülmektedir. Oysa bu faktörlerin etkisi hakkında bilgi sahibi olmak, daha kapsamlı önleyici müdahale programları geliştirilmesine katkıda bulunabilecektir. Bu çalışmada da ODK üzerinde algılanan ebeveyn tutumları ve benlik saygısının rolünün incelenmesi amaçlanmıştır.

ODK, Benlik Saygısı ve Ebeveyn Tutumları

Rohner (1975), sosyalizasyon kuramı olarak bilinen yaklaşımda çocuğun sosyal, bilişsel ve duygusal gelişiminde ebeveynin kabul edici ya da reddedici davranışlarının etkisi olduğunu ve bu etkinin yetişkin işlevselliğinde de devam ettiğini vurgulamıştır. Özellikle reddedici ebeveynlere sahip çocuklar ebeveynin onayını almalarını daha başarılı, daha becerikli ya da daha uyumlu olmalarına bağladıkları için daha fazla hedef ve performans odaklı hale gelmektedirler. Ancak bu başarı – ebeveyn kabul/reddi ilişkisi yetişkinlikte işlevini yitirmektedir (Rohner, 1975). Performans odaklılık bu kez diğerlerinin gözünde yetersiz performans gösterme endişesine dönüşebilmektedir. Bununla birlikte, ebeveynlerin tutumları çocuğun 'benlik' kavramı gelişimini de önemli ölçüde etkilemektedir. Yapılan çalışmalar, ebeveynleri tarafından sıcaklık ve kabul görmeyen çocukların kendini değersiz görme, kendilerini olumsuz yönde eleştirme ve kendilerine olumsuz özellikler atfetme eğiliminin daha fazla olduğunu bildirmektedir (Berg ve Kelly, 1979; Gecas ve Schwalbe, 1986; Koydemir-Özden ve Demir, 2009). Ebeveynin reddedici oluşu gibi aşırı koruyucu oluşu da çocuğun benlik ve beceri gelişimini olumsuz etkilemektedir. Aşırı koruyucu tutumlar, çocuğun dünyanın tehlikeli bir yer olduğunu düşünmesine, kendine güvenini geliştirebileceği girişimlerden kaçınmasına ve bu nedenle becerilerini geliştirememesine sebep olmaktadır (Clarke, Cooper ve Creswell, 2013). Çeşitli kaygı sorunu olan kişilerle yapılan çalışmalar, bu kişilerin kaygı düzeyi

daha düşük kişilere göre anne/babalarının daha koruyucu ve kontrolcü olduğuna işaret etmektedir (Dirik ve ark., 2015; Greco ve Morris, 2002; Parker, 1979).

Alan yazındaki bazı çalışmalar (Cohen, Mansoor, Gagin ve Lober, 2008; Furnham ve Cheng, 2000) düşük benlik saygısının reddedici ebeveyn tutumu ile ilişkili olduğunu göstermektedir. ODK'nin ölçüldüğü bir çalışmada ebeveyni tarafından kabul/onay görmeyen bireylerin benlik saygısı düzeylerinin daha düşük olduğu; katı ve kontrolcü ebeveynine sahip olan bireylerin ise ODK düzeylerinin arttığı görülmüştür (Koydemir-Özden ve Demir, 2009). Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda ODK'nin etiolojisinde hem ebeveyn tutumlarının hem de benlik saygısının rol oynadığı ancak bu değişkenlerin ODK ile ilişkisinin çok net olmadığı görülmektedir.

ODK, Ebeveyn Tutumları ve Çocuğun Cinsiyeti

İçinde yaşanan kültür ebeveyn tutumlarını etkileyebilmektedir. Çocuk yetiştirme tarzları kültürden kültüre değişebilmektedir (Chen ve ark., 1998). Bununla birlikte kültüre özgü cinsiyet rolleri beklentisi de ebeveynlerin çocuklarına yaklaşımını değiştirebilmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri, her iki cinsiyet için de 'yapmalı' ve 'yapmamalı'ları tanımlar. Geleneksel cinsiyet rollerine göre, erkek çocukların bağımsız, agresif ve özgüvenli; kız çocukların ise duygusal ve hassas olması beklenmektedir (Stephens, 2009). Bu beklentiler ebeveynlerin davranış ve tutumlarının çocuklarının cinsiyetlerine göre değişmesine sebep olabilmektedir. Örneğin erkek çocuk ağladığında ya da üzülmesinde ebeveynler bunu bir zayıflık göstergesi olarak algılayabilmektedir. Bu nedenle, kız çocukları ağladığında ya da sakinleştirilmesi gerektiğinde daha kabullenici davranan ebeveynler, erkek çocukları ağladığında ise daha az kabullenici davranışlar sergileyebilmektedir (Greenspan ve Shanker, 2004). Endendjik, Groeneveld, Bakermans-Kranenburg ve Mesman (2016) yaptıkları meta-analiz çalışmasında cinsiyet ve ebeveynlerin tutumları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Sonuçta ebeveynlerin erkek çocuklara, kız çocuklarından daha fazla kontrol edici tutumlarda buldukları ve erkek çocuklara daha fazla katı fiziksel disiplin yöntemleri uygulandığı görülmüştür. Aynı çalışmada geleneksel cinsiyet rollerini benimsemiş ailelerin daha fazla cinsiyetçi ebeveynlik gösteriyor olabileceği de belirtilmiştir. Nitekim Çeçen (2008) Türkiye'de üniversite öğrencileri ile yürüttüğü çalışmada, kadın ve erkeklerin deneyimlediği ebeveyn tutumlarında farklılıklar olduğunu bulgulamıştır. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda, ebeveyn tutumlarının çocuğun cinsiyetine göre farklılık gösterebileceği ve bu farklılığın da ODK'nin gelişiminde kadın ve erkekler için farklı risk faktörlerine neden olabileceği düşünülmektedir. Buradan yola çıkarak kadın ve erkekler

farklı ebeveyn tutumlarına maruz kalıyorlar ise deneyimlenen ebeveyn tutumlarının ODK üzerinde de farklı etkileri olabileceği düşünülmüştür. Şu ana kadar ODK üzerinde çevresel faktörler açısından kültür ve ebeveyn tutumları incelenmiş olsa da (Hofmann, Asnaani ve Hinton, 2010; Rapee ve Spence, 2004) ebeveyn tutumlarının çocuğun cinsiyeti ile etkileşimi sonucu ortaya çıkan tabloya ilişkin yeterince çalışma olmadığı görülmektedir. Bu nedenle iki aşamalı olarak gerçekleştirilen bu çalışmanın ilk aşamasında ebeveyn tutumlarının çocuğun cinsiyetine göre değiştiği varsayımının test edilmesi planlanmıştır. Araştırmanın ikinci aşamasında ise bu varsayımdan yola çıkılarak kadın ve erkeklerde ODK'nin bireysel (benlik saygısı) ve çevresel (ebeveyn tutumu) yordayıcılarının da farklılaşacağı öngörülmüştür. Bu nedenle kadın ve erkeklerde ayrı ayrı olacak şekilde ODK üzerinde algılanan ebeveyn tutumlarının ve benlik saygısının rolü incelenmiştir.

YÖNTEM

Katılımcılar

Araştırmanın örneklemini 2016 – 2017 öğretim yılında İstanbul'da bir vakıf üniversitesine kayıtlı lisans ve ön lisans programlarında okuyan öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmaya 125'i (%54.3) kadın olmak üzere toplam 230 üniversite öğrencisi katılmıştır. Katılımcıların yaşları 18 – 30 arasında değişmekte olup yaş ortalaması 21.1'dir ($SS = 1.9$). Katılımcıların 61'i (%26.5) İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 54'ü (%23.5) Fen Edebiyat Fakültesi, 51'i (%22.2) Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, 46'sı (%20) Sağlık Meslek Yüksek Okulu (MYO), 6'sı (%2.6) Uygulamalı Bilimler MYO, 6'sı (%2.6) İletişim Fakültesi ve 5'i (%2.2) Güzel Sanatlar Fakültesi'ne kayıtlıdır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada katılımcıların yaş, cinsiyet, medeni durum ve okudukları bölüme ilişkin bilgilerine demografik soru formu aracılığı ile ulaşılmıştır. Katılımcıların ebeveynlerinin tutumlarına ilişkin bilgi edinmek amacıyla katılımcıların kendisinden bilgi alındığı için Algılanan Ebeveyn Tutumları Ölçeği'nin (Arrindell ve ark., 1999; Dirik ve ark, 2015) çocuk kısa formu kullanılmıştır. Söz konusu tutumlar ile katılımcıların benlik saygıları ve diğerleri tarafından değerlendirilmeye ilişkin yaklaşımları ölçmek için Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği (Rosenberg, 1965; Çuhadaroğlu, 1986) ve Olumsuz Değerlendirilme Korkusu Ölçeği (Çetin, Doğan ve Sapmaz, 2010; Leary, 1983) kullanılmıştır.

Kısaltılmış Algılanan Ebeveyn Tutumları Ölçeği- Çocuk Formu (KAET-Ç). Ölçek yetişkinlerin çocukluk döneminde deneyimledikleri ebeveyn tutumlarını duygusal

sıcaklık, aşırı koruyuculuk ve reddedicilik olmak üzere üç alt boyutta ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Bu çalışmada ölçeğin Arrindell ve arkadaşları (1999) tarafından oluşturulan 23 maddelik kısa formu kullanılmıştır. Ölçek Türkçe'ye Dirik ve arkadaşları (2015) tarafından uyarlanmış ve üniversite öğrencileri ile yürütülen bu çalışmada iç tutarlılık değerleri baba duygusal sıcaklık için .79, aşırı koruyuculuk için .73 ve reddedicilik için .71 bulunurken, anne tutumları için iç tutarlılık katsayıları ise duygusal sıcaklık, aşırı koruyuculuk ve reddedicilik için sırasıyla .75, .72, ve .64 olarak hesaplanmıştır. Analizlerde anne ve babalara ilişkin algılanan ebeveyn tutumlarının toplam puanları alınarak aşırı koruyucu ebeveyn tutumları, reddedici ebeveyn tutumları ve duygusal sıcaklık şeklinde oluşturulan değişkenler kullanılmıştır. Üniversite öğrencileri ile yürütülmüş olan bu çalışmada da iç tutarlılık katsayıları duygusal sıcaklık, aşırı koruyuculuk ve reddedicilik için sırasıyla .88, .84 ve .84 olarak hesaplanmıştır.

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği (R-BSÖ). Ölçek, bireylerin benlik saygısını ölçmek üzere geliştirilmiştir (Rosenberg, 1965). Ölçek, 63 madde ve 12 alt boyuttan oluşmaktadır. Bu çalışmada ölçeğin alt boyutlarından ilki olan Benlik Saygısı Ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçek 5 olumlu 5 olumsuz madde olmak üzere toplam 10 maddeden oluşan bir ölçektir. Ölçekten alınan yüksek puanlar düşük benlik saygısına işaret etmektedir. R-BSÖ'nün Türkçe uyarlaması Çuhadaroğlu (1986) tarafından ergenler üzerinde yapılmıştır ve benlik saygısı alt boyutu için iç tutarlılık katsayısı .75 olarak bulunmuştur. Ölçeğin geçerlik analizi için psikiyatrik görüşme yapılan öğrencilerin kendilerine ilişkin görüşleri yüksek, orta ve düşük olacak şekilde derecelendirilmiştir. Görüşme ve ölçekten alınan puanlar arasında geçerlilik katsayısı .71 olarak hesaplanmıştır. Korkmaz (1996), ölçeğin psikometrik özelliklerini test ettiği çalışmada yetişkinler için bu alt boyutun iç tutarlılık katsayısını .57 olarak bildirmiştir ve ölçeğin iki alt faktöre ayrıldığını gözlemlemiştir. Genç yetişkinler ile yürütülen bu çalışmada da benzer şekilde benlik saygısı alt ölçeğinin iç tutarlılık katsayısı .56 olarak hesaplanmıştır. Bu çalışmada ölçeğin psikometrik özelliklerinin gözden geçirilmesi hedeflenmediği için madde atımı yapılmamıştır.

Olumsuz Değerlendirilme Korkusu Ölçeği Kısa Formu (ODKÖ). ODKÖ, bireylerin çevresindekiler tarafından olumsuz değerlendirilmeye karşı toleransını ölçmek amacıyla geliştirilmiş 12 maddeden oluşan bir ölçektir. Ölçeğin üniversite öğrencilerinden oluşan örnekleme için tutarlılık katsayısı .96 olarak bulunmuştur (Leary, 1983). Yine aynı çalışmada Leary, kısa formun, 30 maddelik özgün ölçek (Watson ve Friend, 1969) ile arasında .96 ilişki olduğunu bildirmiştir. Ölçeğin Türkçe uyarlama çalışması Çetin ve

arkadaşları (2010) tarafından 325 üniversite öğrencisi ile gerçekleştirilmiş ve ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .84 olarak hesaplanmıştır. Üniversite öğrencileri ile yapılan bu çalışmada da iç tutarlılık sayısı .84 olarak hesaplanmıştır.

İşlem ve Veri Analizi

Araştırma üniversiteye kayıtlı tüm öğrencilere ders içi ve ders dışı saatlerde duyurulduktan sonra araştırmaya katılmaya gönüllü olanlara soru formları ulaştırılmıştır. Kapalı zarf içerisinde ulaştırılan formlar yine kapalı zarf içerisinde toplanmıştır. Zarflar, tüm katılımcılardan veriler geldikten sonra açılmıştır. Böylece araştırmacının, hangi yanıtların hangi katılımcıya ait olduğunu bilmesinin önüne geçilmesi amaçlanmıştır.

Verilerin analizinde IBM SPSS 22 programı kullanılmıştır. Benlik saygısı, ODK ve algılanan ebeveyn tutumları arasındaki ilişki Pearson momentler çarpımı korelasyon katsayısı hesaplanarak incelenmiştir. Kadın ve erkeklerin deneyimlediği ebeveyn tutumlarının farklılaşp farklılaşmadığını test etmek için algılanan ebeveyn tutumları ölçeğinden aldıkları puanlar bağımsız örneklem için *t* testi analizi ile karşılaştırılmıştır. Araştırma genç yetişkinler ile yürütüldüğü ve çocukluk dönemi anılarının geri çağrılmasında zamanın etkisinin olabileceği düşünülüp örneklem büyüklüğü de göz önünde bulundurularak, gruplar arası farkların yorumlanmasında *p* değerinin yanı sıra etki büyüklüğü de (Hedges *g* katsayısı) hesaplanmıştır. Etki büyüklüğü değerleri yorumlanırken .29 ve altı düşük, .30 - .49 arası orta, .50 ve üzeri yüksek düzey etki olarak alınmıştır (Cohen, 1988).

Hem kadın hem de erkeklerde ODK'yi yordayan değişkenleri tespit edebilmek amacıyla kadın ve erkeklerden elde edilen verilerde ayrı ayrı çoklu regresyon analizi kullanılmıştır. Regresyon analizinde, aşırı koruyucu tutum, reddedici tutum, duygusal sıcaklık ve benlik saygısı değişkenleri yordayıcı değişkenler olarak test edilmiştir. Sonuç değişkeni ODK olmuştur.

BULGULAR

Kadın ve erkeklerin deneyimledikleri ebeveyn tutumları arasındaki farklılık incelendiğinde yalnızca duygusal sıcaklık ($t(228) = 2.18, p < .05$) ve reddedici ebeveyn tutumu ($t(228) = -2.76, p < .05$) puanlarının cinsiyete göre anlamlı farklılaştığı görülmüştür. Erkeklerin reddedici ebeveyn tutumu puan ortalamasının ($Ort. = 20.14, SS = 6.31$) kadınların puan ortalamasından ($Ort. = 18.15, SS = 4.58$) daha yüksek olduğu görülmüştür. Reddedici ebeveyn tutumu açısından gruplar arasındaki farkın etki büyüklüğü (Hedges *g*) .36 olarak hesaplanmıştır. Buna göre erkek olmak reddedici ebeveyn tutumuna sahip olmada

orta düzey bir fark yaratmaktadır. Erkeklerin ebeveynlerinden algıladıkları duygusal sıcaklık puan ortalamalarının ise ($Ort. = 39.42, SS = 8.26$) kadınların puan ortalamalarından ($Ort. = 41.75, SS=7.95$) daha düşük olduğu görülmüştür. Duygusal sıcaklık açısından gruplar arasındaki farkın etki büyüklüğü (Hedges g) .29 olarak hesaplanmıştır. Buna göre erkek olmak ebeveynden duygusal sıcaklık görme açısından küçük bir fark yaratmaktadır. Aşırı koruyucu tutumlar açısından ise iki grup arasında bir fark yoktur ($t(228) < 0.01, p > .05$). Erkeklerin ODK puan ortalamalarının ($Ort. = 29.01, SS = 7.67$) kadınların ortalamasından ($Ort. = 27.20, SS = 7.77$) daha yüksek olduğu ancak bu farkın istatistiksel açıdan anlamlı olmadığı görülmüştür ($t(228) = -1.78, p > .05$). Benlik saygısı puan ortalamaları karşılaştırıldığında kadınlar ($Ort. = 1.01, SS = 0.64$) ve erkekler ($Ort. = 1.29, SS = 2.17$) arasında anlamlı bir fark olmadığı sonucuna ulaşılmıştır ($t(228) = -1.35, p > .05$). Bu bulgular, kadınlar ve erkekler arasında ODK düzeyi ve benlik saygısı düzeyi açısından bir fark bulunmadığını göstermektedir. Tüm örnekleme algılanan ebeveyn tutumları ile benlik saygısı ve ODK arasındaki ilişkiler Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tabloda da görüldüğü üzere anne ve babanın reddedici tutumu arttıkça ODK artmakta ve benlik saygısı azalmaktadır. Benzer şekilde anne – babanın aşırı koruyucu tutumu da

Tablo 1. Tüm Örnekleme ve Cinsiyete Göre Ebeveyn Tutumları, Benlik Saygısı ve Olumsuz Değerlendirilme Korkusu Arasındaki Korelasyon Katsayıları

Tüm örneklem (N = 230)	1	2	3	4	5
1.Olumsuz Değerlendirilme Korkusu	-				
2.Aşırı Koruyucu	.20*	-			
3.Reddedici	.25**	.35**	-		
4.Duygusal Sıcaklık	-.11	-.01	-.36**	-	
5.Benlik Saygısı	.30**	.20*	.25**	-.05	-
Kadın (N = 125)	1	2	3	4	5
1.Olumsuz Değerlendirilme Korkusu	-				
2.Aşırı Koruyucu	.08	-			
3.Reddedici	.10	.36**	-		
4.Duygusal Sıcaklık	-.04	.01	-.48**	-	
5.Benlik Saygısı	.35**	.12	.19*	-.06	-
Erkek (N = 105)	1	2	3	4	5
1.Olumsuz Değerlendirilme Korkusu	-				
2.Aşırı Koruyucu	.39**	-			
3.Reddedici	.26**	.31**	-		
4.Duygusal Sıcaklık	-.19	.00	-.21*	-	
5.Benlik Saygısı	.04	.02	.07	.03	-

* $p < .05$, ** $p < .001$

benlik saygısındaki azalma ve ODK'deki artışla ilişkili bulunmuştur. Duygusal sıcaklığın ODK ile negatif bir ilişkiye sahip olduğu ancak bu ilişkinin anlamlı olmadığı görülmüştür. Diğer yandan düşük benlik saygısı ile ODK arasında ise orta düzey pozitif ilişki olduğu görülmüştür ($r(228) = .30, p < .001$).

Yapılan ilk analizde kadın ve erkeklerin deneyimlediği ebeveyn tutumlarının farklılık gösterdiği görülmüştü. Buradan yola çıkarak ODK üzerinde ebeveyn tutumları ve benlik saygısının rolünü inceleyebilmek amacıyla iki cinsiyet için ayrı ayrı regresyon analizi yapılmıştır. Kadın ve erkeklerde ODK'nin yordayıcıları açısından farklı paternlerin olup olmadığının netleştirilmesi amacıyla ODK ile anlamlı ilişki göstermeyen yordayıcılar da analize dahil edilmiştir. Her iki cinsiyet için yürütülen ve ebeveyn tutumları ile benlik saygısının ODK üzerindeki etkisini sınavan çoklu regresyon analizlerinin sonuçları Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Kadın ve Erkeklerde Olumsuz Değerlendirilme Korkusunun Yordanmasında Olumsuz Ebeveyn Tutumları ve Benlik Saygısı

	R^2	B	β	t	p
Kadın	.12				
Düşük Benlik Saygısı		4.11	0.34	3.90	<.001
Reddedici		0.03	0.02	0.14	.89
Aşırı Koruyucu		0.03	0.04	0.40	.69
Duygusal Sıcaklık		-0.02	-0.02	-0.16	.87
Erkek	.20				
Düşük Benlik Saygısı		0.10	0.03	0.33	.74
Reddedici		0.14	0.12	1.21	.23
Aşırı Koruyucu		0.34	0.35	3.72	<.001
Duygusal Sıcaklık		-0.16	-0.17	-1.82	.07

Sonuçlara göre kadınlarda ODK'yi benlik saygısı anlamlı şekilde yordarken ($R^2 = .12, F(4, 120) = 4.24, p < .01$); erkeklerde ODK'yi ebeveynlerin aşırı koruyucu tutumunun yordadığı görülmüştür ($R^2 = .20, F(4, 100) = 6.21, p < .001$).

TARTIŞMA

Bu çalışmada ebeveyn tutumları ile ODK ve benlik saygısı arasındaki ilişkinin kadın ve erkekler için ayrı ayrı incelenmesi amaçlanmıştır. Rohner'in (1975) ebeveyn kabul-red kuramına göre, her insan kendisine yakın olan ve kendisi için önemli olan anne babasından yakınlık ve sıcaklık görür. Bu sıcaklığın olmaması ise ebeveynin reddedici tutumu olarak adlandırılmaktadır. Rohner, anne babanın reddedici tutumu, düşük benlik

saygısı, duygusal tutarsızlık, olumsuz dünya görüşü ve düşmanlık arasında bir ilişki olduğunu vurgulamıştır. Çocuğun karşılaştığı stresörler karşısında onun adına çözümler bulmayı içeren aşırı koruyucu ebeveynlik de çocuğun stresörler ile baş edebileceğine ilişkin inancının ve baş etme becerilerinin gelişmesini engellemektedir. Sosyal anksiyetede kişinin davranışlarının sonuçlarını dışsal faktörlere bağladığı görülür. Spokas ve Heimberg (2009) bu bilişsel yanlılığın gelişmesinde aşırı koruyucu ebeveyn tutumlarının etkili olduğunu belirtmiştir. Ebeveynin yaptığı kontrolün bir sonucu olarak çocuk gerekli sosyal becerileri edinmemekte ve sosyal taleplerle karşı karşıya kaldığında kontrolünün olmadığını hissedebilmektedir. Bu dışsal kontrol, diğerleri tarafından olumsuz ya da olumlu değerlendirilme endişesi olarak karşımıza çıkabilmektedir. Yapılan araştırmalar da bu görüşü destekleyecek şekilde, reddedici ve aşırı koruyucu ebeveyn tutumlarının sosyal anksiyete ile ilişkili olduğuna işaret etmektedir (Lieb ve ark., 2000; Lindhout ve ark., 2006). Yapılan bu çalışmada da sosyal anksiyetenin bilişsel öğelerinden olan ODK'nin sırasıyla benlik saygısı, ebeveynin reddedici tutumu ve aşırı koruyuculuğu ile ilişkili olduğu görülmüştür.

Yapılan çalışmada, kadın ve erkeklerin deneyimlediği ebeveyn tutumlarının beklenildiği gibi farklılaştığı görülmüştür. Katılımcıların cinsiyetlerine göre algıladıkları ebeveyn tutumları incelendiğinde, erkeklerin ebeveynlerinden reddedici tutum deneyimleme düzeyleri daha yüksek iken duygusal sıcaklık deneyimleme düzeylerinin daha düşük olduğu görülmüştür. Akgül ve Dirik (2018) de ergenler ile yaptığı çalışmada benzer şekilde kadınların ebeveynlerinden erkeklere göre daha fazla duygusal sıcaklık algıladıklarını bulgulamıştır. Aynı araştırmada kadınların erkeklerden daha yüksek düzeyde aşırı koruyuculuk deneyimledikleri görülmüştür. Yapılan bu çalışmada ise aşırı koruyuculuk açısından iki cinsiyet arasında bir fark bulunmamıştır. Araştırma örneklemelerinin farklı yaş gruplarından oluşması; bu çalışmada 18 yaş üzeri genç yetişkinler ile çalışılmış olması bu farka neden olmuş olabilir.

Kadın ve erkeklerin farklı ebeveyn tutumları algılamalarını toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında açıklamak mümkündür. Cinsiyet rolleri göz önünde bulundurulduğunda, ebeveynlerin çocuklarının biyolojik cinsiyetlerine göre farklı yaklaşımlar gösterdikleri bilinmektedir (Brody, 1999). Brody (2000), bu farklılığın özellikle duyguların ifadesi alanında gözlendiğini; erkeklerin üzüntü, utanç, depresyon, korku gibi duyguları ifade etmesinin kabul olmadığı sadece öfke ve agresyon ifadesinin kabul gördüğünü söylemiştir. Bu açıdan bakıldığında, erkeklerin çocukken sergilediği duygu ve davranışların

birçoğunun ‘erkek’ çocuk oldukları için kabul görmediğini, bu nedenle de anne ve babalarını daha fazla reddedici algıladıklarını söyleyebiliriz. Bu durum karşısında, erkekler ebeveynlerinden kabul görebilmek için maskülen rol beklentilerini yerine getirme çabasına odaklanıyor olabilir. Bu beklenti de maskülen rolü layıkıyla yerine getiremediğine ilişkin bir endişeye ve bu endişeyle ilişkili olarak ODK’ye yol açıyor olabilir. Bruch’ın (2007) yaptığı çalışma da bu kuramı destekler niteliktedir. Bruch (2007), erkeklerin dayanıklı maskülen rol beklentilerinin sosyal anksiyete üzerinde biçimlendirici etkisi olduğunu tespit etmiştir. Diğer yandan anne ve babalar, erkek çocuklarının kız çocukları kadar duygusal sıcaklığa ihtiyacı olmadığını düşünüyor; bu nedenle de onlara daha soğuk ve mesafeli duruyor olabilirler. Bu da erkeklerin hem anne hem de babadan daha fazla reddedilmişlik algılamasına sebep oluyor olabilir. Bununla birlikte kadınların duygularının ebeveynleri tarafından daha fazla kabul edilmesi ebeveynlerinden algıladıkları duygusal sıcaklık düzeyini arttırıyor olabilir.

Yapılan çalışmada ebeveyn tutumlarının cinsiyete göre farklılaşması, ODK yordayıcılarının her iki cinsiyet için farklılaşması sonucunu doğurmuştur. Buna göre düşük benlik saygısı, kadınlarda ODK’deki varyansın %12’sini açıklarken, erkeklerde ODK’yi belirleyen bir değişken olmadığı görülmüştür. Bunun yerine erkeklerde aşırı koruyucu tutumun ODK’yi arttırdığı görülmüştür. Toplumsal cinsiyet rolleri ile ilişkili olarak kadın ve erkeklerin benlik anlayışlarını neye göre tanımladıkları farklılaşmaktadır (Biolcati, 2017). Buna göre erkekler bireysel hedeflere odaklanmak, bireysel başarı ve güçlerini sergilemek, böylece diğerlerinden ne kadar farklı oldukları üzerinden kendilerini tanımlamaktadır. Kadınlar ise diğerleri ile ilişkileri içerisinde kendilerini tanımlamaktadır (Cross ve Madson, 1997; Marcic ve Grum, 2011). Bu açıdan ele alındığında, erkeklerin daha bağımsız olmayı arzularken özerkliği baskılayan kontrolcü ve aşırı koruyucu tutumlara maruz kalmaları olumsuz değerlendirileceklerine ilişkin endişe duymalarına neden oluyor olabilir. Yine toplumsal cinsiyet bağlamında kadınlarda benlik saygısının ODK’yi belirliyor oluşu da oldukça anlamlıdır. Kadınlar, erkeklere göre diğerlerinin değerlendirmesine karşı daha hassastır çünkü benlik tanımlarında diğerleri ile ilişkileri önemli bir yer tutmaktadır (Biolcati, 2017). Higgins’e (1987) göre öz değerlendirmesi ile diğerlerinin kendileri hakkında düşündükleri arasında bir farklılık olduğunu düşünen kadınlarda olumsuz değerlendirilme ve cezalandırılma korkusu da artmaktadır. Tüm bunların yanında benlik saygısı bilgisinin öz bildirim ölçeği yolu ile elde edilmiş olduğu, bu nedenle elde edilen sonuçların yüksek kaygılı bireylerin kendilerine ilişkin olum-

suz değerlendirmelerine ve benlik sunumu kaygılarının yoğunluğuna işaret ediyor olabileceği de (De Jong, 2002) göz önünde bulundurulmalıdır.

Benlik saygısı ile ODK arasında kadınlarda doğrudan bir ilişki bulunurken, erkeklerde bu ilişkinin zayıf olması erkeklerin algıladığı kontrolcü ve reddedici tutumun benlik gelişiminde nasıl bir etkisi olduğu sorusunu akla getirmektedir. Bu nedenle erkeklerde ebeveyn tutumları ile ODK arasındaki ilişkide hangi değişkenlerin rol oynadığının daha derinlemesine araştırılması gerektiği düşünülmüştür. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda, toplumsal cinsiyet rollerinin, ODK'yi belirleyen faktörlerin cinsiyete göre farklılaşmasında bir etkisinin olabileceğine işaret etmektedir. Bu bağlamda, sosyal psikiyatri alanında daha fazla çalışmaya ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

Olumsuz değerlendirilme korkusuna sosyal psikiyatrik bir bakış açısı ile yaklaşan bu araştırmanın metodolojik birtakım sınırlılıkları da bulunmaktadır. Araştırma örneklemini 18 yaş ve üzeri bir gruptan oluşmaktadır ve bu yaştaki bireylerin erken dönem çocukluk anılarını eksiksiz olarak hatırlaması oldukça zordur. Bu durum, ebeveyn tutumları ile ODK ve benlik saygısı arasındaki ilişkinin olduğundan daha düşük düzeyde çıkmasına sebep olmuş olabilir. Katılımcıların benlik saygısını ölçmek için kullanılan ölçeğin psikometrik özelliklerinin bu örnekleme yeterli olmadığı, benzer bir çalışmanın daha iyi çalışan bir ölçüm aracı ile tekrarlanması yerinde olacağı düşünülmüştür. Ayrıca ebeveyn tutumlarının olumsuz etkileri ile ilgili boylamsal çalışmalar yapılmasının, ODK ve benlik gelişimi ile arasındaki ilişkinin açıklanmasına yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Endendjik ve arkadaşları (2016) 1990'lara kadar ebeveynlerin erkek çocukların otonomisini destekleyen tutumlar sergilediğini ancak 90'lardan sonra kız çocuklara karşı daha fazla destekleyici olduklarını, diğer yandan erkeklere yönelik kontrolcü tutumların da arttığını belirtmiştir. Bu çalışmada ise kadın ve erkeklerin otonomiye baskılayan aşırı koruyucu tutumlara maruz kalması arasında fark olmadığı görülmüştür. Türkiye'de yapılan bu çalışmanın bulgularının, çoğunluğu Batı'da yapılmış araştırmaların bulgularından farklılaşması sonucunda Türkiye'de cinsiyet rolleri ve ebeveyn tutumları arasındaki ilişkiyi zamansal açıdan inceleyen çalışmaların yapılmasının yerinde olacağı düşünülmüştür. Böylelikle ebeveyn tutumlarındaki değişimlerin ve bunun çocuklar üzerindeki etkisinin cinsiyete bağlı olarak gözlenmesi mümkün olabilir. Kadın ve erkeklerde ODK'nin belirleyicilerinin farklılaşıyor olması, kadınlarda ebeveyn tutumlarının etkisinin görülmemesi ise araştırmadaki dikkat çekici bir diğer noktadır. Literatürde ODK'nin belirleyi-

cilerini cinsiyetler açısından ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır ancak benlik saygısı açısından ailenin etkisinin araştırıldığı bazı çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin; Demo, Small ve Savin-Williams (1987) erkeklerin benlik saygısının kadınlara göre aile ile daha fazla ilişkili olduğunu belirtmiştir. Quatman ve Watson (2001) ise aile yaşamının benlik saygısı üzerinde hem kadın hem de erkekler için güçlü bir etkisi olduğunu bulgulamıştır. Literatürdeki tutarsız bulgular, kadın ve erkeklerin hem bilişsel ve sosyal gelişimlerinin hem de benlik gelişimlerinin ebeveyn tutumlarından nasıl etkilendiğini açıklamaya yönelik daha fazla araştırma yapılması gerektiğini göstermektedir. Bu çalışmanın sonuçları, sosyal kaygının öncülü olan ODK'nin gelişmesini önlemede kadın ve erkekler için farklı müdahaleler geliştirilmesinin yerinde olabileceğine işaret etmektedir. Buna göre kadınlarda benlik saygısını geliştirmeye yönelik bireysel müdahaleler etkili olabileceken, erkeklerde ebeveynlerini hedef alan olumlu ebeveyn tutumlarını geliştirmeye yönelik eğitim programlarının etkili olabileceği düşünülmektedir. Bu araştırma, sosyal kaygının önemli belirleyicilerinden biri olan ODK'nin yordayıcılarını cinsiyetler açısından ele alan bilinen ilk çalışmadır ve bu çalışmanın, sosyal kaygının gelişimi, ortaya çıkışı ve bildiriminde çevresel değişkenleri ele alan araştırmalara yol göstereceği umulmaktadır.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almamıştır.

KAYNAKÇA

- Akgül, G. ve Dirik, G. (2018). Perceived parental attitudes and hopelessness in predicting social anxiety symptoms of Turkish male and female adolescents. *International Journal of Arts and Social Science*, 1(3), 37–45.
- American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders*. (5th ed.). Washington, DC: American Psychiatric Publishing.
- Arrindell, W. A., Sanavio, E., Aguilar, G., Sica, C., Hatzichristou, C., Eisemann, M., ... ve van der Ende, J. (1999). The development of a short form of the EMBU: its appraisal with students in Greece, Guatemala, Hungary, and Italy. *Personality and Individual Differences*, 27, 613–28.
- Berg, B. ve Kelly, R. (1979). The measured self-esteem of children from broken, rejected, and accepted families. *Journal of Divorce*, 2(4), 363–369.
- Biolcati, R. (2017). The role of self-esteem and fear of negative evaluation in compulsive buying. *Frontiers in Psychiatry*, 74, 1–8.
- Brody, L. R. (1999). *Gender, emotion and the family*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Brody, L. R. (2000). The socialization of gender differences in emotional expression: Display rules, infant temperament, and differentiation. *Gender and emotion: Social psychological perspectives* (ss. 24–47). Cambridge: Gambridge University Press.
- Bruch, M. A. (2007). Cognitive bias in men's processing of negative social information: The role of social anxiety, toughness as a masculine role norm, and their interaction. *Cognitive Therapy and Research*, 31(3), 273–289.

- Chen, X., Hastings, P. D., Rubin, K. H., Chen, H., Cen, G. ve Stewart, S. L. (1998). Childrearing attitudes and behavioral inhibition in Chinese and Canadian toddlers: A cross-cultural study. *Developmental Psychology*, 34(4), 677–686.
- Clarke, K., Cooper, P. ve Creswell, C. (2013). The Parental Overprotection Scale: Associations with child and parental anxiety. *Journal of Affective Disorders*, 151(2), 618–624.
- Clark, D. M. ve Wells, A. (1995). A cognitive model of social phobia. R. G. Heimberg, M. R. Liebowitz, D. A. Hope ve F. R. Schneier (Ed.), *Social phobia: Diagnosis, assessment, and treatment* içinde (ss. 69–93). New York: Guilford Press.
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences* (2. baskı). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Cohen, M., Mansoor, D., Gagin, R. ve Lorber, A. (2008). Perceived parenting style, self-esteem and psychological distress in adolescents with heart disease. *Psychology, Health and Medicine*, 13(4), 381–388.
- Cross, S. E. ve Madson, L. (1997). Models of the self: Self-construals and gender. *Psychological Bulletin*, 122(1), 5–37.
- Çeçen, A. R. (2008). Öğrencilerin cinsiyetlerine ve ana-baba tutum algılarına göre yalnızlık ve sosyal destek düzeylerinin incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(3), 415–431.
- Çetin, B., Doğan, T. ve Sapmaz, F. (2010). Olumsuz Değerlendirilme Korkusu Ölçeği Kısa Formu'nun Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Eğitim ve Bilim*, 35, 205–216.
- Çuhadaroğlu, F. (1986). *Adolesanlarda benlik saygısı* (Yayınlanmamış tıpta uzmanlık tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Damercheli, N., Kakavand, A. R. ve Jalali, M. R. (2017). Proposing a model for analysing relationship between social anxiety and body dysmorphic disorder: Mediating role of fear of positive and negative evaluation. *International Journal of Medical Research and Health Sciences*, 6(2), 91–103.
- De Jong, P. J. (2002). Implicit self-esteem and social anxiety: Differential self-favouring effects in high and low anxious individuals. *Behaviour Research and Therapy*, 40, 501–508.
- Demo, D. H., Small, S. A. ve Savin-Williams, R. C. (1987). Family relations and the self-esteem of adolescents and their parents. *Journal of Marriage and the Family*, 49, 705–715.
- Dirik, G., Yorulmaz, O. ve Karancı, A. N. (2015). Çocukluk dönemi ebeveyn tutumlarının değerlendirilmesi: Kısaltılmış Algılanan Ebeveyn Tutumları-Çocuk Formu. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 26, 123–130.
- Endendjik, J. J., Groeneveld, M. G., Bakermans-Kranenburg, M. J. ve Mesman, J. (2016). Gender-differentiated parenting revisited: Meta-analysis reveals very few differences in parental control of boys and girls. *PLoS One*, 11(7), e0159193.
- Furnham, A. ve Cheng, H. (2000). Perceived parental behaviour, self-esteem and happiness. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 35(10), 463–470.
- Gecas, V. ve Schwalbe, M. (1986). Parental behavior and adolescent self-esteem. *Journal of Marriage and Family*, 48(1), 37–46.
- Gilbert, N. ve Meyer, C. (2005a). Fear of negative evaluation and eating attitudes: A replication and extension study. *International Journal of Eating Disorders*, 37(4), 360–363.
- Gilbert, N. ve Meyer, C. (2005b). Fear of negative evaluation and the development of eating psychopathology: A longitudinal study among nonclinical women. *International Journal of Eating Disorders*, 37(4), 307–312.
- Greenspan, S. I. ve Shanker, S. G. (2004). *The first idea: How symbols, language, and intelligence evolved from our primate ancestors to modern humans*. Cambridge: Da Capo Press.

- Greco, L. A. ve Morris, T. L. (2002). Paternal child-rearing style and child social anxiety: Investigation of child perceptions and actual father behavior. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 24(4), 259–267.
- Heimberg, R. G., Brozovich, F. A. ve Rapee, R. M. (2010). A cognitive-behavioral model of social anxiety disorder: Update and extension. *Social anxiety: Clinical, developmental, and social perspectives* içinde (ss. 395–422). Cambridge: Academic Press.
- Higgins, E. T. (1987). Self-discrepancy: A theory relating self and affect. *Psychological Review*, 94, 319–340.
- Hofmann, S. G., Asnaani, A. ve Hinton, D. E. (2010). Cultural aspects in social anxiety and social anxiety disorder. *Depression and Anxiety*, 27(12), 1117–1127.
- Korkmaz, M. (1996). *Yetişkin örneklem için bir benlik saygısı ölçeğinin güvenilirlik ve geçerlik çalışması* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Koydemir-Özden, S. ve Demir, A. (2009). The relationship between perceived parental attitudes and shyness among Turkish youth: Fear of negative evaluation and self-esteem as mediators. *Current Psychology*, 28(3), 169–180.
- Leary, M. R. (1983). A brief version of the Fear of Negative Evaluation Scale. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 9, 371–376.
- Levinson, C. A. ve Rodebaugh, T. L. (2012). Social anxiety and eating disorder comorbidity: The role of negative social evaluation fears. *Eating Behaviors*, 13(1), 27–35.
- Lewis-Morrarty, E., Degnan, K. A., Chronis-Tuscano, A., Rubin, K. H., Cheah, C. S. L., Pine, D. S., ... ve Fox, N. A. (2012). Maternal over-control moderates the association between early childhood behavioral inhibition and adolescent social anxiety symptoms. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 40(8), 1363–1373.
- Lieb, R., Wittchen, H. U., Hofler, M., Fuetsch, M., Martina, S., Murray, B. ve Merikangas, K. R. (2000). Parental psychopathology, parenting styles, and the risk of social phobia in offspring: A prospective-longitudinal community study. *Archives of General Psychiatry*, 57, 859–866.
- Lindhout, I., Markus, M., Hoogendijk, T., Borst, S., Maingay, R., Spinhoven, P., ... ve Boer, F. (2006). Child rearing style of anxiety-disordered parents. *Child Psychiatry and Human Development*, 37(1), 89–102.
- Lundh, L. ve Sperling, M. (2002). Social anxiety and the post-event processing of socially distressing events. *Cognitive Behaviour Therapy*, 31, 129–134.
- Marcic, R. ve Grum, D. K. (2011). Gender differences in self-concept and self-esteem components. *Studia Psychologica*, 53(4), 373–384.
- Menatti, A. R., DeBoer, L. B. H., Weeks, J. W. ve Heimberg, R. G. (2015). Social anxiety and associations with eating psychopathology: Mediating effects of fears of evaluation. *Body Image*, 14, 20–28.
- Miller, R. S. (1995). On the nature of embarrassability: Shyness, social evaluation, and social skill. *Journal of Personality*, 63, 315–339.
- Moscovitch, D. A. (2009). What is the core fear in social phobia? A new model to facilitate individualized case conceptualization and treatment. *Cognitive and Behavioral Practice*, 16(2), 123–134.
- Quatman, T. ve Watson, C. M. (2001) Gender differences in adolescent self-esteem: An exploration of domains. *The Journal of Genetic Psychology*, 162(1), 93–117.
- Parker, G. (1979). Reported parental characteristics of agoraphobics and social phobics. *The British Journal of Psychiatry*, 135(6), 555–560.
- Rapee, R. M. ve Heimberg, R. G. (1997). A cognitive-behavioral model of anxiety in social phobia. *Behaviour Research and Therapy*, 35, 741–756.

- Rapee, R. M. ve Spence, S. H. (2004). The etiology of social phobia: Empirical evidence and an initial model. *Clinical Psychology Review*, 24(7), 737–767.
- Rubin, K. H., Burgess, K. B. ve Hastings, P. D. (2002). Stability and social-behavioral consequences of toddlers' inhibited temperament and parenting behaviors. *Child Development*, 73(2), 483–495.
- Rohner, R. P. (1975). *They love me, they love me not: A worldwide study of the effects of parental acceptance and rejection*. New Haven: Human Relations Area Files Press.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Rosenberg, M. (1979). *Conceiving the self*. New York: Basic Books.
- Spokas, M. ve Heimberg, R. G. (2009). Overprotective parenting, social anxiety, and external locus of control: Cross-sectional and longitudinal relationships. *Cognitive Therapy And Research*, 33(6), 543.
- Spence, S. H. ve Rapee, R. M. (2016). The etiology of social anxiety disorder: An evidence-based model. *Behaviour Research and Therapy*, 86, 50–67.
- Stephens, M. A. (2009). *Gender differences in parenting styles and effects on the parent-child relationship* (Yayınlanmamış bitirme tezi). Texas State University, Texas.
- Stopa, L. ve Clark, D. M. (1993). Cognitive processes in social phobia. *Behaviour Research and Therapy*, 31, 255–267.
- Trompeter, N., Bussey, K., Hay, P., Mond, J., Murray, S. B., Lonergan, A., ... ve Mitchison, D. (2018). Fear of negative evaluation and weight/shape concerns among adolescents: The moderating effects of gender and weight status. *Journal of Youth and Adolescence*, 47(7), 1398–1408.
- Watson, D. ve Friend, R. (1969). Measurement of social-evaluative anxiety. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 33(4), 448–457.
- Wells, A., Clark, D. M., Salkovskis, P., Ludgate, J., Hackmann, A. ve Gelder, M. (1995). Social phobia: The role of insituation safety behaviors in maintaining anxiety and negative beliefs. *Behavior Therapy*, 26, 153–161.

4-6 Yaş Çocuklarında Kaynak Dağıtımında Eşitsizlikten Kaçınmayı Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi

Investigation of Factors Affecting Inequality Aversion In Resource Distribution In 4-6 Year Old Children

Ezgi Acun¹, Sema Karakelle²

Bu makale, ilk yazarın ikinci yazar danışmanlığında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı'nda tamamlanmış olduğu yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

¹Araş. Gör., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye
²Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye

ORCID: E.A. 0000-0002-8449-4540;
S.K. 0000-0002-3899-6670

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Ezgi Acun,
İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye
E-posta/E-mail: ezgi.acun@istanbul.edu.tr

Başvuru/Submitted: 19.11.2018

Revizyon Talebi/Revision Requested:
08.02.2019

Son Revizyon/Last Revision Received:
04.04.2019

Kabul/Accepted: 15.04.2019

Online Yayın/Published Online: 11.06.2019

Atıf/Citation: Acun, E., & Karakelle, S. (2019). 4-6 yaş çocuklarında kaynak dağıtımında eşitsizlikten kaçınmayı etkileyen faktörlerin incelenmesi. *Psikoloji Çalışmaları - Studies in Psychology*, 39(1): 99-119.
<https://doi.org/10.26650/SP2018-0034>

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, okul öncesi çocuklarda ortak iş yapma, eşitsizlik türü ve bedellilik koşulu faktörlerinin kaynak dağıtımında eşitsizlikten kaçınma üzerindeki etkilerini incelemektir. Bu amaçla çalışmaya 50-72 ay (Ort. 62 ay) arasında olan toplam 80 (39 erkek, 41 kız) çocuk katılmıştır. Çalışma, iki deney ve bir kontrol grubundan oluşmaktadır. Deney gruplarından biri tam ortak iş yapmayı, diğeri yarı ortak iş yapmayı içermektedir. Çocuklarda eşitsizlikten kaçınmayı ölçmek için seçime zorlama oyunu kullanılmış, çocukların partnerleri ile arasında eşitsizliğin ve eşitliğin olduğu dağıtım seçeneklerinden hangisini daha çok tercih ettiğine bakılmıştır. Seçime zorlama paradigması ile eşitsizlikten kaçınmanın eşitsizlik türü ve bedellilik koşulu tarafından nasıl etkilendiğine bakılmıştır (Sheskin, Bloom ve Wynn, 2014). Bedellilik koşulu, çocuğun kendi kaynağının eşitliğin ve eşitsizliğin olduğu dağıtım seçeneklerinde aynı sayıda olup olmamasını ifade etmektedir. Eşitsizlik türü ise eşitsizliğin olduğu dağıtım seçeneklerinin dezavantajlı ya da avantajlı olmasını ifade etmektedir. Dezavantajlı eşitsizlik, bir kişinin dağıtımda diğerine göre daha az alma durumu; avantajlı eşitsizlik ise bir kişinin dağıtımda diğerine göre daha fazla alma durumu olarak tanımlanmaktadır (Fehr ve Schmidt, 1999). Analizler için karışık model ANOVA kullanılmış, ortak iş yapma gruplar arası faktör, eşitsizlik türü ve bedellilik koşulu ise grup içi faktör olarak değerlendirilmiştir. Bulgular, ilgili literatüre zıt olarak ortak iş yapmanın eşitsizlikten kaçınma üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını ve çocukların avantajlı eşitsizlik türünde dezavantajlıya göre eşitsizlikten daha fazla kaçındığını göstermektedir. Ayrıca bedellilik koşulunun eşitsizlikten kaçınma üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu, kaynak dağıtımları bedelsiz olduğunda bedelli olduğu duruma göre çocukların eşitsizlikten daha fazla kaçındığı görülmüştür. Sonuçların, bu yaş çocuklarında genel-evrensel bir eşitsizlikten kaçınma prensibini desteklemediği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Kaynak dağıtımı, eşitsizlikten kaçınma, ortak iş yapma

ABSTRACT

The aim of this study was to investigate the effects of collaboration, inequality type and cost on inequality aversion in resource distribution in preschool children. With this aim, 80 (39 boys, and 41 girls) children between 50-72 months ($M=62$ months) old took part in the study. There were two experimental groups and one control group in the study. In one of the experimental groups, there was full collaboration and in the other, there was half collaboration. The forced choice paradigm was used to measure inequality aversion and it was also determined whether equal distribution options between children and their partners were chosen by participants more than unequal ones. Using the forced choice paradigm, the way in which inequality aversion was influenced by inequality type and cost was explored (Sheskin, Bloom & Wynn, 2014). Cost refers to is whether the participant child's own resource has the same number of equal and unequal distribution options in the game. Inequality type refers to unequal distribution options in the game being either disadvantageous or advantageous. Disadvantageous inequality is the situation where someone receives less than the partner whereas advantageous inequality is the situation where someone receives more than their partner (Fehr & Schmidt, 1999). Mixed model ANOVA was used for data analysis. Collaboration was treated as a between-subjects factor and inequality type and cost were treated as within-subject factors. The findings show (inconsistent with currently available literature), that there is no significant effect of collaboration on inequality aversion and children show more inequality aversion in the advantageous inequality type than the disadvantageous type. Furthermore, it was found that cost has a significant effect on inequality aversion and children show more inequality aversion in no-cost distributions than cost ones. The results do not appear to support a general-universal inequality aversion principle in this age group.

Keywords: Resource distribution, inequality aversion, collaboration

EXTENDED ABSTRACT

The distribution of resources can either be equal or unequal between two or more people. In previous literature, unequal distributions have been examined from two perspectives: disadvantageous inequality and advantageous inequality. Disadvantageous inequality is defined as a situation where one person receives less resources than another person. Advantageous inequality is defined as a situation where one person receives more resources than another person. Inequality aversion is defined as a preference for equality rather than inequality in resources distribution. According to Fehr and Schmidt (1999), adults are willing to sacrifice their own rewards in order to prevent inequality both when they receive less than a partner and when they receive more than a partner.

In the literature concerning developmental psychology, the findings indicate that, opposite to adults, preschool children are willing to sacrifice their own resources in order to prevent inequality when they receive less than a partner but not when they receive more than a partner. So they show disadvantageous inequality aversion but not advantageous inequality aversion (Fehr, Bernhard & Rockenbach, 2008; LoBue, Nishida, Chiong, Deloache, & Haidt, 2011; Moore, 2009). By way of an explanation for these findings, some researchers say that preschool children do not want to be disadvantaged and want to be advantaged in social comparison processes because they feel social emotions such as envy (disadvantageous inequality) and schadenfreude (advantageous inequality) and yet they can't regulate these

social emotions well (Sheskin, Bloom, & Wynn, 2014). When they become 8-9 years old, they can regulate these social emotions and show inequality aversion for both inequality types. Some researches say that these findings don't necessarily indicate immaturity of skills due to age, but they can be explained with the experimental conditions in the researches (Blake, McAuliffe, & Warneken, 2014). In certain conditions, the participant child's partner is not present or the participant child receives resources without doing any work - a windfall effect - or the child is forced to choose one of the pre-defined distributions. There are some findings that preschool children can show advantageous inequality aversion when the experimental conditions are changed. For example, it was found that when children collaborate, even if the distribution was set to create advantageous inequality by the researchers, 3-year-olds equalized themselves and their partners by giving them their extra resource(s) (Hamann, Warneken, Greenberg, & Tomasello, 2011; Warneken, Lohse, Melis, & Tomasello, 2011). It might show that collaboration is important for inequality aversion, especially for the advantageous one. Tomasello, Melis, Tennie, Wyman and Herrmann (2012) say that behaviours such as equal sharing, helping and other related skills were formed in the process of collaboration and they call it *interdependence hypothesis*. Thus, one of the aims of this study is to investigate the effect of collaboration on inequality aversion in line with the *interdependence hypothesis*. Other aims are to investigate the effects of inequality type and cost (to be willing to sacrifice one's own resource) on inequality aversion.

Warneken et al. (2011) suggested that the forced choice paradigm would make inequality aversion difficult because of pre-defined conditions but the present study doesn't agree with this idea. If collaboration is a facilitator factor in inequality aversion, it may also be valid for the forced-choice paradigm. As far as is known, there is no research that has investigated the effect of collaboration using the forced choice paradigm.

Method

The participants were made up of 80 (39 male, 41 female) children aged between 50-72 months ($M=62$, $SD=5.99$) who were attending kindergartens in Istanbul. The experimental groups had 27 participants and the control group had 26 participants.

The research was experimental and the experimental groups were designed in two ways: full and half collaboration. For the collaboration element, bead and box game was used (in this game, the beads were put into boxes according to color) and for inequality aversion, a forced choice game (there were two options which included equal and unequal distributions between the child and the partner and the child was forced to choose one of these two options) was used. In these games the child's partner was a hand puppet named "Bibo" and the rewards for the games were gender neutral stickers. Each child was tested individually.

The forced-choice game included four distributions, meaning that each one had an equal and an unequal (disadvantageous or advantageous) option. Both disadvantageous and advantageous options had cost (the child received a different number of rewards depending on whether they chose the equal or unequal option) and non-cost (the child received the same number of rewards irrespective of whether they chose the equal or unequal option) distributions (Sheskin, Bloom, & Wynn, 2014). Thus, the distributions were like “costly disadvantageous”, “non-costly disadvantageous”, “costly advantageous”, “non-costly advantageous”. Each participant child received “1” for equal options and “0” for unequal options.

Results

In the results, a $3 \times 2 \times 2$ mixed model ANOVA with inequality type (disadvantageous, advantageous) and cost (cost, no cost) as within-subject factors and collaboration (full collaboration, half collaboration, no collaboration) as a between-subjects factor, was performed with the number of egalitarian choices as the dependent variable. Between subjects, it was observed that there was no significant main effect from collaboration, ($F(2, 77) = 0.25, p = 0.78, \eta_p^2 = .01$). Within subjects, there was a significant main effect from inequality type, ($F(1, 77) = 6.18, p = .02, \eta_p^2 = .07$) with more egalitarian decisions overall in advantageous trials ($M = 1.15, SD = 0.64$) compared to disadvantageous trials ($M = 0.90, SD = 0.67$). Within subjects, there was a significant main effect from cost, ($F(1, 77) = 7.25, p = 0.01, \eta_p^2 = .09$) with more egalitarian decisions overall in no cost trials ($M = 1.19, SD = 0.71$) compared to cost trials ($M = 0.86, SD = 0.73$). There was no interaction effect.

Discussion

Consequently, this research may add new problems to the literature with the findings that collaboration doesn't affect inequality aversion which is inconsistent with the interdependence hypothesis. Also the findings indicate that children show advantageous inequality aversion more than disadvantageous one which is inconsistent with the idea that preschool children can't regulate social emotions well. Furthermore, cost has an important effect on children's equality preferences and children show more inequality aversion in no-cost distributions than cost ones. This finding is not consistent with the inequality aversion model (Fehr & Schmidt, 1999) which indicates that people are willing to sacrifice their own resources to prevent inequalities. Although there are some limitations in the study, this research suggests that inequality aversion in preschoolers might not be rigid (developmentally, first disadvantageous aversion and later advantageous aversion or collaboration is essential for inequality aversion) rather, it could be a flexible behavior.

Kaynak dağıtımları, insanlar arasında eşit ve eşit olmayan biçimlerde yapılabilir. Eşitliğin ve eşitsizliğin olduğu kaynak dağıtımlarına verilen tepkiler, sosyal psikoloji, gelişimsel psikoloji, davranışsal ekonomi gibi farklı disiplinler tarafından incelenen bir konu olmuştur. Konuyla ilgili ilk çalışmalara sosyal psikoloji alanında rastlanmaktadır. Festinger (1954), bireylerin mevcut durumunu diğer kişilere göre değerlendirdiği sosyal karşılaştırma yapma gibi bir eğilimleri olduğundan bahseder. Adams (1965), bireylerin eşitsizlik algıladıklarında kendi kazançlarını değiştirme, içinde buldukları durumu terk etme, karşılaştırma olarak referans aldıkları kişiyi değiştirme ve kendisinin ya da partnerinin kazancını bilişsel olarak çarpıtma gibi tepkiler gösterdiğini belirtmektedir. Fehr ve Schmidt ise (1999), eşitsizliğin olduğu dağıtımlara davranışsal tepki gösterildiğini ve bu tepkinin eşit olmayan dağıtımı eşit hale getirmek şeklinde olabildiğini belirtmektedirler. Katkı, ihtiyaç veya hak etme gibi ölçütler söz konusu olmadığı zaman insanlar, kendileri ve diğerleri arasındaki eşit dağıtımları eşitsiz olan dağıtımlara göre daha çok tercih ediyor görülmektedir (Loewenstein, Thompson ve Bazerman, 1989). Hatta bireylerin, eşitsizliğin olduğu dağıtımlarda eşitliğin olduğu dağıtımlara göre daha fazla kazanç elde etmelerine rağmen, eşitsizlikten kaçınan tercihlerde bulunma eğiliminde oldukları görülmüştür (McAuliffe, Blake, Kim, Wrangham ve Warneken, 2013). İnsanların bu eğilimlerini açıklamak üzere, davranışsal ekonomi alanındaki araştırmacılar tarafından Eşitsizlikten Kaçınma Modeli (Model of Inequity Aversion) öne sürülmüştür (Fehr ve Schmidt, 1999). Bu modele göre insanlar sosyal varlıklardır ve kendi kazançlarının miktarını olduğu kadar kazançlarının diğerininkine göre daha az ya da fazla olup olmamasını da önemserler. Modele göre, insanlar bir diğeri ile aralarında eşitsizlik olduğunda, eşitsizliğe karşı bir direnç ya da tepki göstermekte ve eşit olmayan sonuçları eşite yaklaştırabilmek için kaynaklarından feragat etmeye gönüllü davranmaktadır (Fehr ve Schmidt, 1999). Hedtvedt (2006), insanların kaynak dağıtımlarının adil yapılmadığını düşündüklerinde duygusal, bilişsel ve davranışsal bir dizi tepki verdiğini belirtmektedir.

Eşit olmayan kaynak dağıtımları dezavantajlı ve avantajlı eşitsizlik olmak üzere iki ayrı türde incelenmektedir. Dezavantajlı eşitsizlik, bir kişinin dağıtımda diğerine göre daha az alma durumu; avantajlı eşitsizlik ise bir kişinin dağıtımda diğerine göre daha fazla alma durumu olarak tanımlanmaktadır (Fehr ve Schmidt, 1999). Yedi ve sekiz yaş çocuklarıyla (Blake ve McAuliffe, 2011; Sheskin, Bloom ve Wynn, 2014) yapılan araştırmalar, bu yaş çocuklarının dezavantajlı ve avantajlı oldukları eşitsizlik durumuna tepki gösterdiklerini ve iki tür eşitsizlik karşısında da eşit kaynak dağıtımlarını tercih ettik-

lerini ortaya koymuştur. Okul öncesi dönem çocukları ile yapılan araştırmalar, bu çocukların dezavantajlı eşitsizlik karşısında duygusal ve davranışsal birtakım tepkiler verdiklerini belirtmektedir. Örneğin, bir araştırmada okul öncesi çocukların eşitsizlik durumunda yüz ifadeleri kodlanmış, 3 yaş çocuklarının dezavantajlı eşitsizliğin olduğu dağıtım karşısında üzgün görüldüğü bulunmuştur (LoBue, Nishida, Chiong, Deloache ve Haidt, 2011). Eğer dezavantajlı eşitsizliği düzeltme, eşit duruma getirebilme söz konusu ise, okul öncesi çocuklar bunu yapmak için eşitsizlik durumunda kendi alacağı daha fazla olmasına rağmen eşitliği tercih etme gibi kaynaklarından feragat etme davranışlarında bulunabilmektedirler. Örneğin, 5-10 yaş çocuklarıyla yapılan bir araştırmada, çocuklarla biri eşitliğin diğeri de dezavantajlı eşitsizliğin olduğu iki farklı dağıtım koşulu sunularak bu iki koşuldaki birini tercih etmesi istenen oyun oynanmıştır. Sunulan (1/1-2/3) dağıtım koşullarından birini tercih etmesi istendiğinde, (bu oyunda çocuk ya kendisinin 2, diğersinin 3 aldığı ya da ikisinin de 1 aldığı dağıtım seçmelidir) yaşlar arasında fark olmaksızın bütün çocukların (2/3) koşulunda (kendisinin 2, diğersinin 3 aldığı) dezavantajlı olmak yerine (1/1) koşulunu (kendisinin 1, diğersinin 1 aldığı) yani eşit dağıtımını daha çok tercih ettikleri bulunmuştur (Sheskin, Bloom ve Wynn, 2014). Eşitsizlikten kaçınma modeli (Fehr ve Schmidt, 1999) ile tutarlı bir biçimde, dezavantajlı eşitsizliğin olduğu dağıtımda eşitliğin olduğu dağıtıma göre kendisi için daha fazla kaynak olmasına rağmen çocukların tercihini eşitlikten yana kullandığı, yani eşitsizlikten kaçınmak için kendi kaynaklarından feragat edebildikleri görülmüştür. Okul öncesi çocukların avantajlı eşitsizlik karşısındaki tepkileri de incelemiş ve 3 yaş çocuklarının dezavantajlı eşitsizlikte üzgün görüldüğü çalışmada, avantajlı eşitsizlik olduğunda üzgün görünmediği bulunmuştur (LoBue ve ark., 2011). Ayrıca 5-6 yaş çocukları, avantajlı eşitsizlikten kaçınmak için dezavantajlı eşitsizlikte yaptıkları gibi kaynaklarından feragat etmemekte üstelik avantajlı eşitsizlik durumunu tercih etmek için kaynaklarından feragat etmektedirler. Nitekim, sunulan (1/0-2/2) dağıtım koşullarından birini tercih etmesi istendiğinde, 5-6 yaş çocuklarının (1/0) koşulunu (kendisinin 1, diğersinin 0 aldığı) eşit koşula (2/2) göre daha çok tercih ettikleri ve bu tercihin yaşla birlikte azalarak daha büyük çocukların (7-10 yaş arası) eşit koşulu (2/2) daha çok tercih ettikleri bulunmuştur (Sheskin, Bloom ve Wynn, 2014). Sonuç olarak bu araştırmalara göre kaynak dağıtımında eşitsizlik halinde büyük çocuklar ve küçük çocukların farklı tepkiler verdikleri veya farklı tercihlerde buldukları görülmektedir. Bulgulara göre, dezavantajlı eşitsizlikten kaçınma, okul öncesi dönem çocuklarında avantajlı eşitsizlikten kaçınmaya göre daha fazla görülmekte iken 7-8 yaşlarında iki eşitsizlik türünden de kaçınma görülmek-

tedir. Yaşa bağlı bu farklılığı açıklamaya çalışan araştırmacılardan bazıları bu durumu küçüklerin duygularını düzenlemesi ile ilgili sınırlılıklarıyla açıklamaktadır. Dezavantajlı eşitsizlikte diğerine göre daha az kazanç elde edilmesi kıskançlığa (Williams ve Moore, 2014); avantajlı eşitsizlikte diğerine göre daha fazla kazanç elde edilmesi ise, çekememezlik veya haset duyulmasına neden olabilir ve bu duygular her iki eşitsizlikten kaçınma davranışı ile ilişkili olabilir (Steinbeis ve Singer, 2013). Okul öncesi çocuklar sosyal karşılaştırmaya daha duyarlı oldukları için, diğerine göre daha çok kazanmayı diğerine göre daha az kazanmaya tercih ediyor veya daha prestijli buluyor olabilirler. Henüz bu tür duygularını düzenleyemiyor olmak, küçük çocukların büyük çocuklardan farklı olarak kaynak dağıtımında kendi lehlerine davranmaları ve eşitsizlikten kaçınmalarını sonucunu doğurabilir. Yaşla birlikte çocuklar sosyal karşılaştırma süreçlerinden daha az etkilenir hale gelir ve 7-8 yaşlarından itibaren kaynak dağıtımlarında eşitliği tercih ederler (Sheskin, Bloom ve Wynn, 2014).

Bazı araştırmalar ise, okul öncesi çocuklarda eşitsizlikten kaçınmaya dair yukarıda bahsedilen araştırmalardan farklı bulgular sunmakta ve farklı açıklamalar getirmektedir. Örneğin, ortak hareket edilerek (collaboration) tamamlanan bir iş sonucu elde edilen ödülün dağıtımını araştırmacı tarafından avantajlı eşitsizlik yaratacak şekilde düzenlenirse, 3 yaş çocuklarının dahi eşitsizlikten kaçındıkları, kendilerinde olan fazla kaynağı partnerine vererek kendini ve partnerini eş duruma getirdikleri bulunmuştur (Warneken, Lohse, Melis ve Tomasello, 2011). İki ve üç yaş çocukları ve şempanzeler ile yapılan çalışmada (Hamann, Warneken, Greenberg ve Tomasello, 2011), ortak iş yapılan (collaborative-birlikte iş yapılan) ve yapılmayan (windfall -iş yapılmayan- ya da parallel work- ayrı ayrı iş yapılan) koşullar oluşturulmuş ve 3 yaş civarında çocukların, ortak iş yapılan koşulda yapılmayan koşullara göre daha çok eşit dağıtımda buldukları görülmüştür. Şempanzelerin kaynak paylaşımlarında ise ortak iş yapılan ve yapılmayan koşullar arasında bir farklılık bulunmamıştır. Benzer bir sonuca Melis, Hare ve Tomasello'nun (2006) şempanzelerle yaptıkları araştırmada da ulaşılmış, iki şempanzenin ortak iş yaparak ulaştığı bir ödül şempanzelerden birine verildiğinde bu ödülü partneri ile paylaşmadığı bulunmuştur. Türler arası karşılaştırmalı çalışmaların bulguları, insan türüne özgü görünen kaynakları eşit dağıtma davranışının küçük yaşlarda ortak iş yaptıktan sonra görüldüğüne işaret etmektedir. Tomasello, Melis, Tennie, Wyman ve Herrmann (2012), evrimsel bir bakış açısıyla öne sürdükleri Dayanışma Modelinde (Interdependence Hypothesis) insana özgü birtakım bilişsel becerilerin ve yardımlaşma,

eşit paylaşma gibi davranışların insanların iş birliği içerisinde ortak iş yaptığı süreçler ile oluştuğunu belirtmektedirler. Dayanışma modelinde, insan ontogenisinde erken yaşlarda görülen eşitlikten kaçınma davranışlarının ilk insan türlerinin bir kaynağa birlikte eriştikten sonra o kaynağı erişenler arasında eşit dağıtması ile bağlantılı olduğu belirtilmektedir (Tomasello ve Vaish, 2013). Ortak iş yapma yoluyla elde edilen kaynağı eşit dağıtmak, insanlar arasındaki işbirliğini devam ettiren bir yapı olma özelliğindedir.

Okul öncesi çocukların diğerine göre dezavantajlı eşitsizlikten kaçındığı halde avantajlı eşitsizlikten kaçınmadığı hatta talep ettiği şeklindeki bulgular yaşa bağlı sosyal karşılaştırma süreçlerinin etkileri ile ilgili değil araştırmalarda çocuklara karşısında kimse olmadığını (örn., Fehr, Bernhard ve Rockenbach, 2008; Moore, 2009; Sheskin, Bloom ve Wynn, 2014), herhangi bir iş yapılmadan elde edilen kaynakların (windfall resources) çocukların önüne sunulduğu (Blake, McAuliffe ve Warneken, 2014), önceden tanımlanmış dağıtım seçenekleri içeren seçime zorlama gibi paradigmalardan kullanıldığı koşulların oluşturulmasından kaynaklanabilir (Warneken ve ark., 2011). Dezavantajlı eşitsizlikten kaçınma davranışı, şempanzelerde de görülebilen (Brosnan ve De Waal, 2003), küçük yaş çocuklarında da ortak iş yapmayı gerektirmeyen, avantajlı eşitsizlikten kaçınmaya göre evrimsel olarak daha ilkel/eski ve daha az sosyal bir yapı olabilir (McAuliffe ve ark., 2013). Avantajlı eşitsizlikten kaçınma ise daha sosyal ve kompleks bir yapı olabilir ve dayanışma modelinde belirtilen ortak iş yapmayı gerektiren sürece dahil olabilir. Ortak iş yapma, dezavantajlı eşitsizlikten kaçınmaya anlamlı bir etkide bulunmazken, avantajlı eşitsizlikten kaçınmaya anlamlı bir etkide bulunuyor olabilir. Ortak iş yapan küçük çocuklar yapmayanlara göre avantajlı eşitsizlik durumunda daha fazla eşitliği tercih ediyor olabilir.

Bu çerçevede mevcut araştırmanın amacı, okul öncesi çocuklarda ortak iş yapmanın (tam ortaklık, yarı ortaklık, kontrol gruplarında), eşitsizlik türünün (dezavantajlı ve avantajlı) ve bedellilik koşulunun (bedelli -eşitsizlikten kaçınma için kaynak feragatı gerektiren dağıtım- ve bedelsiz -eşitsizlikten kaçınma için kaynak feragatı gerektirmeyen dağıtım-) eşitsizlikten kaçınma davranışına etkide bulunup bulunmadığını incelemektir. Hamann ve arkadaşlarının (2011) araştırmasında tam ortaklık (collaborative work) ile yarı ortaklık koşulları (parallel work) arasında fark bulunması sebebiyle mevcut araştırmada da tam ve yarı ortaklık arasında bir fark çıkıp çıkmayacağı incelenmek istenmiştir. Eşitsizlik türü için, dezavantajlı eşitsizlik türünde avantajlıya göre anlamlı olarak daha fazla eşitsizlikten kaçınılması beklenmektedir. Bedellilik koşulu için, eşit-

sizlikten kaçınmada bedelli ve bedelsiz dağıtım seçenekleri arasında anlamlı bir farklılık beklenmemektedir.

Bu araştırmada, Warneken ve arkadaşlarının (2011), belirttiğinin aksine seçime zorlama paradigmasının bu yaş çocukları için eşitliği tercih etmeyi zorlaştırdığı düşünülmektedir. İlgili araştırmacıların belirttiği gibi çocukların ortak bir kaynak için birlikte çalışması eşitliği tercih etmeyi kolaylaştıran bir değişkense, bu durum seçime zorlama paradigması için de geçerli olabilir. Bilindiği kadarıyla, çocuklarda ortak iş yapmanın seçime zorlama paradigması ile eşitsizlikten kaçınma davranışına etkisini inceleyen araştırma bulunmamaktadır. Dolayısıyla mevcut araştırmanın, bu yaş çocuklarında görülen eşitsizlikten kaçınma ile ilgili bulguların yaştan dolayı duygu düzenlememe, ortak iş yapma ya da ölçüm için kullanılan paradigma (seçime zorlama paradigmasında önceden tanımlanmış seçeneklerin olması) gibi nedenlerinin belirlenmesinde katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

YÖNTEM

Katılımcılar ve Araştırma Deseni

Araştırmadaki katılımcılar, İstanbul'daki bir devlet üniversitesine bağlı kreşlerde eğitim gören, yaşları 50-72 ay arasında olan 80 (39 erkek, 41 kız) çocuktan oluşmaktadır. Katılımcılar seçilirken, Ankara Gelişim Tarama Envanteri'nden (AGTE) genel gelişim düzeyinin üstünde puan alması koşulları aranmıştır. Alıcı dil düzeyi ile çalışma belleğinin araştırmadaki değişkenleri etkileyebileceği göz önünde bulundurulmuş ve bunlara ait uç değerler (gelişimsel düzey olarak yaşlarından çok düşük ya da yüksek olan skorlar; örn., Peabody Resim ve Kelime Testinde 0-30 arasında puan alan ya da Bay Patates Testinde 5 ve üzeri puan alan gibi) alan katılımcılar çıkartılarak deney grupları ile kontrol grubunun birbirleriyle denk olması sağlanmıştır. Deneysel koşullara seçkisiz olarak atanan katılımcılarda yaş, alıcı dil (Peabody Resim ve Kelime Testi-PRKT) ve çalışma belleği (Bay Patates Testi-BPT) skorları Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Deney Gruplarına Göre Takvim Yaşı, PRKT ve BPT Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	Takvim Yaşı (Ay)		PRKT		BPT	
	Ort.	SS	Ort.	SS	Ort.	SS
Deney 1 (N = 27)	61.07	6.60	60.15	8.93	2.25	0.48
Deney 2 (N = 27)	63.04	5.66	62.15	8.09	2.21	0.54
Kontrol (N = 26)	63.04	5.64	60.62	9.86	2.30	0.51

Yaş, alıcı dil ve çalışma belleği açısından gruplar arasında farklar olup olmadığı çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) ile test edilmiştir. Varyans analizi sonucunda, gruplar arasında, takvim yaşı ortalamaları ($F(2, 77) = 1.10, p > .05$) PRKT ortalamaları ($F(2, 77) = 0.36, p > .05$) ve BPT ortalamaları ($F(2, 77) = 0.18, p > .05$) açısından anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür.

Katılımcı çocukların demografik bilgilerine bakıldığında, 80 katılımcı çocuğun yaşları 50-72 ay arası iken yaş ortalaması 62 aydır ($SS = 5.99$). Katılımcıların %97.5'i orta ekonomik seviyede, annelerinin %82.5'i ve babalarının %70'i üniversite mezunudur. Katılımcıların %60'ı kardeşe sahip iken %40'ı tek çocuktur. Sosyoekonomik düzey ve kardeş sayısı bakımından deney ve kontrol gruplarının benzer olduğu görülmüştür.

Deney ve kontrol grupları oluşturulurken, her grupta 27'şer katılımcı olacak şekilde gruplara seçkisiz atama yapılmıştır. Kontrol grubundaki 1 çocuk, uygulama esnasında yönergeyi anlamadığı için bu grubun sayısı 26'ya düşmüş, veriler toplamda 80 çocuk üzerinden değerlendirilmiştir. Deney grupları deney 1 ve deney 2 grubu olarak isimlendirilmiştir. Deney 1 grubunda yarı ortaklık, deney 2 grubunda ise tam ortaklık söz konusudur. Kontrol koşulunda çocuk tek başına iş yapmaktadır, ortaklık bulunmamaktadır.

Araştırma desenine bakıldığında, araştırma deneysel olup, üç tür manipülasyonu bulunmaktadır. Araştırmadaki üç bağımsız değişken; ortaklık koşulu (tam ortaklık, yarı ortaklık, kontrol), eşitsizlik türü (avantajlı eşitsizlik ve dezavantajlı eşitsizlik) ve bedellilik türü (bedelli ve bedelsiz) şeklinde iken, bağımlı değişken ise eşitsizlikten kaçınma davranışı yani eşitliği tercih etme şeklindedir. Araştırmanın bağımsız değişkenlerinden biri olan ortak iş yapma, boncuk ve kutu oyunu (işlem kısmında bahsedilmektedir) yoluyla oluşturulmuştur. Deneysel koşullar hakkındaki özet bir bilgi Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2. Araştırmadaki Deneysel Koşullar

Deney 1 grubu (N = 27)	Deney 2 grubu (N = 27)	Kontrol grubu (N = 26)
Partner ile Yarı Ortaklık +	Partner ile Tam Ortaklık +	Partner ile Ortaklık Yok +
Eşitsizlikten Kaçınma	Eşitsizlikten Kaçınma	Eşitsizlikten Kaçınma

Veri Toplama Araçları

Demografik Bilgi Formu. Bu form, çocuğun yaşı, cinsiyeti, kardeş sayısı, ekonomik seviye ve anne-baba eğitim durumu gibi çocuk hakkındaki bilgilere ulaşmak ama-

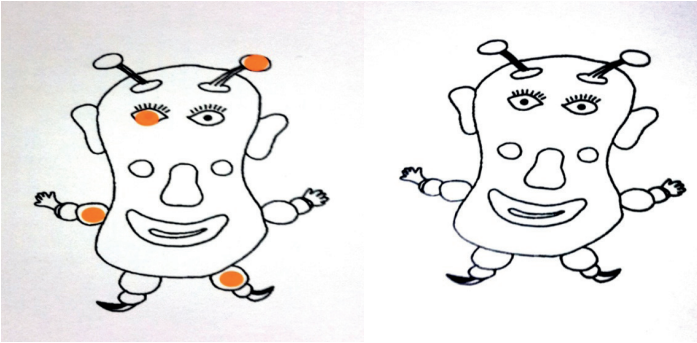
cıyla araştırmacı tarafından hazırlanmış ve kreş yönetimi ile öğretmenlerin yardımıyla doldurulmuştur.

Ankara Gelişim Tarama Envanteri (AGTE). Araştırmanın kontrol değişkenlerinden biri olan katılımcıların genel gelişim düzeylerini belirlemek amacıyla kullanılmıştır. AGTE, 0-6 yaş arası çocukların, dil-bilişsel, ince motor, kaba motor ve sosyal beceri-öz bakım alanlarında gelişimsel düzeyini değerlendirmek amacıyla Savaşır, Sezgin ve Erol tarafından 1992 yılında geliştirilmiştir. Envanter toplamda 154 maddeden ve dil-bilişsel, ince motor, kaba motor ve sosyal beceri-öz bakım olmak üzere 4 alt testten oluşmaktadır. Dil-Bilişsel Gelişim alt testi (D.B.) 65 maddeden oluşmakta ve basit ses ve sözel davranışlar ile karmaşık dil ifadeleri, dili anlama ve açık olarak ifade edebilme, basit problem çözmeye, sayı-zaman kavramı gibi becerileri kapsamaktadır. İnce Motor (İ.M.) beceriler alt testi 26 maddeden oluşup basit el-göz koordinasyonundan karmaşık ince motor davranışlara dayanan görsel-motor becerileri; Kaba Motor (K.M.) beceriler alt testi ise 24 maddeden oluşup harekete dayanan kuvvet, denge ve koordinasyonu ölçmektedir. Sosyal Beceri-Öz Bakım (SB-ÖB) alt testi ise 39 maddeden oluşmakta ve yeme, giyinme gibi öz bakım alışkanlıkları ile özerklik, sosyal etkileşim gibi özelliklerin ölçümünü içermektedir. Dil-Bilişsel, İnce Motor, Kaba Motor ve Sosyal Beceri- Öz Bakım puanları ve bütün bu alt testlerin toplamından oluşan genel gelişim puanı olmak üzere 5 ayrı puan elde edilmektedir. Alınabilecek en yüksek puan 154, en düşük puan 0'dır. Bu puanlar, *t*-tablosundaki skora çevrilmekte ve *t* skoru 40-60 arası olan çocukların gelişim düzeylerinin yaş dönemine uygun olduğu kabul edilmektedir. Çalışmada, Savaşır, Sezgin ve Erol'un (2006) düzeltilmiş 4. baskısı kullanılmıştır.

Peabody Resim Kelime Testi (PRKT). Araştırmanın bir diğer kontrol değişkeni olan katılımcıların alıcı dil düzeyini belirlemek amacıyla kullanılmıştır. Test, 2-12 yaş arası çocukların alıcı dil yetilerine yönelik kelime bilgilerinin gelişimini ölçmek için Dunn (1965) tarafından geliştirilmiş; Katz, Demir, Önen, Uzlukaya ve Uludağ (1972), tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Testin materyali, her birinde dört ayrı resmin bulunduğu 100 adet resimli karttır. Bu kartlar, sırasıyla katılımcının önüne konur ve her bir karttaki resimlerden birinin adı söylenir. Katılımcıdan adı söylenen resmi işaret etmesi istenmektedir. Katılımcıya gösterilen son sekiz kartın altısında yanlış resmin işaret edilmesi üzerine uygulama sonlandırılır. Gösterilen son kartın sıra numarasından, uygulama boyunca yanlış resmin işaret edildiği kart sayısı kadar çıkartılarak, katılımcının "alıcı dil ham puanı" elde edilir. Orijinal testin paralel form güvenilirliği .64 ile .84 olarak bildi-

rilmiştir. Ölçüt bağımlı geçerliğinin hesaplanmasında ise, Stanford-Binet Zeka Testi ile .82-.86; WISC-R ile de .41-.74 arasında değişen ilişkiler bulunmuştur (Öner, 2006).

Bay Patates Testi (BPT). Araştırmanın bir diğer kontrol değişkeni olan katılımcıların kısa süreli bellek düzeyleri, Case (1985) tarafından geliştirilen De Ribaupierre ve Bailleux (1994) tarafından revize edilen Bay Patates Testi ile ölçülmüştür. Çocuklara bir patates adam resmi ardından vücudunun farklı yerlerinde renkli ponponların olduğu bir ponponlu patates adam resmi gösterilir. Bu resim kaldırılarak, çocuğa ponponu olmayan patates adam resmi gösterilerek diğer resimdeki ponponların yerini göstermesi istenir. Eğer çocuk denemelerde başarılı olursa asıl uygulamaya geçilmektedir. Asıl uygulamada üzerindeki ponpon sayısına göre 1'den 8'e kadar sıralı biçimde seviyesi artarak devam eden Bay Patates resimleri (Şekil 1'de gösterilmektedir) bulunmaktadır. Her seviyede 3 adet resim, toplamda 24 adet ponponlu resim bulunmaktadır. Her bir resmin sunum süresi, üzerindeki ponpon sayısına göre, ponpon başına 1 sn. olarak belirlenir. Çocuğa doğru gösterilen her resim için (+) doğru gösterilmeyen her resim için (-) verilmektedir. Eğer aynı seviyedeki 3 resmin de ponponlarını doğru gösteremez ve bu seviyedeki 3 resimden de (-) alırsa uygulama bitirilir. Puanlama yapılırken, çocuğun aynı seviyedeki 3 resimden en az 2'sini doğru cevaplamasıyla bu seviyeyi geçtiği kabul edilmekte ve 1 puan verilmekte, bu kriteri sağladığı ardışık seviyelerden sonra ise her doğru cevap (+) için 1/3 puan verilmektedir. Bu test için alınabilecek puan aralığı 0 ile 8 arasındadır.

Şekil 1. Bay Patates Testi (BPT) Resimleri

Seçime Zorlama Oyunu (Forced Choice Game). Bu oyun, araştırmadaki bağımlı değişken olan eşitsizlikten kaçınmayı belirleme amaçlı kullanılmıştır. Ayrıca eşitsizlik türü ve bedellilik koşulu bağımsız değişkenleri, bu oyunda oluşturulan kaynak dağıtım koşulları vasıtasıyla incelenmiştir. Oyunda klasik olarak, katılımcılara, eşitliğin (eşit

paylı dağıtım koşulu) ve dezavantajlı (katılımcı için diğerine göre daha az pay) ya da avantajlı eşitsizliğin (katılımcı için diğerine göre daha çok pay) olduğu iki koşul birlikte sunularak bir tanesini tercih etmesi istenmektedir. Katılımcı eğer eşit koşulu seçerse, kendisi ve diğerine aynı miktarda pay düşmektedir. Eşitsizlik durumunda ise kendi payı diğerine göre daha az olursa dezavantajlı; kendi payı diğerine göre daha fazla olursa avantajlı eşitsizliği tercih etmiş olmaktadır.

Thompson, Barresi ve Moore (1997), herhangi bir materyal ya da aparat kullanılmaksızın sözel bildirim yoluyla çocukları seçime zorlamıştır. Orijinali “şimdi sana 1, ertelersen sana 2 tane” şeklinde olan haz erteleme paradigmasını, “şimdi sana 1, ertelersen 1 sana 1 ona” şeklinde diğer çocuğu da içeren iki seçenekli olacak şekilde düzenlemişlerdir. Bu oyunu aparat içerecek şekilde Silk ve arkadaşları (2005), (1/1-1/0) şeklinde düzenleyerek şempanzelerle oynamışlardır. Oyun, birinin alıcı diğerinin karar verici olduğu iki şempanzenin karşı karşıya geleceği ve aralarında bir aparatın olacağı şekilde tasarlanmıştır. Aparattaki ödüller karar verici şempanzenin görebileceği ve iplerin sadece bir tanesini çekebileceği biçimde düzenlenmiştir. Bu iplerden bir tanesinin çekilmesiyle her iki şempanze de aynı sayıda ödül alırken, diğerinin çekilmesiyle bir şempanze diğerine göre az ya da fazla almaktadır. Fehr, Bernhard ve Rockenbach (2008), ise çocuklara dikdörtgen şeklinde iki ucunda çizilmiş farklı sayıda daire şekillerinin olduğu iki ayrı kartı, daireler hangi taraf için çizilmişse çocuklar o uçta olacak şekilde sunmuştur. Çocuklardan bu iki karttan bir tanesini seçmeleri istenmiş ve oyun sonunda seçtikleri karttaki çizilen daire sayısı kadar iki tarafın da ödül alacağı belirtilmiştir.

Mevcut araştırmadaki oyun için kullanılacak materyal, Sheskin, Bloom ve Wynn’ın (2014), kullandıkları düzenek örnek alınarak oluşturulmuştur. Materyal, 36x36 cm ebadında kartondan yapılmış bir zemin ile dağıtım paylarını belirleyen taşlardan oluşmaktadır. Karton zemin bir tarafı mavi, diğeri yeşil olmak üzere dikey olarak ikiye bölünmüş ve iki ayrı renkte 15x30 cm’lik iki dikdörtgen oluşmuştur. Daha sonra bu dikdörtgenler de yatay olarak ikiye bölünmüş ve 15x15 cm’lik iki adet mavi, 15x15 cm’lik iki adet yeşil olmak üzere dört kare oluşmuştur. Bu karelerin her biri, kalemle çizilerek dama tahtası gibi 2x2 cm’lik karelere ayrılmıştır. Karelerin birbirine ve köşelere olan uzaklıkları eşittir. Kaynak dağıtımındaki payları göstermek için küçük taşlar kullanılmış ve bunlar küçük karelerin ortasına yerleştirilmiştir. İki farklı renkteki büyük karelerden bir renkte eşit dağıtım koşulu, diğer renkte ise eşitsizliğin olduğu dağıtım koşulu yer almaktadır. Çocuk ile partneri Bibo’nun karşılıklı oturduğu bir durumda, ço-

çuğun önüne iki farklı dağıtım için kendi alacağı kadar taş, partnerinin önüne ise iki farklı dağıtım için onun alacağı kadar taş konulmaktadır. Çocuğa mavi ya da yeşil taraftan birini seçebileceği; seçtiği taraftaki taşların sayısına göre her ikisinin ödül alacağı söylenmektedir. Hangi rengi seçerse, o renkte bulunan kendisinin ve diğerinin önündeki taşlar, siyah bir kartonun içine atılmakta, seçmediği renkteki taşlar ise taşların olduğu kutuya geri konmaktadır.

Bu araştırmada, ödül olarak çıkartma verilmiş ve dağıtımlardaki kaynak sayıları Sheskin, Bloom ve Wynn (2014) araştırmasındaki ile aynı şekilde kullanılmıştır. Buna göre, bir bedelsiz dezavantajlı, bir bedelli dezavantajlı, bir bedelsiz avantajlı, bir bedelli avantajlı eşitsizliğin olduğu koşulları içeren 2x2'lik 4 adet dağıtım koşulu bulunmaktadır. Dağıtımlar, çocuğa bir kez sunulmuş ve sunulmuş sıralarının çocukların tercihlerine etkisi olabileceği düşünüldüğünden her grupta sunum sıraları karşıt dengeleme ile verilmiştir. Ayrıca, uzamsal seçimin de tercihleri etkileyebileceği düşünüldüğünden eşit ve eşit olmayan koşulun olduğu renkler, her katılımcıda dağıtımlar arasında dengelenmiştir. Dağıtım koşulları Tablo 3'te gösterilmektedir.

Tablo 3. Araştırmadaki Dağıtım Koşulları

	Bedelsiz Dağıtım		Bedelli Dağıtım	
Dezavantajlı Eşitsizlik	Mavi	Yeşil	Mavi	Yeşil
	2*	2	2	1
	2**	3	3	1
Avantajlı Eşitsizlik	Mavi	Yeşil	Mavi	Yeşil
	2*	2	1	2
	2**	1	0	2

*Çocuğun kendi tarafındaki sonucu, **ise diğerinin tarafındaki sonucu göstermektedir.

Bedelsiz dağıtım, çocuğun mavi ya da yeşil tercihinde aldığı kaynağın sabit olmasını ifade etmektedir.

Bedelli dağıtım, çocuğun mavi ya da yeşil tercihinde aldığı kaynağın azalmasını ya da artmasını ifade etmektedir.

Oyunun puanlanmasında, çocuğa seçtiği rengin eşit dağıtım koşulu olduğu her seçimden 1 puan, seçilen rengin eşitsizlik koşulu olduğu her seçimden ise 0 puan verilmektedir. Toplamda alınabilecek puan 0 ile 4 arasındadır.

İşlem

Uygulamalar, katılımcıların devam ettiği ana okulunda bulunan sessiz bir odada 2 oturum halinde ve bireysel olarak yürütülmüştür. Odada, dikdörtgen bir masa ve araştırmacı ile çocuğun masada karşılıklı oturabileceği iki sandalye ve araştırmacının yanında materyallerini koyabileceği bir sandalye daha bulunmaktadır.

İlk oturumda PRKT ve BPT uygulanmıştır. Uygulamalara başlamadan önce, tanışma ve ısınma amacıyla çocukların sınıflarında bir süre zaman geçirilmiştir. Birinci oturum yaklaşık olarak 15-20 dakika sürmüştür.

Bir hafta sonra deneysel müdahaleyi (tam ve yarı ortaklık koşulları) içeren ikinci oturum gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın bağımsız değişkenlerinden biri olan ortaklığı sağlamak için, katılımcı ile renkli boncukların sınıflanarak toplanmasını gerektiren bir işte iş birliği yapan “Bibo” isimli bir el kuklası kullanılmıştır.

Yarı ortaklık (Deney 1) koşulunda, masanın üzerinde içinde 5 tane mavi boncuğun bulunduğu mavi kutu ve 5 tane yeşil boncuğun bulunduğu yeşil kutu, yanına da 5 tane mavi ve 5 tane yeşil boncuk karışık halde konular. Oyunda bu boncukları rengine göre kutulara koymak gerektiği belirtilir ve Bibo çıkartılarak Bibo'nun bu oyuna başladığı ancak yarım bıraktığı, kendisinin tamamlamak isteyip istemediği sorulur. Çocuk, boncukları yerleştirdiğinde Bibo'ya yarısını yaptığı için 5 tane, kendisine de diğer yarısını tamamladığı için 5 tane çıkartma verilir. Daha sonra seçime zorlama oyununa geçilerek çocuğa bu oyunu da Bibo ile birlikte oynayacağı belirtilir. Her dağıtım koşulu için taşlar karelerin önüne konularak çocuğa hangi rengi seçtiği sorulur. Oyun bittiğinde çocuğun önünde biriken taş sayısı kadar kendisine, Bibo'nun önünde birikenler kadar Bibo'ya çıkartma verilerek uygulama bitirilir.

Tam Ortaklık (Deney 2) koşulunda çocuğun önüne mavi kutu ve yeşil kutu, yanına da 10 tane mavi ve 10 tane yeşil boncuk karışık halde konular. Oyunda bu boncukları rengine göre kutulara koymak gerektiği belirtilir ve Bibo çocuktan bu işi birlikte yapmalarını ister. Bibo ilk boncuğu rengine göre kutusuna koyarak oyuna başlar ve çocuğun devam etmesini bekler. Bütün boncuklar sırayla ve eşit miktarda kutusuna koyulduktan sonra araştırmacı kendi sesiyle konuşarak ikisine de 5'er tane çıkartma verir. Daha sonra seçime zorlama oyununa geçilerek bu oyunu da Bibo ile birlikte oynayacağı belirtilir. Her dağıtım koşulu için taşlar karelerin önüne konularak çocuğa hangi rengi seçtiği sorulur. Oyun bittiğinde çocuğun önünde biriken taş sayısı kadar kendisine, Bibo'nun önünde birikenler kadar Bibo'ya çıkartma verilerek uygulama bitirilir.

Kontrol grubunda ise çocuktan boncuk tasnifleme işini tek başına yapması istenir ve 5 tane çıkartma verilir. Daha sonra seçime zorlama oyununa geçilerek, Bibo çıkartılır ve bu oyunu Bibo ile birlikte oynayacağı belirtilir. Her dağıtım koşulu için taşlar karelerin önüne konularak çocuğa hangi rengi seçtiği sorulur. Oyun bittiğinde çocuğun önünde

biriken taş sayısı kadar kendisine, Bibo'nun önünde birikenler kadar Bibo'ya çıkartma verilerek uygulama bitirilir. Uygulamalar yaklaşık 15 dakika sürmüştür.

BULGULAR

Dört dağıtım koşulunda eşitsizlikten kaçınmanın (eşitliği tercih etme) ortaklık koşuluna göre oluşturulan gruplarda ayrı ayrı ve toplam katılımcılarda betimsel istatistik değerleri Tablo 4'te gösterilmektedir.

Tablo 4. Dört Dağıtım Koşulunda Eşitsizlikten Kaçınmada Tüm Katılımcılar ve Gruplara Göre Ortalama, Standart Sapma ve Yüzdeler Değerleri

	Dezavantajlı Bedelli Eşitsizlikten Kaçınma			Dezavantajlı Bedelsiz Eşitsizlikten Kaçınma			Avantajlı Bedelli Eşitsizlikten Kaçınma			Avantajlı Bedelsiz Eşitsizlikten Kaçınma		
	Ort.	SS	%	Ort.	SS	%	Ort.	SS	%	Ort.	SS	%
Deney 1 (N = 27)	0.30	0.46	29.6	0.70	0.46	70.4	0.48	0.50	48.1	0.67	0.48	66.7
Deney 2 (N = 27)	0.30	0.46	29.6	0.52	0.50	51.9	0.59	0.50	59.3	0.63	0.49	63
Kontrol (N = 26)	0.42	0.50	42.3	0.46	0.50	46.2	0.50	0.51	50	0.58	0.50	57.7
Katılımcılar (N = 80)	0.34	0.47	33.8	0.56	0.49	56.2	0.52	0.50	52.5	0.62	0.48	62.5

Çıkarımsal istatistikte, üç bağımsız değişkeni içeren -ortaklık koşulu (tam ortaklık, yarı ortaklık, kontrol) -eşitsizlik türü (dezavantajlı, avantajlı) -bedellilik koşulu (bedelsiz, bedelli) 3x2x2 karışık model tekrarlı ölçümler için ANOVA uygulanmıştır. Eşitsizlik türü ve bedellilik koşulu değişkenleri grup içi faktör, ortaklık koşulu gruplar arası faktör, eşitsizlikten kaçınma ise bağımlı değişken olarak değerlendirilmiştir.

Bulgulara bakıldığında, gruplar arası faktör olan ortaklık koşulunun temel bir etkisinin olmadığı görülmüştür ($F(2, 77) = 0.25, p = 0.78, \eta_p^2 = .01$). Grup içi faktörlerden biri olan eşitsizlik türünün temel bir etkisinin olduğu ($F(1, 77) = 6.18, p = 0.02, \eta_p^2 = .07$) katılımcıların avantajlı eşitsizlik türünde ($Ort. = 1.15, SS = 0.64$) dezavantajlı eşitsizlik türüne ($Ort. = 0.90, SS = 0.67$) göre eşitliği daha fazla tercih ettikleri görülmüştür. Grup içi faktörlerden biri olan bedellilik koşulunun temel bir etkisinin olduğu ($F(1, 77) = 7.25, p = 0.01, \eta_p^2 = .09$) katılımcıların bedelsiz dağıtım türünde ($Ort. = 1.19, SS = 0.71$) bedelli dağıtım türüne ($Ort. = 0.86, SS = 0.73$) göre eşitliği daha fazla tercih ettikleri görülmüştür. Bağımsız değişkenler arasında ikili ya da üçlü düzeyde herhangi bir etkileşim etkisine rastlanmamıştır.

TARTIŞMA

Ortak iş yapmanın kaynak dağıtımında eşitsizlikten kaçınma üzerindeki etkisini inceleme amaçlı bu araştırmanın sonuçlarına göre, ortak iş yapmanın eşitsizlikten kaçınma yani eşitliği tercih etme üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamıştır. Eşitsizlik türünün ve bedellilik koşulunun eşitliği tercih etme üzerinde anlamlı etkileri olduğu bulunmuştur. Eşitsizlik türünün etkisine bakıldığında, avantajlı türde eşitliği tercih etmenin dezavantajlı türe göre daha fazla olduğu; bedellilik koşulunun etkisine bakıldığında ise bedelsiz dağıtımda eşitliği tercih etmenin bedelli dağıtıma göre daha fazla olduğu görülmüştür.

Mevcut çalışma, dayanışma modelinde belirtilen bu yaş çocuklarının eşitliği tercih etmesi için ortak iş yapmaları gerektiği görüşü ve ortak iş yapanların yapmayanlara göre avantajlı eşitsizlikten daha çok kaçındığı araştırma bulguları (Hamann ve ark., 2011; Warneken ve ark., 2011) ile tutarlı değildir. Mevcut araştırmanın sonuçlarına bakıldığında, ortak iş yapmanın avantajlı eşitsizlikten kaçınma için gerekli olmadığı ancak bunu artırıcı bir faktör olabileceği düşünülebilir. Nitekim, gruplar arasında fark olmamasına karşın en yüksek avantajlı eşitsizlikten kaçınma puanları tam ortaklığın olduğu deney 2’de görülmektedir (Bkz. Tablo 4). Eşitsizlikten kaçınma, işbirlikçi etkileşimlerde artabilir ancak nedeninin bu etkileşimler olup olmadığı tartışmalı görünmektedir.

Mevcut araştırmada çocukların avantajlı eşitsizlik türünde dezavantajlıya göre daha fazla eşitliği tercih etmeleri, sosyal karşılaştırma süreçlerinden etkilenip duygularını henüz düzenleyemedikleri için dezavantajlı olmak istemeyip avantajlı olmak istedikleri görüşü ile tutarlı değildir (Sheskin, Bloom ve Wynn, 2014). Ayrıca bu yaş çocuklarının dezavantajlı eşitsizlikten kaçınıp avantajlı eşitsizliği tercih ettiği birçok araştırma bulgusu (Blake ve Mcauliffe, 2011; Fehr, Bernhard ve Rockenbach, 2008) ile tutarlı değildir. Araştırmacılar, eşitsizlikten kaçınmanın “ben” yönelimli olarak tanımlanabilecek dezavantajlı türünün 4 yaşlarında ve “diğeri” yönelimli olarak tanımlanabilecek avantajlı türünün ise 8 yaşlarında görülmeye başladığını, bu bakımdan iki eşitsizlik türünün farklı gelişimsel çizgilere ve psikolojik süreçlere sahip olduğunu belirtmektedirler. Buna göre, gelişimsel olarak kendi yönelimli bir tercihten diğeri yönelimli bir tercihe geçiş yapılmaktadır, dezavantajlı türde 4 yaştan 8 yaşa bir artış olabilirken, avantajlı türde bu iki yaşta radikal bir değişim söz konusudur. Araştırmacıların belirttiği gibi iki farklı tür için farklı gelişimsel ve psikolojik süreçler söz konusu olabilir, ancak Piaget’nin (2002) bir

evresinden diğerine geçiş mantığıyla dezavantajlı eşitsizlikten kaçınma evresinden avantajlı eşitsizlikten kaçınma evresine geçiş fikri tartışmalı görünmektedir. Dezavantajlı eşitsizlikten kaçınmanın ve avantajlıyı talep etmenin aşılması gereken bazı olumsuz duygular ile ilişkili olduğu ve ancak aşıldıktan sonra yani gelişimin daha geç bir evresinde ortaya çıkan avantajlı eşitsizlikten kaçınmanın ise diğeri yönelimli duygular (örn., alturistik duygular) ile ilişkili olduğu yaklaşımı yerine alternatif senaryolar göz önünde bulundurulup test edilmelidir.

Mevcut araştırmada, bedellilik durumunun yani eşitlik ve eşitsizlik arasında tercih yaparken kaynaklarından feragat edip etmeyeceklerinin çocukların tercihlerinde etkili olduğu bulunmuştur. Bu sonuç, yetişkinlerin eşitsizlik durumunu eşit hale getirebilmek için kaynaklarından feragat ettiklerini belirten eşitsizlikten kaçınma modeli (Fehr ve Schmidt, 1999) ile tutarlı bulunmamıştır. Bir varsayım, çocukların yetişkinlere göre kaynağın kendileri için daha fazla olduğu koşulu tercih ederek ekonomik davranmış olabilecekleri şeklindedir. Bununla ilgili diğeri bir varsayım, yetişkinlerin araştırmalarda tercihlerini yaparken çocuklara göre itibarlarını daha çok gözetmeleri, dolayısıyla fazla kaynak almayı hatta eşitlik için kaynak feragatında bulunmamayı itibarsız bulmaları olabileceği şeklindedir. Benzer bir bulguya, 4-6 yaş çocuklarında dezavantajlı eşitsizlikten kaçınmayı inceleyen bir araştırmada da rastlanmıştır (Williams ve Moore, 2014). Dağıtım koşulları mevcut araştırmadan farklı olsa da bedel içeren koşullarda içermeyene göre eşitliği tercih etme daha fazla görülmüştür. Dahası araştırmada bedel içeren koşullarda, eşitsizliğin büyüklüğünün daha çok olduğu durumda daha az olduğu duruma göre (örn., 0/0-1/2 ve 0/0-1/5 gibi) eşitliği tercih etme daha fazla iken, bedelsiz koşullarda böyle bir farka rastlanmamıştır. Mevcut araştırmada eşitsizliğin derecesi gibi bir manipülasyon yapılmamıştır, ancak ileriki çalışmalarda her iki eşitsizlik türü için de dene-nip bakılabilir. Ayrıca, farklı dağıtımlar sonuçları farklılaştırabileceği için daha fazla olasılığı içeren koşullar, çocukların tercih nedenlerine ilişkin daha net yorumlar yapmayı sağlayabilir. Örneğin, mevcut araştırmadaki avantajlı eşitsizlikten kaçınmayı inceleyen “1/0-2/2” dağıtımına ek olarak “1/1-3/2” gibi bir dağıtım (avantajlı eşitsizlikten kaçınmak için bedel ödemeyi yani kaynak feragatını gerektiren) ile çocukların tercihlerine bakılabilir. Bu şekilde bir dağıtım koşulu eklenerek, dağıtımda avantajlı olup olunmaması ya da kendi alacağının daha fazla olup olmamasının çocukların tercihlerine olan etkisi daha net görülebilir. Dahası eşitlik tercihleri belirtilenlerden farklı nedenlerle de görülebilir. Örneğin araştırmadaki “1/0-2/2” koşulunda kendisi için daha fazla kaynak

olduğundan ya da avantajlı eşitsizlikten kaçınmak için değil, diğerinin “0” almasını yani hiçbir kaynak almamasını ortadan kaldırmak için eşitlik tercih edilmiş olabilir. İlerideki araştırmalar farklı dağıtım koşullarıyla bu ihtimalleri test edebilir, örneğin bedelsiz dağıtımlardaki çocuğun kendi kaynağının sabit tutulduğu koşullara ek olarak diğerinin kaynağının sabit tutulduğu “1/1-2/1” gibi bir dağıtım koşulu da çocukların tercih nedenlerine dair daha iyi bir cevap verebilir (Blake ve McAuliffe, 2011).

Çalışmanın sınırlılıklarına bakıldığında, ortak iş yapılan kuklanın araştırmacının elinde olması ve katılımcı çocuklar ile karşı karşıya oynaması, bazı çocuklarda oyunu araştırmacı ile oynuyor hissi yaratmış ve sonuçları etkilemiş olabilir. Bir araştırmada, çocukların oyunlarda karşı taraf yetişkin bir araştırmacı olduğunda eşit seçeneği daha çok tercih ettikleri bulunmuştur (Thompson, Barresi ve Moore, 1997). Gelecek çalışmalar, daha büyük bir kukla kullanılarak (Kanngiesser ve Warneken, 2012) ve sadece bu kukla çocuğun karşısına oturtulup araştırmacı ikisine de aynı mesafede ve yanlarında duracak biçimde pozisyon alarak araştırma yapılabilir. Ya da kukla, görünmeyen bir panelin arkasından sunularak araştırmacının görünmemesi sağlanabilir. Ayrıca ilerideki çalışmalarda, eşitsizlikten kaçınmanın ebeveynlerin paylaşma ve eşitliğe dair tutumları-davranışları (örneğin büyük çocuğa, kardeşine daha fazla vermesini söyleme ya da ikisinin de eşit alması yönünde hareket etme) ile ilişkisine bakılabilir. Nitekim, eşitlik tercihleri ile ilgili farklı kültürlerde farklı bulgulara (Paulus, 2015; Schaffer, Haun ve Tomasello, 2015) rastlanılabilmektedir. Bilindiği kadarıyla Türk kültüründe bu yaş çocuklarının eşitsizlikten kaçınma karşısındaki tercihlerini inceleyen araştırma bulunmamaktadır. Çocuklarda gelişimsel bir çizgide ilerleyen-yaşla birlikte artan genel bir eşitsizlikten kaçınma prensibinin olup olmadığını ve bireysel-kültürel farklılıkları test etmenin bir diğer yolu, boylamsal araştırma yapmaktan geçebilir. Çocuklar 4 yaşından itibaren farklı oyunlarla 7-8 yaşlarına gelene kadar test edildiğinde, yaşa bağlı bir değişim olup olmadığına bakılarak bu tartışmalara daha iyi bir zemin hazırlanabilir.

Sonuç olarak bu çalışmanın, okul öncesi çocuklarda ortak iş yapmanın eşitsizlikten kaçınma üzerinde etkisi olmadığını bulması ile literatürdeki dayanışma modeline ve çocukların avantajlı eşitsizlik durumunda dezavantajlıya göre daha fazla eşitsizlikten kaçınma gösterdiklerini bulması ile sosyal karşılaştırma süreçlerini vurgulayan görüşlere zıt bulgular sunması ile literatüre yeni problemler kattığı söylenebilir. Çalışmadaki birtakım sınırlılıklara rağmen, ortak iş yapmanın seçeneğe zorlama oyununda-

ki eşitsizlikten kaçınma tercihlerine etkiye bulunup bulunmadığını incelemesi bakımından çalışmanın öneme sahip olduğu düşünülmektedir. Ayrıca dağıtımların bedelli yapılıp yapılmamasının çocukların eşitliği tercihinde etkisi olduğu görülmüştür. Bu sonuçlara göre, çocukların diğeri ile arasında eşitsizlik yaratan durumları eşit hale getirmek için kaynaklarından feragat ettikleri şeklindeki eşitsizlikten kaçınmaya dair yaklaşımlarının daha kritik biçimde ele alınması gerektiği söylenebilir. Bu araştırma, okul öncesi çocuklarda eşitsizlikten kaçınmanın katı (gelişimsel çizgide önce dezavantajlı sonra avantajlı eşitsizlikten kaçınmanın görüldüğü ya da eşitsizlikten kaçınma için ortak iş yapmayı gerektiren) değil esnek bir davranış olabileceğini düşündürmektedir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almamışlardır.

KAYNAKÇA

- Adams, J. S. (1965). *Inequity in social exchange*. L. Berkowitz (Ed.), *Advances in experimental social psychology* içinde (Cilt 2, s. 267-299). New York: Academic Press.
- Blake, P. R. ve McAuliffe, K. (2011). "I had so much it didn't seem fair": Eight-year-olds reject two forms of inequity. *Cognition*, 120(2), 215-224.
- Blake, P. R., McAuliffe, K. ve Warneken, F. (2014). The developmental origins of fairness: The knowledge-behavior gap. *Trends in Cognitive Sciences*, 18(11), 559-561.
- Brosnan, S. F. ve De Waal, F. B. (2003). Monkeys reject unequal pay. *Nature*, 425(6955), 297-299.
- Case, R. (1985). *Intellectual development: Birth to adulthood*. New York: Academic Press.
- De Ribaupierre, A. ve Bailleux, C. (1994). Developmental change in a spatial task of attentional capacity: An essay toward an integration of two working memory models. *International Journal of Behavioral Development*, 17(1), 5-35.
- Dunn, L. M. (1965). *Expanded manual for the Peabody Picture Vocabulary Test*. American Guidance Service.
- Fehr, E., Bernhard, H. ve Rockenbach, B. (2008). Egalitarianism in young children. *Nature*, 454(7208), 1079-1083.
- Fehr, E. ve Schmidt, K. M. (1999). A theory of fairness, competition, and cooperation. *The Quarterly Journal of Economics*, 114(3), 817-868.
- Festinger, L. (1954). A theory of social comparison processes. *Human Relations*, 7(2) 117-140.
- Hamann, K., Warneken, F., Greenberg, J. R. ve Tomasello, M. (2011). Collaboration encourages equal sharing in children but not in chimpanzees. *Nature*, 476(7360), 328-331.
- Hedtvéd, K. A. (2006). *Justice frameworks*. P. Burke (Ed.), *Contemporary social psychological theories* içinde (Cilt 1, s. 46-69). Stanford, CA: Stanford University Press.
- Kanngiesser, P. ve Warneken, F. (2012). Young children consider merit when sharing resources with others. *PlosOne*, 7(8), 1-5.
- Katz, J., Demir, N., Önen, F., Uzlukaya, A. ve Uludağ, A. (1972). *Türkçe konuşan çocuklar için Peabody Resim Kelime Testi Resim Dizisi (Peabody Picture-Vocabulary Test)*. Ankara: Ankara Rehberlik ve Araştırma Merkezi.

- LoBue, V., Nishida, T., Chiong, C., DeLoache, J. S. ve Haidt, J. (2011). When getting something good is bad: Even three-year-olds react to inequality. *Social Development*, 20(1), 154-170.
- Loewenstein, G. F., Thompson, L. ve Bazerman, M. H. (1989). Social utility and decision making in interpersonal contexts. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(3), 426.
- McAuliffe, K., Blake, P. R., Kim, G., Wrangham, R. W. ve Warneken, F. (2013). Social influences on inequity aversion in children. *PloSone*, 8(12), 1-11.
- Melis, A. P., Hare, B. ve Tomasello, M. (2006). Engineering cooperation in chimpanzees: Tolerance constraints on cooperation. *Animal Behaviour*, 72(2), 275-286.
- Moore, C. (2009). Fairness in children's resource allocation depends on the recipient. *Psychological Science*, 20(8), 944-948.
- Öner, N. (2006). *Türkiye'de kullanılan psikolojik testlerden örnekler*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Paulus, M. (2015). Children's inequity aversion depends on culture: A cross-cultural comparison. *Journal of Experimental Child Psychology*, 132, 240-246.
- Piaget, J. (2002). *Judgement and reasoning in the child* (M. Warden, Çev). Londra: Routledge.
- Savaşır, I., Sezgin, N. ve Erol, N. (1992). 0-6 yaş Çocukları için Gelişim Tarama Envanteri geliştirilmesi: Ön çalışmalar. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 3(2), 33-42.
- Savaşır, I., Sezgin, N. ve Erol, N. (2006). *Ankara Gelişim Tarama Envanteri el kitabı* (Düzeltilmiş 4. Baskı) Ankara: Türk Psikologlar Derneği.
- Schafer, M., Haun, D. B., ve Tomasello, M. (2015). Fair is not fair everywhere. *Psychological Science*, 26(8), 1252-1260.
- Sheskin, M., Bloom, P. ve Wynn, K. (2014). Anti-equality: Social comparison in young children. *Cognition*, 130(2), 152-156.
- Silk, J. B., Brosnan, S. F., Vonk, J., Henrich, J., Povinelli, D. J., Richardson, A. S., ... ve Schapiro, S. J. (2005). Chimpanzees are indifferent to the welfare of unrelated group members. *Nature*, 437(7063), 1357-1359.
- Steinbeis, N. ve Singer, T. (2013). The effects of social comparison on social emotions and behavior during childhood: The ontogeny of envy and Schadenfreude predicts developmental changes in equity-related decisions. *Journal of Experimental Child Psychology*, 115(1), 198-209.
- Thompson, C., Barresi, J. ve Moore, C. (1997). The development of future-oriented prudence and altruism in preschoolers. *Cognitive Development*, 12(2), 199-212.
- Tomasello, M., Melis, A. P., Tennie, C., Wyman, E., ve Herrmann, E. (2012). Two key steps in the evolution of human cooperation: The interdependence hypothesis. *Current Anthropology*, 53(6), 673-692.
- Tomasello, M. ve Vaish, A. (2013). Origins of human cooperation and morality. *Annual Review of Psychology*, 64, 231-255.
- Warneken, F., Lohse, K., Melis, A. P. ve Tomasello, M. (2011). Young children share the spoils after collaboration. *Psychological Science*, 22(2), 267-273.
- Williams, A. ve Moore, C. (2014). Exploring disadvantageous inequality aversion in children: How cost and discrepancy influence decision-making. *Frontiers in Psychology*, 5, 1-6.

Romantik İlişki Becerileri Psikoeğitim Programının Etkinliğinin Sınanması: Bir Pilot Çalışma

Examining the Effectiveness of a Romantic Relationship Skills Psychoeducation Program: A Pilot Study

Ahmet Togay¹ , İrem Şahin¹ , Meral Atıcı²

¹Arş. Görv., ²Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışma Anabilim Dalı, Adana, Türkiye

ORCID: A.T. 0000-0002-7611-5125;
İ.Ş. 0000-0001-7146-0205;
M.A. 0000-0003-0675-4439

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Ahmet Togay,
Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
Rehberlik ve Psikolojik Danışma Anabilim
Dalı, Adana, Türkiye
E-posta/E-mail: atogay@cu.edu.tr

Başvuru/Submitted: 05.11.2018
Revizyon Talebi/Revision Requested:
05.01.2019
Son Revizyon/Last Revision Received:
14.04.2019
Kabul/Accepted: 20.04.2019
Online Yayın/Published Online: 24.06.2019

Atıf/Citation: Togay, A., Şahin, İ., Atıcı, M. (2019). Romantik ilişki becerileri psikoeğitim programının etkinliğinin sınanması: Bir pilot çalışma. *Psikoloji Çalışmaları - Studies in Psychology*, 39(1): 121-149.
<https://doi.org/10.26650/SP2018-0033>

ÖZ

Genç yetişkinlik, romantik ilişkilerin ön planda olduğu bir gelişimsel dönemdir ve bu dönemde sağlıklı romantik ilişkiler kurma konusunda genç yetişkinler çeşitli problemler yaşayabilmektedir. Bu çalışmada, genç yetişkin bireylere yönelik geliştirilen romantik ilişki becerileri psikoeğitim programının etkinliğinin sınanması hedeflenmiştir. Psikoeğitim programının etkinliğinin sınanması nicel ve nitel yolla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Araştırmada ön test-son test kontrol gruplu yarı deneysel desen kullanılmıştır. Psikoeğitim programının etkinliğini nicel olarak test etmek için karma desen iki yönlü ANOVA testi kullanılmıştır. Ayrıca programın uzun süreli etkinliğini nitel olarak sınamak için müdahale sonrasında katılımcılarla odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubu, Akdeniz bölgesinde yer alan bir üniversitede öğrenim gören ve en az altı aydır devam eden bir romantik ilişkisi olan 24 (deney grubunda 12, kontrol grubunda 12) üniversite öğrencisinden oluşmaktadır. Psikoeğitim programının etkinliğini nicel olarak sınamak için katılımcıların ilişki doyumları incelenmiş ve bunun için ön test ve son test ölçümlerinde İlişki İstikrarı Ölçeği'nin ilişki doyumunu alt ölçeği kullanılmıştır. Deney ve kontrol gruplarının tekrarlı ölçümlerinden elde edilen ilişki doyumunu düzeylerine ilişkin toplam puanları arasında anlamlı bir fark olmadığı ancak gruplar için ön test ve son test ilişki doyumunu düzeylerine ilişkin puanlar arasında anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, farklı işlem gruplarında olmak ile tekrarlı ölçümler faktörlerinin ilişki doyumunu üzerindeki ortak etkilerinin anlamlı olduğu belirlenmiştir. Buna göre deney grubundaki katılımcıların, kontrol grubunda olup bu eğitimi almayan katılımcılara göre ilişki doyumunu düzeylerinde anlamlı bir artış olduğunu belirlenmiştir. Odak grup görüşmesinden elde edilen bulgulara göre, psikoeğitim programından sonra katılımcıların ilişki doyumlarındaki olumlu gelişimin devam ettiği görülmüştür. Ayrıca katılımcılar iletişim, ilişki inançları, hedefe ulaşma ve beklentiler gibi konularda kazandıkları bilgi, beceri ve farkındalıkların ilişkilerini olumlu yönde etkilediğini ifade etmişlerdir. Araştırma sonucunda elde edilen hem nitel hem de nitel bulgular psikoeğitim programının amacına ulaştığını göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Romantik ilişkiler, ilişki doyumunu, psikoeğitim programı, pilot çalışma, genç yetişkinler

ABSTRACT

The aim of this study was to test the effectiveness of a psychoeducation program of romantic relationship skills developed for young adults. The effectiveness of the psychoeducation program was tested using quantitative and qualitative methods. A pre-test post-test control group semi-experimental design was used in the study. Additionally, a focus group interview was conducted with the participants after the intervention to test the long-term effectiveness of the program. The study group consisted of 24 university students (12 in the experimental group and 12 in the control group) who were studying in a Mediterranean university and who had been in a romantic relationship for at least six months. In order to test the effectiveness of the psychoeducation program, the relationship satisfaction of the participants was examined and the relationship satisfaction subscale of the Relationship Stability Scale was used in the pre-test and post-test measurements. There was no significant difference between the total scores for relationship satisfaction levels obtained from the repeated measurements of the experimental and control groups. However, there was a significant difference between the pre-test and post-test relationship satisfaction levels. The interaction effects of being in different treatment groups and the repeated measurement factors on relationship satisfaction were significant. Accordingly, it was determined that the participants in the experimental group experienced a significant increase in relationship satisfaction levels compared to the participants who did not receive this training in the control group. According to the findings of the focus group interview, it was observed that the positive development of the participants' relationship satisfaction continued after the psychoeducation program. The participants stated that they saw a positive effect on their relationships thanks to the knowledge, skills and awareness they gained in areas such as communication, relationship beliefs, and expectations. The findings obtained in study showed that the psychoeducation program had achieved its aims.

Keywords: Romantic relationships, relationship satisfaction, psychoeducation program, pilot study, young adults

EXTENDED ABSTRACT

In terms of development, young adulthood is a period in which romantic relations are at the forefront. Research has shown that university students experience problems with developing healthy romantic relationships and that these are serious problems for their lives (Erkan, Özbay, Cihangir-Çankaya, & Terzi, 2012; Gizir, 2005; Kılıç, 1995; Topkaya & Meydan, 2013; Yazıcı, 2003). The aim of this study was to test the effectiveness of a psychoeducation program of romantic relationship skills developed for young adults.

Method**Participants**

The study group consisted of 24 young adults (12 young adults in the experimental group, 12 young adults in the control group) who were studying at a university located in the Mediterranean region. The study included students who had been in a romantic relationship for at least six months. Participants who had a general symptom average score of 1 or more points were excluded from the study according to the scores obtained from the Brief Symptom Inventory (Derogatis, 1992; Şahin & Durak, 1994). In addition, participants who had been subjected to physical violence by their partners, who had used physical violence against their partners, who lived together with their partners or had spent less than six months in a relationship were excluded from the study.

Measures

The Brief Symptom Inventory (Derogatis, 1992; Şahin & Durak, 1994) was applied to individuals to check if they suffered any psychopathology. The Relationship Satisfaction Scale subdimension of Relationship Stability Scale (Büyükşahin, Hasta, & Hovardaoğlu, 2005; Rusbult, Martz, & Agnew, 1998) was used to determine the relationship satisfaction levels of the participants in the experimental and control groups.

The intervention program

The Romantic Relationship Skills Psychoeducation Program consists of 8 sessions lasting 90 minutes each. The program consists of goal setting, self-recognition in romantic relationships, romantic relationship styles and stages, expectations and romantic beliefs, gender differences in romantic relationships, attachment and communication dimensions.

Procedure

A pre-test post-test control group semi-experimental design was used in the study. The psychoeducation program was applied to the experimental group and no intervention was applied to the control group. At the beginning of the experimental process, the independent samples t-test was used to assess whether there was a significant difference between the experimental and control groups in terms of relationship satisfaction. The two-factor mixed design ANOVA test was used to test the study's hypotheses.

Results

According to the findings of the study, there was no significant difference between the total scores of the relationship satisfaction levels obtained from the between-group test for the experimental and control groups, $F(1, 19) = 0.72, p > .05$. However, it was found that there was a significant difference between the scores of intra-group pre-test post-test relationship satisfaction levels, $F(1, 19) = 4.37, p < .05$. It was also found that participants in the experimental and control groups showed a significant difference in the pre-test and post-test measurements of the levels of relationship satisfaction after the psychoeducation program. Thus, the interaction effect of being in different treatment groups and repeated measurement factors on the relationship satisfaction was significant, $F(1, 19) = 35.06, p < .001$. It was also determined that the common interaction of group (experiment-control) and repeated measurement (pre-test post-test) had a high influence ($\eta^2 = .65$) on the relationship satisfaction scores. Accordingly, the change observed in the repeated (pre-

test post-test) measures of participants' level of relationship satisfaction was significantly different between the experimental and control groups.

A focus group interview was conducted to investigate the post-intervention effects of the psychoeducation program on the participants in the experimental group and the findings of this interview data showed that these positive developments continued after the psychoeducation program.

Discussion

According to our findings, the psychoeducation program had significant effects on relationship satisfaction levels of the individuals. The results obtained from this study concur with the findings of many previous examples of research, in which participants' relationship satisfaction and quality increased through various intervention programs (Antle, Sullivan, Dryden, Karam, & Barbee, 2011; Carson, Carson, Gil, & Baucom, 2004; Futris, Sutton, & Richardson, 2013; Griffin & Apostol, 1993; Larson, Vatter, Galbraith, Holman, & Stahmann, 2007; Ledermann, Bodenmann, & Cina, 2007; Long, Angera, Carter, Nakamoto, & Kelso, 1999; Parish, 1992; Worthington et al., 1997).

There are some limitations to this study. Concerning the matter of gender, the number of male members in both groups was quite low and this is a concern in terms of adequacy of evaluation. The participants in the study were all students studying in an undergraduate program in the department of counseling and guidance at university. In future studies, working with participants from different undergraduate programs might provide richer evidence for the effectiveness of the program. It is also believed that conducting similar research with controls on the possible confounding variables which can affect relationship satisfaction might increase the significance of the results obtained.

Genç yetişkinlik, gelişim görevleri açısından, romantik ilişkilerin ön planda olduğu bir dönemdir. Bu dönem, romantik ilişki arayışı içine giren genç erkek ve kadınların, duygusal olarak olgunlaşacakları ve yakınlık geliştirebilecekleri sağlıklı ilişki davranışları için ideal bir dönemdir (Erikson, 1968; Stover, 2008). Bundan dolayı, karşı cinsle yakın ilişkiler kurma ve eş seçme üniversite öğrencileri için önemli konular haline gelmektedir. Üniversite öğrencileriyle yapılan araştırmalar, karşı cinsle arkadaşlığın eş seçimini büyük oranda etkilediğini göstermiştir (Arnett, 2007; Braithwaite, Delevi ve Fincham, 2010; Collins ve van Dulmen, 2006; Weisskirch, 2017). Bu dönemde yaşanan romantik ilişkiler, bireylerin evliliklerinde ortaya çıkabilecek bazı sorunları yaşamalarını ve birbirlerini tanıyarak olumlu ve olumsuz yaşantılar geçirmelerini sağlamaktadır. Dolayısıyla, bu dönemin genç yetişkinler için karşı cinsle kurdukları romantik ilişkilerin özenle sürdürülmesi ve iyi değerlendirilmesi gereken bir dönem olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, gençler bu dönemde romantik ilişkileriyle sıkıntı yaşayabilmektedirler Kılıç (1995) yaptığı araştırmada, üniversite öğrencilerinin dörtte birinin karşı cinsle ilişkilerinde sorun yaşadığını ortaya koymuştur. Türk Üniversite Gençliği Araştırması'nda elde edilen bulgulara göre, üniversite öğrencilerinin %10'u karşı cinsten arkadaşlarıyla ilişkilerinde sorun yaşamaktadır (Yazıcı, 2003). Ayrıca bu konuda yapılan diğer birçok araştırmada da benzer şekilde, üniversite öğrencilerinin sorun yaşadığı alanların başında karşı cinsle ilişkilerin geldiği görülmüştür (Erkan, Özbay, Cihangir-Çankaya ve Terzi, 2012; Gizir, 2005; Topkaya ve Meydan, 2013). Bu çalışmalar göz önüne alındığında, üniversite öğrencilerinin sağlıklı romantik ilişkiler geliştirmede sorun yaşadıkları ve bu sorunların onların yaşamı için ciddi bir problem alanı olduğu görülmektedir.

Sağlıklı ilişki; ilişkiyi yaşayan bireylere ilişkinin nasıl oluşacağını, devam edeceğini ve biteceğini öğrenmelerini sağlayan ve çatışma çözme için onlara fırsat veren, öz yeterliliklerini ve öz saygılarını arttıran ilişki olarak ifade edilmektedir (Adler-Baeder, Kerpelman, Schramm, Higginbotham ve Paulk, 2007). Genç yetişkinlik döneminde sağlıklı romantik ilişkiler kurmayı başaramayan bireyler, duygusal olarak yalıtılmışlıkla karşı karşıya kalabilmektedirler. Ayrıca bu dönemde bireyler; partnerlerinin bireysel farklılıklarını görmeye açık olmayabilir, partnerlerden biri diğerini kendine benzetmeye çabalayabilir ve bunlar da hayal kırıklığı ve çatışmaya neden olabilir (Keitner, Heru ve Glick, 2010). Dolayısıyla, genç yetişkinlik çağındaki üniversite öğrencilerinin partnerleriyle ilişkilerinde, etkili iletişim kurma, yaşadıkları çatışmaları olumlu bir şekilde ele alabilme gibi konularda bilgi, farkındalık ve beceri kazanmalarının önemli olduğu söy-

lenebilir. Bu bilgi, beceri ve farkındalıkları kazandırmanın yollarından biri ilişki geliştirme programlarıdır. Yurt içi ve yurt dışı alan yazında romantik ilişkilerle ilgili olarak geliştirilmiş ve etkinliği test edilmiş çok sayıda psikoeğitim programı bulunmaktadır. Örneğin yurt dışı alan yazında; Minnesota Çift İletişimi Programı (Nunnally, Miller ve Wackman, 1975), Evlilik Öncesi Eğitim ve Uygulama Dizisi (Bagarozzi, Bagarozzi, Anderson ve Pollane, 1984), Önleme ve İlişki Geliştirme Programı (Renick, Blumberg ve Markman, 1992), Empati Eğitimi Programı (Long ve ark., 1999), Kısa Bütünleştirilmiş Dinamik Grup Danışması (Cornish ve Benton, 2001), Farkındalık Temelli İlişki Geliştirme Programı (Carson ve ark., 2004), Bağlanma Odaklı Grup Müdahalesi (Kilman, Urbaniak ve Parnell, 2006), İlişki Değerlendirme (Larson ve ark., 2007), Aşk Yaşamı Programı (Hoffman, 2012), Evliliğinizi Başlamadan Önce Koruyun (Parrott ve Parrott, 1997) gibi farklı kuramsal yaklaşımları temel alan çok sayıda psikoeğitim programı bulunmaktadır. Yurtiçi alan yazında; Evlilik Öncesi Çift Eğitimi/PREP (Renick ve ark., 1992; Şen, 2009), Evlilik Öncesi İlişki Geliştirme Programı/SYMBIS (Parrott ve Parrott, 1997; Yılmaz ve Kalkan, 2010), Evliliğe Hazırlık Programı/Marriage Preparation Program (Gottman ve Gottman, 2008; Haskan-Avcı, 2013), İlişki Geliştirme Programı/Relationship Enhancement Program (Guerney, 2005; Yalçın ve Ersever, 2015) ve Sağlıklı İlişkiler Geliştirme Programı (Yalçıntaş-Sezgin, 2015) gibi psikoeğitim programlarının olduğu görülmektedir. Romantik ilişkilerle ilgili bu tür psikoeğitim programlarının geliştirilmesi ve uygulanması; bireylerin var olan ilişkilerinin daha sağlıklı hale gelmesini veya gelecekte yaşayacakları ilişkilerin daha sağlıklı olmasını sağlayabilir (Adler-Baeder ve ark., 2007). Hatta bu konuda son yıllarda bazı ülkelerde devlet kurumları genç yetişkin gruplara yönelik ilişki eğitimleri açarak bireylerin daha sağlıklı ilişkiler geliştirmelerini desteklemeye çalışmaktadır (Antle ve ark., 2011). Bu araştırmada da genç yetişkinlik çağındaki üniversite öğrencilerinin romantik ilişkilerini daha sağlıklı yürütebilmeleri için onları desteklemeyi amaçlayan bir psikoeğitim programının etkinliğinin nicel ve nitel yolla incelenmesi amaçlanmıştır.

Bu araştırma romantik ilişki becerilerine yönelik olarak geliştirilmiş olan psikoeğitim programının pilot çalışmasıdır. Bu çalışmada, oturumlarda belirlenen amaçlara ulaşmak için psikoeğitim programının nasıl uygulanacağını; programda yer alan yöntem ve tekniklerin hedeflenen davranışları kazandırmak için yeterli olup olmadığını; oturumların amaç, hedef davranış, süre ve kullanılan araç gereç gibi boyutlar açısından amaca uygun ve etkili olup olmadığını; programın katılımcılar üzerindeki etkilerini belirleye-

bilmek için kullanılacak olan ölçme yöntemlerinin yeterli olup olmadığını değerlendirerek programa nihai şeklini vermek için pilot uygulama yoluna gidilmiştir. Bu pilot çalışma süpervizyon altında yürütülen bir süreçtir, programın geliştirilmesi, uygulanması ve değerlendirilmesinde düzenli bir şekilde süpervizör görüşlerine başvurulmuş ve bu sayede pilot uygulamada karşılaşılan eksiklik, sorun ya da zorluklara karşı gerekli düzenlemeler yapılabilmiş ve bu sayede programın etkinliği arttırılmaya çalışılmıştır.

Psikolojik danışma yaklaşımlarının geliştirildikleri kültürün özelliklerini taşıdığı, bu durumun kuramlar için kültürel bazı sınırlılıkları beraberinde getirdiği ifade edilmektedir. Kararımak (2008) psikolojik danışma yaklaşım ve uygulamalarının, kültürel faktörlerin bireylerin ruh sağlığı üzerindeki rolüne dikkat etmesi gerektiğini belirtmiştir. Yurt içinde romantik ilişki becerileriyle ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde, bu araştırmaların yurtdışında daha önce geliştirilmiş programların uyarlanarak Türk kültürüne uygunluğunun sınındığı çalışmalar olduğu görülmektedir. Bu araştırmalar kapsamında uyarlanan programlar şu şekildedir: Evlilik Öncesi Çift Eğitimi (Renick ve ark., 1992; Şen, 2009), Evlilik Öncesi İlişki Geliştirme Programı (Parrott ve Parrott, 1997; Yılmaz ve Kalkan, 2010), Evliliğe Hazırlık Programı (Gottman ve Gottman, 2008; Haskan-Avcı, 2013), İlişki Geliştirme Programı (Guerney, 2005; Yalçın ve Ersever, 2015). Sadece Yalçıntaş-Sezgin (2015) tarafından yapılan araştırmada Türk kültüründe geliştirilen, Sağlıklı İlişkiler Geliştirme Programı kullanılmıştır. Türkiye’de yapılan araştırmalarda etkinliği sınınan bu psikoeğitim programlarının farklı kültürlerde geliştirildiği göz önüne alındığında, bu durum bu programların Türk kültürüne uygunluğu konusunda önemli bir sınırlılık oluşturduğu söylenebilir. Bu konuda Kağıtçıbaşı (2008), sosyal bilimlerle ilgilenen uzmanların içinde buldukları kültürü inceleyerek anlamaları ve o kültürle uyumlu uygulamalar geliştirmeleri gerektiğini vurgulamaktadır. Bu kapsamda bu araştırmada romantik ilişki becerileri konusunda Türk kültürüne uygun bir programın geliştirilerek pilot uygulamasının yapılması ve etkinliğinin sınınanması amaçlanmıştır. Araştırmanın bu açıdan alan yazındaki romantik ilişkilerle ilgili uygulamadaki önemli bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

Romantik ilişkilerle ilgili geliştirilen programlar, bireylerin yeni beceriler öğrenerek davranışlarını değiştirmelerine ve romantik ilişkilerini geliştirmelerine yardım etmektedir (Shollenberger, 2001). Bu konuda geliştirilen psikoeğitim programlarının temel amacı da bireylerin daha fazla doyum sağladıkları bir ilişki geliştirebilmeleri için partnerlerin arasındaki ilişkinin geliştirilmesi, güçlendirilmesi ve korunmasıdır. Bireylerin

yaşadıkları problemleri yapıcı bir şekilde ele alıp çözebilmelerinin ve aralarındaki ilişkiyi güçlendirmelerinin ilişkiden aldıkları doyumunu artıracaklığı söylenebilir. Romantik ilişkilerinden doyum alan genç yetişkin bireylerin, yaşamlarının diğer alanlarının da bundan olumlu etkileneceği ve iyi oluşlarının artacağı düşünülmektedir. Özetle bu araştırmada, ‘Romantik İlişki Becerileri Psikoeğitim Programı (RİBPP), romantik ilişkisi olan bireylerin ilişki doyumunu düzeyleri üzerinde anlamlı bir etkiye sahip midir?’ sorusuna cevap aranmıştır. Genç yetişkin bireylere yönelik olarak geliştirilen RİBPP’nin etkinliğini test etmek amacıyla gerçekleştirilen bu araştırma, ön test-son test kontrol gruplu yarı deneysel bir araştırmadır. RİBPP araştırmanın bağımsız değişkeni, ilişki doyumuna ise bağımlı değişkenidir. Deney grubuna RİBPP uygulanmış; kontrol grubuna ise herhangi bir müdahalede bulunulmamıştır. Bu amaçla aşağıdaki hipotez test edilmiştir:

“Katılımcıların ilişki doyumunu puanlarına ilişkin tekrarlı (ön test-son test) ölçümlerinde gözlenen değişim, deney ve kontrol grupları arasında anlamlı bir fark göstermektedir.”

Ayrıca RİBPP’nin etkinliğini sınamak, programın katılımcılar üzerindeki müdahale sonrası etkilerini izlemek ve söz konusu psikoeğitim programına ilişkin katılımcıların görüşlerini almak amacıyla nitel veri toplama yöntemlerinden odak grup görüşmesi yoluyla katılımcıların görüşleri alınmıştır. Bu amaçla araştırmacılar tarafından yarı yapılandırılmış odak grup görüşme formu hazırlanmıştır. Psikoeğitim programına katılan deney grubundaki katılımcılarla odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiş ve elde edilen veriler nitel veri analizi yöntemlerinden içerik analizi yoluyla analiz edilmiştir.

YÖNTEM

Katılımcılar

Araştırmaya, Akdeniz bölgesinde bulunan bir üniversitenin psikolojik danışma ve rehberlik lisans programının 1, 2 ve 3. sınıflarında okuyan öğrencilerden en az 6 aydır devam eden romantik ilişkisi olan genç yetişkinler dahil edilmiştir. Gruba üye seçiminde grup sürecini olumsuz şekilde etkilemeyecek ve grup sürecinde kendi iyilik hali zarar görmeyecek kişilerin gruba seçilmesine özen gösterilmesi gerektiği ifade edilmektedir (Naar, 1993). Yalom (1995) grupla psikolojik danışmanın intihara eğilimli, aşırı parçalanmış ya da akut psikotik, sosyopatik, aşırı krizler yaşayan, paranoid ya da aşırı bencil kişiler için iyileştirici olmadığını belirtmiştir. Ayrıca Chen ve Rybak (2004), depresyon yaşayan, paranoya veya narsistik kişilik bozukluğu gibi patolojilere sahip bireylerin

grup çalışmalarından yararlanma olasılığının düşük olduğunu ifade etmiştir. Bu araştırmada da araştırmaya dahil edilecek olan katılımcıların herhangi bir patolojiye sahip olup olmadıklarını belirlemek için Kısa Semptom Envanteri (KSE; Derogatis, 1992; Şahin ve Durak, 1994) kullanılmıştır. Normal örneklemelerde olduğu gibi, çeşitli psikopatolojik gruplarda ortaya çıkabilecek çeşitli semptomları belirlemek amacıyla kullanılan KSE, çok boyutlu bir semptom tarama envanteridir. Envanterde genel semptom ortalaması puanının 0 ile 0.5 arasında olması psikopatolojinin olmadığına, 0.5- 1 orta derecede bir sorunun varlığına, 1 puan ve üstü ise psikopatolojinin varlığına işaret etmektedir (Şahin ve Durak, 1994). Buna göre, KSE genel semptom puanı 1 puan ve üstü olması bireyde psikopatolojinin varlığına işaret ettiği için, bu puana sahip bireyler çalışma grubuna dahil edilmemiştir. Alan yazın incelendiğinde romantik ilişkilerinde fiziksel şiddet yaşantısı olan bireylerin romantik ilişki becerileri programlara katılmalarının grup yapısı açısından riskli olduğu ve bu bireyler için özel programların daha uygun olduğu ifade edilmektedir (Markman, Stanley, Blumberg, Jenkins ve Whiteley, 2003; Monarch, Hartman, Whitton ve Markman, 2002). Buna göre araştırmada Kişisel Bilgi Formu'na verdikleri cevaplara göre partnerinin fiziksel şiddetine maruz kalan veya partnerine fiziksel şiddet uygulayan bireyler de çalışma grubunun dışında tutulmuştur.

Psikoeğitim çalışması ile ilgili yapılan duyurular neticesinde araştırmaya katılmak için toplam 30 kişi başvurmuştur. Bu kişilerin Kişisel Bilgi Formu'na verdikleri cevaplara ve KSE'den aldıkları puanlara göre; partnerinin fiziksel şiddetine maruz kalan aynı zamanda da genel semptom ortalaması puanı 1 puan ve üstü olan 1 kişi; partneriyle birlikte yaşayan 1 kişi, ilişki süresi 6 aydan daha az olan 1 kişi ve KSE genel semptom ortalaması puanı 1 puan ve üstü olan 3 kişi olmak üzere toplam 6 kişi araştırmaya dahil edilmemiştir. Çalışma grubu 1, 2 veya 3. sınıfta okuyan, yaşları 18-24 arasında değişen 24 katılımcıdan oluşmaktadır. Deney ve kontrol grubunda yer alan katılımcılara ilişkin diğer bilgiler Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Deney ve Kontrol Grubunda Yer Alan Katılımcıların Demografik Bilgileri

Demografik Bilgiler		Deney Grubu		Kontrol Grubu		Toplam	
		N	%	N	%	N	%
Cinsiyet	Kadın	9	75	10	83.33	19	79.17
	Erkek	3	25	2	16.67	5	20.83
İlişki süresi	6 ay-1 yıl	5	41.67	2	16.67	7	29.17
	1 yıldan fazla-3 yıldan az	4	33.33	5	41.67	9	37.5
	3 yıl ve üstü	3	25	5	41.67	8	33.33

Psikoeğitim programı yapısı gereği, ilişki doyumu düzeyi ortalama olan bireylerin ilişki doyumu düzeylerini yükseltmeye yönelik olarak tasarlanmıştır, bu nedenle ilişki doyumu düzeyi yüksek ve düşük olanlar dahil edilmemiştir. Bunu sağlayabilmek için İlişki İstikrarı Ölçeği'nin (Büyükşahin, Hasta ve Hovardaoğlu, 2005; Büyükşahin ve Taluy, 2008; Rusbult, Martz ve Agnew, 1998) ilişki doyumu alt boyutundan aldıkları puanlara göre ortalama ile ortalamanın 1 standart sapma arasında ve ortalama ile ortalamanın 1 standart sapma üstündeki aralıkta bulunan katılımcılar belirlenmiştir. Ayrıca, bu araştırmaya ilişki doyumu açısından ortalama puan alanlar bireyler alınarak araştırmanın iç geçerliği için tehdit olabilecek regresyonun önlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın katılımcıları seçilirken, bazı katılımcıların bazı değişkenlerde uç değerler üretebilme olasılığı vardır ve ön testten düşük puan alan katılımcıların son testten yüksek puan alması ve ön testten yüksek puan alanların son testten düşük puan alması nedeniyle puanlardaki değişiklikler araştırmanın iç geçerliği için bir tehdittir (Heppner, Wampold ve Kivlighan, 1999). Bundan dolayı ilişki doyumu yüksek ve düşük olan katılımcılar araştırmaya dahil edilmemiştir. Bu kişiler deney ve kontrol gruplarına rastlantısal bir şekilde atanmıştır. Deney ve kontrol grubu 12'şer kişiden oluşturulmuştur. Katılımcıların deney ve kontrol gruplarına atamaları yapıldıktan sonra, deney grubunda yer alan 7 katılımcının ilişki doyumu alt boyutundan aldıkları puanlara göre ortalama ile ortalamanın 1 standart sapma arasında, 5 katılımcının ise ortalama ile ortalamanın 1 standart sapma üstündeki aralıkta olduğu; kontrol grubunda ise; 4 katılımcının ilişki doyumu alt boyutundan aldıkları puanlara göre ortalama ile ortalamanın 1 standart sapma arasında, 8 katılımcının ise ortalama ile ortalamanın 1 standart sapma üstündeki aralıkta olduğu görülmüştür. Müdahalenin başlangıcında ilişki doyumu açısından deney ve kontrol grubu arasında anlamlı bir fark olup olmadığı bağımsız örneklemeler *t*-testi ile incelenmiştir. İlişki doyumuna ilişkin ölçümlerin dağılımının deney ve kontrol grubunda normal dağılıp dağılmadığını saptamak için Shapiro-Wilks istatistiği kullanılmıştır. Buna göre Shapiro-Wilk istatistiğinin her iki grupta da anlamlı olmadığı dolayısıyla normalliğin sağlandığı görülmüştür. Ayrıca, varyansların homojenliği Levene *F* testi ile incelenmiş ve varyansların homojenliği koşulunun karşılandığı görülmüştür. Buna ilişkin bulgular Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Psikoeğitim Programı Öncesinde Deney ve Kontrol Gruplarının İlişki Doyumu Puanlarının *t*-Testi Sonuçları

Gruplar	<i>N</i>	<i>Ort.</i>	<i>SS</i>	<i>s.d.</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Deney	12	41.92	2.27	22	1.65	.11
Kontrol	12	44.17	6.75			

Tablo 2’de görüldüğü gibi, bireylerin ön test ilişki doyumu puanlarının buldukları gruba göre (deney ve kontrol) anlamlı bir fark göstermediği belirlenmiştir, $t(22) = 1.65, p > .05$.

Veri Toplama Araçları

Kısa Semptom Envanteri (KSE). Bu envanter 90 maddeden oluşan Semptom Belirleme Listesi’nin (SCL-90, Derogatis, Rickels ve Rock, 1976) kısaltılmış formudur. Derogatis (1992) tarafından geliştirilmiştir. Normal örneklemelerde olduğu gibi, farklı psikopatolojik gruplarda ortaya çıkabilecek çeşitli semptomları belirlemek amacıyla kullanılan çok boyutlu bir semptom tarama envanteridir. Envanterin dokuz alt ölçeği için elde edilen Cronbach alfa iç tutarlılık katsayıları .71 ile .85 arasında değişmektedir. Ayrıca, 9 alt ölçek için hesaplanan test-tekrar test güvenilirlik katsayısı değerlerinin .68 ile .91 arasında değiştiği saptanmıştır; 3 global rahatsızlık ölçeğinde ise bu katsayıların .80 ile .97 arasında değiştiği görülmüştür. Orijinal formun geçerlik çalışmaları kapsamında envanterin alt ölçekleri ile MMPI klinik ölçekleri ve MMPI’den üretilen İçerik Ölçekleri ve Küme Ölçekleri arasındaki korelasyonların .30’un üzerinde olduğu ve bu korelasyonların KSE’nin uzun formu olan SCL-90’dan elde edilen korelasyonlarla, bazı alt ölçeklerde tümüyle özdeş, diğerlerinde ise çok yakın olduğu bulunmuştur. Envanterin orijinal formunun yapı geçerliği faktör analizi yoluyla incelenmiştir. Temel bileşenler yöntemi ve Varimax döndürmesine göre yapılan analizler sonucunda varyansın %44’ünü açıklayabilen 9 faktör olduğu tespit edilmiştir (Derogatis, 1992).

Türkçeye Şahin ve Durak (1994) tarafından uyarlanmıştır. Envanterin Türkçe formunda, envanterin tümünden elde edilen (belirti toplamı) Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısının .95 olduğu, 9 alt boyutun Cronbach alfa iç tutarlılık katsayılarının .64 ile .84 arasında değiştiği saptanmıştır. KSE’nin 9 alt ölçeği ve 3 indeks puanının Beck Depresyon Envanteri ile korelasyonlarının .34 ($p < .001$) ile .70 ($p < .001$) arasında değiştiği belirlenmiştir (Şahin ve Durak, 1994). Envanter, beşli Likert tipinde (0 = Hiç, 4 = Çok fazla) toplam 53 maddeden oluşmaktadır. KSE, bu çalışmada deney ve kontrol grubunda yer alacak katılımcıların herhangi bir psikopatolojiye sahip olup olmadıklarını belirlemek için kullanılmıştır.

İlişki İstikrarı Ölçeği (İİÖ). İİÖ, 4 alt boyuttan (ilişki doyumu, ilişki yatırımı, seçeneklerin niteliğini değerlendirme, bağımlılık) ve toplam 30 maddeden oluşmaktadır (Rusbult ve ark., 1998). Ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğini belirlemek amacıyla birbirini takip eden üç farklı çalışma yapılmıştır. Varimax eksen döndürme yöntemine dayalı faktör

analizi sonucunda, ölçeğin 3 faktörlü bir yapıya sahip olduğu ve ölçek maddelerinin ölçmeyi amaçladığı faktörlerin altında toplandığı belirlenmiştir. Orijinal formda, alt ölçeklerin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı değerlerinin ilişki doyumu için .92 ile .95, ilişki yatırımı için .82 ile .84 ve seçeneklerin niteliğini değerlendirme için .82 ile .88 arasında değiştiği saptanmıştır.

Ölçek, Türkçe'ye Büyükşahin ve arkadaşları (2005) tarafından uyarlanmıştır. Bu çalışmada ölçek, orijinalinde olduğu gibi 3 alt boyuttan oluşmaktadır. Büyükşahin ve Taluy (2008) tarafından yapılan araştırmada ölçek tekrar gözden geçirilmiş ve bağlılık boyutu eklenmiştir. İİÖ'nün Türkçe formunda alt ölçeklerinin güvenilirliği için Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı ve iki yarım test güvenilirliği incelenmiştir. Alt ölçeklerin Cronbach alfa katsayıları ilişki doyumu alt ölçeği için .90, seçeneklerin niteliğini değerlendirme alt ölçeği için .84, ilişki yatırımı alt ölçeği için ise .84 olarak belirlenmiştir. Alt ölçeklerin iki yarım test güvenilirlik değerleri ise sırasıyla .84, .71, ve .78 olarak saptanmıştır (Büyükşahin ve ark., 2005). Bu araştırmada katılımcıların ilişki doyumu düzeylerini belirleyebilmek için ölçeğin ilişki doyumu alt boyutu kullanılmıştır.

Odak Grup Görüşme Formu. RİBPP'nin etkinliğini sınamak; söz konusu psikoeğitim programına ilişkin katılımcıların görüşlerini almak amacıyla araştırmacılar tarafından yarı yapılandırılmış odak grup görüşme formu hazırlanmıştır. Formda açılımcı sonda soruları da içeren toplam 7 açık uçlu soru bulunmaktadır. Odak grup görüşmesinde bu açık uçlu sorular yoluyla;

- katılımcıların psikoeğitim programından sonraki romantik ilişki doyumlarının nasıl olduğu,
- psikoeğitim programı süresince kazandıkları farkındalık, bilgi ve becerilerin programdan sonra ilişkilerine yansımaları/etkileri,
- romantik ilişkiden aldıkları doyumu arttırmak için programdan sonra neler yaptıkları,
- programa katılmış olmanın onlar için anlamı,
- grup yaşantısına başlarken hedefledikleri amaçlara hangi düzeyde ulaştıklarına ilişkin düşünce ve görüşlerinin alınması amaçlanmıştır.

İşlem

RİBPP, yurt içi ve yurt dışı alan yazındaki romantik ilişkilerle ilgili kuramsal açıklamalar, daha önce yapılmış benzer araştırmalar ve geliştirilmiş olan psikoeğitim prog-

ramları incelenerek birinci araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Program, romantik ilişkiler ve psikoeğitim programı hazırlama konularında bilgi, beceri ve deneyimi olan bir uzmanın süpervizyonuyla (bu araştırmanın üçüncü yazarı) geliştirilmiştir. Program geliştirilirken ve uygulama sürecinde ise oturumlar arasında, süpervizörden grup oturumlarına ilişkin düzenli süpervizyon alınmıştır. Süpervizyon sürecinde alınan geribildirimler dikkate alınarak 8 oturum şeklinde planlanan program, romantik ilişkiler konusunda çeşitli konularda bilgi, farkındalık ve beceriler kazandıracak şekilde yapılandırılmıştır.

Programdaki amaçlar, etkinlik ve müdahaleler tasarlanırken üçgen aşk yaklaşımı, bilişsel davranışçı yaklaşım, bağlanma kuramı ve iletişimde farkındalık modeli/Johari Penceresi gibi model ve yaklaşımlar temel alınmıştır. Programda sırasıyla; amaç belirleme, romantik ilişkilerde kendini tanıma, romantik ilişki tarzları ve evreleri, beklentiler ve romantik ilişkiye ilişkin inançlar, cinsiyet farklılıkları, bağlanma ve iletişim boyutları bulunmaktadır. Psikoeğitim programının geliştirilmesi sürecinde, üçgen aşk kuramı (Sternberg, 1986) temel alınarak katılımcıların aşka ilişkin tanımlamalarının, kendileri için aşkın üç önemli özelliğinin ortaya koyulması ve bununla ilgili duygu ve düşüncelerini paylaşmaları amaçlanmıştır. Bununla birlikte üçgen aşk kuramının açıklamaları doğrultusunda grup üyelerinin kendi romantik ilişkilerinin hangi aşk türüyle (aşksız aşk, sevgi, delicesine aşk, boş aşk, romantik aşk, arkadaşça aşk, aptalca aşk, kusursuz aşk) benzerlik gösterdiğini değerlendirmeleri amaçlanmıştır (Acker ve Davis, 1992; Aron ve Westbay, 1996; Falconi ve Mullet, 2003; Fehr, 1986, 1993; Fehr ve Russell, 1991; Marston, Hecht, Manke, McDaniel ve Reeder, 1998; Sternberg, 1986). Ayrıca grup üyelerinin romantik ilişkinin evreleri, bu evrelerin özelliklerini ve kendi romantik ilişkilerinin içinde bulunduğu evreyi fark edebilmeleri için Campbell (1980) tarafından geliştirilmiş olan beş evreli model temel alınmıştır (Bader ve Pearson, 1983). Grup üyelerinin romantik ilişkilerde kendi özelliklerini tanımları, kendi algılarıyla partnerlerinin algılarını karşılaştırarak ilişkilerindeki açık, gizli, kör ve bilinmeyen alanlarını fark edebilmeleri ve ilişkideki benliklerine ilişkin farkındalıklarını arttırabilmeleri için iletişimde farkındalık modelinden (Johari penceresi) yararlanılmıştır (Gaw, 1976; Luft ve Ingham, 1961; Pronin, Lin ve Ross, 2002; South, 2007; Vazire ve Mehl, 2008). Katılımcıların romantik ilişki ve partnerlerine ilişkin çeşitli alanlara ilişkin (birlikte zaman geçirme, arkadaşlık ve karşı cinsle ilişkiler, romantizm, özel günler, iletişim ve duyguları paylaşma, sadakat) beklenti ve inançlarını, bunların akılcı ve gerçekçi olup olmadığını, bu beklenti ve inançlarının romantik ilişkileri üzerindeki etkilerini fark edebilmeleri ve ro-

mantik ilişki ve partnere ilişkin akılcı ve gerçekçi beklenti ve inançlar geliştirebilmelerini sağlamak amacıyla bilişsel davranışçı yaklaşımdan yararlanılmıştır (Baucom, Epstein, Sayers ve Sher, 1989; Cramer, 2004; Ellis, 1995; Ellis ve DiGiuseppe, 1993; Epstein ve Eidelson, 1981; Gizir, 2012; Hampel ve Vangelisti, 2008; Kim, 2006; Sarı, 2008; Stackert ve Bursik, 2003). Grup üyelerinin romantik ilişkilerde bağlanma, bağlanma stilleri ve güvenli bağlanmanın özelliklerini tanımalarını sağlamak, kendi bağlanma stillerinin ve bu stilin ilişkilerine olan etkilerinin farkına varmalarını sağlamak için bağlanma kuramından yararlanılmıştır (Ainsworth, Blehar, Waters ve Wall, 2015; Bartholomew, 1990; Bartholomew ve Horowitz, 1991; Bowlby, 1969, 1988; Hazan ve Shaver, 1987; Main, Kaplan ve Cassidy, 1985). Ayrıca, bireylerin romantik ilişkilerdeki cinsiyet farklılıkları (duygu, düşünce ve davranış), bu farklılıkların romantik ilişkilere olan etkilerinin farkına varabilmeleri, romantik ilişkilerdeki cinsiyet farklılıklarını toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargılar açısından değerlendirmeleri amacıyla etkinlikler geliştirilmiştir ve uygulanmıştır (Bem ve Lenney, 1976; Cann, Mangum ve Wells, 2001; Coleman ve Ganong, 1992; Frazier ve Esterly, 1990; Hendrick ve Hendrick, 1995; Leaper ve Anderson, 1997; Sakallı-Uğurlu, 2003; Stafford ve Canary, 1991). Bu boyutlar ele alınırken oturumlarda temel olarak anlatım, soru-cevap, tartışma ve rol oynama gibi yöntemlerden yararlanılmıştır. Programın amacı, katılımcıların yukarıda ifade edilen boyutlarda bilgi, beceri ve farkındalıklarını arttırarak romantik ilişkiden aldıkları doyumun artmasına yardımcı olmaktır. Psikoeğitim programı 8 hafta boyunca deney grubundaki katılımcılarla bir araya gelinerek, haftada 1 kez ve 90 dakika şeklinde uygulanmıştır. Bu süreçte kontrol grubundaki katılımcılara herhangi bir işlem yapılmamıştır. Deney ve kontrol gruplarının İlişki Doyumu Ölçeği ön test ölçümü psikoeğitim oturumları başlamadan önce yapılmıştır, son test ölçümü ise son oturumun ardından bir hafta sonra yapılmıştır.

RİBPP'nin etkinliğini sınamak, programın katılımcılar üzerindeki müdahale sonrası etkilerini izlemek ve söz konusu psikoeğitim programına ilişkin katılımcıların görüşlerini almak amacıyla, programın uygulanmasından sonra deney grubundaki katılımcılarla odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla araştırmacılar, araştırmanın amacından yola çıkarak yarı yapılandırılmış odak grup görüşme formu hazırlamışlardır. Bu odak grup görüşmesinde deney grubunda yer alan 9 katılımcı ile bu araştırmanın ikinci yazarı görüşmüştür. Odak grup görüşmesi psikoeğitim programının deney grubuna uygulanmasından 3 ay sonra gerçekleştirilmiştir. Görüşme sırasında söylenenler, katılım-

cuların izni alınarak, kayıt cihazı kullanılarak kaydedilmiştir. Görüşme 40 dakika sürmüştür. Görüşmeyi yapan araştırmacı daha önceden hazırlanmış olan soruları sırası ile katılımcılara sormuştur. Katılımcıların odak grup görüşmesinde söyledikleri deşifre edilerek yazılı metne dönüştürülmüştür.

Verilerin Analizi

Araştırmanın hipotezini test etmek için karma desen iki yönlü ANOVA testi kullanılmıştır. İzleme ve psikoeğitim programın etkinliğini değerlendirmek amacıyla gerçekleştirilen odak grup görüşmesi sırasında katılımcıların izniyle kayda alınan 40 dakikalık ses dosyası deşifre edilmiş ve sonucunda 11 sayfalık veri elde edilmiştir. Veriler nitel veri analizi yöntemlerinden içerik analizi yoluyla analiz edilmiştir. İçerik analizinin ilk aşamasında toplanan veriler odak grup görüşmesini gerçekleştiren bu araştırmanın ikinci yazarı tarafından kodlanmış ve bu kodlara göre sınıflandırılmıştır. Daha sonra diğer iki yazar bu kodları incelemiştir. Tematik kodlama yoluyla ortaya çıkan kodları genel düzeyde açıklayabilecek temaların oluşturulması için kodlamalar bir araya getirilmiştir. Tematik kodlama sürecinden sonra veriler kod ve temalara göre düzenlenmiş ve tanımlanmıştır. Elde edilen benzer kodların belirli ortak temalar altında toplanması sürecinde üç yazar aralarında görüş alışverişinde bulunmuştur. Bu yolla analiz sürecinde üç yazarın aynı veriye ilişkin görüşleri alınarak tek araştırmacı yanlılığı giderilmeye ve araştırmada verilerin geçerlik ve güvenilirliği sağlanmaya çalışılmıştır. Yapılan kodlamalar karşılaştırılmış, kodlama ve analiz sürecinde üç yazarın da görüşleri alınmış bu sayede bulguların iç güvenilirliği sağlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca içerik analizi sürecinde iç geçerliği sağlamak için kodlamalar sırasında bir yazar tarafından yapılan kodlamaların veriye uygunluğu, elde edilen bulguların bir bütün olarak kendi içinde anlamlı ve tutarlı olup olmadığı diğer iki yazar tarafından incelenmiş ve doğrudan alıntılara yer verilmiştir. RİBPP katılımcılarından alıntı yapılırken katılımcılar ‘‘K1’’ şeklinde kodlanmış ve katılımcılara verilen kodlar yapılan alıntılarının sonuna eklenmiştir. Son olarak elde edilen bulgular araştırmanın amaçları doğrultusunda yorumlanmıştır.

BULGULAR

‘‘Katılımcıların ilişki doyumu puanlarına ilişkin tekrarlı (ön test-son test) ölçümlerinde gözlenen değişim, deney ve kontrol grupları arasında anlamlı bir fark göstermektedir.’’ hipotezini test etmek için karma desen iki yönlü ANOVA testi kullanılmıştır. Analiz yapılmadan önce parametrik testlerin varsayımlarının karşılanıp karşılanmadığı

incelenmiştir. Bu amaçla öncelikle sürekli verilerin normal dağılıp dağılmadığı incelenmiştir. Normallik testi için yapılan Shapiro-Wilks istatistiğinin anlamlı olmadığı dolayısıyla normalliğin sağlandığı görülmüştür. Varyansların homojenliğine Levene F testi ile bakılmış ve varyansların homojenliği koşulunun tüm gruplarda karşılandığı görülmüştür. Ölçüm setlerinin ikili kombinasyonları için grupların kovaryanslarının eşitliği Box's M Testi ile kontrol edilmiştir. Box's M testi sonuçlarına göre (Box's $M = 4.36$, $F(1, 19) = 1.28$, $p > .05$) grupların varyans-kovaryans matrislerinin eşit olduğu saptanmıştır. Bu sonuca dayanarak verilerin karma desen iki yönlü ANOVA testi için uygun olduğu ortaya çıkmıştır. Deney ve kontrol gruplarında yer alan öğrencilerin İlişki İstikrarı Ölçeği'nin İlişki Doyumu alt ölçeğinden aldıkları ön test-son test ortalama puan ve standart sapma değerleri Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Deney ve Kontrol Gruplarına İlişkin İlişki Doyumu Ölçeği Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	Ölçüm					
	Ön test			Son test		
	<i>N</i>	<i>Ort.</i>	<i>SS</i>	<i>N</i>	<i>Ort</i>	<i>SS</i>
Deney Grubu	12	41.92	2.27	9	49.00	5.43
Kontrol Grubu	12	44.17	6.75	12	39.00	8.45

Psikoeğitim programı uygulaması başladığında deney grubu yukarıda ifade edildiği gibi 12 üye ile başlamıştır ve ön test ölçümü de 12 kişiyle gerçekleştirilmiştir. Ancak program uygulaması başladıktan sonra deney grubunda bulunan 3 üye kendi istekleriyle araştırmadan ayrılmışlardır. Bundan dolayı deney grubu son test ölçümü kalan 9 üye ile gerçekleştirilmiştir. Tablo 3'te görüldüğü üzere, RİBPP uygulanan deney grubundaki katılımcıların ilişki doyumu düzeylerinde bir artış, herhangi bir işlem yapılmayan kontrol grubundaki öğrencilerin ilişki doyumu düzeylerinde ise düşüş gözlenmiştir.

Bu araştırmada RİBPP'nin etkinliği sınanmıştır. Buna göre psikoeğitim programı uygulamasına katılan deney grubundaki öğrencilerde deney öncesine göre deney sonrasında gözlenen söz konusu değişimin, psikoeğitim programı uygulamasına katılmayan kontrol grubundaki öğrencilerin ilişki doyumu düzeylerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğine ilişkin karma desen iki faktörlü ANOVA sonuçları Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Deney ve Kontrol Gruplarının Ön Test-Son Test İlişki Doymu Puanlarına İlişkin Karma Desen İki Yönlü (2x2) ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı (KT)	Serbestlik Derecesi (s.d.)	Ortalama Kareler Toplamı (OKT)	F	p	η^2
Deneklerarası						
Grup (Deney-Kontrol)	65.00	1	65.00	.71	.40	.04
Hata	1724.90	19	90.78			
Denekleriçi						
Ölçüm (Ön test-Son test)	55.33	1	55.33	4.37	.04	.19
Grup*Ölçüm	443.91	1	443.91	35.06	.000	.65
Hata	240.57	19	12.66			
Toplam	2529.71	41				

Tablo 4 incelendiğinde ilk olarak, gruplar arası deney ve kontrol gruplarının tekrarlı ölçümlerinden elde edilen ilişki doymu düzeylerine ilişkin toplam puanları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir, $F(1, 19) = .71, p > .05$. Buna göre deney ve kontrol gruplarının ilişki doymu düzeylerine ilişkin toplam puanları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. İkinci olarak, gruplar içi ön-test son-test ilişki doymu düzeylerine ilişkin puanlar arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir, $F(1, 19) = 4.37, p < .05$. Bir diğer ifadeyle, katılımcıların hangi grupta olduğuna bakmaksızın ön test ve son test ilişki doymu düzeylerine ilişkin puanları arasında anlamlı fark olduğu görülmektedir. Tablo 4'teki bulgulara göre, deney ve kontrol grubunda yer alan katılımcıların ilişki doymu düzeylerinin ön test-son test ölçümlerinde deney öncesinden sonrasına anlamlı farklılık gösterdiği yani farklı işlem gruplarında olmak ile tekrarlı ölçümler faktörlerinin ilişki doymu üzerindeki ortak etkilerinin anlamlı olduğu bulunmuştur, $F(1, 19) = 35.06, p < .001$. Ayrıca bu araştırmada grup ortalamaları arasındaki farkların büyüklüğünü incelemek amacıyla etki büyüklüğü (η^2) hesaplanmıştır. Kısmi eta kare değeri için, $\eta^2 > .14$ ise bu değer yüksek düzeyde etkiye işaret etmektedir (Cohen, 1988). Buna göre grupların (deney-kontrol) ve tekrarlı ölçümlerin (ön test-son test) ortak etkileşiminin ilişki doymu puanları üzerinde yüksek bir etkiye ($\eta^2 = .65$) sahip olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar araştırmanın hipotezinin doğrulandığı anlamına gelmektedir. Buna göre, katılımcıların ilişki doymu düzeyi puanlarına ilişkin tekrarlı (ön test-son test) ölçümlerinde gözlenen değişim, deney ve kontrol grupları arasında anlamlı bir şekilde fark göstermiştir. Bir diğer ifadeyle, RİBPP'nin, üniversite öğrencilerine romantik ilişkiler konusunda çeşitli konularda bilgi, farkındalık ve beceriler kazandırma konusunda etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

RİBPP'nin etkinliğini sınamak için deney grubunda yer alan katılımcılar üzerindeki müdahale sonrası etkilerini izlemek amacıyla ikinci araştırmacı tarafından gerçekleştirilen odak grup görüşmesinden elde edilen veriler içerik analizi ile incelenmiştir. Bu analiz sonucunda; *ilişki doyumu, farkındalık, bilgi ve beceri, programın anlamı ve hedefe ulaşma* temalarına erişilmiştir. İlişki doyumuyla ilgili olarak katılımcılar; eğitim sırasında ve sonrasında romantik ilişkilerle ilgili farkındalıklar kazandıklarını, partnerleriyle iletişimlerinde ben dilini kullanmaya özen göstererek iletişim stratejilerini değiştirdiklerini, partnerlerinin beklentileriyle ilgilendiklerini ve bu beklentileri önemsediklerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların, ilişki doyumu teması altında ifade ettikleri görüşlere örnek olabilecek alıntılar aşağıda yer almaktadır.

Bir sorun olduğu zaman iki taraflı sorun oluyor ama kendimle ilgili iletişimi arttırmaya çalıştım. Birebir iletişimi, ben dilini kullanmaya çalıştım bunlar fayda sağladı ilişki doyumum için. (K1)

İki tarafın ilişki beklentisinin birbirinden farklı olduğunu gördüm. Bunu bilmek biraz daha anlayış geliştirmemi sağladı. Sorun çözmedi ama soruna bakış açımı değiştirdi. (K4)

Biz erkek arkadaşımın sorunlarımızı çok konuşmuyorduk, üstünü kapatıyorduk daha çok. Bu çalışma sonrasında ben sorunlarımı dile getirmeye başladım. Artık konuşunca ilişkimizin olgunlaştığını düşünüyorum. (K6)

Farkındalık temasında katılımcılar; psikoeğitim programıyla ilişkileri içerisinde kendilerini ifade etmekte güçlük yaşadıklarını, aslında hiçbir romantik ilişkinin mükemmel olmadığını, ilişki içerisinde işlevsel olmayan bazı tutumlara sahip olduklarını ve iletişimle her şeyi çözebileceklerini fark ettiklerini dile getirmişlerdir. Katılımcıların, farkındalık teması altında ifade ettikleri görüşlere örnek olabilecek alıntılar aşağıda yer almaktadır.

Ben aslında burada kendimi ifade edemediğimi fark ettim. Doğru düzgün ifade ettiğimde problemin daha çabuk çözüldüğünü fark ettim ve o yönde ilerlemeye başladım. (K2)

Güven problemi yaşıyordum, sürekli tereddüt halindeydim ama bu gerçekten benim için işime yaramıyordu. Biraz daha onun söylediklerine gerçekten doğru söylüyor diye yaklaşabileceğimi, ona inanmayı tercih edebileceğimi fark ettim. (K3)

Herkesin romantik ilişkisinde sıkıntıları varmış. Kimsenin ilişkisi mükemmel değilmiş, onu fark ettim. (K5)

Ben kız arkadaşımı dinlemediğimi ve haklı çıkmaya çalıştığımı fark ettim. Haklı çıkmak için karşı tarafı yıpratmak, kırmak, incitmek hiç umurumda olmuyordu mesela. Bunun hiçbir işlevi olmadığını fark ettim. (K7)

Bilgi ve beceri temasıyla ilişkili olarak katılımcılar; psikoeğitim programı ile birlikte romantik ilişkilerde bağlanma ve romantik ilişkinin evreleri ile ilgili bilgi edindiklerini ve romantik ilişkide iletişime ilişkin yeni beceriler kazandıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların, bilgi ve beceri teması altında ifade ettikleri görüşlere örnek olabilecek alıntılar aşağıda yer almaktadır.

İlişkide yaşadığımız her şeyin bir adı varmış, bir haritamız varmış. Kör uçuyormuşuz biz. Bu eğitimle birlikte artık nereden nasıl gittiğimi hangi noktada olduğumu ve burada neler olabileceğini biliyorum. (K4)

İletişimde 4 nokta vardı, gizil alan azaltılıp açık alan arttırılırsa azaltılırsa ilişkinin daha şeffaf ve açık olacağını bunun için kendini açmanın ve geribildirim vermenin gerektiğini öğrendim. (K8)

Bağlanma tarzımın ilişkilerimi etkilediğini biliyordum ama hem benim bağlanma tarzımın hem de erkek arkadaşımın karşılıklı olarak birbirini nasıl etkilediğini gördüm. (K9)

Katılımcılar programın anlamı temasında, psikoeğitim programına katılmış olmanın, ilişkiyi daha ileriye götürmek, ilişki doyumunu arttırmak, ilişki için çabalamak ve farkındalık kazanmak anlamına geldiğini vurgulamışlardır. Katılımcıların, programın anlamı teması altında ifade ettikleri görüşlere örnek olabilecek alıntılar aşağıda yer almaktadır.

Benim için anlamı ilişkiyi daha ileriye götürmek, istediğim gibi bir ilişki için kendimi değiştirmeye çalıştığım, bunun için uğraştığım anlamına geliyor. (K1)

İlişki için çabalamak anlamı var benim için. (K3)

Ben eğitime başladığım dönemde biz ilişkide güç savaşı evresindeydik, baya çatışmalıydı. Ben o çatışmaları atlatmak için, ilişkiyi ileriye götürmeye yönelik bir beklentiydi benimkisi. Geminin fırtınalı denizi geçmesi gibi bu dönemi geçirip ilişkiyi kurtarabilir miyiz diye bir düşünmüştüm. (K7)

Benim için yolunda gitmeyen bir şeyleri değiştirmek için bir adım atmak anlamına geliyordu. (K8)

Son olarak tüm katılımcılar, bu psikoeğitim yaşantısının başında belirledikleri kişisel amaçlara %40 ile %90 arasında ulaştıklarını ifade etmişlerdir. Elde edilen bu nitel veriler, RİBPP'nin, üniversite öğrencilerine romantik ilişkiler konusunda bilgi, farkındalık ve beceriler kazandırma konusunda anlamlı bir etkisinin olduğunu ortaya koymuştur.

TARTIŞMA

Bu araştırmada, genç yetişkin bireylere yönelik geliştirilen RİBPP'nin etkinliği sınırlanmıştır. Elde edilen bulgular, RİBPP deney grubundaki katılımcıların, kontrol grubunda olup bu eğitimi almayan katılımcılara göre ilişki doyumu düzeylerinde anlamlı bir artış olduğunu göstermiştir. RİBPP'nin katılımcıların ilişki doyumunu attırdığına ilişkin elde edilen bu bulgu, yurtdışı alan yazında yer alan birçok araştırmanın bulgusuyla paralellik göstermektedir (Antle ve ark., 2011; Carson ve ark., 2004; Futris ve ark., 2013; Griffin ve Apostol, 1993; Larson ve ark., 2007; Ledermann ve ark., 2007; Long ve ark., 1999; Parish, 1992; Worthington ve ark., 1997). Ayrıca bu bulgu, ilişki becerilerini arttırmaya yönelik yurt içi alan yazında yapılmış önceki araştırmaların sonuçlarıyla da paralellik göstermektedir (Duran ve Hamamcı, 2010; Haskan-Avcı, 2013; Yalçın ve Ersever, 2015; Yalçıntaş-Sezgin, 2015; Yılmaz ve Kalkan, 2010).

RİBPP'nin deney grubunda yer alan katılımcılarla yapılan odak grup görüşmesinin sonuçları; bu psikoeğitim sürecinin ilişki doyumu, farkındalık, bilgi ve beceri, programın anlamı ve hedefe ulaşma boyutlarında katılımcıların sağlıklı romantik ilişki geliştirmelerini destekler nitelikte olduğunu ve bu olumlu gelişimin psikoeğitim programı sonrasında da devam ettiğini göstermiştir. Bu bulgular etkinliği sınırlayan psikoeğitim programının amacını destekleyen bulgulardır. Yurt içi ve yurt dışı alan yazında psikoeğitim programları sonrasında yapılan izleme çalışmalarının birçoğunda elde edilen nicel bulgular, katılımcıların ilişki doyumlarındaki yükselmenin psikoeğitim programı sonrasında da devam ettiğini göstermiştir (Carson ve ark., 2004; Duran ve Hamamcı, 2010; Haskan-Avcı, 2013; Long ve ark., 1999; Worthington ve ark., 1997). Bu araştırmada elde edilen bulgular, alan yazındaki araştırmaların sonuçlarıyla paralellik göstermektedir.

Katılımcıların odak grup görüşmesinde sağlıklı ilişki konusunda olumlu gelişim kaydettiklerini ifade ettikleri boyutlardan biri iletişimdir. Troy ve Lewis-Smith (2006), bireylerin romantik ilişkilerde sıklıkla problem yaşadıkları alanlardan birinin iletişim olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte yapıcı iletişim tarzlarına sahip olmayan part-

nerlerin ilişkilerinden aldıkları doyumun da düşeceği belirtilmektedir (Stanley, Markman ve Whitton, 2002). Katılımcılar odak grup görüşmesinde iletişim konusunda yeni beceriler kazandıklarını, partnerleriyle iletişimlerinde ben dilini kullanmaya özen göstererek iletişim stratejilerini değiştirdiklerini ve ilişkide yaşadıkları problemleri iletişimle çözebileceklerini fark ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu bulgular bu araştırmada etkinliği sınanan psikoeğitim programının amacını destekleyen bulgulardır. Alan yazında yapılan bir araştırmada, genç yetişkinlerin ilişki geliştirme programlarında en faydalı buldukları boyutlardan birinin iletişim becerileri olduğu belirlenmiştir (Valiente, Belanger ve Estrada, 2002). Ayrıca yurt içi alan yazında yapılan bir araştırmada ilişki geliştirme programına katılan bireyler romantik ilişkilerinde yaşadıkları çatışmaları iletişim becerilerini kullanarak çözmeye çalıştıklarını, iletişim örüntüleriyle ilgili çeşitli farkındalıklar kazandıklarını, çatışmalar sırasında kullandıkları işlevsel olmayan iletişim davranışlarını fark ettiklerini ifade etmişlerdir (Yalçın ve Ersever, 2015). İfade edilen bu bulgular, bu araştırmada odak grup görüşmesiyle elde edilen bulgularla paralellik göstermektedir.

Üniversite çağındaki genç yetişkinlerin sağlıklı romantik ilişkilerle ilgili farkındalıklarını arttırmak RİBPP'nin amaçlarından biridir. Psikoeğitim programı sonrası etkileri izlemek amacıyla yapılan odak grup görüşmesinde katılımcılar, romantik ilişkide kendilerini ifade etmekte güçlük yaşadıklarını, hiçbir romantik ilişkinin mükemmel olmadığını ve ilişki içerisinde işlevsel olmayan bazı tutumlara sahip olduklarını fark etmişlerdir. Bu açıdan elde edilen bu bulgular etkinliği sınanan psikoeğitim programının amaçlarından birinin gerçekleştiğinin işaretidir. Haskan-Avcı (2013) tarafından yapılan araştırmada, psikoeğitim programına katılan bireylerin iletişim engelleri, etkili iletişim yöntemleri, çatışmalar sırasında nasıl iletişim kurmaları gerektiği ile ilgili çeşitli farkındalıklar kazandığına ilişkin nitel bulgulara ulaşılmıştır. Benzer şekilde romantik ilişki yaşayan çiftlerle yapılan empati eğitim programı çalışmasında, bireylerin kendileri ve ilişkileriyle ilgili farkındalıklarının arttığı saptanmıştır (Angera ve Long, 2006).

Bu araştırmanın bazı sınırlılıkları da bulunmaktadır. Psikoeğitim programında ele alınan boyutlardan biri cinsiyet farklılıklarıdır. Ancak deney ve kontrol gruplarının demografik bilgilerine bakıldığında her iki gruptaki erkek üye sayısının oldukça az olduğu görülmektedir. Bu durumun araştırmadan elde edilen bulguların cinsiyet açısından değerlendirilmesinin önünde önemli bir engel olduğu söylenebilir. Bundan dolayı bundan sonra bu psikoeğitim programı kullanılarak yapılacak yeni araştırmalarda cinsiyet açısından kadın erkek dağılımının dengeli olduğu gruplarla çalışma yapılmasının progra-

mın etkinliğini test etmek için yararlı olabileceği düşünülmektedir. Alan yazında bazı araştırmacılar, yarı deneysel araştırmalarda kullanılan psikolojik danışma müdahalelerinin etkilerinin çoğunun belirli olmayan faktörlerden kaynaklandığını iddia etmektedir (Frank, Demichele ve Watchel, 1997; Wampold ve Imel, 2015). Bu konuda araştırma deseninde yapılacak çeşitli düzenlemelerle elde edilen bulguların müdahalenin kendisinden mi yoksa plasebo etkisinden mi olduğunu daha net belirlemek mümkün olabilir. Bunun yollarından biri plasebo kontrol grubu kullanılmasıdır (Heppner ve ark., 1999). Bu araştırmada kontrol grubuna herhangi bir işlem uygulanmamıştır ve plasebo kontrol grubu kullanılmamıştır. Bundan dolayı bundan sonra RİBPP kullanılarak yapılacak yeni araştırmalarda araştırma desenine plasebo kontrol grubu eklenebilir. Bu sayede RİBPP'in etkinliğine ilişkin bulguları, katılımcıların beklentileri, dikkati ya da diğer kaynağı belli olmayan etkilerden ayırmak, plasebo etkisini kontrol etmek mümkün olabilir. Bu araştırmının çalışma grubu, Akdeniz bölgesinde bulunan bir üniversitenin psikolojik danışma ve rehberlik lisans programının 1, 2 ve 3. sınıflarında okuyan öğrencilerden oluşmuştur. Çalışma grubundaki katılımcıların psikolojik danışma ve rehberlik lisans programında okuyor olmaları, okudukları lisans programında aldıkları eğitimin yapısı gereği, bu katılımcılara böyle bir psikoeğitim çalışması için bir hazırbulunuşluk sağlamış olabilir. Bundan dolayı bundan sonra bu psikoeğitim programı kullanılarak yapılacak araştırmalarda farklı lisans programlarından oluşturulacak çalışma gruplarıyla çalışılmasının programın etkinliğine ilişkin daha zengin kanıt sağlayabileceği düşünülmektedir. Ayrıca bu araştırmadaki çalışma grubu üniversite öğrencilerinden oluşturulmuştur. Bu çalışmanın farklı sosyo-ekonomik niteliklere sahip farklı genç yetişkin gruplarıyla yapılmasının programın genç yetişkinlik çağındaki bireylere genellenbilmesi için önemli olduğuna inanılmaktadır.

Yurt dışı ve yurt içi alan yazın incelendiğinde, olumlu iletişim özellikleri (etkin dinleme, empati gibi; Meeks, Hendrick ve Hendrick, 1998), algılanan empati (Davis ve Oathout, 1987), aşk tutumları (Hendrick, Hendrick ve Adler, 1988), kendini açma (Millar ve Millar, 1988), ilişki yeterlik (Canary ve Spitzberg, 1989), çatışma stratejileri (Canary ve Cupach, 1988) ve problem çözme becerileri (Güven ve Sevim, 2007) gibi değişkenlerin bireylerin romantik ilişkiden aldıkları doyumla ilişkili olduğu belirlenmiştir. Ancak bu araştırmada bu faktörlerin olası karıştırıcı etkilerine ilişkin herhangi bir önlem alınmamış ve bu faktörler kontrol edilmeye çalışılmamıştır. Bundan sonra yapılacak araştırmalarda ilgili alan yazındaki araştırma bulguları ışığında ilişki doyumunu et-

kileyebilecek olası karıştırıcı değişkenlerin kontrol edilerek araştırmaların yürütülmesinin psikoeğitim programının etkinliğine ilişkin elde edilecek sonuçların gücünü arttıracakı düşünülmektedir. Kontrol edilmeyen değişkenlerle birlikte, bu araştırmada bazı değişkenler de kontrol edilmiştir. Farklı psikopatolojilere sahip bireyler için grupla psikolojik danışma uygulamalarının iyileştirici olmadığı ve bu bireylerin bu tür çalışmalarından yararlanma olasılığının düşük olduğu vurgulanmaktadır (Chen ve Rybak, 2004; Yalom, 1995). Bundan dolayı, araştırmanın çalışma grubu oluşturulurken hem grup sürecinin olumsuz etkilenmemesi hem de araştırmaya dahil edilecek bireylerin iyilik hallerinin zarar görmemesi için katılımcıların herhangi bir patolojiye sahip olup olmadıkları KSE genel semptom puanı incelenerek kontrol edilmiştir. Bir başka açıdan, romantik ilişkide fiziksel şiddet yaşantısı olan bireylerin romantik ilişki becerilerine ilişkin programlardan ziyade bu bireyler için hazırlanan özel programlara katılmalarının daha uygun olduğu vurgulanmaktadır (Markman ve ark., 2003; Monarch ve ark., 2002). Bu araştırmada da katılımcıların romantik ilişkideki fiziksel şiddet yaşantıları (partnerinin fiziksel şiddetine maruz kalma ve partnerine fiziksel şiddet uygulama) olup olmadığı Kişisel Bilgi Formu'na verdikleri bilgiler incelenerek kontrol edilmiş ve fiziksel şiddet yaşantısı olan kişiler araştırmaya dahil edilmemiştir. Ayrıca bu araştırmada kontrol edilen faktörlerden biri de katılımcıların ilişki doyumu düzeyleridir. RİBPP, ilişki doyumu düzeyi ortalama olan bireylerin becerilerini arttırmak ve bu yolla bireylerin ilişki doyumu düzeylerini yükseltmek için tasarlanmıştır, bundan dolayı katılımcıların İİÖ ilişki doyumu alt boyutundan aldıkları puanlar incelenmiş ve sadece ortalama ile ortalamanın 1 standart sapma altında ve ortalama ile ortalamanın 1 standart sapma üstündeki aralıkta bulunan katılımcılar araştırmaya dahil edilmiştir. Böylelikle iç geçerlik için tehdit olabilecek regresyon önlenmeye çalışılmıştır (Heppner ve ark., 1999). Katılımcıların belirlenmesinde kullanılan bu ölçme ve dışlama kriterleri yoluyla bazı karıştırıcı değişkenlerin kontrol edilmesinin RİBPP'in etkinliğine ilişkin elde edilen ampirik bulguların gücünü arttırdığı düşünülmektedir.

Bu araştırmada psikoeğitim programının sadece katılımcıların ilişki doyumu üzerindeki etkisi incelenmiştir. Ancak programın içeriğine (bağlanma, inançlar, cinsiyet farklılıkları, bağlanma, iletişim gibi) bakıldığında psikoeğitim programının katılımcılara romantik ilişkilerin farklı boyutlarına ilişkin bilgi, beceri veya farkındalıklar kazandırmayı hedeflediği görülmektedir. Ayrıca elde edilen nitel bulgular da psikoeğitim programının katılımcıların ilişki doyumlarının yanında onları farklı alanlarda desteklediğini göster-

miştir. Bu çerçevede bundan sonra yapılacak araştırmalarda psikoeğitim programının ilişki doyumunun yanı sıra romantik ilişkilerle ilgili diğer değişkenler üzerindeki etkileri de incelenebilir.

Kaynakça

- Acker, M. ve Davis, M. H. (1992). Intimacy, passion and commitment in adult romantic relationships: A test of the triangular theory of love. *Journal of Social and Personal Relationships*, 9(1), 21-50.
- Adler-Baeder, F., Kerpelman, J. L., Schramm, D. G., Higginbotham, B. ve Paulk, A. (2007). The impact of relationship education on adolescents of diverse backgrounds. *Family Relations*, 56, 291-303.
- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E. ve Wall, S. N. (2015). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. New York, NY: Psychology Press.
- Angera, J. J. ve Long, E. C. (2006). Qualitative and quantitative evaluations of an empathy training program for couples in marriage and romantic relationships. *Journal of Couple & Relationship Therapy*, 5(1), 1-26.
- Antle, B. F., Sullivan, D. J., Dryden, A., Karam, E. A. ve Barbee, A. P. (2011). Healthy relationship education for dating violence prevention among high-risk youth. *Children and Youth Services Review*, 33(1), 173-179.
- Aron, A. ve Westbay, L. (1996). Dimensions of the prototype of love. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(3), 535-551.
- Arnett, J. J. (2007). Socialization in emerging adulthood: From the family to the wider world, from socialization to self-socialization. J. E. Grusec ve P. D. Hastings (Ed.), *Handbook of socialization: Theory and research* içinde (ss. 208–231). New York, NY: Guilford Press.
- Bader, E. ve Pearson, P. (1983). The developmental stages of couplehood. *Transactional Analysis Journal*, 13(1), 28–32.
- Bagarozzi, D. A., Bagarozzi, J. I., Anderson, S. A. ve Pollane, L. (1984). Premarital education and training sequence (PETS): A 3-year follow-up of an experimental study. *Journal of Counseling & Development*, 63(2), 91-100.
- Bartholomew, K. (1990). Avoidance of intimacy: An attachment perspective. *Journal of Social and Personal Relationships*, 7(2), 147-178.
- Bartholomew, K. ve Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(2), 226- 244.
- Baucom, D. H., Epstein, N., Sayers, S. ve Sher, G. (1989). The role of cognition in marital relationships: Definitional, methodological and conceptual issues. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 57, 31–38.
- Bem, S. L. ve Lenney, E. (1976). Sex typing and the avoidance of cross-sex behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 33(1), 48-54.
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss: Volume I Attachment* (2. baskı). New York: Basic Books Inc.
- Bowlby, J. (1988). *A secure base: Parent-child attachment and healthy human development*. New York: Basic Books Inc.
- Braithwaite, S. R., Delevi, R. ve Fincham, F. D. (2010). Romantic relationships and the physical and mental health of college students. *Personal Relationships*, 17(1), 1-12.
- Büyükşahin, A., Hasta, D. ve Hovardaoğlu, İ. S. (2005). İlişki İstikrarı Ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikoloji Yazıları*, 8(16), 25–37.

- Büyükşahin, A. ve Taluy, N. (2008). İlişki İstikrarı Ölçeği'nin gözden geçirme çalışması. Yayımlanmamış araştırma raporu.
- Campbell, S. (1980). *The couple's journey: Intimacy as a path to wholeness*. San Luis Obispo, CA: Impact Publishers.
- Canary, D. J. ve Cupach, W. R. (1988). Relational and episodic characteristics associated with conflict tactics. *Journal of Social and Personal Relationships*, 5(3), 305-325.
- Canary, D. J. ve Spitzberg, B. H. (1989). A model of the perceived competence of conflict strategies. *Human Communication Research*, 15(4), 630-649.
- Cann, A., Mangum, J. L. ve Wells, M. (2001). Distress in response to relationship infidelity: The roles of gender and attitudes about relationships. *Journal of Sex Research*, 38(3), 185-190.
- Carson, J. W., Carson, K. M., Gil, K. M. ve Baucom, D. H. (2004). Mindfulness-based relationship enhancement. *Behavior Therapy*, 35, 471-494.
- Chen, M. ve Rybak, C. J. (2004). *Group leadership skills: Interpersonal process in group counseling and therapy*. Belmont, CA: Brooks-Cole.
- Cohen, J. W. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences* (2. baskı). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Coleman, M. ve Ganong, L. (1992). Gender differences in expectations of self and future partner. *Journal of Family Issues*, 33, 55-61.
- Collins, A. ve van Dulmen, M. (2006). Friendships and romance in early adulthood: Assessing distinctiveness in close relationships. J. J. Arnett ve J. L. Tanner (Ed.), *Emerging adults in America: Coming of age in the 21st century* içinde (ss. 219-234). Washington, DC: American Psychological Association.
- Cornish, P. A. ve Benton, D. (2001). Getting started in healthier relationships: Brief integrated dynamic group counseling in a university counseling setting. *Journal for Specialists in Group Work*, 26(2), 129-143.
- Cramer, D. (2004). Effect of the destructive disagreement belief on relationship satisfaction with a romantic partner or closest friend. *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, 77(1), 121-133.
- Davis, M. H. ve Oathout, H. A. (1987). Maintenance of satisfaction in romantic relationships: Empathy and relational competence. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53(2), 397-410.
- Derogatis, L. R. (1992). *The Brief Symptom Inventory (BSI): Administration, scoring and procedures manual-II*. Baltimore: Clinical Psychometric Research Inc..
- Derogatis, L. R., Rickels, K. ve Rock, A. F. (1976). The SCL-90 and the MMPI: A step in the validation of a new self-report scale. *The British Journal of Psychiatry*, 128(3), 280-289.
- Duran, Ş. ve Hamamcı, Z. (2010). Evlilik öncesi ilişki geliştirme programının romantik ilişkiler yaşayan üniversite öğrencilerinin iletişim becerileri ve çatışma iletişim tarzları üzerine etkisinin incelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 6(23), 87-99.
- Ellis, A. (1995). Changing Rational Emotive Therapy (RET) Rational Emotive Behaviour Therapy (REBT). *Journal of Rational Emotive and Cognitive Behaviour Therapy*, 13(2), 85-89.
- Ellis, A. ve DiGiuseppe, R. (1993). Are inappropriate or dysfunctional feelings in Rational Emotive Therapy qualitative or quantitative. *Cognitive Therapy and Research*, 17(5), 471-477.
- Epstein, N. ve Eidelson, R. (1981). Unrealistic beliefs of clinical couples: Their relationship to expectations, goals and satisfaction. *American Journal of Family Therapy*, 9, 13-22.
- Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis*. New York: Norton.
- Erkan, S., Özbay, Y., Cihangir-Çankaya, Z. ve Terzi, Ş. (2012). Üniversite öğrencilerinin yaşadıkları problemler ve psikolojik yardım arama gönüllülükleri. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 37(164), 94-107.

- Falconi, A. ve Mullet, E. (2003). Cognitive algebra of love through the adult life. *The International Journal of Aging and Human Development*, 57(3), 275-290.
- Fehr, B. A. (1986). *Prototype analysis of the concepts of love and commitment*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). University of British Columbia, Vancouver.
- Fehr, B. (1993). How do I love thee? Let me consult my prototype. S. Duck (Ed.), *Understanding relationship processes series, Vol. 1. Individuals in relationships* içinde (ss. 87-120). Thousand Oaks, CA, US: Sage Publications, Inc.
- Fehr, B. ve Russell, J. A. (1991). The concept of love viewed from a prototype perspective. *Journal of Personality and Social Psychology*, 60(3), 425-438.
- Frank, J. D., Demechele, A. ve Wachtel, P. L. (1997). Persuasion and healing: a comparative study of psychotherapy. *Psyccritiques*, 42(5), 389-391.
- Frazier, P. A. ve Esterly, E. (1990). Correlates of relationship beliefs: Gender, relationship experience and relationship satisfaction. *Journal of Social and Personal Relationships*, 7(3), 331-352.
- Futris, T. G., Sutton T. E. ve Richardson E. W. (2013). An evaluation of the Relationship Smarts Plus Program on adolescents in Georgia. *Journal of Human Sciences and Extension*. 1(2),1-15.
- Gaw, B. A. (1976). The Johari window and a partnership: An approach to teaching interpersonal communication skills. *Communication Education*, 25(3), 252-255.
- Gizir, C. A. (2005). Orta Doğu Teknik Üniversitesi son sınıf öğrencilerinin problemleri üzerine bir çalışma. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(2), 196-213.
- Gizir, C. A. (2012). İlişki İnançları Ölçeği'nin uyarlanması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(2), 35-45.
- Gottman, J. ve Gottman, J. (2008). Gottman method couple therapy. A. S. Gurman (Ed.), *Clinical handbook of couple therapy* içinde (4. baskı) (ss. 138-164). New York, NY: Guilford Press.
- Griffin Jr, J. M. ve Apostal, R. A. (1993). The influence of relationship enhancement training on differentiation of self. *Journal of Marital and Family Therapy*, 19(3), 267-272.
- Guernsey, B. G. (2005). *Relationship Enhancement couple/marital/family therapist's manual*. (4. baskı). Bethesda: Ideals Inc.
- Güven, N. ve Sevim, S. (2007). İlişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmalar ve algılanan problem çözme becerilerinin evlilik doyumunu yordama gücü. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(28), 50-61.
- Hampel, A. D. ve Vangelisti, A. L. (2008). Commitment expectations in romantic relationships: Application of a prototype interaction-pattern model. *Personal Relationships*, 15, 81-102.
- Haskan-Avcı, Ö. (2013). *Evliliğe hazırlık programının çift ilişkileri ve ilişki istikrarı üzerindeki etkisi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Hazan, C. ve Shaver, P. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(3), 511-524.
- Hendrick, S. S. ve Hendrick, C. (1995). Gender differences and similarities in sex and love. *Personal Relationships*, 2, 55-65.
- Hendrick, S. S., Hendrick, C. ve Adler, N. L. (1988). Romantic relationships: Love, satisfaction, and staying together. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54(6), 980-988.
- Heppner, P. P., Wampold, B. E. ve Kivlighan, D. M. Jr. (1999). *Research design in counseling* (2. baskı). Belmont, CA: Wadsworth.
- Hoffman, K. (2012). *An Attachment-Based Romantic Relationships Intervention for young adults* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). California School of Professional Psychology, San Francisco.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2008). *Günümüzde insan ve insanlar: Sosyal psikolojiye giriş*. İstanbul: Evrim Yayınevi.

- Kararımak, Ö. (2008). Çok kültürlülük, kültürel duyarlılık ve psikolojik danışma. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(29), 115-129.
- Keitner, G. I., Heru A. M. ve Glick I. D. (2010). *Clinical manual of couples and family therapy*. Washington, DC: American Psychiatric Publishing, Inc.
- Kılıç, M. (1995). Üniversite öğrencilerinin ruh sağlığını bozan nedenler ve tedavide başvurdukları çözüm yolları. *İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2, 86-93.
- Kilmann, P. R., Urbaniak, G. C. ve Parnell, M. M. (2006). Effects of attachment-focused versus relationship skills-focused group interventions for college students with insecure attachment patterns. *Attachment & Human Development*, 8(1), 47-62.
- Kim, Y. (2006). Cognitive concepts of the self and romantic relationships. *Basic and Applied Social Psychology*, 28(2), 169-175.
- Larson, J. H., Vatter, R. S., Galbraith, R. C., Holman, T. B. ve Stahmann, R. F. (2007). The RELATionship Evaluation (RELATE) with therapist-assisted interpretation: Short-term effects on premarital relationships. *Journal of Marital and Family Therapy*, 33(3), 364-374.
- Leeper, C. ve Anderson, K. J. (1997). Gender development and heterosexual romantic relationships during adolescence. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 78, 85-103.
- Ledermann, T., Bodenmann, G. ve Cina, A. (2007). The efficacy of the couples coping enhancement training (CCET) in improving relationship quality. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 26(8), 940-959.
- Long, E. C., Angera, J. J., Carter, S. J., Nakamoto, M. ve Kalso, M. (1999). Understanding the one you love: A longitudinal assessment of an empathy training program for couples in romantic relationships. *Family Relations*, 48, 235-242.
- Luft, J. ve Ingham, H. (1961). The johari window. *Human Relations Training News*, 5(1), 6-7.
- Main, M., Kaplan, N. ve Cassidy, J. (1985). Security in infancy, childhood, and adulthood: A move to the level of representation. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 50(1), 66-104.
- Markman, H. J., Stanley, S. M., Blumberg, S. L., Jenkins, N. H. ve Whiteley, C. (2003). *12 hours to a great marriage: A step-by-step guide for making love last*. San Francisco: John Wiley & Sons.
- Marston, P. J., Hecht, M. L., Manke, M. L., McDaniel, S. ve Reeder, H. (1998). The subjective experience of intimacy, passion, and commitment in heterosexual loving relationships. *Personal Relationships*, 5(1), 15-30.
- Meeks, B. S., Hendrick, S. S. ve Hendrick, C. (1998). Communication, love and relationship satisfaction. *Journal of Social and Personal Relationships*, 15(6), 755-773.
- Millar, K. U. ve Millar, M. G. (1988). Sex differences in perceived self-and other-disclosure: A case where inequity increases satisfaction. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 16(1), 59-64.
- Monarch, N. D., Hartman, S. G., Whitton, S. W. ve Markman, H. J. (2002). The role of clinicians in the prevention of marital distress and divorce. N. S. Jacobson ve A. S. Gruman (Ed.) *Clinical handbook for couple's therapy* içinde (3. baskı). New York: Guilford Press.
- Naar, R. (1993). *Grup psikoterapisine ilk adım* (N. H. Şahin, Çev.). İstanbul: İmge Kitapevi Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1986).
- Nunnally, E. W., Miller, S. ve Wackman, D. B. (1975). The Minnesota couples communication program. *Small Group Behavior*, 6(1), 57-71.
- Parish, W. E. (1992). A quasi-experimental evaluation of the Premarital Assessment Program for premarital counseling. *Australia-New Zealand Journal of Family Therapy*, 134, 33-36.

- Parrott, L. ve Parrott, L. (1997). Preparing couples for marriage: The SYMBIS model. *Marriage and Family: A Christian Journal*, 1, 49–53.
- Pronin, E., Lin, D. Y. ve Ross, L. (2002). The bias blind spot: Perceptions of bias in self versus others. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28(3), 369-381.
- Renick, M. J., Blumberg, S. L. ve Markman, H. J. (1992). The Prevention and Relationship Enhancement Program (PREP): An empirically based preventive intervention program for couples. *Family Relations*, 41, 141-147.
- Rusbult, C. E., Martz, J. M. ve Agnew, C. R. (1998). The investment model scale: Measuring commitment level, satisfaction level, quality of alternatives, and investment size. *Personal Relationships*, 5(4), 357–387.
- Sakallı-Uğurlu, N. (2003). How do romantic relationship satisfaction, gender stereotypes and gender relate to future time orientation in romantic relationships? *The Journal of Psychology*, 137(3), 294-303.
- Sarı, T. (2008). *Üniversite öğrencilerinin romantik ilişkilerle ilgili akılcı olmayan inançlar; bağlanma boyutları ve ilişki doyumu arasındaki ilişkiler* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Shollenberger, M. A. (2001). *Increasing marital adjustment in graduate students and their spouses through relationship enhancement* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Virginia Polytechnic Institute and State University, Blacksburg.
- South, B. (2007). Combining mandala and the Johari Window: An exercise in self-awareness. *Teaching and Learning in Nursing*, 2(1), 8-11.
- Stackert, R. A. ve Bursik, K. (2003). Why am I unsatisfied? Adult attachment style, gendered irrational relationship beliefs and young adult romantic relationship satisfaction. *Personality and Individual Differences*, 34, 1419–1429.
- Stafford, L. ve Canary, D. J. (1991). Maintenance strategies and romantic relationship type, gender and relational characteristics. *Journal of Social and Personal Relationships*, 8(2), 217-242.
- Stanley, S. M., Markman, H. J. ve Whitton, S. W. (2002). Communication, conflict, and commitment: Insights on the foundations of relationship success from a national survey. *Family Process*, 41(4), 659-675.
- Sternberg, R. J. (1986). A triangular theory of love. *Psychological Review*, 93(2), 119-135.
- Stover, C. L. (2008). *Adolescents attitudes towards counseling by demographic group: Before and after a youth relationship education curriculum* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Graduate Faculty of Auburn University, Alabama.
- Şahin, N. H. ve Durak, A. (1994). Kısa Semptom Envanteri: Türk gençleri için uyarlanması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9(31), 44–56.
- Şen, B. (2009). *Evlenmek üzere başvuruda bulunan bir grup nişanlı çiftin evlilik ve “Evlilik Öncesi Çift Eğitimi”ne ilişkin bilgi, görüş ve değerlendirmeleri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Topkaya, N. ve Meydan, B. (2013). Üniversite öğrencilerinin problem yaşadıkları alanlar, yardım kaynakları ve psikolojik yardım alma niyetleri. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(1), 25–37.
- Troy, A. B. ve Lewis-Smith, J. (2006). Preliminary findings on a brief self-disclosure intervention with young adult dating couples. *Journal of Couple & Relationship Therapy*, 5(2), 57-69.
- Valiente, C. E., Belanger, C. J. ve Estrada, A. U. (2002). Helpful and harmful expectations of premarital interventions. *Journal of Sex & Marital Therapy*, 28(1), 71-77.

- Vazire, S. ve Mehl, M. R. (2008). Knowing me, knowing you: the accuracy and unique predictive validity of self-ratings and other-ratings of daily behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95(5), 1202-1216.
- Wampold, B. E. ve Imel, Z. E. (2015). *The great psychotherapy debate: The evidence for what makes psychotherapy work*. New York: Routledge.
- Weisskirch, R. S. (2017) Abilities in romantic relationships and well-being among emerging adults. *Marriage & Family Review*, 53(1), 36-47.
- Worthington Jr, E. L., Hight, T. L., Ripley, J. S., Perrone, K. M., Kurusu, T. A. ve Jones, D. R. (1997). Strategic hope-focused relationship-enrichment counseling with individual couples. *Journal of Counseling Psychology*, 44(4), 381-389.
- Yalçın, İ. ve Ersever, O. (2015). İlişki Geliştirme Programının üniversite öğrencilerinin ilişki doyumu düzeylerine etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(30), 185-201.
- Yalçıntaş-Sezgin, E. (2015). *Ergen romantik ilişkisinde sağlıklı ilişkiler geliştirme programının kız ergen bireylerin romantik ilişki sürecinde yaşadıkları çatışma eğilimine etkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yalom, I. D. (1995). *The theory and practice of group pschotherapy* (4. baskı). New York: Basic Books.
- Yazıcı, E. (2003). *Türk üniversite gençliği araştırması*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Yılmaz, T. ve Kalkan, M. (2010). The effects of a Premarital Relationship Enrichment Program on relationship satisfaction. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 10(3), 1911-1920.

Büyük Veri ve Derlem Anlambilim Açısından Aşk Kavramı: Anlam, Gönderim ve Metafor

The Concept of Love From the Perspectives of Big Data and Corpus Semantics: Meaning, Reference, and Metaphor

Engin Arık¹ , Beril T. Arık²

¹Doç. Dr., Purdue Üniversitesi, İngilizce Bölümü, HEAV 36D, West Lafayette, IN, USA
²Misafir Dr. Öğr. Üyesi, Purdue Üniversitesi, İngilizce Bölümü, HEAV 36D, West Lafayette, IN, USA

ORCID: E.A. 0000-0002-0981-257X;
B.T.A. 0000-0002-9894-547X

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Engin Arık,
Purdue Üniversitesi, İngilizce Bölümü, HEAV
36D, West Lafayette, IN, USA
E-posta/E-mail: enginarik@enginarik.com

Başvuru/Submitted: 30.01.2019

Revizyon Talebi/Revision Requested:
28.02.2019

Son Revizyon/Last Revision Received:
19.04.2019

Kabul/Accepted: 03.05.2019

Online Yayın/Published Online: 31.05.2019

Atıf/Citation: Arık, E., Arık, B. T. (2019).
Büyük veri ve derlem anlambilim açısından
aşk kavramı: Anlam, gönderim ve metafor.
Psikoloji Çalışmaları - Studies in Psychology,
39(1): 151-178.
<https://doi.org/10.26650/SP2019-0011>

Öz

Farklı disiplinlerde aşk üzerine çalışmalar yapılmakla birlikte aşk soyut bir kavram olduğu için tanımlanması oldukça güçtür. Disiplinlerarası aşk çalışmalarına katkıda bulunmayı amaçlayan bu çalışma, aşkın Türkçe’de ne anlama geldiğini ve dilde kullanımını bilgisayarlı dilbilim ve derlem yöntemleriyle analiz ederek aşk kavramının ilkörneğini ortaya koymaktadır. Çalışma kuramsal olarak İlkörnek Kuramı ile Derlem Anlambilim kuramlarını kullanıp Derlem ve Büyük Veri analiz yöntemlerinden yararlanmaktadır. İlkörnek kuramına göre ilkörnek bir sınıfın belli başlı özelliklerini taşımaktadır. Şeyler beyinde kategorize edilirken ilkörneklere benzerliklerine göre sınıflandırılırlar. Kategoriler arasında geçişler çok kesin değildir. Bazı şeyler ilkörneğe daha çok benzeyip kavramı daha çok temsil ederken, bazıları daha az benzeyip kavramı daha az temsil etmektedirler. Derlem anlambilim kuramına göre ise, bir sözcüğün anlamı, sözcüğün çekimli hallerini de kapsayan sözcüğün özüne, bu sözcükle beraber kullanılan diğer sözcüklere, sözcüğün içinde bulunduğu dilbilgisel yapılarla, konuşucuların bilgi, tavır ve tutumları ile dış dünya bilgisine ve metin / konuşma türüne dayanmaktadır. Çalışmanın verisi Türkçe Ulusal Derlemi’nden aşk sözcüğünün geçtiği 2,500 satır, 10,671 farklı sözcük ve toplam 27,855 sözcükten ve Twitter’den 85,980 kısa mesaj (tweet) 130,016 farklı sözcük ve toplam 1,280,736 sözcükten oluşmaktadır. Analiz sonuçlarına göre aşk, NİTELİK, NİCELİK, ZAMAN, YER, GERÇEKLIK, ZİHİN, BEDEN, DİL, İNANÇ, ŞEY, KİŞİ, BITKİ ve TAŞIT ilkörnekleleriyle bağlantılı bir kavram olup bu ilkörneklelerle ilgili kavramlarla birlikte sıklıkla kullanılmaktadır. Aşk hem pozitif hem negatif duygu ifadeleriyle birlikte kullanılmaktadır. Ayrıca, aşk yakın ilişki ve bağlanma ile ilgili sözcüklerle ifade edildiği gibi gerçek olmayan bir bağlanmayı, nesne veya gruba bağlanmayı ve bağlanmasız ilişkileri de içermektedir. Dolayısıyla, aşkın anlamı bağlama göre değişken olup dilin resmi ve gündelik kullanımlarına göre de çeşitlilik göstermektedir. Bu nedenlerle, hem gözlem / görüşme yapılan çalışmalarda hem de deneysel çalışmalarda bu kavramların kullanımına dikkat etmek, geliştirilen ölçüm araçlarındaki tanımlar ve katılımcıların kullandığı kavramlar arasındaki farklılıkların araştırma sonuçlarını etkileyebileceği göz ardı edilmemelidir.

Anahtar Kelimeler: Aşk, kavram, anlam, duygu, büyük veri, derlem

ABSTRACT

While love has been investigated by scholars in various disciplines, defining this abstract and evasive concept is a daunting task. In order to contribute to the multidisciplinary studies on love, this study investigates the meaning of love and its uses in everyday life in Turkish to provide its prototypes, using computational linguistics and corpus-based methods. The study follows the Prototype Theory and Corpus Semantics and applies corpus and Big Data methods. The data consisted of formal and colloquial dictionaries published by the Turkish Language Association; 2,500 lines, 10,671 types, and 27,855 tokens from the Turkish National Corpus; and, 85,980 short messages (tweets), 130,016 types, and 1,280,736 tokens from Twitter. The results showed that the love concepts were related to prototypes such as QUALITY, QUANTITY, TIME, PLACE, REALITY, MIND, BODY, LANGUAGE, BELIEF, THING, PERSON, PLANT, and VEHICLE. The results also showed that love in Turkish was not only related to positive emotions such as compassion and fun but also negative emotions such as pain and hate. Therefore, love was associated with both positive and negative emotion concepts. There were differences between the definitions of love, including idiomatic expressions in the formal dictionaries and the language used in daily life, because love was used not only in relation to intimate relationships or attachment but also in the context of pain, hate, illness, etc. Love was related to close relationships including both real and imaginary attachment. The meaning of love also differed depending on the context and with regard to (in)formal use of the language.

Keywords: Love, concept, meaning, emotion, big data, corpus

EXTENDED ABSTRACT

This study investigates the meaning of love in Turkish, using Big Data (National Institute of Standards and Technology [NIST], 2015) obtained from a corpus and social media. Love is defined as one's commitment and/or attachment to somebody else, often involving a sexual relationship. However, debate exists over whether or not love is an emotion (Felmlee & Sprecher, 2006). Previous research has shown that love can be categorized in many ways, from romantic love to love for family members (Lee, 1988; Murstein, 1977; 1988; Regan, 2011, 2016; Regan, Kocan, & Whitlock, 1998; Shaver, Schwartz, Kirson, & O'Connor, 1987; Sternberg, 2006). Nevertheless, a layperson's definition of love can differ from the definitions used in literature/art and science. To contribute to this field of inquiry, following two theoretical approaches, the prototype theory (Goldstone, Kersten, & Carvalho, 2017; Rosch, 1978, 1999; Rosch & Mervis, 1975) and corpus semantics (Sinclair, 1991, 2004; Stubbs, 2001, 2009), we provided a definition of love in Turkish, on the basis of corpus and social media data.

The prototype theory suggests that people categorize things based on those things' resemblance to the most typical example in a category. Corpus semantics argues that a word's meaning is not restricted to the traditional definitions that appear in dictionaries or to its denotations and connotations as argued in traditional linguistics. In addition to these, meaning is based on the use of the word and the (linguistic) context in which the word appears, such that the frequency of the targeted word, its linguistic forms, the words that co-occur with the targeted word, phrasal structures, and genre all contribute to the targeted word's meaning. Following these theories, we aim to find the most central definition of love in Turkish on the basis of its use in (in)formal contexts.

Method

The data consisted of formal and colloquial dictionaries published by the Turkish Language Association; 2,500 lines, 10,671 types, and 27,855 tokens from the Turkish National Corpus; and, 85,980 short messages (tweets), consisted of 130,016 types, and 1,280,736 tokens from Twitter. The tweets were obtained automatically using Rich Site Summary (RSS) and Application Program Interface (API) between December 2017 and December 2018. Each line or tweet contained the word *aşk* (Eng. love) at least once. The data were analyzed by the type / token frequencies, logged frequencies, Mutual Information (MI), entropy and relative entropy, lexical gravity (G), probabilistic uncertainty (Δp), and Log-Likelihood (LL or G^2). For frequencies, MI, and LL, the software programs AntConc and Lancsbox were used.

Results

The results showed differences between the definitions of love, including idiomatic expressions in the formal dictionaries and the language used in daily life, because love was used not only in relation to intimate relationships or attachment but also in the context of pain, hate, illness, etc. The results also showed that love in Turkish was not only related to positive emotions such as compassion and fun but also negative emotions such as pain and hate. Therefore, love was associated with both positive and negative emotion concepts.

A closer examination of the data indicated that the concepts were related to prototypes such as QUALITY, QUANTITY, TIME, PLACE, REALITY, MIND, BODY, LANGUAGE, BELIEF, THING, PERSON, PLANT, and VEHICLE. Love was related to close relationships including both real and imaginary attachment. The objects of attachment included not only persons but also collective things such as a soccer club. The duration of love could be very temporary or prolonged, even eternal. The meaning of love also differed depending on the context and with regard to (in)formal use of the language. For example, the Turkish National Corpus contained frequent uses of love stories, love poems, and love in families, which were significantly greater in number than the uses that appeared on Twitter. By contrast, there were frequent uses of love pains and extramarital love, which were significantly greater in number than the uses that appeared in the Turkish National Corpus.

Discussion

These findings contribute to the study of abstract concepts such as love and their meanings in daily life. This study highlights the importance of using new methods and perspectives such as Big Data and corpus semantics to examine the meaning of love. Because differences were found in the formal definitions of love and its meanings in formal

use, as in the corpus and in daily use in the social media, the study calls for additional studies in this domain, especially studies of lexicography and theoretical and experimental studies of intimate relationships. Our future studies will investigate the meaning of love by considering love to be a lemma and by also focusing on its derivations and inflected forms. Researchers should take many meanings of love into account depending on the language usage when they develop tools and inventories to measure love and intimate relations.

Aşkın anlamı, bir duygu olup olmadığı, anlamının kişiden kişiye farklılıklar gösterip göstermediği bilimsel olarak farklı disiplinlerce incelenmektedir. Bu disiplinler arasında psikoloji, dilbilim, sinirbilim, sosyoloji, antropoloji, tarih ve felsefe gibi disiplinler yer almaktadır. Aşkın edebiyat, sinema, tiyatro ve müzik gibi sanat alanlarında temel konu olduğu da düşünüldüğünde bilimsel olarak aşkın anlamı konusu oldukça önem arz etmektedir. Bir bilişsel psikoloji kuramı olan İlkörnek Kuramı'nın kullanılması (Rosch, 1978, 1999; Rosch ve Mervis, 1975), bilgisayarlı dilbilim ve derlem dilbilim yöntemleriyle analiz yapılması (Sinclair, 1991, 2004) ve sonuçların anlambilim ve metafor çalışmalarına (Stubbs, 2001, 2009; Kövecses, 1991, 2008) katkısından dolayı bu çalışma disiplinlerarası bir çalışmadır. Çalışmada, aşkın Türkçe'de ne anlama geldiğine ve resmi / kuralcı ve günlük dilde kullanımına odaklanılarak *aşk* kavramının ilkörneğini (İng. prototype) çıkartmak hedeflenmektedir.

Kuramsal Çerçeve

Aşk olgusu üzerine sınıflandırmacı (Murstein, 1977, 1988), üçgensel aşk (Regan, 2011, 2016; Regan, Kocan ve Whitlock, 1998; Sternberg, 2006), aşk tipolojisi (Lee, 1988) gibi kuramsal yaklaşımların yanı sıra ilkörnek kuramı (İng. prototype theory) gibi yaklaşımlar da mevcuttur (Shaver, Schwartz, Kirson ve O'Connor, 1987). Bu çalışmada aşkın anlamını ortaya çıkartmak için ilkörnek kuramı ile derlem anlambilim (İng. corpus semantics) kuramları kullanılmaktadır (Stubbs, 2001, 2009). Kavramların sınıflandırılması için önerilen bilişsel bilim teorilerinden birisi olan ilkörnek kuramına göre (Rosch, 1978, 1999; Rosch ve Mervis, 1975; daha güncel çalışmalar için Goldstone, Kersten ve Carvalho, 2017) ilkörnek bir sınıfın belli başlı özelliklerini taşımaktadır. Şeyler beyinde kategorize edilirken ilkörneklere benzerliklerine göre sınıflandırılırlar. Kategoriler arasında geçişler çok kesin değildir. Bazı şeyler ilkörneğe daha çok benzeyip kavramı daha çok temsil ederken, bazıları daha az benzeyip kavramı daha az temsil etmektedirler. Klasik bir örnek vermek gerekirse, kuş kategorisinde serçe, karga, güvercin gibi hayvanlar daha belirgin tavuk, devekuşu gibi hayvanlar daha az belirgin olmaktadır.

İlkörnek kuramına göre aşk şu şekilde açıklanmaktadır (Rosch, 1978; Shaver, Schwartz, Kirson ve O'Connor, 1987 vb.). Aşk, DUYGULARIN bir alt kategorisidir. Ancak, aşkın bir üst kategorisi alt kavramları öfke, korku ve mutsuzluk olan, NEGATİF DUYGULAR değildir. Aşkın bir üst kategorisi POZİTİF DUYGULAR olup delicesine aşk, anne sevgisi / aşkı, romantik aşk ve arkadaşlık kavramları aşkın alt kategorilerini oluşturmaktadır. Bu kurama göre, mutluluk ise aşk gibi pozitif bir duygudur.

Ancak, aşkın hem temel bir duygu olduğunu hem de olmadığını savunan pek çok görüş mevcuttur (Felmlee ve Sprecher, 2006). Aşk temel bir duygu değildir çünkü, 1) öfke, tikslenme, üzüntü, korku, mutluluk ve şaşkınlık gibi temel duygular belli ve farklı yüz ifadeleriyle gösterilebilirken (Ekman, 1992), aşk belli bir yüz ifadesiyle gösterilememektedir. 2) Aşk bir duygudan ziyade açlık, susuzluk ve uyku gibi temel dürtülerden birisidir (Rempel ve Burris, 2005). Fakat, aşk temel bir duygu olarak da görülebilir çünkü 1) aşk tarihsel olarak ve günümüzde bütün kültürlerde ve farklı yaş gruplarında gözlemlenebilmektedir (Jankowiak ve Fischer, 1992). 2) Uzun süreli olan ilişkisel aşk temel duyguların yanı sıra sıkıntı ve kaygı gibi duyguları da içeren daha kapsamlı bir duygudur. Aşkı sadece duygu olarak kategorize etmek eksik kalmaktadır çünkü aşk aynı zamanda bağlanmayı, birbirine özen göstermeyi ve cinsel ilişkiyi de içerir (Shaver, Morgan ve Wu, 1996). Bu nedenlerle, bu çalışmada aşkın hem nasıl bir duygu olduğu hem de duygu dışında hangi ilkörneklerle ilişkili olduğu yeni verilerle ortaya konulacaktır.

Bu çalışmada ilkörnek kuramına ek olarak, Büyük Veri analizlerinden yararlanılmaktadır. Büyük Veride veri, büyük hacimli, çeşitli (düzenli ve düzensiz), kendi içinde değişken ve hızla elde edilebilen ve değişen geniş/büyük veri kümeleridir. Bu veri kümeleri etkin depolamaya, işlemeye ve analize açık olmalıdır (National Institute of Standards and Technology [NIST], 2015, s. 5). Son yıllarda giderek artan bir şekilde bilgisayar bilimleri, hesaplamalı dilbilim, işletme ve derlem dilbilimi alanlarında Büyük Veriden yararlanılmaktadır. Bu tür verilerle sosyal bilimlerde ne tür analizlerin yapılabileceğine dair rehber kitaplar da yayınlanmıştır (örn., Foster, Ghani, Jarmine, Kreuter ve Lane, 2017). Psikoloji alanında da Büyük Veriye ilgi oluşmaya başlamıştır (örn., Cheung ve Jak, 2016). Bu nedenlerle, bu çalışmada sosyal medyadan elde edilen Büyük Veri kullanılmaktadır.

Bu çalışmada Büyük Veri analizlerinin yanı sıra Derlem Anlambilim kuramından da yararlanılmaktadır. Derlem anlambilim kuramının en belirgin özelliklerinden birisi de anlamı ortaya çıkartmak için herkese açık, gözlemlenebilir ve mümkün olduğunca çok doğal veriden yararlanılmasıdır. Bilgisayar bilimleri ve dilbilim alanlarının etkileşiminin artmasıyla dilbilim alanında ortaya çıkan derlem anlambilim kuramına göre anlam sadece sözcüklerin sözlüksel anlamlarından ibaret değildir (Sinclair, 1991, 2004; Stubbs, 2001, 2009; ilgili çalışmalar için örneğin bkz. Glynn ve Robinson, 2014). Anlam; bağlamdan, kullanımdan ve kültürel özelliklerden bağımsız değildir. Klasik anlambilim çalışmalarında, anlam için ayrıca sözcüğün objektif düz anlamı (İng. denotation), subjektif yan anlamı (İng.

connotation) ve çok anlamlılığı (İng. polysemy) da göz önüne alınmaktadır. Derlem anlambilim kuramı da bunlardan yararlanır ancak sadece bunlarla yetinmez.

Derlem anlambilim kuramına göre bir sözcüğün anlamı, sözcüğün çekimli hallerini de kapsayan sözcüğün özüne (İng. lemma), bu sözcikle beraber kullanılan diğer sözcüklere (eşdizimli sözcükler, İng. collocations), sözcüğün içinde bulunduğu dilbilgisel yapılara (İng. colligations), konuşucuların bilgi, tavır ve tutumları ile dış dünya bilgisine (İng. discourse prosody) ve metin / konuşma türüne (İng. genre) dayanmaktadır. Çok basitleştirerek bir örnek vermek gerekirse, aşağıdaki cümlelere bakıldığında kedi sözcüğünün özünün kedi olduğu, fare ve köpek gibi hayvanlarla ilişkisi, evde insanlarla beraber veya ev dışında yaşayabileceği, sütle beslenebileceği, insanların kediyeye benzetilebileceği, kedinin sayılabilir olduğu gibi çıkarımlar rahatlıkla yapılabilir. Derlem anlambilim kuramına göre, bu cümleler ve metin / konuşma parçaları sayısal olarak arttıkça kedinin anlamı daha da belirginleşecektir.

Eve bir kedi almıştı.
Kedi fareyle oynadı.
Kedi köpek gibi kavga ettiler.
Kedi canını senin!
Sonra süt dökmüş kedi gibi girdi içeri.

Aşk, dilde anlam ve metafor

Aşk ve dil çalışmaları aşkın anlamına ve metaforlarına odaklanmıştır. Türkçe’de metaforlar (eğretileme) üzerine çalışmalar mevcutken bilindiği kadarıyla aşkın sözcüksel anlamı üzerine dil çalışmaları yapılmamıştır ve bu çalışma bu anlamda bir ilk niteliği taşımaktadır. 1980’lerden bu tarafa yapılan dil çalışmalarından bir kısmı aşk (İng. love) ve aşık olma (İng. in love) arasındaki farklara odaklanmıştır. İngilizce üzerine yapılan üniversite öğrencilerinin katılımcı olduğu deneysel bir çalışma (Meyers ve Berscheid, 1997), aşk ve aşık olma kavramlarının kapsamının birbirlerinden farklı olduğunu; bir üst kategori olarak aşk kategorisinin aşık olma kategorisini kapsayabileceğini; aşk kategorisinin değil, aşık olma kategorisinin cinsel arzu ve çekicilik kategorisine dahil olabileceğini bulmuştur.

1980’lerden bu tarafa yapılan dilbilim çalışmalarından diğer bir kısmı ise Bilişsel Dilbilim yaklaşımında kullanılan kuramlardan birisi olan Kavramsal Metafor Kuramı’nı kullanmıştır. Kavramsal Metafor Kuramı’na göre bir deneyim alanı başka daha somut

bir deneyim alanı ile anlaşılabilir (çıkış noktası için bkz. Lakoff ve Johnson, 1980). Kövecses bu kuramı duygu sözcükleri ve kavramlarına uyarlayarak aşkla ilgili kullanılan ‘aşk deliliktir’ gibi (bilişsel) metaforlara, ‘aşık olunca başka bir şey düşünememe’ gibi metonimlere (ad aktarması), bunlarla ilgili kavramlara ve bilişsel modellere odaklanmıştır (Kövecses, 1991). Kövecses’e göre aşkın kaynak metaforları BİRLİK, BESİN, DEĞERLİ BİR ŞEY, KAPTA BİR SIVI, ATEŞ, DOĞA GÜCÜ / OLAYI, FİZİKSEL GÜÇ, SİHİR, DELİLİK ve KENDİNDEN GEÇME’dir. AŞK BİR BESİNDİR olarak formüle edilen BESİN metaforu, örneğin, *aşka açım, aşksız yaşayamam* ifadelerinde kullanılmaktadır. Sonraki çalışmalar bu metaforlara yenilerini eklemiştir (Kövecses, 2008). Bunlar arasında BAĞ, TUTSAK HAYVAN, HASTALIK, YOLCULUK, SOSYAL ÜSTÜNLÜK, MADDİ DEĞİŞ TOKUŞ, RAKİP, YAKINLIK, OYUN, SAVAŞ, AŞKIN NESNESİ TAPINILAN BİR ŞEYDİR, AŞKIN NESNESİ DEĞERLİ BİR ŞEYDİR, AŞKIN NESNESİ (İŞTAH AÇICI) BİR YİYECEKTİR ve AŞKIN NESNESİ SAHİP OLUNAN BİR ŞEYDİR metaforları da yer almaktadır.

Aşkın metonimleri ise vücut ısısının artması, kalp atışının artması, kızarma, baş dönmesi, fiziksel güçsüzlük / halsizlik, terli eller / avuç içleri, nefes alamama / nefessiz kalma, düzgün düşünememe / iyi algılayamama, düşünememe, biriyle meşgul olma, fiziksel yakınlık, seks ve sevgi dolu görsel davranışlar / bakışlar ve mesut bakışlardır (Kövecses, 1991). Fiziksel güçsüzlük metonimi için *o benim dizlerimin bağıını çözüyor*, kızarma metonimi için *onu görünce yüzü kızardı* örneği, nefessiz kalma metonimi için *sen benim nefesimi kesiyorsun* örnekleri verilebilir. Aşk kavramları ve metaforlarla ilgili başka çalışmalarda ise bu metaforların tarihsel olarak kullanımı ve değişimi (Tissari, 2001), kişiler tarafından yorumlanması (Lee ve Schwarz, 2014), İngiliz Ulusal Derlemi (BNC) ve Güncel Amerikan İngilizcesi Derlemi (COCA) kullanarak çeşitli metinlerde kullanımı (Aksan ve Aksan, 2010), farklı dil ve kültürlerde kullanımı (örn., Aksan ve Kantar, 2008a, 2008b; Schröder, 2009) gibi konular araştırılmıştır.

Başka dillerde olduğu gibi Türkçe’de de aşk ve aşık ile ilgili aşağıdaki metaforlar bulunmuştur (Aksan ve Kantar, 2008a, ss. 286-289). Bunlar arasında:

DOĞA GÜCÜ: *Ben sırlıklam aşığım.*

FİZİKSEL GÜÇ: *Aşk yaşadığın bir elektrik.*

DELİLİK: *Aşkından deli divane ol.*

KENDİNDEN GEÇME: *O aşkından sarhoş oldu.*

SİHİR: *O aşk tılsımına tutuldu.*

KAPTA BİR SIVI: *Aşkla doldu taşıtı.*

ATEŞ: *Aşkından yandı tutuştu.*

SAVAŞ: *Kalbini fethet/kazan.*

RAKİP: *O aşka korkusuzca direndi.*

SOSYAL ÜSTÜNLÜK: *Aşk ferman dinlemez.*

BİRLİK: *Birbirimiz için yaratılmışız.*

BAĞ: *Sevda bağladı beni.*

BESİN: *Aşka aç.*

HASTALIK: *Aşk geçici bir hastalık.*

GİZLENMİŞ ŞEY: *Aşkı arıyor.*

CANLI ŞEY: *Aralarında aşk doğdu.*

OYUN: *Aşk iki kişilik bir oyun.*

YOLCULUK: *Bu aşk çıkmaz bir sokaktı.*

YAPILI ŞEY: *Bu ilişki için bir şeyler yapmalısın.*

MADDİ DEĞİŞ TOKUŞ: *Bütün fedakarlığı ben yaptım.*

AŞKIN NESNESİ İŞTAH AÇICI BİR YİYECEK: *Tatlım, seni seviyorum.*

AŞKIN NESNESİ KÜÇÜK BİR ÇOCUK: *Bebek, ne yapıyoruz?*

AŞKIN NESNESİ DEĞERLİ BİR ŞEY: *Sultanım başımın tacısın.*

AŞKIN NESNESİ SAHİP OLUNMUŞ BİR ŞEY: *Sen benimisin.*

AŞKIN NESNESİ TAPINILAN BİR ŞEY: *Sana hayranım.*

AŞK ÇİLE ÇEKMEKTİR: *Aşık sevdiğinin derdini ve çilesini çeker.*

AŞK ANLATILMAZ BİR ŞEYDİR / AŞK ANLATILAMAZ: *Aşk anlatılamaz sadece yaşanır.*

AŞK ÖLÜMCÜL BİR GÜÇTÜR / AŞK ÖLÜMCÜLDÜR: *Aşk insanı ölüme götürür.*

AŞK FEDAKARLIKTIR: *Kendimi sana feda ettim.*

AŞK ESARETTİR: *Aşkından esaretim.*

AŞKIN NESNESİ BİR KATİLDİR / AŞK ÖLDÜRÜCÜDÜR: *Sen de mi öğrendin cefa kılmayı?*

AŞKIN NESNESİ BİR İYİLEŞTİRİCİDİR / AŞK İYİLEŞTİRİR: *Sana dermana geldim.* Türkçe'de uzuvlarla (İng. body-parts) ilgili deyimlerden türeyerek kavramsallaşmış duygular üzerine yapılan bir çalışmada, yukarıdaki metaforlara yeni metaforlar eklenmiştir (Baş, 2015, ss. 180-191):

KAPTA BİR SIVI: *Kalbi boş olmak.*

ATEŞ: *Yüreğinden sıcak sıcak alev çıkmak.*

BİRLİK: *Kalp kalbe karşıdır.*

BAĞ: *Yürekten bağlanmak.*

BESİN: *Kalbi aç.*

AŞK KALPTEN NAKLEDİLİR: *Yüreği akmak.*

AŞK BAŞKASININ KALBİNE SAHİP OLMAKTIR: *Kalbini çalmak. Kalbini kazanmak.*

AŞK SICAKLIKTIR: *Sıcak yüz göstermek.*

AŞK GÖZDE / KALPTE / DAMARDADIR. *Gözde olmak. Kalbine girmek. Damarcına girmek.*

AŞK GÖZE BİR PERDEDİR. *Gözünü sevda (aşk) bürümek.*

AŞK BİR VECD HALİDİR. *Başı dumanlı.*

AŞK GÖZDE İLAHİ BİR IŞIKTIR / NURDUR. *Gözümün nuru.*

AŞK ELDEDİR / BAŞTADIR. *El üstünde tutmak. Baş tacı etmek.*

AŞK GÖZDE BİR SIKINTIDIR. *İlk göz ağrısı.*

AŞKIN NESNESİ HAYATİ BİR ORGANDIR. *Ciğer parçası. Gözü gibi sevmek.*

Bu çalışmanın amacı psikoloji ve dil çalışmaları yaklaşımları çerçevesinde büyük veri kullanarak Türkçe'de aşkın anlamını ve ilkörneklerinin neler olduğunu bulmaktır. Araştırma soruları ise şu şekildedir: Aşkın sözlüksel anlamı ile dilde kullanımı arasındaki farklar nelerdir? Aşk kavramı sadece (pozitif) duygu ifadelerinde mi kullanılmaktadır? Aşk kavramı resmi / kuralcı dilde ve günlük dilde farklı anlamlara gelmekte midir? Daha önceki çalışmalardan farklı olarak bu çalışmada,

- (1) aşk sözcüğünün geçtiği deyim ve atasözleri de taranmaktadır,
- (2) resmi ve günlük dilde kullanımlarına erişmek için Türkçe derlemden ve sosyal medya verilerinden yararlanılmaktadır,
- (3) aşk sözcüğü yapısal olarak da incelenmektedir ve
- (4) bu sözcüğün hangi bağlamlarda ve hangi sözcüklerle beraber kullanıldığı, hangi tamlamalarda ve hangi görevlerde (örn., isim, sıfat) kullanıldığı da incelenmektedir.

YÖNTEM

Veri

Bu çalışmada veriler üç çeşit kaynaktan elde edildi. İlk kaynak Türk Dil Kurumunun (TDK) güncel, büyük ve ağız / lehçe çevrimiçi sözlükleri ile atasözleri ve deyimler çalışmalarıydı (Türk Dil Kurumu Sözlükler, t.y.). İkinci ve üçüncü kaynak olarak Büyük Verilerden yararlanıldı.

İkinci kaynak ise toplam 50 milyon sözcükten oluşan ve temsil yeterliliği oldukça iyi bir derlem olan Türkçe Ulusal Derlem olarak seçildi (TUD; Aksan ve ark., 2012). TUD bilimsel kitaplar, gazeteler, hikayeler gibi çeşitli kaynaklardan elde edilen metinlerden oluşmaktadır. Toplam veri kaynağı sayısı 4,438 olup, metinler 9 farklı konu alanından ve 34 farklı metin türünden alınmıştır. Bu çalışmada TUD'dan yararlanılarak Türkçe standart / resmi farklı metin türlerinde aşkın nasıl kullanıldığını ortaya çıkartmak hedeflendi.

İlk iki tür kaynaktan Türkçe'nin standart kullanımına erişildi. Üçüncü kaynak olarak sosyal medyadan yararlanıldı ve böylelikle Türkçe konuşucularının aşkı günlük, resmi olmayan / gündelik dilde kullanımına erişildi. Statista.com, statcounter.com gibi websitelerine göre Türkiye'deki aktif twitter kullanıcı sayısı 9 milyona yakındır ve Türkiye aktif kullanıcı sayısı açısından ABD, Japonya, İngiltere ve Suudi Arabistan'dan sonra dünyada 5. sıradadır. Bu nedenle Twitterdan veri elde etmek anlamlıdır. Bu çalışmada, Aralık 2017-Aralık 2018 arasında Rich Site Summary (RSS) ve Twitter beslemeleri (API) aracılığıyla otomatik olarak veri toplandı. İnternet erişimi olan herkesin bilgisayar, akıllı telefon gibi araçlarla kişisel hesap açarak kullanabildiği bir sosyal ağ olan Twitter, 2006 yılından beri kullanılmaktadır. Twitterda mesajlar Kasım 2017'den bu tarafa 280 karakterle sınırlandırılmıştır ve bu çalışmadaki sosyal medya verisi 280 karakterle sınırlandırılmış twitlerden oluşmaktadır. Kullanıcılar twitlerini sadece takipleştiği kişilerle veya herkese açık bir şekilde paylaşmaktadırlar. Twitter kişisel görüşleri paylaşmanın yanı sıra anlık

haberleşmeye izin vermesi nedeniyle bireysel gazetecilik, afet durumlarında haberleşme, siyasi olaylara aktif katılım, sağlık bilgilerini paylaşma gibi durumlarda sıklıkla kullanılmaktadır (Murty, 2018). Siyasi bilimler, iletişim gibi sosyal bilim alanlarında olduğu gibi psikoloji bilimlerinde de Twitter kullanımı ve Twitter'dan elde edilen veriler üzerine araştırmalar yapılmaya başlanmıştır (örn., Eichstaedt ve ark., 2015).

İşlem

Her üç kaynakta da anahtar sözcük olarak 'aşk' sözcüğü kullanıldı. Elde edilen bütün veriler .xlsx ve .txt formatlarında kaydedildi. Twitter'da anlık paylaşım yapıldığı için ve twitler sonradan kullanıcı dışında bir editör tarafından düzeltilmediği için resmi dile uygun olmayan dil kullanımları ve yazım hataları olabilmektedir. Twitter mesajlarında günlük dil kullanımını hedeflendiği için (resmi dile göre) dilbilgisi hataları düzeltilmedi, sadece araştırma sorularıyla ilgili olan, aşk yerine *ask* yazmak gibi, yazım hataları düzeltildi ki hem aşk hem de ask olarak iki ayrı kavram ortaya çıkmasın. Ayrıca, Türkçe yerine tamamen başka dilde yazılmış twitler analizden çıkarıldı, fakat hem Türkçe hem başka bir dilde karmaşık yazılmış twitler analizden çıkartılmadı çünkü bu tür twitler günlük dilin bir parçası olmaktadır. Twitter'da diğer sosyal medya araçlarında olduğu gibi az miktarda da olsa botlar kullanılarak otomatik mesajlar üretilebilmektedir. Bunları ayırt etmek oldukça güç olduğu ve sayısal olarak oldukça az oldukları için (varsa) bu tür mesajlar analizden çıkartılmadı. Twitterdan elde edilen verilerde kopya-yapıştır veya RT şeklinde tekrarlanan twitler teke indirildi. Ayrıca, etik kurallara uymak amacıyla (British Psychological Society, 2017; Williams, Burnap ve Sloan, 2017), sadece herkese açık twitlere erişip, kayıt tarihi hariç, twitte yer almayan twitter hesap ismi, özel isim, telefon numarası, e-posta adresi, fotoğraf, video gibi kişisel bilgiler analize dahil edilmedi. Twit içerisinde geçse dahi fotoğraf ve video gibi görsel materyaller analizden çıkartıldı. Twit içerisinde geçen kişisel bilgi, köprü ve bağlantıları analize dahil edilmekle birlikte makalede bu bilgilere yer verilmedi. Dosyalar birleştirilip tek bir .xlsx ve .txt dosyası haline getirildi ve ardından analiz edildi.

Analiz

Bu çalışmada elde edilen verilerin analizlerinde derlem-bazlı çalışmalarda sıklıkla kullanılan AntConc (Anthony, 2018) ve Lancsbox (Brezina, McEnery ve Wattam, 2015) yazılımlarından yararlanıldı. Elde edilen verilerle betimleyici olarak sözcük, eşdizim ve çok sözcüklü birimlerin sözcük ve farklı sözcük sıklık (İng. type / token frequency) ve log(aritmik) sıklık analizleri yapıldı. Çıkarısal olarak ise, sözcüklerin bir arada kulla-

nılıp kullanılmadığını anlamak için, birliktelik bilgisi (İng. Mutual Information, MI), entropi ve görel entropi (H_{rel}), sözcüksel çekim (İng. lexical gravity, G), olasılık değişimi (Δp) analizleri yapıldı. Veri kaynaklarının birbirleriyle benzerliklerini ve farklılıklarını bulmak için ise, Log-Likelihood (LL veya G^2) analizleri kullanıldı (genel bilgi için bknz. Gries, 2010, 2015; Oakes, 1998; Stubbs, 1995).

Derlem anlambilime göre, aynı metin içerisinde bulunan sözcükler anlama katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle verilerde hedeflenen sözcük dışında kullanılan sözcüklere de bakmak gerekmektedir. Bunun için ham sözcük sıklıkları hesaplanmalıdır. Ancak, derlem çalışmalarında bilindiği üzere, herhangi bir derlemde / metinde en sık kullanılan sözcükler her zaman *bir*, *ve*, *bu* gibi işlevsel sözcüklerdir. Bu nedenle, hem işlevsel sözcükler hem de içerik sözcükleri sıklıkları göz önüne alınmalıdır. Sözcük sıklıklarının yanı sıra log sıklıklarını da hesaplamak gerekmektedir. Log sıklık ya da ham sıklığın logaritmik değeri psikodilbilim çalışmalarında da gözlenen sıklık etkisini ölçmek için kullanılmaktadır çünkü sözcüğün tanınması (İng. recognition), görel sıklık değerinin logaritmik değeridir. Log sıklık değeri arttıkça sözcüğün tanınması artmaktadır.

Derlem anlambilime göre, aynı metin içerisinde bulunan sözcükler anlama katkıda buldukları gibi, hedeflenen sözcüğün etrafındaki (önce ve sonra gelen pozisyonadaki) sözcükler de anlama katkıda bulunmaktadır. Bunun için MI, H_{rel} , G ve Δp değerleri hesaplanmalıdır. MI değeri, gözlemlenen sıklık ile beklenen sıklık arasındaki farkı belirten bir istatistik olup sözcüklerin birlikte olma olasılığını ölçmektedir. MI değeri 3.0'dan büyükse sözcüklerin birlikte olma olasılığı, olmama olasılığından anlamlı biçimde yüksek olarak kabul edilmektedir. H_{rel} gözlemlenen verideki dağılımın rastlantısallığını ölçmektedir. H_{rel} 0.0'a yaklaştıkça sözcüklerin dağılımının oldukça farklı olduğu, 1.0'a yaklaştıkça sözcüklerin dağılımının denk olduğu belirtmektedir. G ile ise sözcüklerin birlikte bulunma sıklığı ile farklı sözcüklerin veride yer alması arasında bağlantı kurup sözcüklerin birbirlerine çekimi, yani bir arada oluşları, ölçülmektedir. G değeri 0.0'a yaklaştıkça sözcükler arası çekim azalmakta, 0.0'dan uzaklaştıkça çekim artmaktadır. Bağlantısal / çağrışımsal öğrenme alanyazınından uyarlanan Δp ile sözcüklerin birlikte olma olasılıkları ile olmama olasılıkları karşılaştırılmaktadır. Δp 0.0'a yaklaştıkça sözcükler arası bağlantı azalırken, +1.0'a yaklaştıkça sözcükler arası bağlantı / çekim, -1.0'a yaklaştıkça itim / uzaklaşma artmaktadır.

Derlem anlambilime göre, anlam bağlamdan bağımsız olamayacağı için farklı kaynaklardan elde edilen verilerin karşılaştırılıp birbirleriyle örtüşmeleri de incelenmelidir çünkü

farklı kaynaklardan (İng. genre) edinilen veriler farklı anlamları oluşturabilmektedirler. Olabilirlik oranı (LL) ile, verideki anahtar sözcükler bulunması ve metinler arası benzerlik ve farklılıkları istatistiksel olarak bulmak amaçlanmaktadır. LL, özellikle iki veri setinin birbiriyle karşılaştırılmasında ve benzerliklerin / farklılıklarının anlamlı bir şekilde gösterilmesinde kullanılmaktadır. LL analizlerinde bulunan anlamlı farkların etki büyüklüğünü ölçmek için de bu çalışmada Hardie's Log Ratio (HLR) yöntemi kullanılmaktadır.

BULGULAR

Sözlükler

Aşk Türkçe'de çok kullanılan sözcüklerden biri olmakla birlikte, köken olarak bakıldığında Eski Türkçe kökenli olmadığı görülmektedir. Aşk, Arapça'dan Türkçe'ye geçmiş bir sözcüktür. Diller arası ödünç alınan her sözcük gibi anlam genişlemesine, daralmasına ve kaymasına uğradığı için Arapça'daki aşk ile Türkçe'deki aşk tam tamına örtüşmemektedir. TDK'ya göre aşk, Türkçe'de "Aşırı sevgi ve bağlılık duygusu, sevi, sevda, amor" anlamına gelmektedir.

TDK'da aşkla ilgili çeşitli deyimler ve atasözleri verilmektedir. Bulunan deyimler:

- 1) *Aşka düşmek* yani aşık olmak.
- 2) *Aşka girmek* yani bir şeyi yapmak için büyük bir istek duymak, coşmak, coşkunluk göstermek.

Bulunan tek atasözü ise:

- 3) *Kumarda kaybeden aşkta kazanır* yani halk arasındaki inanca göre kumar oynayan ve parasını kaybeden biri üzülmemelidir, böyleleri aşkta şanslıdır.

Aşağıda görüleceği gibi, TUD'dan ve Twitter'dan elde edilen veriler aşkın günlük dilde kullanımını ortaya çıkartarak, aşkın TDK'daki anlam ve kullanımlarından daha derin ve kapsamlı olduğuna işaret etmektedir.

Sözcük sıklıkları

TUD'da 2,500 satır veride *aşk* sözcüğünün geçtiği ifadeler bulunup bunlardan bir derlem oluşturuldu. Bu derlemde 10,671 farklı sözcükten oluşan toplam 27,855 sözcük vardı. Farklı sözcük, sözcük oranı (FS/S) 383,091.0 olarak gerçekleşti (genel kabule uyarak, oran 1,000,000 ile çarpılmıştır). Twitter'dan elde edilen ve içinde *aşk* sözcüğünün geçtiği 85,980 twitte ise 130,016 farklı sözcükten oluşan toplam 1,280,736 sözcük

vardı (FS/S = 101,516.62). Dolayısıyla, TUD verisinin sözcüksel dağılımının Twitter verisinden yüksek olduğu bulunmuştur.

Aşk ile birlikte en çok kullanılan sözcükler, beklenildiği üzere, her derlemde / metinde en sık kullanılan *bir, ve, bu, da, gibi, için, o, ne, çok, ben ve kadar* gibi işlevsel sözcüklerdir. Aşk hariç, görel entropi değerleri ise derlem için $H_{rel} = 0.60$, sosyal medya için $H_{rel} = 0.66$ olarak hesaplandı. Buna göre, sosyal medyadaki ilk 30 sözcüğün kendi içerisinde dağılımı derlemdekinden biraz daha fazla homojendi.

Sıklıklara göre, işlevsel sözcüklerin yanı sıra ilk 30 sözcükte *aşk* haricinde iki içerik sözcüğü de bulundu (Bkz. Tablo 1). Bunlar, TUD'da *sevgi* ve Twitter'da *acı* sözcükleridir. Dolayısıyla, bu iki sözcük aşk ifadelerine önemli ölçüde anlamsal katkıda bulunmaktadır. Bunlara ilaveten, sözcük türlerine göre aşkla birlikte en çok kullanılan adiller *ben ve sen*; isimler *sevgi, aşık, insan, sevda, zaman, eğlence, gerçek, ölüm, para, hayat, Allah, hikaye, şiir ve öykü* iken; sıfatlar ise *bir, bu, o, ne, çok, her, en, büyük, ilk ve yeni* gibi sözcüklerdi. Sık kullanılan sıfatlar arası ve isimler arası tanınma hızları (log sıklık değerleri oranı) birbirine oldukça yakındı. Örneğin, derlemde *bir, gibiden* 1.34 kez daha hızlı tanınırken, *büyükten* 1.63 kez daha hızlı tanınmaktaydı. Dolayısıyla bu sık kullanılan sözcüklerin aşk sözcüğünün anlamına katkılarının birbirlerine yakın olduğu söylenebilir.

Eşdizimli sözcükler

Bir sözcükten önce ve sonra kullanılan eşdizimli sözcükler de (İng. collocates) anlama katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle aşk sözcüğünün bir öncesindeki / solundaki ile bir sonrasındaki / sağındaki sözcüklere ($N \pm 1$) ve iki öncesindeki ve iki sonrasındaki sözcüklere ($N \pm 2$) bakıldı. Bu aralıklarda yer alan sözcüklerin bir listesi çıkartıldı ve bu sözcüklerin bu aralık içinde ve dışında kullanımı MI istatistiği kullanarak karşılaştırıldı. Buna göre Tablo 1 ve Tablo 2'de verilen sözcükler aşk sözcüğü ile eşdizimli olup aşka istatistiksel olarak anlamlı katkısı bulundu.

MI'ya ilaveten, sözcüklerin birbirleriyle ilişkisini ve birbirine çekimini göstermek için Δp ve G değerlerini hesaplandı (Tablo 2 ve Tablo 3). Ancak, bu hesaplar için TUD'dan edinilen derlem verisi oldukça küçük kalmaktadır. Bu yüzden, sadece Twitter'dan edinilen sosyal medya verisini kullanıldı. $N \pm 1$ 'de Δp değerlerine bakıldığında değerlerin +0.61 - 0.98 arasında olduğunu bulundu. Bu değerlerin pozitif olması ve maksimum değer olan 1.00'a yaklaşması bu sözcükler ile aşk arasındaki bağlantının güçlü olduğunu göstermektedir.

Tablo 1. En Sık Rastlanılan Sözcüklerin Sıklıkları, Yüzdeleri ve Log Sıklıkları (En Sık 30 Sözcük)

Sözcük	Derlem			Sosyal Medya			
	Sıklık	Yüzde	Log sıklık	Sözcük	Sıklık	Yüzde	Log sıklık
aşk	2,750	9.87	7.91936	aşk	93,674	7.31	11.44758
bir	966	3.47	6.87316	bir	26,150	2.04	10.17160
ve	606	2.18	6.40688	bu	13,371	1.04	9.50084
bu	343	1.23	5.83773	ve	11,687	0.91	9.36623
da	249	0.89	5.51745	ne	9,127	0.71	9.11899
de	210	0.75	5.34711	da	8,129	0.63	9.00319
gibi	170	0.61	5.13580	de	7,816	0.61	8.96393
için	161	0.58	5.08140	ben	6,833	0.53	8.82952
o	151	0.54	5.01728	için	6,255	0.49	8.74114
ne	136	0.49	4.91265	acısı	5,929	0.46	8.68761
çok	115	0.41	4.74493	kadar	5,731	0.45	8.65365
ile	112	0.40	4.71850	gibi	5,706	0.45	8.64927
her	106	0.38	4.66344	o	5,644	0.44	8.63835
ama	92	0.33	4.52179	çok	5,288	0.41	8.57320
değil	91	0.33	4.51086	ki	5,270	0.41	8.56979
en	89	0.32	4.48864	sen	5,251	0.41	8.56617
ya	86	0.31	4.45435	var	5,230	0.41	8.56217
daha	80	0.29	4.38203	ama	5,124	0.40	8.54169
ki	77	0.28	4.34381	değil	4,976	0.39	8.51238
kadar	75	0.27	4.31749	ile	4,788	0.37	8.47387
zaman	72	0.26	4.27667	her	4,747	0.37	8.46527
büyük	67	0.24	4.20469	ya	4,521	0.35	8.41649
ben	64	0.23	4.15888	mı	4,400	0.34	8.38936
sevgi	62	0.22	4.12713	olsun	4,242	0.33	8.35279
var	61	0.22	4.11087	güzel	4,022	0.31	8.29953
sonra	56	0.20	4.02535	yok	3,978	0.31	8.28853
ilk	54	0.19	3.98898	en	3,680	0.29	8.21067
hiç	53	0.19	3.97029	bi	3,453	0.27	8.14700
yeni	53	0.19	3.97029	daha	3,406	0.27	8.13329
mı	52	0.19	3.95124	mi	3,392	0.26	8.12917

Sık kullanılan sözcükler arasındaki bağlantının sırasını göstermek için normal sıralamada / pozisyonda ve ters pozisyonda (örneğin, *aşk acısı* için G , *acısı aşk* için G_{ters}) sözcüksel çekim değerleri de hesaplandı. İşlevsel sözcükler olan *nedir*, *ola* gibi birkaç istisna hariç, G değerlerinin G_{ters} değerlerinden bir kaç kat yüksek oluşu, sözcük sıralarındaki çekimin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Yani, *aşktan* sonra *acısımın* gelmesi, *aşkın acısını* çekmesi, *acısından* sonra *aşkın* gelmesi yani *acınmın aşkı* çekmesinden 5.26 kat ($= 5.16/0.98$) daha yüksektir. Bu analizler göstermektedir ki, *aşk hikayesi* / *öyküsü* / *mektubu* / *şarkıları*, *aşk oyunları*, *aşk mecarası*, *aşk acısı* / *acıları*, *aşk üzerine*, *aşk hayatı* / *yaşamı*, *aşk nefret*, *aşk mezar* ve *sonsuz aşk*, *ilan-ı aşk*, *mecazi aşk*, *ilahi aşk*, *imkansız*

aşk, aşk meşk, kasımda aşk başkadır gibi eşdizimler sıklıkla ve anlamlı bir şekilde kullanılmaktadır. Dolayısıyla, bu sözcüklerin de aşkın anlamına katkısı bulunmuştur.

Tablo 2. Aşk Sözcüğünden Bir Önce ve Bir Sonra Kullanılan Sözcükler (N ± 1)

Derlem					Sosyal Medya							
Pozisyon	Sözcük	MI	Sıklık (≥5)	Log sıklık	Pozisyon	Sözcük	MI	Sıklık (≥200)	Log sıklık	Δp	G	Gters
Sonra	hikâyesi	3.11508	21	3.04452	Sonra	acı	3.64807	5,596	8.62981	0.90	5.16	0.98
Sonra	öyküsü	3.10820	19	2.94444	Sonra	nedir	3.21672	1,077	6.98193	0.68	4.46	3.05
Sonra	üstüne	3.00163	15	2.70805	Önce	kasımda	3.56484	834	6.72623	0.88	4.07	0.19
Sonra	mektubu	3.28911	14	2.63906	Sonra	hikayesi	3.61946	737	6.60259	0.90	3.71	0.96
Sonra	acı	3.04470	10	2.30259	Sonra	başkadır	3.55724	705	6.55820	0.81	3.62	0.41
Sonra	hikâyesini	3.18220	9	2.19722	Sonra	yaşıyorum	3.50003	610	6.41346	0.81	3.75	1.77
Sonra	yaşamadım	3.37484	8	2.07944	Sonra	meşk	3.44961	518	6.24998	0.81	3.54	-
Önce	sonsuz	3.18220	8	2.07944	Sonra	acısını	3.40201	490	6.19441	0.79	3.63	-0.29
Önce	ilan-ı	3.18220	8	2.07944	Sonra	mezara	3.59149	474	6.16121	0.91	3.13	-
Sonra	romanlarının	3.18220	7	1.94591	Sonra	dediğin	3.39518	467	6.14633	0.78	3.63	0.78
Sonra	hikayesini	3.18220	7	1.94591	Önce	zorgünler	3.23743	455	6.12030	0.71	3.91	-
Sonra	hikayesi	3.18220	7	1.94591	Sonra	acı	3.56227	318	5.76205	0.89	3.24	1.08
Sonra	acıları	3.40459	7	1.94591	Sonra	acısından	3.64470	314	5.74939	0.94	2.67	-0.31
Sonra	şarkıları	3.18220	6	1.79176	Sonra	bitsin	3.49994	296	5.69036	0.84	3.12	0.53
Sonra	yaşar	3.18220	6	1.79176	Önce	yasak	3.41794	295	5.68698	0.80	3.49	-
Sonra	tanrısı	3.18220	6	1.79176	Sonra	mısın	3.26901	277	5.62402	0.72	3.68	3.36
Önce	mecazî	3.18220	6	1.79176	Sonra	hayatım	3.02551	266	5.58350	0.61	3.34	1.88
Önce	imkansız	3.44523	6	1.79176	Sonra	nefrete	3.15863	262	5.56834	0.67	2.86	-0.11
Önce	ilahi	3.18220	6	1.79176	Sonra	onunla	3.03324	234	5.45532	0.61	3.33	1.24
Sonra	hikâyeleri	3.18220	6	1.79176	Sonra	onda	3.09709	231	5.44242	0.64	3.10	-0.15
Sonra	hikayesiydi	3.44523	6	1.79176	Sonra	şarabı	3.65714	228	5.42935	0.95	2.57	-1.29
Sonra	büyüleri	3.76716	6	1.79176	Önce	sesinde	3.64118	217	5.37990	0.93	2.78	-
Sonra	şiiirlerinin	3.18220	5	1.60944	Sonra	ola	3.49032	215	5.37064	0.78	3.00	2.24
Sonra	oyunlarına	3.18220	5	1.60944	Önce	ilanı	3.71820	208	5.33754	0.98	3.95	1.40
Sonra	macerası	3.18220	5	1.60944	Sonra	şarkısı	3.09331	202	5.30827	0.64	3.15	1.04
Sonra	derecesinde	3.18220	5	1.60944								
Sonra	denilen	3.18220	5	1.60944								

Çok sözcüklü birimler

Bazı eşdizimli sözcükler kalıp ifadelere dönüşerek yapısal olarak anlama katkıda bulunmaktadırlar. *Aşk* verilerindeki çok sözcüklü birimler (İng. n-grams) incelendiğinde Tablo 4'teki birimler ve bu birimlerle birlikte hareket eden sözcükler bulundu. Bu birimler genelde *ve*, *bir* gibi işlevsel sözcüklerden oluştuğu için Δp değerleri düşük olarak bulundu (çünkü, işlevsel sözcükler başka sözcüklerle de beraber hareket ettikleri için aşk ile Δp değerleri düşmektedir). Diğer birimlerin G sözcüksel çekim değerleri ise yukarıda Tablo 2'de verilen eşdizimli sözcükler kadar yüksek çıktı. Dolayısıyla, birimlerin

kalıp ifadeler halinde yer aldığı, günlük dilde sıklıkla kullanıldığı ve aşkın anlamına katkı sağladığı bulunmuştur.

Tablo 3. Aşk Sözcüğünden İki Önce ve İki Sonra Kullanılan Sözcükler (N = 2)

Derlem					Sosyal Medya				
Pozisyon	Sözcük	MI	Sıklık (≥10)	Log sıklık	Pozisyon	Sözcük	MI	Sıklık (≥500)	Log sıklık
Sonra	olsun	3.0235	43	3.76120	Sonra	acıısı	3.67514	5,702	8.64857
Sonra	üstüne	3.6797	24	3.17805	Sonra	nedir	3.48599	1,298	7.16858
Sonra	hikâyesi	3.1151	21	3.04452	Önce	gerçek	3.11651	928	6.83303
Sonra	öyküsü	3.1082	19	2.94444	Önce	kasımda	3.66506	894	6.79571
Sonra	mektubu	3.4818	16	2.77259	Sonra	başkadır	3.70679	782	6.66185
Sonra	şiiirleri	3.0753	13	2.56495	Sonra	hikayesi	3.65045	753	6.62407
Sonra	acıısı	3.4232	13	2.56495	Önce	para	3.09098	721	6.58064
Önce	platonik	3.0667	12	2.48491	Sonra	yaşıyorum	3.61805	662	6.49527
Sonra	yaşamadım	3.6968	10	2.30259	Sonra	biter	3.12099	623	6.43455
Önce	sonsuz	3.5041	10	2.30259	Sonra	meşk	3.64712	594	6.38688
Sonra	budur	3.1822	10	2.30259	Önce	adı	3.07161	548	6.30628
					Sonra	mezara	3.76615	535	6.28227
					Sonra	acıısını	3.43979	503	6.22059

Tablo 4. Çok Sözcüklü Birimler ve Sıklık, Δp ve G Değerleri

	Sıklık	Δp	G
aşk olsun	1,552	0.38	4.81
aşk ile	1,993	0.41	5.23
aşk gibi	636	0.11	4.29
aşk için	1,125	0.17	4.65
aşk da	410	0.05	3.85
aşk ve	1,761	0.14	5.28
ve aşk	864	0.07	4.80
bir aşk	3,935	0.12	5.99
aşk bir	1,521	0.05	4.95

Bu birimlerden *aşk olsun* deyimsel / donmuş bir ifade olarak ortaya çıktı. *Aşk olsun...* kalıbı daha çok ünlem biçiminde kullanılmaktaydı ve anlamı aşkın temel anlamlarından daha uzak olup, genellikle serzeniş ifade etmekteydi. Örneğin, *aşk olsun; aşk olsun sana; aşk olsun be candaş; aşk olsun yani*. Bu donmuş ifadenin yanı sıra belirgin çok sözcüklü birimler arasında *aşk (,) bir..., aşk ve.../...ve aşk, aşk da..., aşk için..., aşk gibi..., aşk ile...* gibi birimler yer almaktaydı.

Çok sözcüklü birimlerden *aşk, bir...* bir tanımlama ifadesi olup bu birimle aşkın tanımları, başka sözcüklerle bağlantıları, benzetmeleri ve metaforik kullanımları da bu-

lundu. Örneğin, aşk başkasına duyulan cinsel istekle ve arınma duygusu ile tanımlanabilmekte; suya, ateşe, şimşeğe ve yıldırıma benzetilmekte; ve süre olarak çok kısa, örneğin bir gece, sürebilmektedir. *Aşk bir...* birimi de bu tanımları, aşkın başka sözcüklerle bağlantılarını, benzetmelerini ve metaforik kullanımlarını daha da genişletti. Öyle ki, aşk hastalık veya dengesizlik olarak tanımlanabilmekte; yük ve hamallık olarak düşünülmemekte; ve geçmişteki bir hatıra gibi ifade edilebilmektedir. *...bir aşk* birimi ise aşkın ne şekillerde olabileceğini gösteren bir ifadeydi. *Aşk yeni* veya *başka bir aşk* olabileceği gibi, *büyük bir aşk* olabilir; *gerçek* veya *platonik bir aşk* olabilir; ve *kırık bir aşk* da olabilir.

Bir eşyuum kalıbı olan *aşk ve.../...ve aşk* birimi ise aşk ile beraber olabilecek şey ve eylemleri işaret etmekteydi. Örneğin, aşk, *sevgi / sevda / eğlence / tutku / haz / gurur* ile bir arada olabilir. Ancak, aşk ile *hüzün / yalnızlık / nefret* de gelebilir. Aşk, *barışta* da *savaştta* da olabilir. *Aşk da...* birimi bir ekleme ifadesi olup *aşk da yok, aşk da bitti* ile *aşk da öyle, aşk da böyle (bir şey)* gibi kullanılmaktadır. Amaç belirten *aşk için ...* birimi, daha çok olumsuz ifadelerde kullanılan, aşkın riskli bir eylem olduğunu işaret eden bir ifade şekli olarak bulundu. Bir şarkı sözünde de geçtiği gibi *aşk için ölmeli, aşk o zaman aşk* ifadesinin yanı sıra *aşk için acı çekilir; aşk için sana yalan söyledim; aşk için mücadele etmeli; aşk için ısrarcı (olma)*. Çok kullanılan kalıplardan bir tanesi de, bir benzetme ifadesi olan *aşk gibi...* birimiydi. Bu birimle *inanç, yüce, ömür, sevda, şehvet* gibi sözcükler aşka benzetilmekteydi. Ayrıca, *aşk ile...* biriminin pek çok kullanımı olmakla birlikte eşyuum ifadeleri *aşk ile nefret / sevgi*; tarz ifadeleri *aşk ile yap(an) / çalışan / yürüyen / koşan* sıklıkla gözlemlendi.

İlkörneklerle anlam bağlantıları

Aşk sözcüğü ile birlikte sıklıkla kullanılan sözcükler, eşdizimli sözcükler ve çok sözcüklü birimleri birlikte analiz edilerek aşkın anlam bağlantıları (İng. semantic associations) çıkartıldı. Bulgulara göre aşk, NİTELİK, NİCELİK, ZAMAN, YER, GERÇEKLİK, ZİHİN, BEDEN, DİL, İNANÇ, ŞEY, KİŞİ, BİTKİ ve TAŞIT ilkörnekleriyle bağlantılı bir kavram olup bunlarla sıklıkla kullanılmaktadır. Aşkla birlikte NİTELİK ilkörneğinden *böyle, bu, büyük, derin, gizli* gibi sıfatlar kullanılmaktadır. Örneğin, *gizli aşk, güzel aşk, içten bir aşk, imkansız aşk, yasak aşk* tamlamalarında olduğu gibi. Aşkla birlikte NİCELİK için *bir, bir çeşit, çok* gibi sıfatlar kullanılmaktadır. Örneğin, *bir tek aşk, ikinci aşk, tek aşk* tamlamalarında olduğu gibi. Ayrıca, aşk sıfat olarak *aşk çeşidi, aşk derecesi, aşk türü* gibi nicelik ve nitelik açısından belirtilmektedir.

Aşk, ZAMAN ilkörneği ile de bağlantılıdır. Çünkü aşk kavramı ile *ilk, eski, ebedi, saat, mevsim, zaman* gibi zaman belirten kavramlar birlikte kullanılmaktadır. Örneğin, *bir gecelik aşk, ezeli aşk, sonsuz aşk, aşk gecesi, aşk hayatı, aşk iklimleri* gibi. Aşk, ZAMAN ilkörneği ile bağlantılı olduğu gibi YER ilkörneği ile de bağlantılıdır. Çünkü, *bu kıtalararası aşk, dünyevi aşk, şehrinizin göbeğindeki aşk, aşk mutfağı, aşk pınarı, aşk adası* örneklerinde görüldüğü gibi *aşk dünya, kıta, şehir, gezegen, ev, mekan, çeşme* gibi sözcüklerle birlikte kullanılabilir. Aşk, *doğru, gerçek* gibi sözcüklerle birlikte kullanıldığı için GERÇEKLIK ilkörneği ile de bağlantılıdır. Örneğin, *aşk mecazi aşk* ya da *hayali aşk* olabileceği gibi *gerçek bir aşk* da olabilir.

Aşk, *bilgi, cinnnet, paranoya, romantik, nörolojik* gibi sözcüklerle birlikte de kullanılmaktadır. Verilerde, *romantik bir aşk, nörolojik bir aşk, aşk psikolojisi, aşk sarhoşluğu, aşk anlayışı* gibi ifadeler de görülmektedir. Bu nedenle, aşk, ZİHİN ilkörneği ile de bağlantılıdır. Aşk, ZİHİN ilkörneği ile bağlantılı olduğu gibi BEDEN ilkörneği ile de bağlantılıdır. Bedenle ilgili *acı, çürük, kanat, gövde* gibi ifadeler aşk sözcüğü ile beraber gözlemlenebilmektedir. Örneğin, *kör aşk, acılara batmamış bir aşk, aşk acısı çekmek, aşk kanatları, aşk öpücükleri, aşk yarası* tamlamalarında olduğu gibi.

Aşk, *söz, anlatım, öykü, kitap* gibi sözcüklerle birlikte bulunabildiği için DİL ilkörneği ile de bağlantılıdır. Örneğin, *ilan-ı aşk, masalsı aşk, aşk sözcükleri, aşk şiiri, aşk mektubu, aşk fısıltıları* gibi tamlamalar sıklıkla veride yer almaktadır. Bulgulara göre, aşk, İNANÇ ilkörneği ile de bağlantılıdır. *İlahi aşk, mukaddes aşk, aşk dini, aşk ilahesi, aşk tanrısı, aşk tanrıçası* tamlamalarında görüldüğü gibi aşk, İNANÇ kategorisinden *ila-hi, mukaddes, din, ilahe, tanrı(ça)* gibi sözcüklerle birlikte kullanılmaktadır.

Bunlara ilaveten, aşk, ŞEY, KİŞİ, BİTKİ, TAŞIT gibi ilkörneklemlerle de bağlantılıdır. Aşk, *alev, ateş, bela, büyü, meltem* gibi ŞEYlerle birlikte kullanılmaktadır. Örneğin, *aşk muzrağı, aşk kıvılcımları, aşk serüveni* gibi. Aşk, *kadın, insan, profesör* gibi KİŞİlerle birlikte kullanılmaktadır. Örneğin, *aşk kadını, aşk şairi, aşk profesörü, aşk çocuğu* gibi. Aşk, aynı zamanda *aşk meyvesi, aşk yaprakları* gibi kullanımlarda olduğu gibi BİTKİ ifadeleriyle de birlikte gözlemlenebilmektedir. Aşk, aynı zamanda TAŞITlarla birlikte kullanılmaktadır. Örneğin, *aşk treni, aşk gemisi* tamlamalarında olduğu gibi.

Tür karşılaştırmaları

Farklı kaynaklardan edinilen veriler farklı anlamları oluşturabilmektedirler. Kullanılan veri kaynağını oluşturan türlere göre de (İng. genre) farklı anlam bağlantıları oluşabilmektedir. Bu nedenle derlem verisiyle sosyal medya verisi karşılaştırıldı.

TUD verisinde yer alan bazı sözcüklerin sıklıkları Twitter verisindeki aynı sözcüklerin sıklıklarından anlamlı bir şekilde fazlaydı (Bkz. Tablo 5). Bu sözcükler arasında *hikaye*, *öykü*, *roman*, *şiir*, *mektup* gibi edebi eserlerle ilgili sözcükler oldukça dikkat çekiciydi. Örneğin, (aşk) *romanı* (sıklık = 14, LL = 38.59, $p < .0001$, HLR = 3.4234) ifadesi TUD'da anlamlı bir şekilde 10.7 kez ($= 2^{3.4234}$) daha fazla kullanılmıştı. Buna ilaveten, aşkla ilgili *eğlence*, *şevk*, *ümit* gibi pozitif ifadeler de TUD'da anlamlı bir şekilde daha sık kullanılıyordu. Örneğin, (aşk bir) *eğlence* (sıklık = 25, LL = 96.21, $p < .0001$, HLR = 4.4119) ifadesi TUD'da anlamlı bir şekilde 21.3 kez ($= 2^{4.4119}$) daha fazla kullanılmıştı. Ayrıca, aşk ile *evlilik*, *çocuklar* gibi aileyi çağrıştıran ifadeler de

Tablo 5. Türkçe Ulusal Derlem Verisinde Twitter Verisinden Anlamlı Bir Şekilde Daha Sık Kullanılan Sözcükler (LL ≥ 15.03 , $p < .0001$, HLR ≥ 2 etki büyüklüğü)

Sözcük	Sıklık	LL	Etki büyüklüğü
üzerine	41	83.43	2.7719
ancak	27	35.88	2.1029
eğlence	25	96.21	4.4119
hikâyesi	23	81.71	4.1396
âşık	21	49.90	3.0823
yalnızca	21	36.69	2.5058
öyküsü	20	61.66	3.7155
evlilik	20	26.45	2.0966
şiiri	19	31.50	2.4221
adlı	18	54.15	3.6484
konusunda	18	31.01	2.4834
ümit	16	26.40	2.4144
ilişkisi	15	36.07	3.1079
romanı	14	38.59	3.4234
üzerinde	14	31.84	2.9904
şiirleri	14	29.01	2.8067
romanları	13	63.31	5.416
mektupları	13	48.02	4.2691
ilişkileri	13	44.38	4.0139
yazdığı	13	35.36	3.3904
mektubu	13	22.19	2.4684
cinsellik	12	40.50	3.9786
anlatan	12	26.07	2.8984
şevk	12	22.59	2.6321
çocuklar	12	21.77	2.5687
şiirde	11	51.00	5.175
üstelik	11	32.80	3.6248
mıydı	11	22.39	2.7729
venüs	10	35.58	4.1444
dönem	10	29.09	3.5594
duyduğu	10	26.42	3.3213

TUD'da Twitter'dan daha fazla kullanılmıştı. Örneğin, (aşk ve) *evlilik* (sıklık = 20, LL = 26.45, $p < .0001$, HLR = 2.0966) ifadesi TUD'da anlamlı bir şekilde 4.3 kez (= $2^{2.0966}$) daha fazla kullanılmıştı.

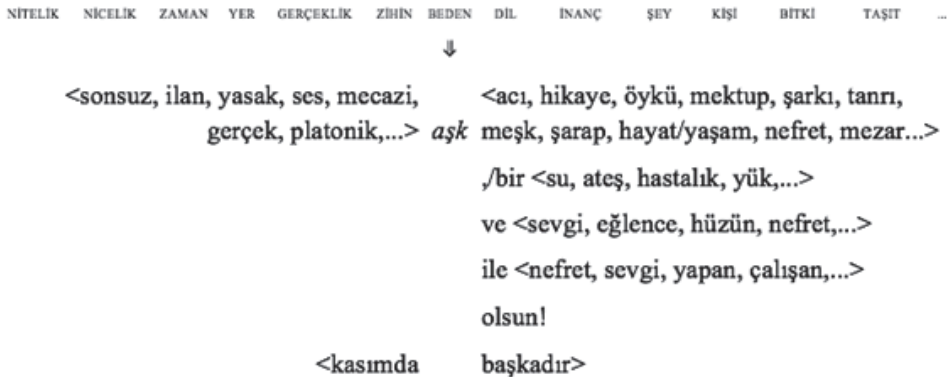
Twitter verisiyle TUD verisini karşılaştırıldığında da Twitter verisinde yer alan bazı sözcüklerin sıklıklarının TUD verisindeki aynı sözcüklerin sıklıklarından anlamlı bir şekilde fazla olduğu bulundu (Tablo 6). Twitter'da *aşk*, *sen*, *seni* gibi adlarla, *escort*, *bayan* gibi isimlerle ve *Beşiktaş* (spor kulübü) gibi grup isimleriyle TUD'a göre nesnesi belli bir şekilde daha dinamik olarak anlamlandırılıyordu. Örneğin, *sen* (sıklık = 5.221, LL = 101.24, $p < .0001$, LHR = 2.1916) ifadesi Twitter'da anlamlı bir şekilde 4.57 kez (= $2^{2.1916}$) daha fazla kullanılmıştı. Twitter'da *acı*, *zor günler* gibi ifadeler TUD'dan daha fazla kullanılıyordu, dolayısıyla, Twitter'da *aşk* daha negatif anlamlandırılmıştı. Örneğin, *acı* (sıklık = 5.929, LL = 179.93, $p < .0001$, HLR = 3.5512) ifadesi Twitter'da anlamlı bir şekilde 11.7 kez (= $2^{2.1916}$) daha fazla kullanılmıştı. Twitter'da *bayan*, *escort*, *elden*, *ödeme* gibi sözcüklerle *aşk* para karşılığı yapılan bir eylem olarak daha sık gözlemlendi. Örneğin, (*elden*) *ödeme* (sıklık = 1.095, LL = 47.14, $p < .0001$, HLR = 5.5738) ifadesi Twitter'da anlamlı bir şekilde 47.6 kez (= $2^{2.1916}$) daha fazla kullanılmıştı. Twitter'da *aşk*, ayrıca *kasımda* (*aşk başkadır* [2001 tarihli Sweet November isimli sine-

Tablo 6. Twitter Verisinde Türkçe Ulusal Derlem Verisinden Anlamlı Bir Şekilde Daha Sık Kullanılan Sözcükler (LL ≥ 15.03 , $p < .0001$, HLR ≥ 2 etki büyüklüğü)

Sözcük	Sıklık	LL	Etki büyüklüğü
acı	5,929	179.93	3.5512
sen	5,251	101.24	2.1916
bi	3,453	130.36	5.2307
seni	3,239	66.79	2.3311
aşk	2,117	40.99	2.2030
elden	1,605	53.75	4.1255
kasım	1,136	34.93	3.6269
ödeme	1,095	47.14	5.5738
escort	1,030	44.34	5.4855
aracılığıyla	1,000	43.05	5.4429
kalp	964	41.50	5.3900
kasımda	940	40.46	5.3536
kim	787	26.24	4.0973
çalışıyoruz	717	30.86	4.9629
günaydın	679	29.23	4.8844
beşiktaş	647	27.85	4.8147
zorgünler	638	27.46	4.7945
bayan	610	26.26	4.7298

ma filminin Türkçe ismi kalıp olarak dile yerleşmiş]) gibi kalıp ifadelerle de anlamlı bir şekilde daha fazla gözlemlendi. Bu bulgular göstermektedir ki, aşk, TUD'da daha edebiyken Twitter'da daha dinamik; TUD'da daha pozitifken Twitter'da daha negatif; TUD'da daha ailevi iken Twitter'da daha aile-dışıydı.

Bütün bulgular birleştirildiğinde şematik olarak aşkın ilkörneği şu şekildedir (Bkz. Şekil 1). Buna göre, aşkın üst kategorilerini NİTELİK, NİCELİK, ZAMAN, YER, GERÇEKLIK, ZİHİN, BEDEN, DİL, İNANÇ, ŞEY, KİŞİ, BİTKİ, TAŞIT ... oluşturmaktadır. Bu üst kategorilerle ilgili olarak aşk sözcüğünden önce *sonsuz, ilan, yasak, ses, mecazi, gerçek, platonik* ... sonra ise *acı, hikaye, öykü, mektup, şarkı, tanrı, meşk, şarap, hayat / yaşam, nefret, mezar* ... gibi sözcükler sıklıkla yer almaktadır. Ayrıca, *aşk bir..., aşk ve..., aşk ile...* gibi çok sözcüklü birimler ve *aşk olsun* ve *kasımda aşk başkadır* gibi donuk ifadeler de aşkın ilkörneğini zenginleştirmektedir.

Şekil 1. Aşkın ilkörneği.

Not: *aşk olsun!* şikayet amacıyla ve/ya hayal kırıklığı belirtmek için kullanılan bir deyimdir. *Kasımda Aşk Başkadır* ise 2001 yılında gösterime giren bir filmin (İng. Sweet November) başlığıdır.

TARTIŞMA

Bu çalışmada aşkın yazılı ve günlük dilde kullanımına odaklanılarak aşk kavramı tanımlanmaya çalışıldı. Derlem ve sosyal medyadan elde edilen Büyük Veri analizleri aşk kavramının resmi ve günlük dilde kullanımını ortaya koydu. Bu analizler sonucunda kapsamlı ve geliştirilmeye açık bir aşk ilkörneği çıkartıldı.

Bulgular göstermektedir ki, aşkın sözlüksel anlamı ile dilde kullanımı arasında farklılıklar mevcuttur. Örneğin, TDK'daki aşk tanımında yer alan *sevgi* kavramı derlem ve sosyal medya verisinde sıklıkla kullanılmaktayken, *sevi*, *sevda*, *amor* gibi kavramlar verilerde nadiren kullanılmıştır. Ayrıca, TDK deyimler ve atasözleri sözlüklerinde yer alan *aşka düşmek*, *kumarda kaybeden aşkta kazanır* gibi ifadeler verilerde pek gözlenmemiştir.

Bulgulara göre, aşk kavramı sadece pozitif duygu ifadelerinde kullanılmamaktadır. İlkörnek kuramına göre aşk duyguların bir alt kategorisi olup mutlulukla aynı seviyede pozitif bir duygu kategorisidir (Shaver ve ark., 1987 vb.). Ancak, derlemden ve sosyal medyadan toplanılan Türkçe veriler bu savı kısmen desteklemektedir. Aşkla birlikte sık kullanılan ve duygu ve hisleri yansıtan sözcüklere ve kullanımlara bakıldığında aşkın hem pozitif (örn., *tutkulu aşk*) hem negatif deneyimlerle (örn., *aşk acısı*, *aşk yarası*) ilişkili olduğu bulunmuştur.

İlkörnek kuramında aşk POZİTİF DUYGULARIN bir alt kategorisi olarak belirtilmektedir. Bu çalışmanın bulgularına göre, aşk hem pozitif hem negatif duygularla ilişkili olmakla birlikte çeşitli ifade ve benzetmelerle NİTELİK, NİCELİK, ZAMAN, YER, GERÇEKLİK, ZİHİN, BEDEN, DİL, İNANÇ, ŞEY, KİŞİ, BİTKİ, TAŞIT gibi daha karmaşık üst kategorilere sahiptir. Örneğin, *aşk treni* ifadesinde aşk duygudan öte ZAMAN, YER, TAŞIT üst kategorileri ile daha sıkı bir ilişki içerisinde. Benzer bir şekilde, *aşk hayatı* ifadesinde de duygudan ziyade ZAMAN üst kategorisi; *ilahi aşk* ifadesinde de duygudan ziyade İNANÇ üst kategorisi daha önceliklidir.

Alan yazında aşk çeşitleri sunulurken başka bir kişiye duyulan hisler (Murstein, 1988), yakın ilişki / samimiyet, tutku ve bağlılıkla olan yakın ilişkiler (Sternberg, 2006), duygusal deneyimlerin yaşandığı tutkulu durum veya güven, saygı ve arkadaşlık ile birlikte bir çeşit oyun (Lee, 1988) verilirken, bunlarla birlikte bağlanma, birbirine özen gösterme ve cinsel ilişkiden bahsedilmektedir (Shaver ve ark., 1996). Bu çalışmanın bulguları da alan yazını desteklemektedir. Bunlara ilaveten, bulgulara göre, aşk *nefreti* ve *hüznü*, kısa süreli (*bir gecelik*) ve parayla yapılan bağlanmasız (*elden ödeme*, *bayan*, *escort*) cinsel ilişkileri de kapsamaktadır. Ayrıca, aşkın nesnesi ya da aşkın her iki tarafı da insan olmak zorunda değildir; kişi bir gruba (örn., *Beşiktaş spor kulübü*) da aşık olabilir. Aynı zamanda aşk gerçek bir bağlanmayı da içermeyebilir (*mecazi / platonik aşk* gibi).

Aşkın anlamı aynı zamanda bağlama ve dilin resmi ve gündelik kullanımına göre de çeşitlilik göstermektedir. TUD verisi Twitter verisinden daha çok farklı sözcük içermektedir. Bunun iki nedeni olabilir: Birincisi, TUD verisi edebi kaynaklardan da dahil olmak üzere dokuz farklı kaynaktan oluşurken, Twitter verisi sadece Twitter kullanıcılarının günlük twitlerinden oluşmaktadır. İkincisi, alan yazında da pek çok kez gözlemlenildiği gibi, veri arttıkça FS/S oranı düşmektedir. Twitter verisi TUD verisinden bir kaç kat daha büyük olduğu için, Twitter verisinde farklı sözcük oranı düşük çıkmaktadır. Bununla birlikte, derlem verisinde pozitif kullanımlar sosyal medya verisindeki pozitif kullanımlardan daha çok iken, negatif kullanımlar bunun tam tersidir. *Aşk romanları* gibi edebi ifadelerin derlemde kullanımı sosyal medyada kullanımından daha çoktur. Aynı şekilde, *aşk çocuğu* gibi aileyi çağrıştıran ifadelerin derlemde kullanımı sosyal medyada kullanımından daha çoktur. Ancak, *escort*, *ödeme* gibi aile-dışı aşkı çağrıştıran ifadeler ise bunun tam tersidir.

Türkçe’de aşk ve dil üzerine daha önce yapılan araştırmalar aşkın metaforik kullanımlarına odaklanmıştır (örn., Aksan ve Kantar, 2008a; Baş, 2015). Aksan ve Kantar’ın çalışmalarında (2008a, 2008b) Türkçe’de öne çıkan metaforlar arasında YOLCULUK, ÇİLE, ANLATILAMAMAZLIK, ÖLÜMCÜL gibi metaforlar yer almaktadır. Bu çalışmanın bulgularında da benzer metaforlar yer almaktadır. Bu çalışmada önerilen BE-DEN, DİL, İNANÇ, TAŞIT gibi bu metaforlarla ilişkilendirilebilir. Örneğin, *acı*, *hüzün*, *nefret*, *yük* gibi ifadeler AŞK ÇİLE ÇEKMEKTİR metaforuyla da ilişkilidir. *Hayat*, *yaşam*, *mezar* gibi ifadeler AŞK ÖLÜMCÜL BİR GÜÇTÜR metaforuyla ilişkilendirilebilir. Bunlarla birlikte, DOĞA GÜCÜ (örn., aşk meltemi), KENDİNDEN GEÇME (örn., aşk sarhoşluğu), SİHİR (örn., *aşk büyüü*) gibi metaforlar derlem ve sosyal medya verisinde mevcuttur. Bu çalışmayla aşk metaforlarına ilaveten aşkın anlamına doğrudan etkisi olan sözcükler ve ifadeler de ortaya çıkartılarak aşkın ilkörneği çıkartılmıştır.

Bulgular göstermektedir ki, resmi ve ticari sözlüklerde aşk kavramı tanımlanırken kullanılan ifadeler resmi ve günlük dil kullanımlarıyla tam olarak örtüşmemektedir. Bu nedenle, aşk kavramının sözlüksel tanımlarında günlük dil kullanımına yer verilmeli ve bu sözcüğün zaman içerisindeki değişimi gözönüne alınmalıdır. Aynı zamanda, derlem dilbilim araştırmalarının kullanım yöntemlerinden birisi sözlük çalışmaları olduğu için (İng. lexicography, örneğin Sinclair, Collins COBUILD İngilizce sözlüklerinin editörüdür [2000]), Türkçe üzerine hem günlük kullanım hem de ikinci dil olarak öğrenme amaçlı sözlüklerde büyük veriden yararlanmak faydalı olacaktır.

Ayrıca, bulgulara göre, aşk, sevgi, bağlanma ve yakın ilişkiler gibi konuları bilimsel olarak inceleyen çalışmalarda aşk ve aşkla ilgili kavramlar, bu kavramların günlük dil kullanımlarıyla farklılaşmaktadır. Bu nedenle, hem gözlem / görüşme yapılan çalışmalarda hem de deneysel çalışmalarda bu kavramların kullanımına dikkat etmek gerekmektedir. Aşk gibi kavramlar sadece sözlüklere bağlı olarak tanımlandığında katılımcıların zihinlerindeki ve günlük dillerindeki karşılıklarıyla tam örtüşmemektedir. Aynı şekilde, çalışma alanlarına özel tanımlar ile katılımcıların tanımları arasındaki farklılıklar dikkate alınmalıdır. Kavramların ölçülebilir hale getirilmesiyle oluşturulan ölçüm araçlarıyla kullanılan araştırmalarda ölçülen şeyler ve bu kavramların günlük dildeki karşılıklarının tam örtüşmemesinin araştırma sonuçlarını etkileyebileceği göz ardı edilmemelidir.

Araştırmanın sınırlılıkları

Bu çalışmanın çeşitli kısıtlılıkları vardır. Birincisi, bu çalışmada sadece aşk sözcüğüne odaklanıldı ama aşk sözcüğü başsözcük (İng. lemma) olarak düşünülmüdü. Oysa, aşk sözcüğünün *aşık*, *aşkı*, *aşklar*, *aşksız* gibi çeşitli çekimli halleri aşk kavramının günlük dildeki kullanımını daha da genişletmekte ve/ya daraltmaktadır. İkincisi, bu çalışmada aşk sözcüğüne odaklanıldı ama aşk sözcüğü ile yakın anlamda olan ve anlam bağlantıları kurulan *sevgi* ve *sevda* gibi sözcükler incelenmedi. Bu sözcükler başka bir araştırma da incelenecektir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almamışlardır.

KAYNAKÇA

- Aksan, Y. ve Aksan, M. (2010). A corpus-based analysis of conceptual love metaphors. *Proceedings of the Corpus Linguistics Conference 20-23 July 2009*, University of Liverpool.
- Aksan, Y. ve Kantar, D. (2008a). No wellness feels better than this sickness: Love metaphors from a crosslinguistic perspective. *Metaphor and Symbol*, 23, 262-291. doi: 10.1080/10926480802426795
- Aksan, Y. ve Kantar, D. (2008b). When love is a journey in English and in Turkey. P. Cap ve J. Nijakowska (Ed.), *Current trends in pragmatics* içinde (ss. 93-109). Cambridge: Cambridge Scholars Press.
- Aksan, Y., Aksan, M., Koltuksuz, A., Sezer, T., Mersinli, Ü., Demirhan, U. U., ... ve Kurtoğlu, Ö. (2012). Construction of the Turkish National Corpus (TNC). *Proceedings of the 8th International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2012)*. İstanbul, Türkiye. Erişim adresi: <http://www.lrec-conf.org/proceedings/lrec2012/papers.html>. Erişim tarihi: 1 Aralık 2018.
- Anthony, L. (2018). AntConc (Version 3.5.7) [Computer Software]. Tokyo, Japan: Waseda University. Erişim adresi: <http://www.laurenceanthony.net/software>. Erişim tarihi: 1 Aralık 2018.
- Baş, M. (2015). *Conceptualization of emotion through body part idioms in Turkish: A cognitive linguistic study* (Yayınlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Brezina, V., McEnery, T. ve Wattam, S. (2015). Collocations in context: A new perspective on collocation networks. *International Journal of Corpus Linguistics*, 20(2), 139-173. doi: 10.1075/ijcl.20.2.01bre

- British Psychological Society (2017). Ethics guidelines for internet-mediated research. INF206/04.2017. Leicester: Author. Erişim adresi: <https://www.bps.org.uk/news-and-policy/ethics-guidelines-internet-mediated-research-2017>. Erişim tarihi: 1 Aralık 2018.
- Cheung, M. W. L. ve Jak, S. (2016). Analyzing Big Data in psychology: A split/analyze/meta-analyze approach. *Frontiers in Psychology*, 7, 738. doi: 10.3389/fpsyg.2016.00738
- Eichstaedt, J. C., Schwartz, H. A., Kern, M. L., Park, G., Jha, S., Agrawal, M., ... ve Seligman, M. E. P. (2015). Psychological language on Twitter predicts county-level heart disease mortality. *Psychological Science*, 26(2), 159-169. doi: 10.1177/0956797614557867
- Ekman, P. (1992). An argument for basic emotions. *Cognition and Emotion*, 6(3/4), 169-200. doi: 10.1080/02699939208411068
- Felmlee, D. ve Sprecher, S. (2006). Love: Psychological and sociological perspectives. J. E. Stets ve J. H. Turner (Ed.), *Handbook of sociology of emotions* içinde (ss. 389-409). New York: Springer Press.
- Foster, I., Ghani, R., Jarmin, R. S., Kreuter, F. ve Lane, J. (2017). *Big Data in social science: A practical guide to methods and tools*. New York, NY: CRC Press.
- Glynn, D. ve Robinson, J. A. (Ed.) (2014). *Corpus methods for semantics: Quantitative studies in polysemy and synonymy*. Amsterdam: John Benjamins.
- Goldstone, R. L., Kersten, A. ve Carvalho, P. (2017). Categorization and concepts. J. T. Wixted ve S. Thompson-Schill (Ed.), *The Stevens' handbook of experimental psychology and cognitive neuroscience* içinde (4. baskı, 3. cilt: Language and Thought). New York: Wiley.
- Gries, S. T. (2010). Useful statistics for corpus linguistics. A. Sánchez ve M. Almela (Ed.), *A mosaic of corpus linguistics: Selected approaches* içinde (ss. 269-291). Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Gries, S. T. (2015). Quantitative designs and statistical techniques. D. Biber ve R. Reppen (Ed.), *The Cambridge handbook of English corpus linguistics* içinde (ss. 50-71). Cambridge: Cambridge University Press.
- Jankowiak, W. R. ve Fischer, E. F. (1992). A cross-cultural perspective on romantic love. *Ethnology*, 31(2), 149-155. doi: 10.2307/3773618
- Kövecses, Z. (1991). A linguist's quest for love. *Journal of Social and Personal Relationships*, 8(1), 77-97. doi: 10.1177/0265407591081004
- Kövecses, Z. (2008). Metaphor and emotion. R. W. Jr. Gibbs (Ed.), *The Cambridge handbook of metaphor and thought* içinde (ss. 380-396). New York: Cambridge University Press.
- Lakoff, G. ve Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago, IL: The University of Chicago Press.
- Lee, J. A. (1988). Love-styles. R. J. Sternberg ve M. L. Barnes (Ed.), *The psychology of love* içinde (ss. 38-67). New Haven: Yale University Press.
- Lee, S. W. S. ve Schwarz, N. (2014). Framing love: When it hurts to think we were made for each other. *Journal of Experimental Social Psychology*, 54, 61-67. doi: 10.1016/j.jesp.2014.04.007
- Meyers, S. A. ve Berscheid, E. (1997). The language of love: The difference a preposition makes. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23(4), 347-362. doi: 10.1177/0146167297234002
- Murstein, B. I. (1977). *A taxonomy of love*. Erişim adresi: <https://eric.ed.gov/?id=ED149258>. Erişim tarihi: 1 Aralık 2018.
- Murstein, B. I. (1988). A taxonomy of love. R. J. Sternberg ve M. L. Barnes (Ed.), *The psychology of love* içinde (ss. 13-37). New Haven: Yale University Press.
- Murty, D. (2018). *Twitter: Social communication in the twitter age*. Cambridge, UK: Polity Press.
- National Institute of Standards and Technology (NIST). (2015). Big data interoperability framework: Volume 1, definitions. Erişim adresi: <https://nvlpubs.nist.gov/nistpubs/SpecialPublications/NIST.SP.1500-1.pdf>. Erişim tarihi: 06 Mart 2019. doi: 10.6028/NIST.SP.1500-1

- Oakes, M. (1998) *Statistics for corpus linguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Regan, P. C. (2011). *Close relationships*. New York, NY: Routledge.
- Regan, P. C. (2016). *The mating game: A primer on love, sex, and marriage*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Regan, P. C., Kocan, E. R. ve Whitlock, T. (1998). Aint love grand! A prototype analysis of the concept of romantic love. *Journal of Social and Personal Relationships*, 15(3), 411-420. doi: 10.1177/0265407598153006
- Rempel, J. K. ve Burris, C. T. (2005). Let me count the ways: An integrative theory of love and hate. *Personal Relationships*, 12(2), 297-313. doi: 10.1111/j.1350-4126.2005.00116.x
- Rosch, E. (1978). Principles of categorization. E. Rosch ve B. B. Floyd (Ed.), *Cognition and categorization* içinde (ss. 27-48). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Assoc.
- Rosch, E. (1999). Reclaiming concepts. *The Journal of Consciousness Studies*, 6(11-12), 61-77.
- Rosch, E. ve Mervis, C. B. (1975). Family resemblances: Studies in the internal structure of categories. *Cognitive Psychology*, 7(4), 573-605. doi: 10.1016/0010-0285(75)90024-9
- Schröder, U. A. (2009). Preferential metaphorical conceptualizations in everyday discourse about love in the Brazilian and German speech communities. *Metaphor and Symbol*, 24(2), 105-120. doi: 10.1080/10926480902830862
- Shaver, P. R., Morgan, H. J. ve Wu, S. (1996). Is love a “basic” emotion? *Personal Relationships*, 3, 83-96. doi: 10.1111/j.1475-6811.1996.tb00105.x
- Shaver, P. R., Schwartz, J., Kirson, D. ve O’Connor, C. (1987). Emotion knowledge: Further exploration of a prototype approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 1061-1086.
- Sinclair, J. (1991). *Corpus, concordance, collocation*. New York, NY: Oxford University Press.
- Sinclair, J. (2000). *Collins Cobuild English Dictionary for Advanced Learners: Major New Edition* (3. Baskı). Collins ELT.
- Sinclair, J. (2004). *Trust the text: Language, corpus, and discourse*. London: Routledge.
- Sternberg, R. J. (2006). A dublex theory of love. R. J. Sternberg ve K. Weis (Ed.), *The new psychology of love* içinde (ss. 184-199). New Haven, CT: Yale University Press.
- Stubbs, M. (1995). Collocations and semantic profiles: On the cause of the trouble with quantitative studies. *Functions of Language*, 2(1), 23–55. doi: 10.1075/fo1.2.1.03st
- Stubbs, M. (2001). *Words and phrases: Corpus studies of lexical semantics*. Oxford: Blackwell.
- Stubbs, M. (2009). The search for units of meaning: Sinclair on empirical semantics. *Applied Linguistics* 30(1), 115–137. doi: 10.1093/applin/amn052
- Tissari, H. (2001). Metaphors we love by: On the cognitive metaphors of Love from the 15th century to the present. *Studia Anglica Posnaniensia*, 36, 217-242.
- Türk Dil Kurumu Sözlükler. (t.y.). Erişim adresi: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=645. Erişim tarihi: 01 Aralık 2017.
- Williams, M. L., Burnap, P. ve Sloan, L. (2017). Towards an ethical framework for publishing Twitter data in social research: Taking into account users’ views, online context and algorithmic estimation. *Sociology*, 51(6), 1149–1168. doi: 10.1177/0038038517708140

Remember/Know and Modality Effects in a Forced-Choice Test of False Memory

Sahte Hatıralarda Zorunlu Seçim Yöntemi ile Hatırlıyorum/ Biliyorum ve Modalite Etkileri

Gökhan Şahin¹ , Hasan Gürkan Tekman²

¹Doktor Psikolog, Bursa Uludağ Üniversitesi,
Bursa, Türkiye
²Emekli Öğretim Üyesi, Prof. Dr., Bursa
Uludağ Üniversitesi, Bursa, Türkiye

ORCID: G.Ş. 000-0002-6479-7018;
H.G.T. 0000-0002-0859-6836

Corresponding author/Sorumlu yazar:

Gökhan Şahin,
Bursa Uludağ Üniversitesi, Gençlik Danışma
Merkezi, Nilüfer, Bursa, Türkiye
E-mail/E-posta: gkhnshn@gmail.com

Submitted/Başvuru: 19.02.2019

Revision Requested/Revizyon Talebi:
24.04.2019

Last Revision Received/Son Revizyon:
03.05.2019

Accepted/Kabul: 13.06.2019

Published Online/Online Yayın: 26.06.2019

Citation/Atıf: Şahin, G., Tekman, H. G.
(2019). Remember/know and modality
effects in a forced-choice test of false
memory. *Psikoloji Çalışmaları - Studies in
Psychology*, 39(1): 179-193.
<https://doi.org/10.26650/SP2019-0016>

ABSTRACT

The main aim of this study was to observe the sensitivity for discriminating old and new words for three word types (critical, related, unrelated) in Deese-Roediger-McDermott (DRM) lists. With this aim, for all three kinds of DRM paradigm word types we paired one presented word on study phase against one word that was not presented in each trial in a two-alternative forced choice test. We tried to answer three questions related to false positive responses in the DRM paradigm: First, do false positives stem from a response bias or do the participants have lower sensitivity to distinguish nonstudied from studied words? We used a forced-choice recognition task in order to isolate the effect of sensitivity. Second, is a potential reduction in sensitivity related to recollection or familiarity? We asked participants to classify their responses as “remember”, “know”, or “guess” in order to explore this issue. Third, is there a difference in sensitivity for prior study in auditory and visual list learning tasks and their distribution into the three kinds of recognition responses? For the first question of the study as a result of the research we observed lower sensitivity for the critical words of the DRM lists than words in unrelated lists. When the findings they classified in terms of recognition memory were examined, it was observed that remember responses clearly differentiated for the three types of words. It was an answer for the second question of the study that sensitivity reduction was related with recollection more than familiarity. Modality did not make a difference in any measure.

Keywords: False memory, DRM paradigm, signal detection theory, remember/know

ÖZ

Araştırmanın temel amacı Deese-Roediger-McDermott (DRM) yöntemiyle ortaya çıkan sahte hatıralarda eski ve yeni kelimeler üzerindeki duyarlılığın etkisinin gözlemlenmesi ve yanıt yanlılığı dışarıda bırakılarak DRM listelerindeki kelime türleri üzerinden duyarlılık etkilerinin daha iyi anlaşılabilmesidir. Bu amaçla DRM paradigmasında iki alternatifli zorunlu seçim yöntemi yardımcı ile üç kelime türünün (kritik, ilişkili, ilişkisiz) gerçekten çalışılmış ve gerçekte çalışılmamış çiftleri eşleştirilmiştir. Bu sayede DRM görevlerinde gözlenen yanlış pozitif cevaplarla ilgili üç soruya cevap vermeye çalışılmıştır: Birinci soru, yanlış pozitif yanıtlar bir yanıt yanlılığından mı kaynaklanıyor yoksa katılımcılar çalıştıkları sözcükleri ayırt etmekte daha az bir duyarlılığa sahip olduklarından, yani kelimelerin kendilerine gerçekten sunulup sunulmadığını ayırt edemediklerinden dolayı mı hata yapmaktadır? Yanıtlardaki yanlılık etkileri dışarıda bırakılarak, duyarlılığın etkisini izole etmek için test aşamasında evet-hayır testi yerine iki alternatifli zorunlu seçim tanıma görevi kullanılmıştır. İkinci soru, duyarlılıktaki potansiyel bir azalma, tanıma belleğinin anımsama mı yoksa aşinalık bileşeni ile mi ilişkilidir? Bu konuyu araştırmak için katılımcılardan yanıtlarını “hatırlıyorum”, “biliyorum” veya “tahmin ediyorum” şeklinde sınıflandırmaları istenmiştir. Üçüncü ve son soru ise, listeleri işitsel veya görsel modalitede öğrenme görevlerinde, çalışılan kelimelere karşı duyarlılıklarında ve bunların üç tür tanıma yanıtına dağılımı arasında bir fark var mıdır? Çalışmanın birinci sorusuna yanıt olarak araştırma sonucunda katılımcıların, DRM listelerinin kelime türlerinden kritik kelimeler için ilişkisiz listelerdeki kelimelerden daha düşük duyarlılıkları olduğu gözlemlenmiştir. Çalışmanın ikinci sorusuyla ilgili olarak verdikleri yanıtlarını tanıma belleği açısından sınıfladıkları bulgular incelendiğinde hatırlıyorum yanıtlarının üç kelime türü için açık şekilde farklılık gösterdiği gözlemlenmiştir. Duyarlılıktaki azalmanın aşinalıktansa anımsama ile ilgili olduğu görülmüştür. Görsel ve işitsel modalite arasında herhangi bir ölçümde anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sahte hatıralar, DRM listeleri, sinyal denetleme teorisi, hatırlıyorum/biliyorum

Remember/Know and Modality Effects in a Forced-Choice Test of False Memory

In the 1990s Roediger and McDermott (1995) popularized an experimental method of inducing false memories in remembering word lists. This method, which came to be known as the Deese-Roediger-McDermott (DRM) paradigm involves presenting lists of words that are created by eliciting semantic associates of a single word. The seed word, which is called the *critical word*, is not presented among the words to be remembered but it is frequently recalled and recognized as having been presented. Such instances of false memory occur at rates similar to the correct recall and recognition rates of words that are presented in the middle portion of the list, that is, outside of the primacy and recency regions (Gallo, 2006; Roediger & McDermott, 1995; Schacter, Norman, & Koutstaal, 1998). In addition to their frequency, these memory errors are striking on account of being mostly “remember” rather than “know” type of recognition responses (Roediger & McDermott, 1995).

Although findings of Roediger and McDermott (1995) precipitated a very active line of research since, the certain aspects of the memory error have not been studied extensively. A non-studied word may be reported as having been studied because participants are unable to distinguish them from studied items or they may be biased to respond to the critical words as having been studied. Miller and Wolford (1999) were the first to object to the authenticity of the observed phenomenon as false memory. They pointed out that because the critical words were never presented in the DRM paradigm, it was not possible to compare responses to non-studied critical words with responses to studied critical words.

Miller and Wolford (1999) did present some of the critical words to their participants in their experiments and observed that not only false alarm (FA) rates but also hit rates were exceptionally high for the critical words. A Signal Detection Theory (SDT; Green & Swets, 1966) analysis of the responses indicated that response biases were different for critical, related (list items that were associates of the critical words) and unrelated (items that were unrelated to other items within and across lists) words. Sensitivity (that is, the measure of the ability to distinguish “old” from “new” items at test) on the other hand, did not differ among the three kinds of words. However, Westerberg and Marsolek (2003) showed that sensitivity for critical words was lower than sensitivity for related and unrelated words following DRM list learning in three experiments using SDT procedures.

Calvillo and Parong (2016) and Ost and others (2013) also observed reductions in discriminating critical words from actually presented words compared to discriminating unrelated new words from presented words in yes/no (or old/new) recognition tests.

An alternative way of concentrating on sensitivity and leaving out response bias as an explanation of memory errors with DRM lists is to use a forced-choice response procedure rather than a yes/no procedure in the recognition test (Green & Swets, 1966). In forced-choice recognition participants are asked to select which one of the response alternatives represents a studied word. In a two-alternative forced choice recognition test each studied word would be presented together with a non-studied word in each trial of the test. Westerberg and Marsolek (2003, experiments 2 and 3) and Weinstein, McDermott and Chan (2010) used forced-choice recognition tests in the context of DRM list learning. Whereas Westerberg and Marsolek presented two words of the same type (e. g., two critical words) such that one would be studied and one would be non-studied, Weinstein and others pitted non-studied critical words against studied related words. Both studies demonstrated reductions in sensitivity for critical words when response bias was eliminated as an explanation in this manner.

Another important property of false recognition responses in the DRM paradigm is the phenomenology of the responses. Unlike FAs in most memory tasks, false memories in the DRM paradigm are accompanied by a false recollection experience. Recognizing an item as having been studied earlier may be based on two factors: On the one hand the item may be processed fluently and perceived as being familiar. On the other hand, the respondent may be able to mentally recreate the original encounter with the test word in order to decide that it was studied (Gardiner & Parkin, 1990; Rajaram, 1993; Yonelinas, 2002). One way of distinguishing these two types of recognition is to ask the participants to indicate whether they “know” (K response) or “remember” (R response) having studied the test word. Falsely recognized critical words in the DRM paradigm receive very high rates of R responses (Miller & Wolford, 1999; Roediger & McDermott, 1995).

Considering the reduction in sensitivity in recognition and the high rates of R responses brings up an important question: Do the high rates of reporting recollection experiences for the episode of study for the critical words reflect a bias to respond in that manner or are the participants in such experiments unable to distinguish recollection of an actually studied target word from the false recollection of a critical word that has not been studied?

Brainerd, Reyna, and Mojardin (1999) introduced the concept of phantom recollection for such false recollective experiences. DRM lists can cause phantom recollection because strong gist memory for the meanings of the related items converging on the meaning of the critical word can create a falsely vivid memory (Reyna & Lloyd, 1997). Examining the rates of “remember” and “know” responses in response to studied and non-studied words of different kinds (critical, related, unrelated) was another aim of this research.

EXPERIMENT 1

In the first experiment reported in this paper we had two goals. First, we wanted to replicate the reduction in sensitivity for critical words in the DRM paradigm that was reported by Westerberg and Marsolek (2003) and Weinstein and others (2010). We used the forced-choice recognition test in order to investigate this question. Second, we wanted to investigate the phenomenology of the sensitivity reduction in terms of “Remember” and “Know” responses in the DRM paradigm. For this purpose, after each recognition response we asked our participants to make a “remember”, “know” or “guess” classification.

METHOD

Participants

Forty undergraduate students of Uludag University (26 female, 14 male) with a mean age of 19.23 ($SD = 1.45$) participated in the experiment. Participants were recruited by placing posters announcing the experiment in the Psychology Department of Uludag University and making announcements at class meetings of introductory courses at the same department. Participation was completely voluntary.

Materials

Tekcan and Göz’s (2005) category norms in Turkish were used to create 32 DRM lists of 17 words each. Each list consisted of one critical word and 16 related words. The related words were the 16 words that were reported as the most frequent association of the critical word. These lists were used in the experiment in two different versions. In one version 16 related words were present but the critical word was not included. In the alternative version the critical word replaced one of the related words in the list. For this purpose, the word closest to the critical word in terms of imagery and concreteness values (Tekcan & Göz, 2005) was chosen. Mean associative strength of replaced related words were 7.31 ($Min. = 1$, $Max. = 49$).

In addition to the critical and the related words, the experiment included unrelated words. Four lists of unrelated words were created such that each word in these lists was semantically unrelated to the other words in the list and also to words in all other lists. Each unrelated list contained 16 words. The unrelated words were matched to the critical words as closely as possible in terms of average imagery and concreteness values. They were also matched to the related words that the critical words replaced when the critical words were presented in a list. The average imagery and concreteness values of the three types of words are given in Table 1.

Table 1. Average imagery and concreteness ratings and standard deviations of the words used in the experiments (*SDs* in parentheses)

	Imagery	Concreteness
Critical	5.23 (1.36)	5.41 (1.68)
Related	5.46 (1.29)	5.66 (1.48)
Unrelated	5.13 (1.11)	5.79 (1.33)

There were two more lists of unrelated words that were presented to all participants, one at the beginning and one at the end of the study phase of the experiment. These lists were used so that there would be no primacy and recency effects on the lists from which the data were obtained. No words were used multiple times in all lists. The lists were also used in the master's thesis of the first researcher (Şahin, 2011) and the observed findings were consistent with the other studies using the DRM lists.

Procedure

The experiment consisted of a study phase and a test phase. Participants sat in front of a computer that controlled stimulus presentation and recorded the responses of the participants. At the beginning of the study phase participants were instructed that they would listen to a list of words and they would have to remember them later. The method of the memory test was not specified at this point. Each participant listened to 16 lists that included the critical words but did not include one of the related words and 16 lists that included all the related words but not the critical word. The two versions of the lists were counterbalanced across participants so that the critical word and the related word for any given list was presented to equal numbers of participants. In addition, each participant listened to two of the four lists of unrelated words. The unrelated lists were also counterbalanced across participants. The order of the lists was randomized for each participant. The onsets of consecutive words were separated by 1500 milliseconds. Participants listened to the words through headphones.

In the test phase, all critical words, all related words that were omitted from the lists in which the critical word replaced a related word, and all members of the unrelated word lists were presented to all participants. Presentation was in pairs. In each trial of the test, participants saw two words of the same type (critical, related, or unrelated) such that one was studied and the other was not. The correct word was equally likely to be presented on the left or on the right of the screen. They were instructed to indicate which one of the pair had been presented to them during the study phase of the experiment. They indicated their choices by pressing one of two specified keys on the keyboard. After they indicated which one of the pair they thought was presented, they were asked to indicate whether they remembered, knew or guessed that they had studied that word in the pair. They gave their responses to this question by pressing one of three specified keys on the keyboard.

RESULTS

The proportion of correct responses (hits) was calculated for the three types of words separately for each participant. The proportions were compared across the three types of words by a one-way repeated-measures analysis of variance (ANOVA). Average proportions of hits are presented in Table 2. The ANOVA revealed that there was a significant effect of word type ($F(2, 78) = 11.477, p < .01, \eta^2 = .28$). Comparisons of pairs of means with Sidak corrections for multiple comparisons indicated that the proportion of hits was higher for the unrelated words compared to the related and the critical words.

After having determined that the participants had greater difficulty distinguishing whether the critical and the related words had been actually presented we went on to analyze the proportions of the R and K responses. Each kind of response was analyzed in a separate ANOVA in which word type and response accuracy (responses following a correct identification of which word in the test pair had been studied [hits], and those following an incorrect choice of the non-studied word as studied [FAs]) were two repeated-measures independent variables.

The average proportions of R responses following hits and false alarms for the three types of words are given in Table 2. The ANOVA showed that R responses were given more frequently following hits than following FAs ($F(1, 39) = 34.24, p < .001, \eta^2 = .47$) and there was also a significant main effect of word type ($F(2, 78) = 18.74, p < .001, \eta^2 = .32$). However, these effects were qualified by a significant two-way inte-

raction ($F(2, 78) = 4.10, p < .001, \eta^2 = .10$). R responses following hits and FAs were analyzed separately in one-way ANOVAs with word type as a repeated-measures variable for this reason. These analyses showed that the effect of word type was significant for the FAs only ($F(1.63, 63.72) = 21.48, p < .001, \eta^2 = .36$; degrees of freedom were adjusted in this and following analyses if the data significantly departed from the sphericity assumption). Comparisons of means with Sidak corrections showed that average proportions of R responses following FAs for all three kinds of words differed significantly from the other two.

Table 2. Proportions of total, remember, and know hits and false alarms for the three types of words in Experiment 1 (*SDs in parentheses*)

	Hit	Remember (hit)	Know (hit)	False Alarm	Remember (fa)	Know (fa)
Critical	.57 (.16)	.34 (.19)	.14 (.10)	.43 (.16)	.23 (.18)	.11 (.10)
Related	.61 (.13)	.30 (.18)	.14 (.11)	.39 (.13)	.14 (.12)	.11 (.11)
Unrelated	.69 (.13)	.29 (.20)	.15 (.10)	.31 (.13)	.06 (.05)	.07 (.07)

The average proportions of K responses following hits and FAs for the three types of words are given in Table 2. A parallel ANOVA on these responses revealed a significant effect of word type only ($F(2, 78) = 4.53, p < .05, \eta^2 = .10$). Sidak comparisons showed that there was a smaller proportion of K responses (both correct and incorrect) for critical than for unrelated words. The interaction of word type and accuracy did not reach significance ($p = .06$).

DISCUSSION

Proportion of hits for the three types of words in Experiment 1 differed significantly. This supported the conclusion that false recognition with DRM lists involved a reduction in sensitivity: Participants were less able to distinguish critical words that had been presented from those that had not been presented compared to unrelated words. However, opposite to what Westerberg and Marsolek (2003) found, there was a similar reduction in sensitivity for related words as well. The data also replicated the finding that the false recognition responses to critical words with DRM lists were mostly “remember” responses. In this case, the proportions of false R responses increased stepwise from unrelated to related and critical words. This differentiation did not happen for correct R responses. Thus, it appeared that although word type did not determine proportions of R responses for hits, that is responses to words that had been presented, it significantly influenced the probability of having a false sense of recollection. Such experiences were most common for the critical words.

In order to replicate and generalize these findings to the visual presentation of the study lists we did a second experiment. A further goal of the experiment was to examine whether a possible modality difference between the auditory and sensory modalities in false memory was due to “remember” or “know” type of differences. One of the findings that the DRM paradigm produced was that false memories for critical words were more frequent following auditory presentation of lists compared to visual presentation during the study phase (Gallo, McDermott, Percer, & Roediger, 2001; Hunt, Smith, & Dunlap, 2011; Kellogg, 2001; Smith & Hunt, 1998; Smith, Hunt, & Gallagher, 2008). The distinctive-feature and internal voice explanations have been proposed to explain this difference (Cleary & Greene, 2002). A comparison of the R and K responses after auditory and visual presentation of the to-be-remembered lists could help distinguishing between of the modality effect in false memory.

EXPERIMENT 2

In Experiment 2, we used a forced-choice recognition task in order to isolate the effect of sensitivity in the same way as in Experiment 1. We also asked participants to classify their responses as “remember”, “know”, or “guess” to investigate sensitivity relation with recollection and familiarity. Different from Experiment 1, we used auditory and visual modality in the list learning phase to examine whether there was a difference in sensitivity for false memories between two modality.

METHOD

Participants

Forty undergraduate student of Uludag University (28 female and 12 male) with a mean age of 19.94 ($SD = 1.85$) who had not participated in Experiment 1 participated in the experiment. Participants were recruited in the same manner as in Experiment 1.

Materials

Materials were the same as the materials in Experiment 1.

Procedure

The procedure was the same as in Experiment 1 for 20 of the 40 participants. For the remaining 20 participants the only difference was that the words were presented visually rather than auditorily. Each word appeared for 1500 ms at the center of the computer screen.

RESULTS

The proportion of hits was calculated for the three types of words separately for each participant. The average proportions of correct responses can be found in Figure 1. The proportions were compared across the three types of words and two study modalities by a two-way mixed ANOVA. Average proportions of hits are presented in Table 3. Only the main effect of word type was found significant in this analysis ($F(1.83, 69.67) = 4.27, p < .05, \eta^2 = .10$). Sidak comparisons showed that, as in Experiment 1, there were lower proportions of hits for critical and related compared to unrelated words.

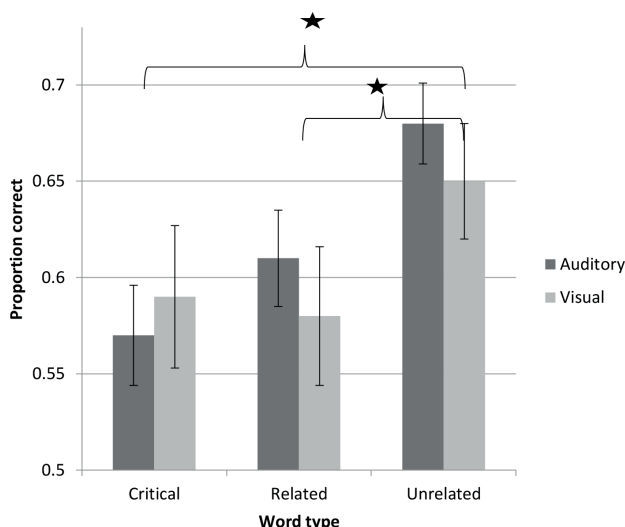

Figure 1. Average proportions of correct responses in the recognition test

Table 3. Proportions of total, remember, and know hits and false alarms for the three types of words studied visually and auditorily in Experiment 2 (*SDs* in parentheses)

		Hit			False Alarm		
		Total Hit	Remember	Know	Total FA	Remember	Know
Critical	Visual	.59 (.17)	.39(.21)	.10 (.08)	.41(.17)	.26 (.17)	.08 (.06)
	Auditory	.55 (.19)	.34(.23)	.15 (.13)	.45(.19)	.20 (.17)	.16 (.11)
	Total	.57 (.18)	.37(.22)	.12 (.11)	.43(.18)	.23 (.17)	.12 (.10)
Related	Visual	.58 (.21)	.32 (.21)	.11 (.09)	.42(.21)	.20 (.17)	.12 (.12)
	Auditory	.58 (.17)	.27 (.19)	.17 (.15)	.42(.17)	.17 (.13)	.14 (.11)
	Total	.58 (.19)	.29 (.20)	.14 (.12)	.42(.19)	.18 (.15)	.13 (.11)
Unrelated	Visual	.65 (.15)	.30 (.22)	.13 (.09)	.35(.15)	.11 (.11)	.08 (.07)
	Auditory	.64 (.18)	.20 (.12)	.20 (.14)	.36(.18)	.07 (.09)	.08 (.04)
	Total	.64 (.16)	.25 (.18)	.17 (.12)	.36(.16)	.09 (.10)	.08 (.06)

The proportions of R and K responses were analyzed in the same manner as Experiment 1. Only, presentation modality at study was added as a between-groups variable to word type and response accuracy. Average proportions of correct “remember” responses are presented in Figure 2. A significant difference was observed between hits and FAs for the R responses ($F(1, 38) = 20.31, p < .001, \eta^2 = .35$). As in Experiment 1, participants were more likely to give “remember” responses for words that had been actually studied. There was also a significant main effect of word type ($F(2, 76) = 33.57, p < .001, \eta^2 = .47$). Proportions of R responses for each kind of word were significantly different from the other two according to Sidak comparisons. There was not a significant main effect of modality or any significant interactions.

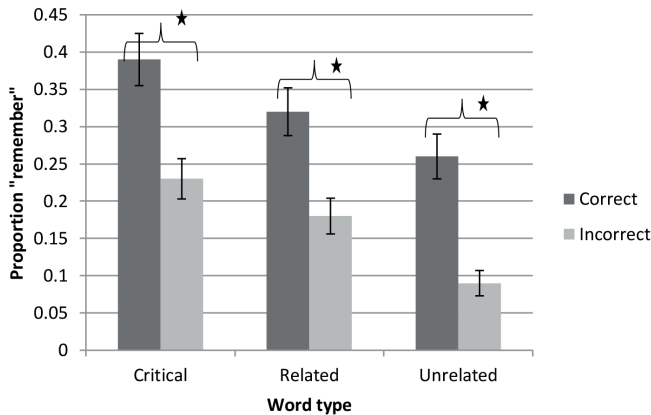

Figure 2. Average proportions of correct and incorrect “remember” responses

In the parallel ANOVA for the K responses there was a significant effect of accuracy ($F(1, 38) = 4.59, p < .05, \eta^2 = .11$) and a significant interaction of word type and accuracy ($F(2, 76) = 5.43, p < .01, \eta^2 = .12$). There was also a significant main effect of modality ($F(1, 38) = 6.10, p < .05, \eta^2 = .14$), which showed that participants who studied the lists auditorily gave more K responses than those who studied visually. Additionally, separate one-way ANOVA comparing proportions of hits and FAs for the three kinds of words showed that the proportions of K responses distinguished studied and non-studied words for the unrelated words only ($F(1, 38) = 19.14, p < .001, \eta^2 = .34$)

DISCUSSION

One striking result of Experiment 2 was the failure to find any differences between the auditory and visual presentation of the study lists except for fewer “know” responses

for the visual modality. Although it is common to observe more false memories following auditory than visual presentation, there have been studies that failed to obtain such a result (Boldini, Beato, & Cadavid, 2013; Israel & Schacter, 1997). Typically free recall and recognition following free recall are test conditions that are more sensitive to such modality effects (Smith et al, 2008). However, Smith and others (2008) observed a modality effect in a recognition test that required remember/know/guess distinction.

Proportion of hits for the three types of words in Experiment 2 differed significantly (parallel to the results of Experiment 1). Participants reliably had lesser ability to distinguish studied and non-studied critical and related words compared to studied and non-studied unrelated words as same as the results of Experiment 1. False memory in the DRM paradigm was found to involve a sensitivity effect as in the experiments of Westerberg and Marsolek (2003) and Weinstein and others (2010).

The classification of the phenomenology of the recognition responses were not totally consistent with Experiment 1, however. On the one hand, proportions of R responses increased for related compared to unrelated and for critical compared to related words as in Experiment 1. On the other hand, this increase was observed at similar rates for both hits and FAs, and was not specific to non-studied words. Furthermore, for the K responses, hits and FAs for unrelated words were differentiated significantly better than those for related and unrelated words in Experiment 2. This was also different from the results of Experiment 1.

GENERAL DISCUSSION

If we consider the findings of these two experiments together we find clear answers to some of the three issues that they addressed. First, statistically significant differences among proportions of correct responses to different types of words indicated that there was a contribution of reduced sensitivity to false recognition in the DRM paradigm: Participants were poorer at distinguishing studied and non-studied critical words compared to studied and non-studied unrelated words. However, a similar reduction in sensitivity for related words was the opposite of what Westerberg and Marsolek (2003) observed. Possibly the common theme of the list encouraged the Westerberg and Marsolek's participants to engage in verbatim retrieval rather than gist retrieval as described in the fuzzy-trace theory of Brainerd and Reyna (2002). However, our participants may have engaged in more gist retrieval for related words, which would have made

distinguishing presented and non-presented items more difficult. Replicability of both results and possible conditions for adopting either one of the two retrieval strategies require further investigation.

Second, our results provided a rather clear answer to the question of the role of remembering and knowing in false memories: Only the proportions of “remember” responses produced any statistically significant differences among the word types. Critical and related words, which yielded similar results in terms of overall sensitivity, were differentiated in this respect. Although both of these types of words resulted in similarly low levels of sensitivity R responses were significantly more frequent to critical than to related words.

Two experiments produced an inconsistency with regard to the R responses. In only one of the two experiments the differentiation of the three word types was specific to the proportions of FAs of the “remember” type. Thus, although we observed reliably that critical words elicited larger proportions of R responses than related words and related words elicited larger proportions of R responses than unrelated words we did not reliably observe larger proportions of false recollections for critical words. Considering Singer and Remillard (2008) observed phantom recollection in memory for text and Marche and Brainerd (2012) observed phantom recollection in false recall this is an issue that should be investigated further. Our first experiment supports phantom recollection as a possibility in false recognition. Again, further research should be done to investigate the replicability and boundary conditions of this finding.

Third, we did not observe any statistically significant effects of the modality of presentation on the overall rate of false recognitions. Such an effect had been observed in yes/no recognition tests that required remember/know/guess classifications (Smith et al, 2008) although it was not observed with simple old/new responses (Boldini et al, 2013; Smith et al, 2008). It appears that the modality effect depends on encoding perceptual characteristics of the to-be-remembered stimuli, which is more likely with visual compared to auditory words. This is supported by findings showing that factors such as dividing attention (Smith & Engle, 2011; Smith, Reed Hunt, & Dunlap, 2015), lower working-memory capacity (Smith & Engle, 2011), and age (Smith et al, 2015) eliminate the modality effect. It is possible that the absence of such an effect in our experiment may be due to limited attention assigned to the experimental task by our participants. Howe-

ver, two-alternative forced-choice recognition may be another limiting condition for the modality effect. If future research finds this to be a replicable effect, this is a finding that requires further investigation.

To sum up, the results of these experiments strengthen the conclusion that false recognition in the DRM paradigm is associated with an inability to distinguish presented critical words from their non-presented counterparts. This seems to be the case for both auditory and visual study of the lists. Although related words share the same reduction in sensitivity in comparison to unrelated words, they are distinguished from unrelated words in terms of their higher rates of “remember” type of recognition judgments. The rate of “remember” responses is highest for the critical words. The results are inconclusive on the question of whether true and false “remember” responses vary differently for different types of words.

Grant Support: The author received no financial support for this work.

REFERENCES

- Boldini, A., Beato, M. S., & Cadavid, S. (2013). Modality-match effect in false recognition: An event-related potential study. *NeuroReport*, *24*(3), 108–113.
- Brainerd, C. J., & Reyna, V. F. (2002). Fuzzy Trace Theory and false memory. *Current Directions in Psychological Science*, *11*(5), 164–169.
- Brainerd, C. J., Reyna, V. F., & Mojardin, A. H. (1999). Conjoint recognition. *Psychological Review*, *106*(1), 160–179.
- Calvillo, D. P., & Parong, J. A. (2016). The misinformation effect is unrelated to the DRM effect with and without a DRM warning. *Memory*, *24*(3), 324–333.
- Cleary, A., & Greene, R. (2002). Paradoxical effects of presentation modality on false memory. *Memory*, *10*, 55–61.
- Gallo, D., McDermott, K., Percer, J., & Roediger, H. (2001). Modality effects in false recall and false recognition. *Journal of Experimental Psychology*, *27*, 339–353.
- Gallo, D. (2006). *Associative illusions of memory*. NY: Psychology Press.
- Gardiner, J. M., & Parkin, A. J. (1990). Attention and recollective experience in recognition memory. *Memory & Cognition*, *18*(6), 579–583.
- Green, D. M. & Swets, J. A. (1966). *Signal detection theory and psychophysics*. New York: Wiley. Reprinted 1974 by Krieger, Huntington, NY.
- Hunt, R. R., Smith, R. E., & Dunlap, K. R. (2011). How does distinctive processing reduce false recall? *Journal of Memory and Language*, *65*, 378–389.
- Israel, L., & Schacter, D. L. (1997). Pictorial encoding reduces false recognition of semantic associates. *Psychonomic Bulletin & Review*, *4*, 577–581.
- Kellogg, R. T. (2001). Presentation modality and mode of recall in verbal false memory. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, & Cognition*, *27*, 913–919.

- Marche, T. A., & Brainerd, C. J. (2012). The role of phantom recollection in false recall. *Memory and Cognition*, 40, 902–917.
- Miller, M., & Wolford, G. (1999). Theoretical commentary: The role of criterion shift in false memory. *Psychological Review*, 106, 398–405.
- Ost, J., Blank, H., Davies, J., Jones, G., Lambert, K., & Salmon, K. (2013). False memory \neq false memory: DRM errors are unrelated to the misinformation effect. *PLoS ONE*, 8(4).
- Rajaram, S. (1993). Remembering and knowing: Two means of access to the personal past. *Memory & Cognition*, 21(1), 89–102.
- Reyna, V. F., & Lloyd, F. (1997). Theories of false memory in children and adults. *Learning and Individual Differences*, 9, 95–123.
- Roediger, H., & McDermott, K. (1995). Creating false memories: remembering words not presented in lists. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 21, 803–814.
- Schacter, D. L., Norman, K. A., & Koutstaal, W. (1998). The cognitive neuroscience of constructive memory. *Annual Review of Psychology*, 49, 289–318.
- Singer, M., & Remillard, G. (2008). Veridical and false memory for text: A multiprocess analysis. *Journal of Memory and Language*, 59, 18–35.
- Smith, R. E., & Hunt, R. (1998). Presentation modality affects false memory. *Psychonomic Bulletin & Review*, 5, 710–715.
- Smith, R. E., Reed Hunt, R., & Dunlap, K. R. (2015). Why do pictures, but not visual words, reduce older adults' false memories? *Psychology and Aging*, 30(3), 647–655.
- Smith, R. E., Hunt, R. R., & Gallagher, M. P. (2008). The effect of study modality on false recognition. *Memory & Cognition*, 36, 1439–1449.
- Smith, R., & Engle, R. (2011). Study modality and false recall. *Experimental Psychology*, 58(2), 117–24.
- Şahin, G. (2011). *Sahte hatıralarda işitsel modalite ile görsel modalite arasında ortaya çıkan farkın sinyal denetleme teorisi ve güven aralıkları ile incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Tekcan, A., & Göz, I. (2005). *Türkçe kelime normları: 600 Türkçe kelimenin imgelem, somutluk, sıklık değerleri ve çağrışım setleri*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Weinstein, Y., McDermott, K.B., & Chan, J.C.K. (2010). True and false memories in the DRM paradigm on a forced choice test. *Memory*, 18, 375–384.
- Westerberg, C., & Marsolek, C. (2003). Sensitivity reductions in false recognition: A measure of false memories with stronger theoretical implications. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 29, 747–759.
- Yonelinas, A. (2002). The nature of recollection and familiarity: A review of 30 years of research. *Journal of Memory and Language*, 46, 441–517.

Rethinking the Golden Age of Social Psychology

Sosyal Psikolojinin Altın Çağını Yeniden Düşünmek

Onurcan Yılmaz¹ , Hasan G. Bahçekapılı²

Acknowledgement: We thank İdil Atabinen and Ozan İşler for helpful comments on the manuscript.

¹Dr. Lecturer, Kadir Has University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences, Department of Psychology, Istanbul, Turkey

²Dr. Lecturer, Dogus University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Psychology, Istanbul, Turkey

ORCID: H.G.B. 0000-0002-2056-9718;
O.Y. 0000-0002-6094-7162

Corresponding author/Sorumlu yazar:

Onurcan Yılmaz,

Kadir Has Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye

E-mail/E-posta: moralintuitionslab@gmail.com

Submitted/Başvuru: 01.09.2018

Revision Requested/Revizyon Talebi: 09.10.2018

Last Revision Received/Son Revizyon: 08.11.2018

Accepted/Kabul: 31.12.2018

Published Online/Online Yayın: 16.04.2019

Citation/Atıf: Yılmaz, O., Bahçekapılı, H. G. (2019). Rethinking the golden age of social psychology. *Psikoloji Çalışmaları - Studies in Psychology*, 39(1): 195-207.
<https://doi.org/10.26650/SP2018-0016>

ABSTRACT

It is tragic yet curious to realize that a historical period of great human misery can motivate great scientific endeavour. This paper argues that the “golden age” of social psychology was driven by the traumas of fascism. We first trace the roots of the World War II to modernism. We then compare the social psychological studies conducted before and after the World War II in relation to this historical background and the rationality-irrationality debate. Overall, we present a series of examples which purport to show that the “golden age” of social psychology emerged as a response to humans’ violation of different rationality norms. We conclude with a set of proposals for the amelioration of irrationality derived again from social psychological studies.

Keywords: Social psychology, golden age, modernism, history of psychology, rationality

ÖZ

İnsanlığın büyük acılar çektiği tarihsel bir dönemin önemli bilimsel çalışmalara yol açabildiğinin farkına varmak gerek trajik gerekse ilginçtir. Bu yazı sosyal psikolojinin “altın çağı”nın faşizmin yarattığı travmalardan kaynaklandığını savunmaktadır. İlk olarak, İkinci Dünya Savaşı’nın kökenlerini modernizmle ilişkilendiriyoruz. Daha sonra, İkinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrası yapılan sosyal psikolojik çalışmaları bu tarihsel dönemle ve rasyonellik-irrasyonellik tartışmasıyla bağlantılar olarak karşılaştırıyoruz. Genel olarak, bu makalede sosyal psikolojinin “altın çağı”nın insanların farklı tipteki rasyonellik normlarını ihlal etmesine bir tepki olarak ortaya çıktığını gösteren bir dizi örnek sunmaktayız. Son olarak gene sosyal psikolojik araştırmalardan yola çıkarak irrasyonelliğin giderilmesine dair bir takım çözüm yolları öneriyoruz.

Anahtar Kelimeler: Sosyal psikoloji, altın çağ, modernizm, psikoloji tarihi, rasyonellik

Rethinking the Golden Age of Social Psychology

Fascism and the resulting world war in the middle of the 20th century were devastating. They not only caused immense violence and human misery but also led to the questioning of meta-narratives like rationality and modernity. The aftermath of Nazism weakened our confidence in the notions of progress, modernization, and civilization. The related world-view of humanism—with seeds sown by the likes of Descartes and Spinoza in the 17th century—was stained as well. This historical period is also highly related to the development of social psychology as a science. We think that social psychological studies conducted after the World War II (WWII) are informative in terms of the psychology of war times from both the perpetrators' and victims' angle. Speaking of perpetrators, Jones (1998) mentions that Hitler's rise had a significant impact on the progress of applied social psychology. As a matter of fact, Brehm, Kassir, and Fein (1999) also claim that no social psychologist had a greater impact than Hitler on social psychology. However, we think it is primarily important to recognize the key role that the notion of modernity and its assumption of human rationality play in understanding the golden age of social psychology.

Modernity

In his famous paper entitled "What is Enlightenment?" Kant (1784/2009) defines enlightenment as "man's emergence from his self-imposed nonage" where nonage is defined as "the inability to use one's own understanding without another's guidance." This definition implies that human agents do not need guidance from external authority to make decisions for themselves because individual human reason is sufficient for rational decision making. In other words, the central ideal of enlightenment modernism in Kant's view is human rationality.

Similarly, modernity in Hegelian philosophy (1837/1956) stands for the rule of law, civilization and rational reasoning. In the Hegelian sense, the modernist ideas that were created by Western rationality cannot entail such an atrocity as witnessed during the WWII. Deleuze and Guattari (1983, p. 29), inspired by Reich's work, also remarked in relation to social psychological research done after the WWII: "The masses were not deceived at a certain moment of fascism; they desire fascism and fascism without this desire and libidinal investment could not succeed for a moment (see also Holland, 2002).

Rationality

To better understand how events encountered during the WWII and empirical studies conducted after the WWII challenged the ideals of modernism, and especially its assumption of rationality, we need a more precise definition of rationality. Rationality is used in different senses in philosophical and everyday discourses, and even within philosophical discourse itself. In its most common philosophical meaning, rationality refers to instrumental rationality, which simply means that an agent's actions are consistent with, or conducive to, its goals (Kukla & Walmsley, 2006). More formally, if an agent A desires to bring about the state of affairs X, and believes that Y is the best way to achieve X, then it is instrumentally rational for agent A to do Y. In other words, instrumental rationality points to the best action for an agent given its beliefs and desires. Notice that there is no questioning of the truth or of the reasonableness of the agent's beliefs and desires in instrumental rationality. The beliefs and desires are simply treated as given; instrumental rationality just tells the best action that follows from them.

Beliefs, of course, can be false or unreasonable. A single belief, however, cannot be irrational. Only when a group of beliefs held by an agent is inconsistent with each other can we call the agent epistemically irrational. More specifically, it is not necessarily irrational to believe that ants are larger than wolves and that wolves are larger than elephants (although both beliefs are false), but it is irrational to believe those two and that elephants are larger than ants. The reason is that those three beliefs are inconsistent with each other given some basic logical rules. Epistemic irrationality has practical consequences as well: An epistemically irrational agent can never realize all of its goals.

The rationality (or otherwise) of desires can be treated in a way similar to the rationality of beliefs. A desire, unlike a belief, cannot be true or false. Furthermore, a single desire, just like a single belief, cannot be irrational. A desire to engage in an activity that will eventually hurt the agent itself or other agents is not necessarily irrational. It does become irrational, however, when it is coupled with other desires that conflict with each other. More specifically, an agent becomes motivationally irrational when it desires to hurt some specific others and also holds a superordinate desire to never hurt anyone. The practical consequence is similar: A motivationally irrational agent can never realize all of its goals.

In summary, there are three kinds of rationality: instrumental, epistemic and motivational. The first pertains to actions, the second to beliefs and the third to desires or

goals. As we shall see in the following sections, humans have been reported to systematically violate all three kinds of rationality norms and thus to display various forms of irrationality.

Social Psychology before the WWII

The modernist thought is related not only to Nazism but also to how psychology in general and social psychology in particular came into being as scientific disciplines. Positivism was making an impact on scientific practice in the 1880s, prescribing methods as preconditions for scientific knowledge. In line with the spirit of the time, Wundt—as a founder of the discipline—grounded his methodology in a modernist framework. Wundt’s approach to individual humans can be seen as stemming from a modernist viewpoint: Assuming that human reason is reliable and that humans can be trusted as to the accuracy of the reports of their own minds, he adopted introspection as his main method. Similarly, theories of Freud and Marx can also be seen as reflecting this early modernist period. Both Freud and Marx, for instance, viewed history from a socio-evolutionist perspective and claimed a deterministic transition from savage communities to civilized nation-states. This image of history following a linear trajectory is, without a doubt, a result of modernist thought.

Two kinds of approaches can be observed in the early works of social psychology: the relatively more empirical *psychological social psychology* led by McDougall and relatively more theoretical *sociological social psychology* led by Ross. The first comprehensive books about social psychology were written by McDougall (1908) and Ross (1908). McDougall’s book presents a deeper psychological grasp; in a sense, it offers a view from within the individual out towards the environment. On the other hand, Ross offers a sociological understanding whose line of research is the other way around: from the outside towards the inside. McDougall focussed upon the role instincts and motivation play in social behaviour. On the other hand, Ross took imitation as the determinant of social behaviour and dealt with social structures and groups rather than the individual. In the 1920s behaviourism became dominant in psychology, and social psychology had to rearrange its arguments based on this paradigm. Allport (1924) continued McDougall’s individualistic approach while replacing the notion of instincts with learning as the determinant of social behaviour. In terms of methodology, Wundtian methods of observation and introspection were abandoned, being replaced by the empirical inquiry of prediction, control, and manipulation. During the period between the 1920s and the 30s, both the number of social psychologists and empirically and

quantitatively conducted psychological studies increased. Similarly, Triplett, Moede and Allport's group studies were the first to prioritize laboratory studies (see Pepitone, 1981). This period can be seen as one where modernist practices are especially salient in social psychology because it is the first time social psychology tries to emulate the natural sciences and its experimental methodology.

Despite the huge effect behaviourism had on psychological science, sociological social psychological studies were also piling up at that time. For example, Cooley and Mead came up with the social interactionism theory, which emphasized the effects of social order and interaction on the emergence of psychological mechanisms to explain how an individual develops from a biological into a social being (Lundgren, 2004). Nevertheless, these studies were mainly theoretical rather than empirical.

Applied social psychology was founded in the 1950s after the innovative studies of Lewin, Lippitt, and White (1939) and Sherif (1935), which demonstrated how the scientific method can be applied to social problems (Reich, 1981). Both Lewin, in his autocratic personality study, and Sherif, where he examined the formation of social norms in a lab environment, opposed American behaviourism and its presumption of the impossibility of an objective observation of the mind (Pepitone, 1981). These studies can be seen as the initial efforts to systematically document rationality and irrationality in human behaviour. What significantly accelerated these efforts, however, was the political developments in Europe. Fascism was reigning in Europe during the 1930s. Due to hostility against Jews and obstacles put against their scientific efforts in Germany and Europe at large, many European social psychologists immigrated to the US: Heider, Lewin, Adorno, Köhler, Wertheimer, Lazarsfeld, Brunswik and Ichheiser were among them. Cartwright (1979) claims that it is impossible to imagine what social psychology would be like today without the dramatic impact of Hitler's atrocities. Considering the contributions of these social scientists to the social psychology literature, Cartwright's claim seems quite accurate.

Social Psychology after the WWII

Linking fascism in general and Nazism in particular with modernism takes us to Heidegger because totalitarian regimes are among the outcomes of modernism for him (Zimmerman, 1990). In other words, in Heidegger (1956), modernism represents totalitarianism, exploitation, and alienation.

On the side of psychology, it is surprising to realize that the “golden age” of social psychology was motivated by a historical period of great human misery. The organized violence that Nazism and the WWII caused led to the realization of the dark side of human capabilities. One might imagine that if there had not been such cruel confrontation with the evils that human nature can allow, social psychologists may have continued to develop strategies for the American military. However, it should also be noted that social scientific studies for the US Army during the WWII contributed to the development of interdisciplinary social psychology when military researchers returned to universities after the war (Sewell, 1989). Seventy years later, these war-time studies still inform us about the spirit of the time.

When Lewin took part in the foundation of *Society for the Psychological Study of Social Issues* and became the chairman of the organization in 1941, he argued for the unity of scientific theory and practice and suggested that the separation of the two is unnecessary in social psychology (Brehm et al., 1999). With this point of view, Lewin significantly contributed to the application of social psychological knowledge on current social problems.

Despite the fact that most classical studies were already present before 1945, the motivation and the desire to search for more grew with the end of the WWII. After the war, the psychology of group aggression and the underlying patterns of violence were the main motivators of psychological science (Smith & Haslam, 2017). Moreover, we claim that researchers who have conducted their studies after the WWII were implicitly motivated to re-evaluate and, if possible, legitimize Western civilization’s values of humanism and enlightenment, which were heavily wounded by Hitler’s cruelty. We summarize below some seminal studies that were conducted after the WWII to demonstrate the display of various forms of irrationality.

Seminal Works in the Post-War

Lewin, Heider, and Asch, who immigrated to the US with their families in the 1920s and the 1930s, brought a socio-cognitive perspective to social psychology. This productive atmosphere was largely sustained by personal motivations, although social events also had a considerable effect. For instance, after the Great Depression, studies of group phenomena became popular (Elder, 1994). The WWII was the second impactful historical event. After the WWII, numerous social scientists studied the motivations that resulted in the atrocities carried out in the course of the war.

Reich (1933/1970) was the first social psychologist to come up with an answer with his book *The Mass Psychology of Fascism*. Reich (1933/1970) defines Nazism as a phenomenon of mass armament resulting from sexual dissatisfaction. As a theoretician fed both by Marxist and Freudian teachings, Reich refused orthodoxy. He criticizes Marx for grounding everything in the base structure through mere societal analysis. Freud's writings, on the other hand, lacked a sense of community. For these reasons, Reich defines his work as a blending of Freud and Marx. According to Reich (1933/1970), the economic base structure might explain society's main components; however, it becomes irrelevant when it comes to the irrationalities of group behaviour. If the topic is the unconscious of a society, Reich insists on consulting Freud. According to Reich (1933/1970), growing up in an irrational society results in irrational personality patterns, and these patterns lead to fascist community structures. Reich had written the original piece in 1933 during the fascist Nazi reign. However, his book motivated social psychological research after the WWII and served as a primary reference for social psychologists. Reich's description of irrationality during the Nazi regime corresponds to what we have called motivational irrationality. This is because the majority of the German public, who might be supposed to have internalized the Enlightenment ideals of humanism and the guidance of individual reason in one's conduct, at the same time appears to adopt the incompatible Nazi ideals of unequal worth of human races and unconditional obedience to authority.

Like Reich, Adorno belonged to the Frankfurt School where Marxist and Freudian teachings were blended. He also interprets Nazism and the WWII as irrational (Adorno et al., 1950). Adorno, trying to understand how a society as civilized as Germany could fall under the influence of a leader as brutal as Hitler, put forth the concept "authoritarian personality" and studied its psychological underpinnings in order to explain fascism. Adorno's main concern was to understand the reasons why some people start behaving in a prejudiced manner. Through a Freudian analysis, Adorno et al. (1950) claimed that people who had non-permissive parents and a rough childhood ultimately release their repressed anger towards less dangerous groups of people who are not like themselves. In short, they grow racist and discriminatory attitudes. This is how Adorno formulates Nazis' discriminatory attitudes against Jews. This is again an example of what we call motivational irrationality.

A year later, Asch (1951) began a series of experiments investigating the effect of group psychology on personal ideas and judgments. In this study, participants compared

the lengths of various lines. It was investigated whether participants remained under the influence of the majority of participants. The results showed that only 25% of 123 participants were accurate in the experimental group where fake participants insisted on incorrect answers in a group setting, whereas the ratio remained at a high rate (95%) in the control group. Five years later, Asch (1956) carried out another series of laboratory experiments on the subject of how a group of people is affected by the majority. In this study, the number of people who constitute the majority changed from 1 to 16, but the results remained constant. Consequently, it is true to say that Asch's laboratory experiments are among the classics of social psychology as they clearly demonstrated people's tendency for conformity and their openness to social influences (Turner, 1985). This can be interpreted as an example of instrumental irrationality in our formulation because what people really believe (and presumably desire) is not reflected in their overt behaviour.

Another intriguing topic during the WWII was persuasion, in part because countries entering the war had to motivate soldiers to continue to fight. For example, the US government recruited Hovland to prepare war propaganda and to do behavioural research. After the end of the war, Hovland returned to Yale University to continue his investigation. Hovland, Janis and Kelley (1953) emphasized that persuasion can not only be acquired but also changed through learning. Whether or not the message is persuasive depends on the characteristics of the person who gives this message as well as the content and the receiver of the message. Persuasion through propaganda might be interpreted as an example of epistemic irrationality because individuals acquire new beliefs through a process that they should know to be unreliable. In addition, some of the new beliefs, inculcated in the service of motivating support for the war effort, are clearly at odds with some of the already existing beliefs.

Following these studies, Festinger's cognitive dissonance theory appeared in the social psychology literature. According to this theory, people feel uneasy when their actions conflict with their attitudes. In order to avoid such negative emotions, one starts to change the way one believes (Festinger, 1957). In one of Festinger's classic experiments, one group of participants were paid \$20 to lie to future participants about a boring experiment they had just participated, whereas another group was paid only \$1. What was observed as a result was that the second group experienced a bigger attitude change towards really liking the experiment. Festinger's explanation was that, since the second group lacked a sufficient external motivation to lie about the experiment, they

unconsciously concluded that they must have in fact liked the experiment in order to make the discrepancy between their actual beliefs (the experiment was boring) and their overt behaviour (they reported that the experiment was interesting) disappear. In our formulation, this would be an example of epistemic irrationality because, in order not to appear instrumentally irrational, the participants are changing their beliefs through a process that does not conform to their actual experiences and thus one that is not conducive to true beliefs.

Thirteen years after Adorno's work, Milgram (1963) conducted an experiment on how people obey destructive authoritarian figures. What led him to this was the trial of German Nazi SS Colonel Adolf Eichmann. Milgram (1974) asked himself this question: "Could it be that Eichmann and his million accomplices in the Holocaust were just following orders? Could we call them all accomplices?" (Schulweis, 2010, p. 106). In fact, Eichmann had said that he was just doing his business (Baade, 1961). Milgram found that, just as soldiers obeyed their commanders' orders in concentration camps, participants in experiments obeyed the scientists in the white coats and apparently harmed other innocent participants, suggesting that science is the modern authority. The participants' behaviour in Milgram's experiment is a clear violation of instrumental rationality because what the participant really desires (not to harm the fellow participant) is in conflict with his behaviour.

Likewise, Zimbardo, Haney, Banks and Jaffe (1972) demonstrated the huge influence of social norms on human behaviour, criticizing earlier views that attribute evil deeds to evil personalities. In their prison experiments, Stanford University students, who were intelligent, free of apparent psychopathology and presumably fully adopting the ideals of modernism and humanism, quickly turned into cruel wardens after a few days of experience in that capacity. This again demonstrates how easy it is to display behaviour inconsistent with one's beliefs and desires, i.e., instrumental irrationality, under the appropriate social circumstances.

As a final example, consider the ground-breaking studies of Amos Tversky and Daniel Kahneman starting in the 1970s which eventually led to the awarding of the 2002 Nobel Prize in Economics to Kahneman. They argue that humans cannot be perfectly rational because of the computational limitations of our minds (Tversky & Kahneman, 1974). We therefore rely on heuristics when making social judgments.

These heuristics mostly work well by giving us approximately correct answers without spending much time and computational effort. However, there are times when they systematically lead us into error. When we use the representativeness heuristic, the idea that members of a category are more likely to have the typical properties of that category, we judge that Linda, a woman described as college educated, intelligent and liberal, is more likely to be a feminist bank teller than a bank teller, a clear violation of the conjunction rule in probability. This would be an example of epistemic irrationality: beliefs that clash with the rules of basic probability theory.

Possible Solutions

All the studies summarized above document the violations of one or more of the three kinds of rationality defined at the beginning of the paper. This brings us to a more practical question: Are humans doomed to irrationality by their very nature or are there ways to prevent the negative consequences of irrationality? Social psychological studies conducted after the WWII offer some possible solutions as well.

For example, the Holocaust and the WWII compelled researchers to analyse the underlying patterns of prejudice and racism. In the 1950s, the US education system was racially segregated. By showing the negative effects of segregation on African American children's sense of self, Clark (1953) motivated changes in the education system and helped the U.S. Supreme Court to rescind the segregation policies. In fact, these policies were at odds with the "human rights" concept of modernity. Around the same time, Allport (1954) asserted that terminating racial segregation would decrease prejudice. Social contact, one of the most robust findings in the social psychology literature, is still referred to today for reducing the hostility between groups. In other words, the blatant instrumental irrationality in this situation has been mended through a new social contract.

In addition, the WWII showed us the extent of violence and prejudice that can occur between groups as well as the extremes of obedience and conformity. Searching for the psychological mechanisms of such behaviour began with the naïve curiosity of social psychologists. Likewise, Sherif (1966), in his summer camp experiments, showed that competition can create conflict and hostility between groups in zero-sum games. On the other hand, working together for common goals would increase solidarity between groups, thereby eroding prejudice and tension. In other words, this study suggests intergroup cooperation as one factor that can alleviate the instrumental rationality embedded in this case.

Lastly, Bandura (1973) showed that aggression is not simply natural but that it is learnt through observation and imitation. In this sense, Bandura cared about the individual's relation to his environment more than his biological means. Therefore, warring aggression cannot be attributed completely to *Thanatos* or our death instinct as Freud (1933/1959) would suggest. Instead, it can be interpreted as learned behaviour caused by our relation to our environment. Since what has been learnt can be unlearned, as learning theorists would have it, Bandura's theory points to an escape from the cycle of mindless violence.

CONCLUSION

This essay presents a series of examples which show that the "golden age" of social psychology came out of the traumas of Nazism and the Second World War. When we summarize the social psychological research done after the WWII, it is plausible to say that the motivation for these studies come from the impact of the WWII on social psychologists. Genocide stumped on Western rationality and social psychologists tried to resurrect it. Perhaps, one of the most important reasons why the period after the WWII is called as the "golden age" of social psychology was the need to re-evaluate and re-legitimize Western rationality. Rationality was to be resurrected because the atrocities of the WWII resulted in narcissist wounds in humanity's common history.

Within the frame of the literature summarized above, we argue that social psychology took an interesting direction after the WWII, seeking to explain away the traumas of fascism and war with respect to the break from modernist and humanist thought. However, this paper does not provide an exhaustive analysis of the current thesis and should be seen as preliminary. The thesis deserves deeper historical investigations. As a limitation, we should further note that so many years after these studies were conducted, it is impossible to reliably show that some kind of motivated cognition has occurred in the researchers' minds who conducted these classical studies. However, at least, one might argue that the direction of social psychology was influenced by a reaction to Nazism and the WWII.

Grant Support: The authors received no financial support for this work.

References

- Adorno, T. W., Frenkel-Brunswick, E., Levinson, D. J., & Sanford, R. N. (1950). *The authoritarian personality*. New York: Harper.
- Allport, F. H. (1924). *Social psychology*. Boston: Houghton Mifflin.
- Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Cambridge, Mass: Addison-Wesley.
- Asch, S. (1951). Effects of group pressure on the modification and distortion of judgments. H. Guetzkow (Ed.). In *Groups, leadership, and men*. Pittsburg: Carnegie.
- Asch, S. (1956). Studies on independence and conformity: A minority of one against a unanimous majority. *Psychological Monographs: General and Applied*, 70, 1-70
- Baade, H. V. (1961). The Eichmann Trial: Some legal aspects. *Duke Law Journal*, 421, 400-420.
- Bandura, A. (1973). *Aggression: A social learning theory analysis*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Brehm, S. S., Kassir, S. M., & Fein, S. (1999). *Social psychology* (4th ed.). Boston: Houghton Mifflin.
- Cartwright, D. (1979). Contemporary social psychology in historical perspective. *Social Psychology Quarterly*, 42, 82-93.
- Clark, K. B. (1953). The social scientist as an expert witness in civil right litigation. *Social Problems*, 1(1), 5-10.
- Deleuze, G., & Guattari, F. (1983). *Anti-oedipus, capitalism and schizophrenia*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Elder, G. H. Jr. (1994). Time, human agency, and social change. *Perspectives on the Life Course*, 57(1), 4-15.
- Festinger, L. (1957). *A theory of cognitive dissonance*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Freud, S. (1933/ 1959). Why war? In E. Jones (Ed.), *The collected papers of Sigmund Freud*. New York: Basic Books,
- Hegel, G. W. F. (1837/1956). *The philosophy of history* (J. Sibree, Trans.). New York: Dover.
- Heidegger, M. (1956). *Existence and being*. (2nd ed.). London: Vision Press
- Holland, E. W. (2002). *Deleuze and Guattari's anti-oedipus: Introduction to schizoanalysis*. London: Routledge.
- Hovland, C. I., Janis, I. L., & Kelley, H. H. (1953). *Communication and persuasion: Psychological studies of opinion change*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Jones, E. E. (1998). Major developments in five decades of social psychology. *The Handbook of Social Psychology*, 1, 3-57.
- Kant, I. (1784/2009). *An answer to the question: What is enlightenment?* London: Penguin.
- Kukla, A., & Walmsley, J. (2006). *Mind: A historical and philosophical introduction to the major theories*. Indianapolis: Hackett Publishing Company.
- Lewin, K., Lippitt, R., & White, R. K. (1939). Patterns of aggressive behaviour in experimentally created "social climates". *The Journal of Social Psychology*, 10(2), 269-299.
- Lundgren, D. C. (2004). Social feedback and self-appraisals: Current status of the mead-cooley hypothesis. *Symbolic Interaction*, 27(2), 267-286.
- McDougall, W. (1908). *An introduction to social psychology*. London: Methuen.
- Milgram, S. (1963). A behavioural study of obedience. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 67(4), 371-378.
- Milgram, S. (1974). *Obedience to authority*. London: Tavistock.
- Pepitone, A. (1981). Lessons from the history of social psychology. *American Psychologist*, 36, 972-985.

- Reich, W. (1933/1970). *The mass psychology of fascism* (V. R. Carfagno, Trans.). New York: Farrar, Straus, & Giroux.
- Reich, J. W. (1981). A historical analysis of the field. *Applied Social Psychology Annual*, 2, 45-70.
- Ross, E. (1908). *Social psychology*. New York: Macmillan.
- Schulweis, H. M. (2010). *Conscience: The duty to obey and the duty to disobey*. Woodstock, VT: Jewish Lights Publishing.
- Sewell, W. H. (1989). Some reflections on the golden age of interdisciplinary social psychology. *Annual Review of Sociology*, 15, 1-16.
- Sherif, M. (1935). An experimental study of stereotypes. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 29(4), 371-375.
- Sherif, M. (1966). *Group conflict and cooperation: Their social psychology*. London: Routledge.
- Smith, J. R. & Haslam, S. A., (2017). *Social psychology: Revisiting the classic studies*. Sage Publications Limited, London.
- Turner, J. C. (1985). Social categorization and the self-concept: A social cognitive theory of group behaviour. E. J. Lawler (Ed.). In *Advances in group processes* (Vol. 2, pp. 77-121). Greenwich, CT: JAI Press.
- Tversky, A., & Kahneman, D. (1974). Judgement under uncertainty: Heuristics and biases. *Science*, 185, 1124-1131.
- Zimbardo, P. G., Haney, C., Banks, W. C., & Jaffe, D. (1972). *Stanford prison experiment*. Stanford, CA: Philip G. Zimbardo, Inc.
- Zimmerman, M. E. (1990). *Heidegger's confrontation with modernity: Technology, politics, and art*. Indiana: Indiana University Press.

“Kendini Unutmak”: Psikoloji Araştırmalarında Tevazu

“Forgetting Oneself”: Humility in Psychology Studies

Emine Yücel¹ , Gökhan Arslantürk²

¹Araş. Gör., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Konya, Türkiye
²Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Konya, Türkiye

ORCID: E.Y. 0000-0003-3663-6003;
G.A. 0000-0001-9145-120X

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Emine Yücel,
Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Psikoloji Bölümü, Konya, Türkiye
E-posta/E-mail: ey.emineyucel@gmail.com

Başvuru/Submitted: 18.02.2019
Revizyon Talebi/Revision Requested:
19.03.2019
Son Revizyon/Last Revision Received:
18.04.2019
Kabul/Accepted: 30.04.2019
Online Yayın/Published Online: 00.00.0000

Atıf/Citation: Yucel, E., & Arslanturk, G. (2019). “Kendini unutmak”: Psikoloji araştırmalarında tevazu. *Psikoloji Çalışmaları - Studies in Psychology*, 39(1): 209-243. <https://doi.org/10.26650/SP2019-0015>

ÖZ

Tevazu, psikoloji alanındaki çalışmalarda uzun zaman boyunca ihmal edilen bir erdem olmuştur. Ancak son yıllarda, tevazu konusundaki çalışmaların sayısında kayda değer bir artış görülmektedir. Görece sınırlı fakat gelecek vadeden bu araştırma alanına dair kapsamlı bir inceleme yürütülmesi hedeflenerek, bu derleme çalışmasında öncelikli olarak tevazu üzerine etimolojik ve kavramsal bir analiz sunulmuştur. Kavramın nasıl tanımlanacağı konusunda fikir birliği olmamasına rağmen, bu çalışmada tevazunun ölçülülük, düşük benlik saygısı ve kendini değersiz görme gibi diğer ilişkili kavramlardan farkı gözler önüne serilmiştir. İlgili alan yazında tevazunun genel yapısına ilişkin tartışmaların yanı sıra belli bağlamlarda ortaya çıkan tevazu biçimlerinden de bahsedilmektedir. Bu çerçevede tevazunun alt türleri olarak entelektüel tevazu, kültürel tevazu ve ilişkisel tevazu kavramları tanımlanmıştır. Tevazu nihai olarak kişinin kendini unutmamasını gerektirir. Ancak bu yönü ile tevazunun öz-bildirim dayalı olarak ölçülmesinde ciddi zorluklar yaşanmaktadır. Buradan hareketle, tevazuyu değerlendirmeye yönelik en uygun yöntemin ne olduğu sorusu ekseninde, mevcut derlemede tevazuya ilişkin farklı ölçüm teknikleri karşılaştırılmalı olarak ele alınmıştır. Gerçekten mütevazı kişilerin tevazu göstermenin zor olduğu durumları (kişilerarası çatışma, rekabet, eleştiriyi kabullenme vb.) daha etkili bir şekilde yönetmeleri beklenir. Bu noktada mütevazı tepki örüntülerinin daha hassas bir biçimde incelenmesine yönelik olarak bu tür stres testlerinin önemine dikkat çekilmiştir. Derlemenin takip eden bölümlerinde ise görgül çalışmalar ışığında tevazunun öncülleri ve sonuçlarına değinilmiştir. Bu bağlamda dindarlık, güvenli bağlanma ve diğer karakter güçleri (örn., affedicilik, şükran, yılmazlık) tevazuyu pekiştiren unsurlar olarak değerlendirilmiştir. Tevazunun sonuçları ise psikolojik sağlık, kişilerarası ilişkiler, iş hayatı ve toplumsal hoşgörü üzerindeki olumlu etkilerine atıfta bulunularak gözden geçirilmiştir. Ayrıca, çeşitli psikolojik müdahalelerle insanlara tevazu erdemini kazandırabilmenin mümkün olup olmadığı da uygulamalı bir bakış açısıyla sorgulanmıştır. Derlemenin son bölümünde ise gelecek çalışmalar için öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tevazu, mütevazı, alçak gönüllülük, erdem

ABSTRACT

Humility has been a neglected virtue in psychology studies for a long time. In recent years, however, a substantial upsurge in the number of studies on humility has been observed. Delving into a relatively limited but promising research area, this review begins by presenting an etymological and conceptual examination on humility. Even though there is no consensus on how to define humility, its difference from other related concepts such as modesty, low self-esteem, and self-depreciation is pointed out. In addition to the discussions on the general structure of humility, the related literature also refers to context-specific forms of humility. Accordingly, the notions of intellectual humility, cultural humility, and relational humility are introduced as the sub-types of humility. Humility eventually entails one's forgetting oneself. However, such an attribute poses an inconvenience for the measurement of humility by self-report techniques. In a quest of an appropriate method to evaluate humility, the current review also summarizes the different measurement techniques with a comparative focus. Those people who are really humble are expected to more effectively manage the situations in which it is difficult to show humility (e.g., interpersonal conflict, competition, acceptance of criticism). Relatedly, the importance of such stress tests is underlined for the more precise analysis of humble response patterns. The succeeding parts of this review scrutinize the precursors and consequences of humility in the light of existing empirical findings. Religiosity, secure attachment, and other character strengths (e.g., forgiveness, gratitude, and hardiness) are identified as the forerunners of humility. Humility-related outcomes are considered with reference to its restorative impact on psychological health, interpersonal relationships, work life, and societal tolerance. Whether it is possible to promote humility with certain psychological interventions is also considered with an applied perspective. Suggestions for prospective studies are proposed at the end of the current review.

Keywords: Humility, humble, modesty, virtue

EXTENDED ABSTRACT

Humility can concisely be defined as one's becoming less self-centered, and more other-oriented. A humble person embraces one's personal strengths without arrogance, and confronts one's inadequacies without self-depreciation (Exline et al., 2004). Such a person conceives oneself as a tiny part of a very large (if not infinite) whole, and this corresponds to the epistemological component of humility (Wright et al., 2017). A humble person also knows that one does not deserve any special treatment due to his/her own superior qualities to others. Such an egalitarian stance corresponds to the moral component of humility (Wright et al., 2017). Even though humility as a virtue is a panacea for many psychological difficulties and social evils, it can be mentioned as one of the neglected topics in psychology literature. This review aims to cover a recent but relatively limited literature on humility. The researchers have not still reached a consensus on the definition and structure of humility. While some of the authors regard humility as an admirable human virtue (e.g., Exline et al., 2004), some others draw attention to its darker side (e.g., Weidman et al., 2016). However, generally speaking, humility is construed as different from other related constructs such as modesty, low self-esteem, and self-humiliation. When humility is studied as a trait-level construct, its link to prosocial tendencies, interpersonal functioning,

and developmental patterns has been questioned (Tangney, 2002). On the contrary, when it is considered as a state-level construct, the conditions (be it experimental or real life) under which humility increases or decreases have been probed (Kruse, Chancellor, & Lyubomirsky, 2017). Humility can take various forms in different domains of life, and those forms can be mentioned as intellectual humility, cultural humility, and relational humility. Humility ultimately necessitates self-forgetting in terms of positive qualities (including one's being a humble person). However, such a diminished self-focus becomes paradoxical when it comes to measure humility by directly asking a person how humble oneself is (Davis et al., 2011). With the question of measurability of the concept in mind, the literature offers different measurement approaches to humility (i.e., self-report, other-report, and implicit tools).

Empirical studies have pointed out certain antecedents and consequences of humility. Accordingly, religiosity, attachment styles, and other virtues (forgiveness, gratitude, etc.) are emerged as the predictors of humility. The restorative impact of humility in the real life context can be compiled under four headings: psychological health, interpersonal relations, occupational setting, and societal tolerance. Humble people are at peace with themselves since they develop a quiet and non-judging stance about their strengths and weaknesses. They accept their personal limitations and therefore can easily ask for help from others. Such qualities warrant humble people with better psychosocial resources such as interpersonal trust, hardiness, and social support (Nielsen & Marrone, 2018). Additionally, many prosocial tendencies such as helpfulness, generosity, and forgiveness accompany humility in the interpersonal realm. Relatedly, humility plays a vital role in the escalation and revival of social commitments among family members, close friends, and romantic partners (Davis et al., 2011). Some of the benefits of humility reflect upon work settings as well. Humble people show an outstanding work performance due to their non-defensive acceptance of their intellectual insufficiencies and their openness to learn from others (Owens, Rowatt, & Wilkins, 2011). In addition, prosocial tendencies inherent in the humble people might contribute to the social capital among members of a work team (Owens et al., 2011). What is more, humble leadership can increase employee participation, lessen quitting job (Owens, Johnson, & Mitchell, 2013), and elevate team effectiveness (Rego, Cunha, & Simpson, 2018). And, last but not least, it is worth mentioning the role of humility in the growth of a more peaceful and all-embracing society. Humble people develop a critical skepticism about worldviews (including their own beliefs) considering the limits of human intellect (Wright et al., 2017). As a consequence, they don't feel threatened in the face of opposing views, and eventually, become respectful to them.

Due to its vital importance for human psyche and society, psychologists should come up with novel techniques to equip people with humility. Relatedly, an intervention program by Lavelock et al. (2014) can be mentioned as an outstanding example to promote humility in people. Such programs can be integrated into various applied fields such as delinquency, addiction, psychotherapy, and conflict resolution. In the conclusion part of this review, an urgent need for cultural perspectives on humility has been pointed out given the fact that culture might affect how much valuable humility is in a society, how it is expressed, and what kinds of meanings are attached to it (Akhtar, 2018). With the present review at hand, the writers hope to pave the way for more psychology studies on humility since it is an antithesis to self-serving egotism.

Ahlaki yargılar hakkında yürütülen felsefi ve psikolojik sorgulamalar, eylemi gerçekleştiren kişinin erdemliliği yerine daha çok söz konusu eylemin olumsuz sonuçları ya da ahlaki normlara uygunluğuna odaklanmışlardır (Uhlmann, Pizarro ve Diermeier, 2015). Ancak, Uhlmann ve arkadaşları (2015) ahlaki değerlendirmeler açısından kritik olan şeyin herhangi bir eylemin doğru ya da yanlış olmasından ziyade bu eylemi gerçekleştiren kişinin iyi mi yoksa kötü biri mi olduğunu ileri sürmüşler ve “erdemler etiği”nin önemine dikkat çekmişlerdir. Sokrates’e göre cesaret, adalet, dürüstlük gibi farklı farklı isimler olsa da bu erdem parçalarının tek tek tanımlanması mümkün değildir, çünkü aslında erdem tek bir tanedir ve bölünemez (Akarsu, 1962). Nasıl ki birbirine bağlı olarak çalışan farklı organ sistemleri bedenin sağlıklı bir şekilde işlev göstermesini sağlar, farklı erdem sistemleri de birbirlerini destekleyerek ya da düzenleyerek ahlaki bir karakter yapısını inşa ederler (Gulliford ve Roberts, 2018). Erdemin bir ve bütün oluşundan yola çıkan Gulliford ve Roberts (2018) benmerkezcilikten ziyade diğerini merkeze alan *affedicilik*, *cömertlik*, *merhamet* ve *şükran* erdemlerinin sergilenebilmesinin gurur, kibir ve üstünlük gibi ahlaki zafiyetlerden yoksun olmaya bağlı olduğunu ifade etmişler ve bu sebeple söz konusu dört erdem yanına *tevazuyu* da ekleyerek *diğeri merkezli erdemler beşlisini* öne sürmüşlerdir. İlk dört erdem aksine tevazu diğerlerinin iyiliği ve mutluluğunu düşünmek ile doğrudan ilişkili değildir. Ancak iyilikseverlikle ilgili erdemlerin davranışa dökülebilmesi tevazunun varlığına bağlıdır ve başkalarının iyiliği için çalışmak da sonuçta tevazuyu besleyecektir.

Ahlak sistemi içerisinde böylesi kritik bir öneme sahip olan tevazu, psikoloji biliminin uzun bir dönem boyunca ihmal ettiği ve üzerinde yeterince çalışma yürütmediği konular arasındadır (Chancellor ve Lyubomirsky, 2013; Tangney, 2000, 2002). Bununla birlikte, son zamanlarda tevazuyu ele alan çalışmalarda bir artış söz konusudur (bkz. Chancellor ve Lyubomirsky, 2013; Krause, Pargament, Hill ve Ironson, 2016; Weidman, Cheng ve Tracy, 2016). Yine de bazı sorunlar nedeniyle tevazu hakkındaki alan yazının oluşumu oldukça yavaş seyretmektedir (Davis, Worthington ve Hook, 2010; Tangney, 2002). Tevazunun psikoloji araştırmalarında hak ettiği değeri görmemesi ve ilgili alan yazının oluşmasındaki yavaşlık için birkaç neden öne sürülebilir. Örneğin, Tangney (2002), ana akım psikolojinin din, erdem ve ahlak gibi değer yüklü konulardan uzak kalmayı tercih ettiğini ve alandaki ahlak çalışmalarının Kohlberg’in (1969) ahlaki düşünme biçimleri ile sınırlı kaldığını ifade etmiştir. Sözü edilen nedenlerden bir diğeri ise tevazunun tanımlanmasındaki güçlüktür. Psikoloji alanındaki çalışmalarda tevazuya

ilişkin, düşük bir ego durumu, bir duygu, kişinin yeteneklerini ve gücünü doğru bir şekilde değerlendirmesi, bir erdem, karakter gücü ya da kişilik özelliği gibi çok farklı kavramsallaştırmalara rastlanır (bir gözden geçirme için bkz. Weidman ve ark., 2016). Ancak alandaki araştırmacılar için çıkış noktası olacak, üzerinde hemfikir olunan, kapsamlı bir tevazu tanımının eksikliği önemli bir sorundur (Davis ve ark., 2010). Ayrıca, hem tevazunun ölçülebilir bir kavram olup olmadığına ilişkin tartışmalar hem de tevazunun yapısını tam anlamıyla ölçebilecek nitelikteki ölçüm araçlarının eksikliği alandaki görgül birikimin görece sınırlı kalmasına sebep olmuştur (Bhattacharya, Chatterjee ve Basu, 2017; Davis ve ark., 2010; Tangney, 2002).

Tevazu alanında yapılacak araştırmalara rehberlik etmesi amacıyla hazırlanan bu derleme çalışması kapsamında öncelikle tevazunun ne olduğu ve ne olmadığı, yapısı ve türleri ele alınacaktır. Sonrasında tevazunun psikoloji araştırmalarında hangi yöntemlerle ölçüldüğü gözden geçirilerek farklı ölçüm yaklaşımları karşılaştırılacaktır. Ardından tevazunun öncülleri ve sonuçları görgül çalışmalar ışığında değerlendirilecektir. Son olarak ise psikolojik sağlık, kişilerarası ilişkiler, iş yaşamı ve toplumsal hoşgörü açısından dönüştürücü bir etkiye sahip olan tevazuyu insanlara kazandırabilmenin olanakları örnek bir müdahale çalışması ekseninde tartışılacaktır.

Tevazu Nedir?

Sözlük Tanımları ve Etimolojisi

Tevazunun anlamı, Güncel Türkçe Sözlük'te kelimenin eş anlamlısı olan *alçak gönüllülük* ile karşılanmaktadır (TDK, t.y.). Alçak gönüllü kelimesinin anlamı ise sözlükte “Kendi değerini olduğundan aşağı gösteren, başkalarını küçük görmeyen, büyükmeyen (kimse), engin gönüllü, mütevazı, tevazulu” şeklinde verilmiştir. Etimolojik açıdan bakıldığında Arapça kökenli bir kelime olan tevazunun “koyma, aşağı indirme” anlamındaki *vaz* kökünden geldiği görülmektedir (Etimolojiturkce.com, t.y.). Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre benzer anlamda kullanılan kelimelerden biri de yine Arapça kökenli *huşu* kelimesidir. Bu kelime Tanrı'ya boyun eğme, korku ve saygı karışımı bir duyguyu ifade etmekte ve daha çok dini bağlamda kullanılmaktadır (TDK, t.y.). Yirmi dört yıllık bir dönem (1990-2013) kapsayan Türkçe Ulusal Derlemi'nde yapılan genel sorgulamada “mütevazı” ve “tevazu” kelimelerinin sözlü ve yazılı kaynaklarda “alçak gönüllü” ve “alçak gönüllülük” kelimelerinden daha sık geçtiği tespit edilmiştir (TUD Sürüm 3.0 için bkz. Aksan ve ark., 2012). Ayrıca, kelimenin etimolojik kökenindeki çağrışımlara benzer

şekilde, psikoloji alanındaki çalışmalar da tevazunun manevi bir yönü olduğuna işaret etmektedir (örn., Krause, 2010; Worthington, 2007). Buradan hareketle bu derleme çalışması boyunca söz konusu kavramın Türkçe karşılığı olarak tevazu kelimesi kullanılmıştır.

Uluslararası yayınlara baktığımızda, tevazu kelimesinin anlamı İngilizce’de sıklıkla birbirinin yerine kullanılabilen *humility* ve *modesty* kelimeleri ile karşılanmaktadır (bkz. Davis ve ark., 2016). Bununla birlikte çoğu yazar (örn., Davis ve ark., 2010; Exline ve ark., 2004; Tangney, 2002) birbirleri ile ilişkili ve günlük kullanımda eş anlamlı görünen bu kavramların akademik alan yazında tam olarak örtüşmediğini ifade eder. Buna göre, daha çok sadelik ve gösterişsizliği karşılayan *modesty* kelimesi *humility* kavramının bir parçasıdır. Örneğin, Tangney (2002) kişisel yetenek ve kazanımların abartılmaması olarak tanımlanabilecek *modesty* kelimesinin *humility*’e göre daha dar bir anlama sahip olduğunu öne sürmüştür. *Modesty* kelimesi diğerlerinin değerini takdir etme ya da kişinin kendi benliğini unutmaması gibi tevazunun diğer zengin anlamlarını yansıtmakta yetersiz kalır. Exline ve arkadaşlarına göre (2004, s. 436) *modesty* daha dışsal bir kavramdır. Örneğin, giyim ya da yaşam tarzı anlamında birinin dışarıdan fark edilen ölçülülüğü, sadeliği ve gösterişsizliğini ifade etmek için *modesty* kelimesi kullanılabilir. *Humility* ise kişinin kendisini evrenin merkezi olarak görmemesini ifade eden daha içsel bir kavramdır. *Modesty* kelimesi köken olarak da Latince ılımlılık, ölçülülük ve uygun davranış anlamındaki *modestia* ve *modestus* kelimelerine ve daha da gerilere gidildiğinde ise eski Hint-Avrupa dil ailesine ait “uygun tedbirler almak” anlamındaki *med-* köküne dayanır (Etymonline.com, t.y.). *Humility* ise Latince *humilitatem* (aşağılık, ufak tefeklik, önemsizlik) kökünden gelmektedir (Etymonline.com, t.y.). Bir başka görüşe göre ise kelimenin kökeni Latince’de toprak ya da yer anlamlarına gelen *humus* kelimesine dayanır (Akhtar, 2018; Bhattacharya ve ark., 2017; Rowatt ve ark., 2006).

Bu tür sözlük tanımları, uluslararası yayınlarda zaman zaman tevazunun tanımlanmasında bir başlangıç noktası işlevi görmektedir. Ancak kimi yazarlar (örn., Exline ve Hill, 2012; Tangney, 2002) bu sözlük tanımlarındaki olumsuz çağrışımların aksine, tevazunun düşük öz saygı, kendini küçük ve değersiz görme ya da yeterince girişken olmama şeklinde ele alınamayacağına dikkat çekmişlerdir.

Psikoloji Araştırmalarında Tevazunun Kavramsallaştırılması

Tevazuya ilişkin tanımlar üzerinde belli bir uzlaşının olmaması ve her araştırmacının kendi geliştirdiği tanıma atıfla tevazuyu kuramsal ya da görgül açılardan sorgulaması

belki de ilgili alan yazının en temel eksikleri arasındadır (Davis ve ark., 2016). Bazı yazarlar (örn., Emmons, 2000; Exline ve ark., 2004; Rowatt, Ottenbreit, Nesselroade ve Cunningham, 2002) tevazuyu kişinin kendisini gerçekçi bir biçimde değerlendirmesi olarak tanımlamaktadır. Örneğin, Exline ve arkadaşlarına (2004) göre tevazu kişinin, kendi imajını savunmak, onarmak ya da kendini olduğundan daha iyi göstermek gibi bir zorunluluk hissetmeksizin ve bu doğrultuda kendine ilişkin bilgiyi çarpıtmaksızın, kendi gücünü ve sınırlılıklarını gerçekçi olarak görmeye istekli olmasıdır. Exline ve arkadaşları burada istekli olmanın altını özellikle çizerler. Çünkü tevazu doğru bir kendilik algısının inşa edilmesinden ziyade kişinin kendisi hakkında gerçekçi bir algı geliştirme-ye açık ve istekli olması ile daha yakından ilişkilidir.

Diğer bazı yazarlara göre (örn., Morgan, 2001; Worthington, 2007) ise tevazu daha yüce ve aşkın bir varlığın karşısında aciz/küçük hissetmek ya da kendini daha geniş bir bütünün çok küçük bir parçası olarak görebilmektir. Bu bakış açısına göre mütevazı bir insan kendisini evrenin cüzi (sonsuz derecede küçük) bir parçası olarak konumlandırır, her şeye gücü yeten bir yaratıcı karşısında mutlak zayıflığının bilincindedir ve yerküre üstündeki milyarlarca insanı düşünerek kendisinin (ya da yaşam öyküsünün) sıradanlığını kabullenir. Tevazuyla ilişkin yapılan bu tanımın ancak dini bir perspektiften doğru bir şekilde kavranabileceği ve seküler bir çerçevede bu kavramın anlaşılamayacağı ileri sürülebilir. Ancak Exline ve arkadaşlarına (2004, s. 464) göre dinden bağımsız olarak da insanın tevazuyla benzer deneyimler yaşaması mümkündür. Örneğin, tabiat harikalarını tefekkür etmek ya da evrenin engin genişliği karşısında insanın küçüklüğünü idrak etmek hayret, dehşet ve acizlik duygularını tetikleyebilir. Exline ve arkadaşları (2004, s. 464) dini inançların tevazuyu deneyimlemek için temel bir şart olmadığını ancak tevazuyu kolaylaştırıcı bir etkiye sahip olabileceğini dile getirmişlerdir.

Weidman ve arkadaşları (2016) ise tevazunun sosyal olarak takdir edilen, arzulanan, olumlu ve değerli bir erdem ya da özellik olarak tek boyutlu bir biçimde değerlendirilmesine karşı çıkmışlardır. Yazarlar tevazuyla ilgili birtakım felsefi ve teolojik görüşler ile klasik sözlük tanımlarından yola çıkarak tevazunun salt olumlu bir özellik olmadığını, aynı zamanda karanlık bir yönü olduğunu da ileri sürmüşlerdir. Weidman ve arkadaşları (2016) yürüttükleri görgül çalışmalar ışığında tevazunun iki farklı boyutu olduğunu sonucuna varmışlardır: (1) övgü ya da başarı karşısında sergilenen, kişinin kendi kendisini onayladığı tevazu, (2) başarısızlık ya da olumsuz değerlendirmelere maruz kalma neticesinde ortaya çıkan kendini değersizleştirmeyi içeren tevazu. Ancak, Exline ve Ge-

yer'in (2004) çalışmaları, tevazunun insanlar tarafından açık biçimde olumlu bir özellik olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır.

Tevazunun ne olduğuna ilişkin tanımı, tevazunun ne olmadığı sorusuna verilecek cevaplarla da güçlendirmek mümkündür. Buna göre tevazu kesinlikle düşük öz saygı, kendi değerini küçültme ya da kendini aşağılama değildir (Exline ve ark., 2004). Ayrıca, tevazu narsisizmin, kibrin ya da böbürlenmenin yokluğu olarak da tanımlanamaz (Davis ve ark., 2010; Tangney, 2002), zira “olumsuz bir şeyin yokluğu olumlu bir şeyin varlığını zorunlu kılmaz” (Davis ve ark., 2010, s. 223). İlgili alan yazında görece en sık atf alan tevazu tanımlarından biri (bkz. Krause ve ark., 2016) Tangney’e (2000) aittir. Tangney tevazunun şu altı bileşenden oluştuğunu ileri sürer: (1) düşük öz saygı ve kendini küçük görmeden tamamen farklı olarak, bireyin kendi yetenek ve başarılarını doğru bir şekilde değerlendirmesi, (2) eksikliklerini, kusurlarını ve sınırlılıklarını bilebilmesi, (3) yeni bilgi, fikir ve tavsiyelere açık olması, (4) yetenekleri ve başarıları açısından insani sınırlılıklarının farkında olması, (5) daha büyük bir evrenin parçası olduğunu hatırla tutarken kendi benliğini unutması ve kendine daha az odaklanması, (6) insanların ve evrendeki diğer varlıkların kıymetini bilmesi ve onların dünyaya sundukları katkıyı takdir etmesi.

Bu noktada tevazunun ne olduğu sorusundan “Mütevazı insan nasıl birisidir?” sorusuna geçişle tevazu hakkında daha kapsamlı bir çerçeve sunmak mümkündür. Bhattacharya ve arkadaşları (2017) tevazuyla ilgili farklı bakış açılarını derleyerek tevazunun yapısına ilişkin öne çıkan temaları tespit etmişlerdir. Buna göre, mütevazı insan kendisini evrenin merkezi olarak görmez. Büyük resmin sadece küçük bir parçası olduğunu bilir, ancak yine de kendini değersizleştirmez. Güçlü ve zayıf yönleriyle, savunmacı olmaksızın gerçekçi bir biçimde yüzleşir ve dolayısıyla daha sağlıklı bir benlik algısı inşa eder. Yeni fikirlere açık ve öğrenmeye isteklidir. Diğerlerine ve onların fikirlerine değer verir. Başkalarına karşı sabırlı, nazik ve empatiktir. Kendini abartmaktan, kibir ve gururdan ve aşırı öz güvenden sakınır, ancak yerinde övgüleri de reddetmez. Tevazu alan yazınındaki bazı çalışmalar tevazuyu HEXACO kişilik modeli çerçevesinde de ele almışlardır (örn., Hilbig ve Zettler, 2009; Yoon ve Farmer, 2018; ayrıca bkz. Wright ve ark., 2017). Lee ve Ashton (2004), kişilikle ilişkili bazı yapıların beş faktörlü kişilik modeli (Costa ve McCrae, 1985) ile yeterince açıklanmadığı gerekçesiyle bu modele altıncı bir faktör olarak samimiyet, dürüstlük, açgözlülüğten sakınma ve ölçülülük niteliklerini kapsayan dürüstlük-tevazu alt boyutunu eklemişlerdir. HEXACO olarak kısal-

tilan bu kişilik modelinde *H* boyutu bu dürüstlük-tevazu (honesty-humility) faktörünü temsil etmektedir. Owens, Johnson ve Mitchell (2013) dürüstlük-tevazu boyutunun tevazu ile ilişkili ancak ondan ayrı bir değişken olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu boyutun kapsamı özellikle ölçülülük ile sınırlıdır ve kendini gerçekçi bir biçimde değerlendirme, öğrenmeye açıklık ve diğerlerini önemseme gibi önemli bileşenleri bakımından tevazu ile örtüşmemektedir. Buradan hareketle, dürüstlük-tevazu boyutunun tevazuyu onunla ilişkili olan ya da doğrudan ilişkili olmayan bazı değişkenlerden ayırtmakta yetersiz kaldığı ileri sürülmüştür (McElroy-Heltzel, Davis, DeBlaere, Worthington ve Hook, 2019; Owens ve ark., 2013; Wright, Nadelhoffer, Thomson Ross ve Sinnott-Armstrong, 2018). Dolayısıyla bu çalışmada da sadece tevazu kavramına odaklanmak amacıyla dürüstlük-tevazu alt boyutu üzerine çalışmalar dikkate alınmamıştır.

Psikoloji araştırmalarında tevazu, bir kişilik özelliği ya da bireysel bir eğilim olarak ele alınabildiği gibi, bazı durumlarda görülen ancak bazı durumlarda görülmeyen ya da artabilen ya da azalabilen *durumsal* bir özellik olarak da kavramsallaştırılmaktadır (Kruse, Chancellor ve Lyubomirsky, 2017; Tangney, 2000, 2002). Tevazu bir kişilik özelliği olarak araştırmalara konu edildiğinde, kavramın toplum yanlısı davranışlar ya da affedicilik gibi olumlu özellikler ile ilişkisi, kişilerarası ilişkiler için önemi ve gelişimsel boyutu sorgulanır. Bununla birlikte, hangi (deneysel) koşulların tevazuyu artırdığı/azalttığı, tevazudaki değişimlerin öncülleri ve sonuçlarının neler olduğu ve ne tür yaşantıların ya da yaşam olaylarının tevazuyu beslediği yönündeki sorular ekseninde, tevazuyu durumsal bir değişken olarak incelemek de mümkündür. Ayrıca, durumsal yaklaşımlardan faydalanarak tevazunun eğilimsel bir özellik olarak nasıl ortaya çıktığını da anlamak mümkün olabilir. Örneğin, çocukluk travması ya da afetler gibi benlik değerini derinden sarsan yaşam olaylarına maruz kalan kişilerin zaman içerisinde tevazu düzeylerinin, günlük deneyimler ve moral verici olaylara (örn., partneri ile sevgi dolu bir ilişki içinde olmak, diğerlerine şükran duymak) bağlı olarak artıp artmadığına bakılabilir (Ruberton, Kruse ve Lyubomirsky, 2016).

Tevazunun genel yapısının yanı sıra ilgili alan yazında özgün tevazu biçimlerinin de adı geçmektedir. Bunlardan biri *entelektüel tevazudur*. Farklı yazarlar tarafından entelektüel tevazunun “kişinin bir inancı, sadece kendisinin inancı olduğu için doğru kabul etmeye istekli olmaması” (Gregg ve Mahadevan, 2014, s. 8), “daha fazlasını bilmeyi marifet sayan entelektüel kibir ile daha azı ile yetinen entelektüel çekingenlik arasında sağlanan erdemli bir denge” (Samuelson ve ark., 2014, s. 389), “kişinin (benliğine yönelik) bir teh-

dit hissetmeksizin düşünsel anlamda yanılabilirliğinin farkında olması” (Krumrei-Mancuso ve Rouse, 2016, s. 210) ve “kanıt yetersizliğini ya da bilmeye ve yorumlamaya ilişkin insani sınırlılıkları göz önünde tutarak belli bir kişisel inancın yanlış olabileme ihtimalinin farkında olmak” (Leary ve ark., 2017, s. 793) şeklinde tanımlandığı görülür. Porter ve Schumann (2018, s. 140) ise yapılan tüm bu tanımların ortak noktasının “kişinin düşüncelerinde kendisine yanılma payı bırakması” olduğuna dikkat çekmiştir.

Bhattacharya ve arkadaşlarına (2017, s. 4) göre, entelektüel açıdan mütevazı bir kişi sahip olduğu bilginin sınırlarının farkındadır, taraflı olmak yerine açık fikirlidir ve hakikatin ne olduğu konusunda diğerlerine üstünlük taslamaz ve kendini kandırmaz. Bu kişi düşünsel açıdan diğerlerinin katkılarını ve yeterliliklerini önemser ve yeni kanıtlar ışığında önceki bilgilerini güncelleyebilir. Entelektüel tevazu bağlamında kişinin bilmediğini bilmesinin ve kendi doğruları hakkında yanılma payı bırakmasının bir erdem olduğu ileri sürülebilir. İnsanlar sadece kişisel bilgi birikimleri ekseninde değil, aynı zamanda kültürel birikimleri (arka planları) ekseninde de doğruluk, hakikat ya da üstünlük iddiasına sahip olabilirler. Bu noktada, daha huzurlu bir toplumsal birliktelik için *kültürel tevazunun* önemine de dikkat çekmek mümkündür. Kültürel tevazu; kişinin kendi kültürünün sınırlılıklarını bilmesi, kendi kültürel bakış açısını (artı ve eksi yönleriyle) gerçekçi bir şekilde değerlendirebilmesi ve farklı kültürlerden bireylerin kültürel arka planları ve deneyimlerini anlama yeteneğine sahip olması şeklinde tanımlanabilir (Hook ve ark., 2016). Kültürel tevazu çokkültürlülüğe açık olmak, kendisi gibi olmayı dışlamak ya da tektipleştirmek yerine kültürel farklılıkları bir zenginlik olarak görmek ve farklı kültürlerle saygı duymak gibi pek çok olumlu özelliği beraberinde getirir (Hook ve ark., 2016).

Tevazunun bir diğer alt türü ise *ilişkisel tevazudur*. Tevazunun ölçümlemesi hakkındaki tartışmalardan yola çıkan Davis ve arkadaşları (2011), bir ilişki bağlamında sergilenen tevazunun bir gözlemci tarafından değerlendirilmesini, tevazunun ölçümünde bir yol olarak önermektedirler. İlişkisel tevazu, “bir gözlemcinin, hedef kişinin (a) üstünlük taslayan ve sadece kendisini önemseyen bir benmerkezcilik sergilemek yerine diğerlerini de hesaba kattığı ve (b) böbürlenmek ya da kendini değersiz görmek yerine kendi benliği hakkında gerçekçi bir algıya sahip olduğu yönündeki yargısı” olarak tanımlanabilir (Davis ve ark., 2011; s. 226). Sosyal yaşamda mütevazı davranışlar sergileyen bir kişinin kendisini doğru bir şekilde değerlendirmek konusundaki istekliliği, başkalarının güçlü yönlerini ve katkılarını takdir edişi ve öğrenmeye açık oluşu ilişki kurduğu kişiler tarafından kolaylıkla fark edilebilir (Owens ve ark., 2013). Tevazunun daha çok dışsal

olarak gözlemlenebilen yönüne odaklanan ve biliş ve duygular gibi içsel yönünü göz ardı eden bu özgün türünü, Owens ve arkadaşları (2013) *ifade edilen tevazu* olarak isimlendirmiştir. Bu bölümde sunulanları özetlemek gerekirse, tevazunun yalnızca genel bir kişilik özelliği ya da erdem olmadığı aynı zamanda yaşamın farklı alanlarına (entelektüel yaşam, kültürlerarası karşılaşmalar, yakın ilişkiler vb.) özgün yansımaları olan bir kavram olduğu ifade edilebilir.

Tevazunun Ölçülmesi

Daha önce de değinildiği gibi, psikoloji alan yazınında tevazu üzerine yapılan çalışmaların yeterli sayıda olmamasının nedenlerinden biri de tevazuyu ölçümlemek ile ilgili güçlüklerdir. Psikoloji araştırmalarında üzerinde hemfikir olunan, yaygın olarak kullanılan, geçerli ve güvenilir bir tevazu ölçüm aracının olmamasının (Tangney, 2000, 2002) birkaç temel nedeni vardır. Öncelikle tevazunun tanımı ve yapısı hakkındaki görüş farklılıkları, psikometrik açıdan sağlam ölçüm araçlarının geliştirilmesini güçleştirmektedir (Exline ve ark., 2004; Tangney, 2000). Ayrıca, tevazu üzerine bir araştırma yürütmeden önce, durumsal olarak ortaya çıkan bir tevazudan mı yoksa kişilik düzeyinde bir tevazu eğiliminden mi söz ettiğimize karar vermemiz gerekir. Zira aynı kişinin bazı durumlarda mütevazı davranıp diğer bazı durumlarda böyle davranmaması gayet olasıdır. Bunun yanında bazı insanların diğer insanlara göre kişilik düzeyinde tevazuya daha yatkın olması da söz konusudur. Tevazuyu durumsal ya da eğilimsel bir özellik olarak ele almak, tevazunun hangi değişkenlerle ya da hangi bağlamlarda çalışılacağı üzerinde belirleyici olmaktadır (Kruse ve ark., 2017; Tangney, 2000, 2002). Tevazunun ölçümüne ilişkin bir diğer sorun ise bu kavramın öz bildirim dayalı olarak ölçülüp ölçülemeyeceği ile ilgilidir. Tevazu kişinin kendini unutmamasını gerektirir, dolayısıyla mütevazı birine ne kadar mütevazı olduğu sormak çelişkili bir durumdur (Davis ve ark., 2011; Rowatt ve ark., 2006; Tangney, 2000). Ayrıca, toplum tarafından onaylanma arzusu (sosyal istenirlik), öz bildirim dayalı diğer ölçümlerde olduğu gibi, tevazu ölçümü için de bir güvenilirlik riski yaratır (Exline ve ark., 2004; Rowatt ve ark., 2006). Ancak yine de zaman tasarrufu ve düşük maliyet nedeniyle psikoloji araştırmalarında sıklıkla öz bildirim ölçeklerinden faydalanılmaktadır (Tangney, 2000).

Eğilimsel tevazuyu ölçmede sıklıkla kullanılan öz bildirim ölçeklerinden biri Elliott'un (2010) geliştirdiği Tevazu Ölçeği'dir (Humility Scale). 13 maddelik bu ölçekte tevazu dört ayrı boyut üzerinden kavramsallaştırılmıştır: Açıklık, kendinden vazgeçme,

kendini alçak gönüllü bir biçimde değerlendirme ve diğerlerine odaklanma. İlgili ölçek “Alçakgönüllülük Ölçeği” ismi ile Türkçe’ye uyarlanmış ve ölçeğin Türkiye’deki tevazu araştırmaları için de geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olduğunu ortaya konmuştur (Sarıçam, Akın, Gediksiz ve Akın, 2012). Tevazuyu değerlendirmek üzere kullanılan öz bildirim ölçeklerinden bir diğeri ise HEXACO kişilik modeli çerçevesindeki Dürüstlük-Tevazu Alt Ölçeği’dir (Lee ve Ashton, 2004). Ancak yukarıda da belirtildiği gibi, bu tür bir ölçümün tevazuyu ilişkili olduğu diğer bazı yapılardan ayırt etmekte yetersiz kaldığına dair birtakım eleştiriler söz konusudur.

Tevazudaki zamana dayalı değişimleri incelemek ya da deneysel değişimleme ile hangi durumlarda tevazunun azalıp hangi durumlarda artacağını araştırmak amacıyla, tevazuyu durumsal olarak da ölçmek mümkündür. Bu amaçla geliştirilen Kısa Durumsal Tevazu Ölçeği’nde (Brief State Humility Scale; Kruse ve ark., 2017) öz bildirim ölçeklerinin sözü edilen dezavantajlarından sakınmak için, kişilerin kendi tevazu düzeylerini doğrudan değerlendirmelerini hedefleyen ifadelerle (örn., “Ben mütevazı bir insanım.”) yer verilmemiştir. Bunun yerine, mütevazı bir insanın sahip olduğu duygu, düşünce ve tutumları yansıtan ve içinde tevazu teriminin geçmediği dolaylı ifadeler üzerinden katılımcıların kendilerini değerlendirmeleri sağlanmıştır. Ayrıca, bu ölçek kapsamında olumlu ifadelerin yanında tevazunun olumsuz göstergelerine de yer verilerek sosyal istenirlik etkisi asgari düzeye çekilmeye çalışılmıştır. Araştırmacılar bu ölçeğin geçerli, güvenilir, tevazuyla bağlantılı yapılarla ilişkili ve sosyal istenirlik etkisinden bağımsız olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bir başka durumsal ölçüm aracı ise Tevazu Deneymileri Ölçeği’dir (Experiences of Humility Scale; Davis ve ark., 2017). Bu ölçek kapsamında, bireylerden hayatlarındaki en anlamlı manevi deneyimi anlatmaları talep edilir ve ardından onlara bu deneyim esnasında ne kadar tevazu hissettikleri sorulur.

Landrum (2011) ise öz bildirim ölçeklerinin araştırmacı beklentisine uygun yanıt verme ya da sosyal istenirliğin etkisi altında kalma gibi dezavantajlarını bertaraf etmek üzere dolaylı bir öz bildirim aracı oluşturmuştur. Landrum’un (2011) geliştirdiği Eğilimsel Tevazu Ölçeği (Dispositional Humility Scale), bireylere kendilerini ne kadar mütevazı bulduklarını sormak yerine onlardan mütevazı insanları ne kadar sevdiklerini belirtmelerini istemektedir. Mütevazı insanların mütevazı insanları seveceği varsayımına dayalı olarak geliştirilen bu ölçekte, katılımcıların tevazu sahibi insanların niteliklerini kapsayan ifadelerle (örn., “Yeni fikirlere açık insanları severim.”) tepki vermesi beklenmektedir. Bir diğer dolaylı öz bildirim aracı olarak Schwartz’ın Değerler Ölçeği’nin Te-

vazu Alt Ölçeği'nden de söz etmek mümkündür (Schwartz ve ark., 2012). Bu ölçekte yer alan maddelerde tevazu yönü ile öne çıkan çeşitli kurgusal kişiler tasvir edilmekte ve katılımcılardan bu kişilere ne kadar benzediklerini değerlendirmeleri istenmektedir.

Öz bildirim dayalı ölçümlerin bahsi geçen kısıtlılıkları, bazı araştırmacıları alternatif stratejilere yönlendirmiştir. Bu alternatiflerden ilki, hedef kişinin tevazu düzeyinin onu tanıyan bir başka kişi tarafından değerlendirilmesine dayalı olarak ölçülmesidir. Yukarıda da tevazunun bir alt türü olarak değinilen ve kişilerarası ilişkilerde sergilenen tevazuyu ölçümlemeyi hedefleyen İlişkisel Tevazu Ölçeği (Davis ve ark., 2011) gözlemci değerlendirmesine dayalı ölçüm araçlarına bir örnek olarak verilebilir. Ancak bu tür ölçüm metotları her ne kadar sosyal istenirliğe karşı dayanıklı olsa da gözlemcilerin öznel değerlendirmelerine dayalı olduğundan hedef kişinin gerçekliğini yansıtmada yetersiz kalabilirler. Bununla birlikte, tevazu kavramını tevazuyla ilişkili daha görünür birtakım özelliklerden (örn., ılımlılık, uyumluluk) ayırt etmek oldukça güçtür. Ayrıca, gözlemci değerlendirmesine dayalı ölçümleri deneysel çalışmalar ve tekrarlı ölçümler gerektiren araştırmalarda kullanmak pek mümkün olmayabilir (Kruse ve ark., 2017). Bhattacharya ve arkadaşları (2017) ise, çeşitli sosyal bağlamlarda sergilenen tevazuya içsel bir tevazunun her zaman eşlik etmediğine dikkat çekerek gözlemci eksenli ölçümlerin yanıltıcı olabileceğini ileri sürmüşlerdir. Örneğin, bir kişinin gündelik hayatta kendini övmüyör olması onun gerçekte (içsel olarak) mütevazı bir insan olduğu anlamına gelmez.

Öz bildirim ölçeklerine ikinci bir alternatif olarak ise tevazunun örtük düzeyde ölçülmesinden bahsedilebilir. Örtük Çağrışım Testi'nde (Rowatt ve ark., 2006) katılımcıların kendi benliklerini kibir (örn., küstah, bencil, gururlu, kendini beğenmiş) ve tevazu (örn., alçak gönüllü, açık fikirli, hoşgörülü, gerçekçi) ile ilişkili kelimelerle ne kadar hızlı bir biçimde eşleştirdiklerine bakılır. Mütevazı bir kişinin "ben-mütevazı" eşlemeli setlerdeki tepki süresinin "ben-kibirli" eşlemeli setlerdeki tepki süresinden daha kısa olması beklenir. Öz bildirim dayalı olarak ölçülen tevazu ile örtük bir biçimde ölçülen tevazu, ilişkili oldukları değişkenler bakımından birbirlerinden farklılaşırlar, dolayısıyla açık ve örtük tevazunun aynı şeyler olmadığı ve farklı açılardan birbirlerini tamamladıkları söylenebilir (LaBouff, Rowatt, Johnson, Tsang ve Willerton, 2012). Ancak, Örtük Çağrışım Testi'nin (Rowatt ve ark., 2006) durumsal tevazuyu mu yoksa eğilimsel tevazuyu mu ölçtüğüne ilişkin çeşitli soru işaretleri bulunmaktadır (McElroy-Heltzel ve ark., 2019). Ayrıca, bu tür ölçümler bilgisayar ve özgün bir yazılım gerektirdiğinden uygulanması maliyetlidir ve laboratuvar dışındaki çalışmalar için elverişsizdir (Kruse

ve ark., 2017). Kişilerin kendilerini ifade ediş biçimleri de tevazunun örtük bir göstergesi olarak ele alınabilmektedir. Örneğin, Kruse, Chancellor, Ruberton ve Lyubomirsky (2014) şükran mektuplarındaki dil ve üslubun bağımsız hakemler tarafından değerlendirilmesini sağlayarak, bu mektupları yazan kişilerin durumsal tevazu düzeylerini tespit etmeye çalışmışlardır. Ancak bu tür çalışmalarda hakemlerin araştırmacı beklentisi doğrultusunda yargılarını çarpıtmalarına engel olabilmek için körlemesine hakemlik sürecinin doğru bir şekilde işletilmesi oldukça önemlidir (Gulliford ve Roberts, 2018).

Mütevazı davranışları tetiklemede durumsal ipucu işlevi görebilecek çeşitli stres testlerinin tespit edilmesi ve kullanılması da tevazu araştırmalarının önünü açabilir (Chancellor ve Lyubomirsky, 2013). Örneğin, bir kişinin kişilerarası rekabet ya da çatışmaları nasıl yönettiği, övgü ya da yergi karşısında ne tür tepkiler verdiği, işlediği bir kusuru kabullenmede güçlük çekip çekmediği ya da ast/üst konumundaki diğer kişilerle ne şekilde iletişim kurduğu, bu kişinin ne kadar mütevazı biri olduğuna dair işaretler taşımaktadır (Davis ve ark., 2011). Tevazu sergilemenin daha zor olduğu bu tür durumlar çeşitli senaryolar ya da laboratuvar yaşantıları ile deneysel olarak değişimlenebilir; böylece hem öz bildirim hem gözlemci değerlendirmesine (ilişkisel) dayalı tevazu ölçümlerinin farklı bağlamlardaki davranışları yordama gücü test edilebilir. Ayrıca, kişilerin bu tür durumlardaki fizyolojik (kan basıncı, deri iletkenliği vb.), davranışsal (savunmacı ifade ve davranışlar vb.) ve bilişsel tepkileri de (dikkat, hafıza vb.) incelenerek mütevazı tepki örüntüleri daha hassas bir biçimde irdelenebilir. Örneğin, yüz kızarması kişilerin kendileri hakkındaki sosyal değerlendirmeleri ne kadar önemseydiğinin bir göstergesidir. 7-12 yaş arasındaki 105 çocuk üzerinde yürütülen deneysel bir çalışmada sahneye çıkartılan çocuklardan sevdikleri bir şarkıyı seslendirmeleri istenmiştir (Brummelman, Nikolic ve Bögels, 2018). Sonuçta, narsistik eğilime sahip çocuklar sergiledikleri performansla ilişkin *şişirilmemiş* övgü aldıkları durumlarda (örn., “İyi seslendirdin!”), *abartılı* bir şekilde övüldükleri koşula (örn., “İnanılmaz derecede iyi seslendirdin!”) göre, daha fazla yüz kızarması yaşamışlardır. Ancak, *şişirilmemiş* övgü alan bu çocuklar bedensel tepkilerinin aksine daha az yüz kızarması yaşadıklarını belirtmişlerdir. Kızardığını reddeden narsistik eğilime sahip bir kişi, diğerlerinin gözünde yeterince değerli olmadığını farkındadır ancak bunu kabul etmekte zorlanır. Bu ve buna benzer çalışmalar ışığında, kibirliliğin zıt kutbunda yer alan mütevazı kişilerin (Gulliford ve Roberts, 2018) övgü aldıkları durumlarda ne tür fizyolojik tepkiler geliştirdiklerine bakmak oldukça ilginç sonuçlar verebilir.

Görüldüğü üzere, tevazuyu değerlendirmek üzere kullanılan pek çok farklı araç ve ölçüm yöntemi olsa da tevazunun en doğru ve pratik bir biçimde nasıl ölçülebileceğine ilişkin tartışmalar halen sürmektedir (ölçüm yöntemlerine dair daha ayrıntılı derlemeler için bkz. Davis ve Hook, 2014; McElroy-Heltzel ve ark., 2019). Karma ölçüm teknikleri tevazuyu daha doğru ve hassas bir biçimde değerlendirmede işlevsel olabilir. Örneğin, öz bildirim, gözlemci değerlendirmesi, günlük tutma ve davranışsal gözlem gibi farklı teknikler bir arada kullanıldığı takdirde, tevazunun daha içsel ve daha dışsal niteliklerini birbirinden ayırtmak mümkün olabilir (Nielsen ve Marrone, 2018). Ayrıca, yeni tevazu ölçeklerinin geçerliliğini test etmede de bu tür karma metotların kullanılması daha uygun olabilir (Chancellor ve Lyubomirsky, 2013). Zira, benzer metotlarla ölçümlenen farklı değişkenler arasındaki korelasyon, gerçek bir ilişkiyi yansıtmaktan ziyade ortak metot etkisinden de (common method bias) kaynaklanıyor olabilir (Podsakoff, Mackenzie, Lee ve Podsakoff, 2003). Burada “metot” ile kastedilen belli madde içerikleri, ölçek tipi ve tepki türü olabileceği gibi hale etkisi, sosyal istenirlik, boyun eğme, ılımlılık ya da evet/hayır deme eğilimi gibi tepki yanlılıkları da olabilir. Bu noktada, yordayıcı ve ölçüt değişkenlerin farklı ölçüm teknikleriyle ya da farklı zamanlarda değerlendirilmesi, ortak metot yanlılığını en aza indirmeye yardımcı olabilir.

Öncülleri ve Sonuçları Bağlamında Tevazu

Tevazu hakkında buraya kadar sunulan kuramsal ve metodolojik birikim ekseninde ilgili alan yazının oldukça yeni ve tartışmalı olduğu ve tevazunun pek çok farklı biçimde ele alındığı ifade edilebilir. Bununla birlikte, tevazunun toplumsal yaşam için hayati bir öneme sahip olduğu yadsınamaz bir gerçekliktir (Exline ve Geyer, 2004). İnsanlar çoğu zaman sadece kendilerini ayrıcalıklı ya da özel varlıklar olarak görür, kendi kanaatlerini (inanç ve değerlerini) ve düşünsel yeteneklerini fazlasıyla önemser, sırf kendilerinde bulunduğu için bu özelliklere fazlaca tutunur/önem atfeder ve sosyal hayatta bu özellikleri ekseninde statü ve övgü kazanmayı beklerler (Wright ve ark., 2017). Ancak hem *epistemik* hem de *ahlaki* açıdan bir kendini konumlandırış biçimi olan tevazu, insanoğlunun mayasında bulunan bu bencilce eğilimleri yontar ve onarır (Wright ve ark., 2017). Epistemik açıdan bakıldığında, mütevazı bir kişi kendisini oldukça geniş bir evrenin son derece küçük bir parçası olarak algılar ve dolayısıyla bütününe ne olduğunu kavrayabilmek konusunda oldukça sınırlı ve eksik olduğunu idrakindedir. Ahlaki açıdan bakıldığında ise, mütevazı bir kişi kendi istek ve çıkarları kadar diğerlerinin istek ve çıkarlarının da temelde meşru ve önemli olduğunu bilir. İnsana epistemik açıdan evren-

de sonlu ve yanılabilir bir varlık olduğunu öğreten ve ahlaki açıdan diğerlerine karşı sorumluluk hissi aşıl原因an tevazu, diğerlerini hiçe sayan bir üstünlük hissini ve ayrıcalık beklentisinin tam karşısında yer alır.

Bencillik, kabalık, kibir, üstünlük inancı, sürekli haklı olma çabası ve dogmatizm hayatın pek çok alanına sirayet etmişken, tevazu bu toplumsal çürüme ile baş etmede etkili olabilecek önemli erdemlerden biridir (Barrett, 2017). Buradan hareketle, bu bölümde ilk olarak mütevazı davranış ve kişilik örüntülerinin ortaya çıkmasında rol oynayan çeşitli bireysel eğilimler ve sosyal unsurlar nedensel bir bakış açısı ile ele alınacaktır. Ardından, tevazunun psikolojik sağlık, yakın ilişkiler, iş yaşamı ve toplumsal hoşgörü üzerindeki olumlu etkileri görgül çalışmalar ışığında irdelenecektir. Tevazunun pekiştirilmesine yönelik olarak geliştirilmiş bir müdahale programı da (Lavelock ve ark., 2014) bu bölümde ayrıntılı bir şekilde tanıtılacak ve bu tür uygulamaların daha olumlu bir toplumsal yaşamın inşası için vadettikleri tartışılacaktır.

Tevazunun Gelişimine Katkı Sunan Unsurlar Nelerdir?

Tevazunun yaşamın farklı alanlarındaki sonuçlarına ilişkin pek çok bulguya rastlanırsa da bu eğilimi besleyen öncüllerin neler olduğu konusunda görece sınırlı sayıda çalışma yürütülmüştür (Nielsen ve Marrone, 2018). Tevazuyu pekiştiren unsurlar üzerine yapılan bu az sayıdaki çalışmanın önemli bir kısmı dindarlık ve dini yaşantı biçimlerine odaklanmıştır. Tevazu, farklı dinlerin salık verdiği erdemler listesinin üst sıralarında yer almaktadır (Bhattacharya ve ark., 2017). Doğu dinleri (Budizm, Taoizm, Hinduizm vb.) ve bu dinlerin metinlerinin özgün dillerinde (örn., Sanskritçe, Çince) tevazuyu karşılayan ve tevazunun çeşitli yönlerini içeren pek çok kelime bulunmaktadır (bkz. Akhtar, 2018, s.155). İbrahimî dinler olarak adlandırılan İslam, Hristiyanlık ve Museviliğin kutsal metinlerinde ve sözlü geleneğinde de tevazuyu bir erdem olarak yücelten, tavsiye eden ya da emreden çok fazla ifadeye rastlanılmaktadır (bkz. Akhtar, 2018). Tevazuya ilişkin farklı dini yaklaşımların ortak noktası, inananların yüce bir varlık karşısında derin bir saygı ve huşu duymaya çağırılmasıdır (Woodruff, van Tongeren, McElroy, Davis ve Hook, 2014). Önceki bölümlerde de ifade edildiği gibi, tevazu kişinin kendini aşağılamasından ziyade aşkın bir güç, mutlak bilgi ve ilahi merhamet karşısında kendi küçüklüğünü idrak edebilmesine karşılık gelir. Dolayısıyla dinler; aşağılama, korku ve utancı pekiştirmek yerine, yüce bir varlıkla kurulan ilişki sırasında inananların mütevazı bir duruş sergileyerek hayret ve şükran duygusunu artırmayı hedefler (Woodruff ve ark., 2014). Din, hem öğretileri hem de teşvik ettiği sosyal yaşantılar ekseninde tevazunun

serpilmesine olanak tanır. Amerika'daki 65 yaş üstü Hristiyan nüfus üzerinde yürütülen bir çalışmada, Hristiyan öğretilerini hayatın merkezine alarak yaşama gayreti üzerinden ölçümlenen dine bağlılık düzeyinin tevazu eğilimini beslediği ortaya konmuştur (Krause, 2014). Ayrıca, kilisedeki ibadatlere katılma sıklığı Hristiyanların kendi cemaatlerinden aldıkları manevi destek algısını pekiştirerek onlardaki tevazu eğilimini kuvvetlendirmiştir (Krause, 2010; Krause ve Hayward, 2014). Böylesi bir manevi destek, kişilerin Tanrı'ya karşı hissettikleri yakınlık, hayret ve güven duygularını besleyerek de tevazunun ortaya çıkmasına katkı sunmuştur (Krause ve Hayward, 2014).

Pek çok din, tevazu sahibi olmayı inananlarına tavsiye eder; ancak, bu dinlerin oldukça önemseydiği gruba bağlılık, sadakat ve otoriteye itaat gibi başka erdemler tevazu olgusu ile çelişebilir (Hook ve Davis, 2014). Dine bağlılığın göstergelerinden biri de kişinin dini öğretilere sıkıca sarıldığı izlenimini yaratabilmesidir. Öyle ki, içsel yönelimli dindarlık anlayışına sahip Hristiyan üniversite öğrencileri, dini emir ve yasaklara diğer insanlardan daha fazla riayet ettiklerini öne sürmüşlerdir (Rowatt ve ark., 2002). Kişinin inanç alanına ilişkin konularda diğerlerinden daha iyi olduğunu düşünmesi, diğer bir ifade ile manevi büyülenmecilik ise tevazuyu olumsuz yönde etkilemiştir (Sandage, Paine ve Hill, 2015). Ancak bu tür bir kendini beğenmişliğe, varoluşsal sorgulamalara açık ve şüphecilik olumlu bir özellik olarak gören arayış odaklı dindarlarda daha az rastlanmaktadır (Rowatt ve ark., 2002). Bu noktada, kendinden eminlik ve böbürlenmeyi beraberinde getiren bir dindarlık anlayışının tevazunun önünde manevi bir engel teşkil ettiği, ancak yeni deneyimlere açıklığı besleyen bir dindarlık deneyiminin ise tevazuyu pekiştirdiği öne sürülebilir (Powers, Nam, Rowatt ve Hill, 2007).

İnsanlar arasındaki bağlılıkları güçlendiren ve onaran (Davis ve ark., 2013) bir erdem olan tevazunun gelişebilmesi, kişilerin sahip olduğu bağlanma stilleri ile de yakından ilişkilidir. 245 yetişkin üzerinde yürütülen kesitsel bir çalışmada kaçınan bağlanmanın tevazuyu negatif yönde yordadığı tespit edilmiştir (Dwiwardani ve ark., 2014). Deneysel bir çalışma kapsamında ise güvenli bağlanma stili uyandırılan katılımcıların kaygılı bağlanma koşulundaki katılımcılara göre daha fazla bilişsel açıklık sergiledikleri görülmüştür (Jarvinen ve Paulus, 2017). Yani, güvenli bağlanma katılımcıların kendi dünya görüşleri ile çelişen argümanların etkisi altında kalarak başlangıçtaki fikrî duruşlarını esnetebilmelerini sağlamıştır. Bu noktada, güvenli bağlanmanın alternatif fikirlerle açıklık ile ilişkili bir kavram olan entelektüel tevazunun gelişimi için de uygun bir zemin hazırladığı söylenebilir.

Ayrıca tevazu pek çok karakter gücü ile de beraber gitmektedir. Örneğin, kişilerin zorlu yaşam olayları ile baş etme gücünü kendilerinde bulabilmelerini sağlayan psikolojik yılmazlık (Dwiwardani ve ark., 2014) ve başkalarına karşı affedicilik (Jankowski, Sandage ve Hill, 2013) tevazuyu pozitif yönde yordamıştır. Bir liderin işlediği bir kusurdan dolayı özür dileyerek hissettiği pişmanlığı samimi bir şekilde etrafındakilerle paylaşabilmesi de bu liderin daha mütevazı biri olarak algılanmasını sağlamıştır (Bassford, Offermann ve Behrend, 2014). Bir diğer pozitif psikolojik değişken olan şükran duygusu ise kişinin diğerlerinin olumlu katkılarına fark etmesine olanak tanırken, onu yalnızca kendine odaklanmaktan kurtarabilir (Chancellor ve Lyubomirsky, 2013). Bu bağlamda yürütülen deneysel bir çalışma, kendilerine yardımda bulunan birine şükran mektubu yazan katılımcıların (kontrol grubu ile karşılaştırıldığında) durumsal tevazu düzeylerinin arttığını ortaya koymuştur (Kruse ve ark., 2014). Aynı çalışmada, söz konusu etkiye benliğe daha az odaklanmanın aracılık ettiği tespit edilmiştir. Hayret duygusu da fiziksel ya da toplumsal açıdan aşkın bir güç ya da genişliğin karşısında benliğin küçülmesini sağlar (Piff, Dietze, Feinberg, Stancato ve Keltner, 2015). Bu noktadan hareketle yürütülen bir dizi görgül çalışma hem eğilimsel hem de durumsal hayretin tevazuyu beslediğini ortaya koymuştur (Stellar ve ark., 2018). Tevazunun öncülleri üzerine yürütülen bu kısıtlı sayıdaki çalışma ekseninde dindarlık, bağlanma stilleri ve diğer erdemlerin tevazunun gelişebilmesi için verimli bir zemin hazırladığı ifade edilebilir.

Tevazu Bireysel ve Toplumsal Yaşamı Nasıl Etkiler?

Psikolojik sağlık. Mütevazı insanlardaki bazı özellikler (örn., güçlü ve güçsüz yönlerinin farkında olmak, kendini daha aşağı bir statüde görmemek ve diğerlerinden gelen yardımı kabul etmek) aslında kişinin yaşamdaki zorluklara daha kolay uyum sağlayabilmesi için gerekli olan güven, yılmazlık ve sosyal destek unsurlarını garantiler (Nielsen ve Marrone, 2018). Örneğin, mütevazı insanlar başkalarından yardım aldıkları durumlarda hayal ettiklerinde sevgi ve şükran gibi olumlu duyguları daha fazla; güvensizlik, utanç ve güçsüzlük gibi olumsuz duyguları ise daha az hissettiklerini belirtmişlerdir (Exline, 2012 akt. Nielsen ve Marrone, 2018). Tevazu; açık ve örtük benlik saygısı, yaşam doyumu, affedicilik, şükran, aşkınlık ve uyumluluk gibi pek çok olumlu ruh sağlığı göstergesi ile pozitif yönde bir ilişki sergilemiştir (Rowatt ve ark., 2006). Ayrıca, tevazu kişilik özelliklerinden yeniliğe açıklık ile pozitif ve duygusal dengesizlik ile negatif yönde bir ilişki göstermiştir (Rowatt ve ark., 2006). Depresif belirtilerin azalmasında da tevazu onarıcı bir rol üstlenmiştir (Jankowski ve ark., 2013; Krause ve Hayward, 2014). Ayrıca,

mütevazı kişiler fiziksel açıdan kendilerini daha sağlıklı hissettiklerini belirtmişlerdir (Krause, 2010, 2018; Rowatt ve ark., 2006). Entelektüel gelişim için de oldukça verimli bir zemin hazırlayan tevazu yaşama değer verme, başarıyı bir değer olarak benimseme ve kişisel gelişim ile pozitif bir ilişki sergilemiştir (Wright, Nadelhoffer ve Ross, 2016 akt. Wright ve ark., 2017). Tevazunun açık ve örtük göstergeleri akademik başarı üzerinde de belirleyici olmuştur (Owens ve ark., 2013; Rowatt ve ark., 2006). Entelektüel tevazu öğrenme süreci açısından kritik olan yansıtıcı düşünme, kavrama gereksinimi, merak ve peşin hükümsüz düşünme ile pozitif ilişki göstermiştir (Krumrei-Mancuso, Haggard, LaBouff ve Rowatt, 2019). Tevazu sayesinde kendi sınırlılıklarının farkında olan kişi, yeni düşünsel keşiflere ve öğrenmeye her zaman daha açıktır; bu ise, daha büyük başarılar kapı aralarken, kişinin psikososyal işlevselliğine katkı sunar.

Bu bulgular ışığında, mütevazı kişilerin daha az mütevazı kişilere göre hem beden sağlığı hem de psikolojik sağlık açısından daha iyi durumda oldukları söylenebilir. Bir sonraki adım ise, tevazunun ne tür vasıtalar üzerinden böyle olumlu sonuçlar doğurduğunu anlayabilmektir. Bu bağlamda yürütülen bir çalışmaya göre, tevazu kişilerdeki affedicilik özelliği ve hayatın anlamlılığı hissini besleyerek psikolojik iyilik haline katkı sunmaktadır (Krause, 2018). Stresli yaşam olaylarına maruz kalmak, kişilerin yaşam doyumu, depresyon, mutluluk ve genel kaygı bozukluğu gibi çeşitli psikolojik iyi oluş göstergelerinde gerilemelerine sebep olurken, tevazu sahibi bireylerin bu tür yaşam olaylarından daha az etkilendikleri ortaya çıkmıştır (Krause ve ark., 2016). Bu noktada, tevazunun stresli yaşam olayları karşısında koruyucu bir rol üstlenerek bireylerin esenliklerini korumaya yardımcı olduğu ifade edilebilir.

Ancak yine de tevazu ve psikolojik sağlık arasındaki ilişkinin sorgulandığı çalışmalara bir miktar şüphe ile yaklaşmakta fayda vardır. Zira yukarıda değinilen bulguların aksine, kimi çalışmalarda genel tevazu ile olumlu psikolojik göstergeler (örn., psikolojik iyi oluş, mutluluk, yaşam doyumu) arasında herhangi bir ilişki bulunamamıştır (Aksoy, Güngör-Aytar ve Kaytez, 2017; Elliot, 2010; Rowatt ve ark., 2006). Ayrıca, tevazunun alt boyutlarından *kendini alçak gönüllü bir biçimde değerlendirme* psikolojik iyi oluş ile negatif yönde ilişkili iken, *diğerine odaklanma* alt boyutu psikolojik iyi oluş ile pozitif yönde ilişkili çıkmıştır (Elliot, 2010; Sapmaz, Yıldırım, Topçuoğlu, Nalbant ve Sızır, 2016). Bu noktada, gerçekçi bir benlik algısını beraberinde getiren tevazunun; psikolojik iyi oluşu besleyen yüksek benlik saygısı ve olumlu yanılısalarla çeliştiği ve bu sebeple de tevazunun psikolojik sağlıkla (tutarlı) ilişki gösteremeyeceği ileri sürülebilir.

Ancak, Elliot (2010) hâlihazırdaki tevazu ölçüm araçlarından bazılarının bu kavramı düşük benlik saygısından yeterince iyi ayırtıramıyor olması ihtimali üzerinde de durmaktadır. İnsanlar genelde tevazunun iyi bir özellik olduğunu düşünseler de (Exline ve Geyer, 2004), tevazunun ne olduğu konusunda birbiriyle çelişen iki farklı algıya sahip olabilirler (Weidman ve ark., 2016). Kendini olduğundan daha aşağıda görmek ya da göstermek anlamındaki *küçültücü* tevazu depresyon ve düşük benlik saygısı gibi istenmeyen sonuçları doğurabilir. Ancak, edebiyatçılar, düşünürler ve ilahiyatçılar tarafından olumlanan ve kendini unutmak anlamındaki *yüce* tevazu psikolojik sağlık açısından faydalı olabilir (Chancellor ve Lyubomirsky, 2013). Dolayısıyla tevazu ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkinin değeri ve büyüklüğü hakkında daha doğru bir sonuca varabilmek, öncelikli olarak tevazu kavramının sınırlarını net bir şekilde çizmeye ve onu daha etkili bir şekilde ölçebilmeye bağlıdır.

Kişilerarası ilişkiler. Davis ve arkadaşlarına göre (2011, 2013), tevazu pek çok bireysel, kişilerarası ve motivasyonel unsurun birleşiminden doğar. Kişinin kendisi hakkında üstünlük taslamayan ve küçük görmeyen gerçekçi bir algı geliştirmesi ile güçlü ve eksik yönlerinin farkında olması tevazunun bireysel boyutuna karşılık gelir. Tevazunun kişilerarası boyutu ise kişinin gurur, kibir ve övünmek gibi benmerkezci duygu ve davranışlarını kontrol etmesini sağlar ve kişiyi diğerlerine yararı dokunabilecek şekilde davranmaya yöneltir (Davis ve ark., 2010, 2011, 2013). Tevazu toplumsal yaşamda oldukça istenir özelliklerden biridir; öyle ki, diğerleri tarafından mütevazı olarak görülen üyelerin yeni kurulmakta olan bir grup içerisinde daha fazla kabul gördükleri ve daha iyi bir statüye sahip oldukları tespit edilmiştir (Davis ve ark., 2013).

Kendi çıkarlarını bir kenara koyabilen insanların diğerleri için fedakârlık yapabilme ihtimalleri artar ve hatta tevazunun başkalarına yardım edebilmenin ön koşulu olduğu ileri sürülebilir (Gulliford ve Roberts, 2018). Mütevazı kişiler kendileri kadar diğer insanların da eksik ve kusurlu olduğunu bilir ve insani yetersizliklerin sebep olduğu acı ve yoksunluk hissini yakından tanırlar (Krause ve Hayward, 2015). Ayrıca, tevazu bir tür aşkın benlik durumudur (Leary ve Terry, 2012). Dolayısıyla, mütevazı kişilerin benliklerine yönelik olarak hissettikleri tehditleri savuşturmak üzere diğerlerini (ve onların çaresizliklerini) küçümseme ihtimalleri oldukça düşüktür. Bu çerçevede düşünüldüğünde, mütevazı kişilerin zor durumdaki diğer insanlara merhametle yaklaşmaları beklenecektir. Tevazu ve merhamet arasındaki ilişkinin sorgulandığı bir çalışmada, tevazunun katılımcıların merhamet düzeylerini yükselttiği ve bu artışın ise aile ve dostlara sunulan

duygusal desteği beslediği ortaya çıkmıştır (Krause ve Hayward, 2015). Benzer şekilde, Örtük Tevazu Testi'nde yüksek puan alan katılımcılar (düşük puan alanlara göre) yardıma ihtiyacı olan bir öğrenci için daha fazla vakit ayırabileceklerini söylemişlerdir (La-Bouff ve ark., 2012). Exline ve Hill'in (2012) yürüttüğü çalışmada ise, öz bildirimde dayalı tevazu cömertlikle olumlu yönde bir ilişki göstermiş ve mütevazı katılımcıların hayır kurumlarına daha fazla bağış yapma, araştırmacılara yardımcı olmak üzere fazladan bir çalışmaya daha katılım gösterme ve kendilerine yapılan bir iyiliğe iyilikle karşılık verme eğiliminde oldukları görülmüştür. Ayrıca, bu kimseler salt kendi yakınları ya da dostlarına değil, yabancılara ve hatta düşmanlarına bile karşılık beklemeden iyilikte bulunabilmişlerdir (Exline ve Hill, 2012).

Pek çok farklı motivasyon yardımseverliğe kaynaklık etse de tevazu bu tür davranışlara bencilce değil de diğerkâm (özgeci) güdülerini tetikleyerek katkı sunar. Deneysel bir düzenek çerçevesinde katılımcılara ya 7 kişiden 5'inin ya da 7 kişiden 2'sinin Katie isimli bir öğrenciye yardımcı olmak istediği konusunda bilgi verilmiştir (LaBouff ve ark., 2012). Yardım etme isteğinde uzlaşma sağlanan birinci koşul sosyal baskının yüksek ve bunun zıddı olan ikinci koşul ise sosyal baskının düşük olduğu koşul olarak tasarlanmıştır. Böylece mütevazı kişilerin kendi çıkarlarını düşünerek sosyal baskı altında dışlanmamak için mi Katie'ye yardım edeceği, yoksa gerçekten yardıma muhtaç kişiyi düşünerek mi bu davranışı sergileyeceği sorgulanabilmiştir. Sonuçta, tevazunun sadece sosyal baskının düşük olduğu koşulda Katie'ye yardım niyeti ile pozitif bir ilişki içinde olduğu görülmüştür.

Exline ve arkadaşları (2004) tevazu ve affediciliği insanın duygu, düşünce ve davranışlarında aşırıya kaçmaması olarak nitelendirilebilecek *ölçülülük* (temperance) erdemi kapsamında ele almışlardır. Kişinin sürekli haklı olduğunu düşünmesi, kendini diğerlerinden üstün tutması ve ayrıcalık beklentisi içinde olması affetmeyi zorlaştırır. Ancak, kişiye kendi yanılabilirliği hakkında bir farkındalık kazandıran ve ilişkilerde üstünlükten ziyade karşılıklı saygıyı hedefleyen tevazu, kişinin bu dürtüsel ve yıkıcı tepkilerini düzenleyerek affetmeyi kolaylaştırabilir. Bu akıl yürütmeyi doğrular biçimde, mütevazı öğrencilerin diğerlerinin kusurlarını daha kolay affedebildikleri ve örtük tevazunun affetme hakkındaki olumlu tutumları yordadığı ortaya konmuştur (Powers ve ark., 2007). Türkiye'de yürütülen kimi çalışmalar da tevazu ile affedicilik arasında oldukça yüksek bir korelasyon (söz konusu çalışmalar için $r > .50$) olduğuna işaret etmektedir (Sarıçam ve Akın, 2013; Sarıçam ve ark., 2012). Ayrıca, suçlunun ne kadar mütevazı biri olarak algı-

landığı da ona karşı sergilenen affedicilik ile yakından ilişkili bulunmuştur (Davis ve ark., 2011). Benzer şekilde, dini bir liderin entelektüel açıdan mütevazı biri olarak görülmesi (yani onun farklı dini inanç ve değerlere saygılı olduğu yönündeki bir algı), Hristiyan cemaatin bu liderin kusurlarını hoş görebilmesini sağlamıştır (Hook ve ark., 2015).

Merhamet, yardımlaşma, paylaşma ve affetmeyi besleyen ve çıkarıcılığın önünü keşilebilen tevazu; arkadaşlar, aile üyeleri ve romantik partnerler arasındaki bağları da kuvvetlendirir. Sosyal bağ hipotezine göre, tevazu sosyal bağlılıkların inşasında ve devamlılığında düzenleyici bir rol oynar (Davis ve ark., 2011, 2013). Partnerlerinin ne kadar tevazu sahibi olduğuna ilişkin algıları, bireylerin süregiden bir ilişkide ne şekilde muamele göreceklarını öngörebilmelerini sağlar. Bu algı, aynı zamanda, tarafların ilişkileri hakkında alacakları önemli kararlara da bir dayanak noktası oluşturur. Öyle ki, bir partnerin sadece kendini düşünerek ve üstünlük hissi içinde hareket ettiğini bilmek, diğer partner açısından ilişkiye yapılacak yatırımın (fedakârlıkların) istismar edilmesi riskini doğurur. Ancak, tevazu karşıdaki kişinin ihtiyaçlarını önceleyerek karşılıklılık prensibine dayalı ilişkiler geliştirilmesine olanak tanır. Bu anlamda tevazu, potansiyel bir partnerde (yani eş adayında) aranan önemli niteliklerden biridir (van Tongeren, Davis ve Hook, 2014).

Tevazu; sosyal istenirlik, cinsiyet ve beş faktörlü yaklaşımla tanımlanan kişilik özellikleri kontrol edildiğinde, farklı bağlamlardaki sosyal ilişkilerin (arkadaşlık, oda arkadaşlığı vb.) kalitesini pozitif yönde yordamıştır (Peters, Rowatt ve Johnson, 2011). Süregiden bir romantik ilişki içinde olan 459 üniversite öğrencisi üzerinde yürütülen bir diğer çalışmada ise, partnerlerinin mütevazı olduğunu belirten katılımcıların ilişkiden aldıkları doyumun ve partnerlerine karşı affedicilik düzeylerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Farrell ve ark., 2015). İlişkisel tevazu, partnere duyulan sadakat ve şükran hissini besleyerek ilişkiden alınan doyumun artmasını sağlamıştır (Dwiwardani ve ark., 2018; Farrel ve ark., 2015). Ayrıca, tevazunun ilişkide yaşanan problemleri takip eden süreçte affetmeyi kolaylaştırdığı da görülmüştür (Davis ve ark., 2011, 2013). İlişkisel stresin oldukça fazla olduğu uzak mesafeli ilişkiler yürüten partnerlerin birbirlerini işledikleri kusurlardan ötürü daha zor affettikleri görülmüştür (van Tongeren ve ark., 2014). Ancak, partnerin mütevazı olduğuna dair bir algıya sahip olmak, ilişkiyi fiziksel uzaklığın beraberinde getirdiği bu tür yıpratıcı etkilerden koruyabilmiştir. Bu noktada tevazunun sadece romantik ilişkilerin kurulmasında değil, aynı zamanda bu ilişkilerin devam ettirilmesinde de önemli bir rol oynadığı ileri sürülebilir.

İlişkilerde ideal olan, çiftlerden ikisinin de benzer düzeylerde fedakârlık göstermesi ve ilişkiye katkı sunmasıdır. Kibirli bir eş mütevazı bir eşi istismar edebilir; partnerinin ihtiyacı ya da ilişkinin gereklilikleri yerine kendi ihtiyaçlarını önceleyebilir. Mütevazı partner kendi çıkarlarını bir kenara bırakmış olsa da buna karşılık bencil bir eş yaptığı fedakârlıkları abartabilir ya da partnerini kendi çıkarlarına alet edebilir; bu da ilişkiye zarar verir. Taraflar karşılıklı olarak bencil dürtülerini diğerinin ya da ilişkinin iyiliği için bir kenara koyabilirlerse (yani eşler tevazu açısından birbirlerini tamamlarlarsa), ancak o zaman sağlıklı ve uzun soluklu bir ilişki inşa edilebilir. van Tongeren ve arkadaşları (2019) tamamlayıcılık hipotezini test etmek üzere iki ayrı (biri boylamsal, diğeri deneysel) çalışma yürütmüşlerdir. Sonuçta, eşlerden sadece birinin değil ikisinin de mütevazı olduğu durumlarda çiftlerin ebeveynliğe geçişten sonraki dönemde daha az stres ve depresyon belirtisi sergiledikleri ve bir anlaşmazlığı takip eden süreçte daha sağlıklı fizyolojik tepkiler (düşük kan basıncı) geliştirdikleri ve daha yüksek ilişki doyumu bildirdikleri ortaya çıkmıştır. Görüldüğü üzere tevazu, partnerlere ilişki sırasında bencilliğe maruz kalmayacakları ve istismar edilmeyecekleri yönünde mesajlar gönderir ve böylece daha kuvvetli romantik bağlılıklar kurulmasına imkân tanır.

İş yaşamı. Tevazu iş yaşamında yeniliklere açık olma, herkesten bir şeyler öğrenmeye çalışma, kendi sınır ve kusurlarını fark edebilme, insana değer verme, şirket ve şirketin dış ortamı hakkında daha gerçekçi bir anlayış geliştirme gibi pek çok olumlu niteliği beraberinde getirir (Owens, Rowatt ve Wilkins, 2011). Tevazunun iş yaşamı üzerindeki olumlu etkilerinin bir kısmı çalışan performansına yansır. Tevazunun doğrudan bir ölçümü olmasa da zor müşterilere hizmet sunan sağlık sektörü çalışanlarının dürüstlük-tevazu düzeyinin, amir değerlendirmesine dayalı performans çıktıları üzerinde belirleyici olduğu tespit edilmiştir (Johnson, Rowatt ve Petrini, 2011). Ayrıca, tevazu sahibi bir kişi diğerlerinden daha olumlu özelliklere sahip olsa bile onlardan daha farklı ya da özel bir muameleyi hak ettiğine dair bir beklentiye girmez (Leary ve Terry, 2012). Tevazu ile taban tabana zıt bir özellik olan psikolojik ayrıcalık duygusunun üretkenlik karşıtı davranışları beslediği ortaya çıkmıştır (Ünsal-Akbıyık, 2018). Ayrıcalık beklentisi içinde olan çalışanlar kuruma sundukları en ufak bir katkının bile çok yüksek geri dönüşü olması gerektiğine inanırlar. Ancak bu kimseler kurumları kendi beklentilerini karşılamadığında, kızgınlık, hayal kırıklığı ve intikam alma duygusu ile kurumun çıkarlarını hiçe sayan bir şekilde davranabilirler.

Çalışanlarda benmerkezcilikten ziyade ilişkiyel bir yönelim yaratan tevazu, ekip üyeleri açısından da oldukça kıymetli bir sosyal sermaye inşa eder (Owens ve ark.,

2013). Tevazu yardımseverlik ve iş birliği gibi örgütsel vatandaşlık davranışlarını besleyerek daha olumlu bir ekip ortamı yaratır (Owens ve ark., 2011). Mütevazı liderler çalışanlarında şükran hissi uyandıracak şekilde yardımsever davranışlar sergilediklerinde (Owens ve Hekman, 2012), çalışanlarındaki tevazu ve iyilikseverlik eğilimlerini de açığa çıkartabilirler (Kruse ve ark., 2014). Dolayısıyla tevazu ve şükran, karşılıklı olarak birbirini besleyerek ekip içerisindeki insan ilişkilerini olumlu yönde etkileyebilir. Ayrıca, tevazu farklı sosyal kimliklere mensup kişilerin daha sağlıklı ve barışçıl bir işyeri ikliminde beraberce çalışabilmelerini de mümkün kılar (Nielsen ve Marrone, 2018).

Tevazunun liderden ziyade onun yönetiminde çalışanlar için daha önemli bir nitelik olduğu ve hatta tevazunun lider açısından bir güçsüzlük göstergesi olduğu düşünülebilir (Exline ve Geyer, 2004; Owens ve ark., 2011). Ancak şirketlerine oldukça dinamik ve çalkantılı ortamlarda yön vermek zorunda olan liderler açısından da tevazu oldukça önemli bir özelliktir. Öyle ki yapılan çalışmalar, başarılı şirketlerin yönetim kurulu başkanlarının (CEO) en belirgin özelliğinin tevazu olduğuna işaret etmektedir (Owens ve Hekman, 2012). Ayakları yere basan bir liderlik anlayışına sahip mütevazı liderlerde gözlemlenen üç ayrı davranış örüntüsü şunlardır: (1) Kendi hata, eksiklik ve yetersizliklerinin farkında olmak, (2) ekip üyelerin güçlü olduğu yönleri ve sundukları spesifik katkıları belirgin hale getirmek ve bunlara uygun görev dağılımı yapmak, (3) öğrenmeye açık oluşları ile çalışanlarına gelişim odaklı bir örneklik teşkil etmek (Owens ve Hekman, 2012). Mütevazı liderler tarafından yönetilen çalışanları iş yaşamında oldukça olumlu sonuçlar beklemektedir. Örneğin, Owens ve arkadaşlarının (2013) sağlık personeli üzerinde yürüttükleri bir çalışma, mütevazı liderlerin takım halinde öğrenme motivasyonunu güçlendirerek çalışan katılımını artırdığını ortaya koymuştur. Ayrıca, liderin mütevazı oluşu çalışan memnuniyetini (iş doyumunu) artırarak ekip üyelerinin işten ayrılma ihtimalini düşürmüştür (Owens ve ark., 2013). Mütevazı liderler karar verme sürecinde takım arkadaşlarının görüş ve önerilerini alarak da takımlarının verimini yükseltme potansiyeline sahiptirler (Rego, Cunha ve Simpson, 2018). Mütevazı liderlik özellikle iş birlikçi öğrenmenin bir örgüt kültürü olarak benimsendiği ortamlarda olumlu sonuçlar doğurabilir (Owens ve Hekman, 2012). Ancak bu tür bir liderlik stratejisi zaman baskısı altında iken ya da hiyerarşik örgüt ikliminde çok da işlevsel olmayabilir (Nielsen ve Marrone, 2018; Owens ve Hekman, 2012).

Bu bölümde sunulanları özetlemek gerekirse, tevazunun çalışan performansı, toplum yanlısı davranışlar, pozitif ekip yaşamı, takım performansı ve etkili liderlik ile ilişkili

olduğu ifade edilebilir. Olumlu çıktıları göz önüne alındığında, tevazunun sadece kişisel bir yetkinlik olarak görülmemesi aynı zamanda kurum kültürünün bir parçası haline getirilerek kurumsal bir yetkinlik olarak değerlendirilmesi de oldukça önemlidir; böylelikle *mütevazı organizasyon*ların küresel rekabet içerisinde daha avantajlı bir konuma erişmeleri mümkün olabilir (Temel Eğinli ve Bitirim, 2013).

Toplumsal hoşgörü. Kişinin kendini fazlaca önemsemesi toplumsal hoşgörüyü zedeleyecek nitelikteki savunmacı tepkileri tetikleyebilir. Örneğin, psikolojik ayrıcalık duygusu, ölüm kaygısı karşısında geliştirilen İslamofobik tepkiler ile pozitif yönde bir ilişki göstermiştir (Kesebir, 2014). Ancak, kendini diğerlerinden daha ayrı ve özel bir varlık olarak görmeyen mütevazı bir kişi, diğerlerinin istek ve çıkarlarının da temelde meşru ve dikkate değer olduğunu bilir (Wright ve ark., 2017). Bu bilinç ile hareket eden bir kişi, kendi fikir, inanç ve değerleri ile örtüşmese bile, farklı dünya görüşlerine saygı duyar ve insanlığın yararına olabilecek bir toplumsal duyarlılık geliştirir. Tevazu; toplumsal sorumluluk hissi, minnet, eşitlikçi tutumlar, empati, ahlaki kimlik, dürüstlük, evrenselcilik, iyilikseverlik ve pişmanlık gibi pek çok ahlaki nitelikte birlikte gider (Wright, Nadelhoffer ve Ross, 2015 akt. Wright ve ark., 2107). Tevazu ve ahlaki değerlendirmeler arasındaki ilişkinin irdelendiği bir çalışmada, ölüm belirginliğini uyandırmak üzere deney grubunda yer alan katılımcılardan bir arama motoru üzerinden mezarlık fotoğrafları içeren üç farklı web sitesi bulmaları istenmiştir (Kesebir, 2014). Katılımcıların bu sırada yaşadıkları varoluşsal kaygıyı dindirmek üzere belli konularda ahlaki uzaklaşma eğilimi sergileyeceği hipotez edilmiştir. Yani, fanilik gerçeğinden kaçmak isteyen insanlar kendi benlik saygılarını, yakın ilişkilerini, adil dünya görüşlerini ve otoriter yapının devamlılığını sürdürmek için normalde ahlaki açıdan sorunlu buldukları davranışları daha kabul edilebilir olarak görebilirler. Ancak çalışma bulguları, ölüm belirginliği koşulunda yer alan mütevazı katılımcıların (mütevazı olmayan katılımcılara göre) daha az ahlaki uzaklaşma eğilimi sergilediğini göstermiştir. Benzer şekilde, tevazu ile sosyal adalet bağlılığı arasında da kuvvetli bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Jankowski ve ark., 2013). Bu noktada tevazunun sadece kişilerarası ilişkiler düzeyinde toplum yanlısı davranışları pekiştirmediği, aynı zamanda sistemsal bir adaletin inşası için de önemli bir ahlaki nitelik olduğu söylenebilir (Nielsen ve Marrone, 2018).

Perini, Langville, Wright ve Nadelhoffer (2015 akt. Wright ve ark., 2017) tarafından yürütülen bir çalışmada, tevazu sahibi olan ve olmayan kimselerin kendilerini ifade etme

biçimlerinin farklılaştığını göstermesi bakımından oldukça çarpıcıdır. Bu çalışmada, katılımcılardan şu unsurlar ile kurdukları ilişkiyi tarif etmek üzere kısa yazılar yazmaları istenmiştir: (a) Kendilerini kuşatan evren ya da “kozmos”, (b) Tanrı ya da ilahi güç, (c) yeryüzü ve çevre, (d) diğer insanlar. Sonuçta, tevazunun belirgin olduğu metinlerde herkesi kapsayıcı kelimelerin kullanıldığı (örn., biz, bize, bizim, hepsi, hep birlikte, her şey), ancak tevazunun daha az göze çarptığı metinlerde ise yazarın kelime seçimleri ile kendisi ve öteki arasına bir sınır çizmeye çalıştığı tespit edilmiştir (örn., onlar, onlara, insanlar, benim kendimin, bazıları). Tevazu içeren metinlerde daha çok “ve” bağlacı kullanılırken, tevazu bakımından düşük nitelik sergileyen metinlerde “veya” bağlacına sıkça rastlanmıştır. Görüldüğü üzere, tevazu içerikli metinler sınırları/hiyerarşileri ortadan kaldırmak, eşitliği sağlamak ve (şeylerin birbirine) bağlılığını vurgulamak üzere tasarlanmış bir dile sahiptir. Bunun karşısında yer alan metinlerdeki dilin ise şüphecilik ifade etmek, yargılamak, üstünlük göstermek ve kopuklukları vurgulamak üzerinden kurgulandığı söylenebilir.

Mütevazı kimseler, uzun süre yatırım yaptıkları inançlarını bile bencilce savunma güdüsüne sahip olmayabilirler; çünkü bu kişiler sahip oldukları dünya görüşlerine insan bilgisinin sınırlılığı içinde belli bir miktar şüphe ile yaklaşır (van Tongeren ve ark., 2016). Tevazu kişilerin kendi dünya görüşlerine bağlılıklarını sürdürmelerini sağlarken, aynı zamanda onların kendi görüşlerini daha alçak gönüllü bir duruş ile benimsemelerini (artı ve eksi yönlerinin farkına vararak), diğer dini görüş ve gruplara karşı daha sıcak ve empatik bir biçimde yaklaşmalarını ve gruplararası ilişkileri daha ılımlı bir iklimde sürdürmelerini mümkün kılar. Tevazunun dini hoşgörünün inşasındaki rolünü irdeleyen van Tongeren ve arkadaşları (2016) çeşitli deneysel/hipotetik durumlar üzerinden bir dizi çalışma yürütmüşlerdir. Sonuçta, tevazunun farklı dini görüş/gruplara karşı daha olumlu tutumlarla ilişkili olduğu ve tevazunun inanca yönelik tehdit durumlarında karşıt görüşe sahip kişilere yönelik intikam niyetlerini ve saldırganlığı azalttığı görülmüştür. Hook ve arkadaşları ise (2017) öğrenciler yerine dini liderler (Amerika’daki Hristiyan kiliselerinden 196 papaz) üzerinde bir çalışma yürütmüş, böylece tevazu ve dini hoşgörü arasındaki ilişkiyi gerçek hayatın içinde sorgulayabilmişlerdir. Sonuçta, dini bağlılık ve muhafazakârlık değişkenlerinin etkisi kontrol edildiğinde bile, entelektüel tevazunun dini hoşgörüyü yordadığı tespit edilmiştir. Görüldüğü üzere, gündelik hayatın pek çok farklı alanına olumlu yansımaları olan tevazu bireysel ve sosyo-kültürel farklılıkların hoş görüldüğü bir toplumsal yaşamın inşasında da oldukça önemli bir rol oynamaktadır.

Tevazu Pekiştirilebilir mi?

Yukarıdaki bölümlerde ele alınan çalışmalar ışığında tevazunun psikolojik, ahlaki ve sosyal yaşama dokunan toplum yanlısı bir erdem olduğu söylenebilir. Peki, tevazunun hem bireysel hem de sosyal açıdan önemli sonuçları olduğu ortada iken, bu erdemi insanlara aşılamanın bir yolu var mıdır? Lavelock ve arkadaşları (2014) bu ihtiyaçtan yola çıkarak tevazuyu pekiştirmek üzere bir çalışma kitabı hazırlamışlardır. Müdahale programına dâhil edilen katılımcılardan bu çalışma kitabındaki tüm aktivelere kendilerine uygun bir hızda tamamlamaları istenmiştir (toplamda ortalama 7,5 saatlik bir katılım). Bu aktivelere ile kişilerin tevazu göstermedikleri durumları analiz edebilmeleri, kendi yetenek ve başarılarını büyük resim içinde görebilmeleri ve kendi sınırlılıkları hakkında farkındalık kazanmaları hedeflenmiştir. Sonuçta, deney grubundaki katılımcıların, kontrol grubu ile karşılaştırıldığında, tevazu düzeylerinin yükseldiği görülmüştür. Ayrıca, müdahale grubundaki katılımcıların daha affedici ve sabırlı bir hale geldikleri ve genel olumsuzluk hislerinin azaldığı tespit edilmiştir. Üstelik bu olumlu dönüşüm katılımcıların dindarlık düzeylerinden bağımsız olarak gerçekleşmiştir.

Durumsal tevazu yaklaşımları da etkili müdahale programlarının geliştirilebilmesine yardımcı olabilir; kısa vadeli tevazu deneyimlerinin birikerek kişilik düzeyindeki tevazuya dönüşebilmesi sağlanabilir (Ruberton ve ark., 2016). Örneğin, mütevazı duygu, düşünce ve davranışlar çeşitli müdahale programları ya da durumsal ipuçları yardımı ile sık sık pekiştirildiğinde, insanların uzun vadeli olarak da tevazu eğilimlerini artırmak mümkün olabilir. Birine şükran duymak, benliği olumlamak ya da tabiat harikaları karşısında hayrete düşmek gibi tevazuyu tetikleyici deneyimler, dışarıdan bakıldığında doğrudan tevazu ile ilişkili gibi durmamaktadır. Tam da bu sebeple, bu tür durumsal müdahale uygulamaları tevazu sahibi olmayı bir tür güçsüzlük addeden kişilere (CEO'lar, doktorlar vb.) bu eğilimi kazandırmada işlevsel olabilir (Ruberton ve ark., 2016).

Bu tür müdahale çalışmaları özellikle risk grubunda yer alan suçlular (genç ve yetişkin mahkumlar) ile bağımlılıktan muzdarip ya da travma sonrası stres semptomları sergileyen kişiler açısından da oldukça kritik olabilir. Zira müdahale programları sayesinde bu gruplara aşılanaabilecek olan tevazu; affetme, psikolojik onarım ve travma sonrası gelişim gibi olumlu sonuçların ortaya çıkmasına yardımcı olabilir (Powers ve ark., 2007). Ayrıca, çift terapisi ve bireysel terapi uygulamalarında tevazuya odaklanmak romantik ilişkilerin niteliğini yükseltmede etkili olabilir (Dwiwardani ve ark., 2018; Far-

rell ve ark., 2015). Örneğin, partnerlerin mütevazı oldukları ya da öyle algılandıkları (yani, tarafların kendi çıkarları yerine diğerini önemseydiği ve birbirleri için fedakârlık sergilediği) durumları terapi sırasında gündeme getirmek eşlerin birbirini (ya da ihtiyaçlarını) daha iyi anlamasını sağlayabilir. Tevazunun daha bireysel bir yönü olan gerçekçi benlik algısını pekiştirmek ise çatışan tarafların kendi hatalarını tespit etmelerini ve bundan pişmanlık duyarak partnerlerinden samimi bir şekilde özür dilemelerini mümkün kılabilir. Bununla birlikte, ana-baba olmak, iş değiştirmek ya da yeni bir yere taşınmak gibi yaşamsal dönüm noktalarından geçmekte olan ailelere de nasıl daha mütevazı olacaklarını öğretmek, onların bu zorlu süreçleri daha sağlıklı bir şekilde atlatalmalarına yardımcı olabilir (Reid ve ark., 2018).

SONUÇ

Vadettiği bireysel ve toplumsal dönüşüm açısından kritik bir erdem olan tevazu hakkındaki psikoloji alan yazını oldukça yenidir. Kavramın ne olduğu ve yapısı hakkındaki tartışmalar devam ederken, yazarların tevazuyu farklı biçimlerde kavramsallaştırdıkları görülmektedir. Örneğin, çoğunlukla bir karakter gücü ya da bir erdem olarak görülen tevazu, bazı yazarlar tarafından karanlık (bireyi değersizleştiren) bir özellik olarak ele alınmaktadır. Tevazuyu kültüre bağlı bir deneyim olarak irdelemek, bu tartışmalar açısından oldukça aydınlatıcı olabilir. Zira kültürü oluşturan ya da şekillendiren pek çok unsur, tevazunun bir toplumda ne kadar değer göreceği, nasıl ifade edileceği ve bunların da ötesinde tevazunun ne anlama geleceği üzerinde belirleyici bir rol oynar (Akhtar, 2018; Bhattacharya ve ark., 2017). Örneğin, özerkliğe önem veren ve bireyliği ön plana çıkartan bireyci kültürlerde tevazunun istenirliği düşük olabilirken, grup uyumunun önemsendiği toplulukçu kültürler tevazunun gelişimi için daha uygun bir zemin hazırlıyor olabilir (Akhtar, 2018).

Farklı düzeylerdeki tevazuyu ölçümlemek üzere pek çok ölçüm aracı geliştirilmiş olsa da öncelikli olarak cevaplanması gereken soru tevazunun doğası gereği ölçülmeye ne kadar elverişli olduğudur. Öyle ki, bir tür kendini unutmaya hali olan tevazuyu öz bildirim dayalı olarak ölçmek oldukça çelişkili bir durumdur. Bu noktada tevazunun örtük göstergelerine (kendini ifade ediş biçimi, yaşam tarzı vb.) odaklanmak, mütevazı insanların mütevazı olmayanlardan ayırtırmada işlevsel olabilir. Ayrıca, tevazu göstermenin zor olduğu durumlarda kişinin tepkisine bakmak da birinin gerçekten mütevazı olup olmadığını anlamada yarar sağlayabilir (Davis ve ark., 2011). Kişilerarası çatışmalar baş göster-

diğinde, kişi övgü ve takdir topladığında ya da eleştirildiğinde, hiyerarşik ilişkiler (örn., patron-çalışan) ve farklı kültürel arka plana sahip kişi/gruplar arasındaki etkileşim sırasında tevazu göstermek oldukça zordur. Kişilerin bu tür durumlardaki tepkilerini sımayan deneysel kurgular da tevazunun daha isabetli bir şekilde ölçülmesini mümkün kılabilir.

Kısa bir geçmişe sahip olsa da tevazu hakkındaki alan yazın, tevazunun psikolojik sağlık, yakın ilişkiler, iş yaşamı ve toplumsal yaşam üzerindeki olumlu etkilerini açığa çıkarmada hatırı sayılır bir mesafe kaydetmiştir. Ancak, bir karakter gücü ya da kişilik özelliği olarak tevazuyu besleyen gelişimsel ve sosyal unsurları tespit etmek üzere daha fazla sayıda boylamsal çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Kişilik düzeyinde bir eğilim olmasının yanı sıra tevazu, değişken durumların tetiklediği anlık bir tepki (durumsal bir özellik) olarak ele alınabilmektedir. Bu çerçevede yapılan bazı çalışmalar tevazunun şükran, hayret ve affedicilik gibi diğer erdemlerle beraber gittiğini ortaya koymaktadır. Ancak deneysel değişimlemeler yardımı ile durumsal olarak tetiklenen erdemliliğin, nitelik açısından ahlaklı öznelere yaşamları boyunca sergiledikleri (eğilimsel) erdemli duruşa ne kadar benzediği bilinmemektedir (Gulliford ve Roberts, 2018). Bu noktada, çeşitli kişilik kuramlarından yararlanarak tevazuya eşlik eden amaç, güdü, duygu ve beklentiler arasındaki karmaşık bağlantıları tespit etmek, mütevazı kişilik örüntüsünü çözümlenmeye katkı sunabilir (Nielsen ve Marrone, 2018). Bununla birlikte, gelecekteki araştırmaların bu erdem/özelliğin insanlara nasıl kazandırılabilceğine odaklanması oldukça önemlidir. Çünkü tevazu insanları salt kendi çıkarlarına hizmet eden bir bencillik halinden kurtarır ve onların diğer insanlara ve evrene karşı kucaklayıcı bir duruş geliştirmelerine yardımcı olur.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almamışlardır.

KAYNAKÇA

- Akarsu, B. (1962). Sokrates’de erdem düşüncesi. *İstanbul Üniversitesi Felsefe Arkivi Dergisi*, 13, 57-73.
- Akhtar, S. (2018). The realm of humility. S. Akhtar ve A. Smolen (Ed.), *Arrogance: Developmental, cultural, and clinical realms* içinde (s. 147-181). New York: Routledge.
- Aksan, Y., Aksan, M., Koltuksuz, A., Sezer, T., Mersinli, Ü., Demirhan, U. U., ... ve Kurtoğlu, Ö. (2012). *Construction of the Turkish National Corpus (TNC)*. Proceedings of the Eight International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2012). İstanbul, Türkiye.
- Aksoy, A. B., Güngör-Aytar, A. ve Kaytez, N. (2017). Üniversite öğrencilerinin mutluluk ve alçakgönüllülük düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25(3), 1123-1137.

- Barrett, J. L. (2017). Intellectual humility. *The Journal of Positive Psychology, 12*(1), 1-2.
- Basford, T. E., Offermann, L. R. ve Behrend, T. S. (2014). Please accept my sincerest apologies: Examining follower reactions to leader apology. *Journal of Business Ethics, 119*(1), 99-117.
- Bhattacharya, O., Chatterjee, A. ve Basu, J. (2017). Humility: An emerging construct in moral psychology. *Psychological Studies, 62*(1), 1-11.
- Brummelman, E., Nikolic, M. ve Bögels, S. M. (2018). What's in a blush? Physiological blushing reveals narcissistic children's social-evaluative concerns. *Psychophysiology, 55*(10), 1-10.
- Chancellor, J. ve Lyubomirsky, S. (2013). Humble beginnings: Current trends, state perspectives, and humility hallmarks. *Social and Personality Psychology Compass, 7*(11), 819-833.
- Costa, P. T. ve McCrae, R. R. (1985). *The NEO personality inventory manual*. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources.
- Davis, D. E. ve Hook, J. N. (2014). Humility, religion, and spirituality: An endpiece. *Journal of Psychology and Theology, 42*(1), 111-117.
- Davis, D. E., Hook, J. N., Worthington, E. L., van Tongeren, D. R., Gartner, A. L., Jennings, D. J. ve Emmons, R. A. (2011). Relational humility: Conceptualizing and measuring humility as a personality judgment. *Journal of Personality Assessment, 93*(3), 225-234.
- Davis, D. E., McElroy, S., Choe, E., Westbrook, C. J., DeBlaere, C., van Tongeren, D. R., ... ve Placeres, V. (2017). Development of the experiences of humility scale. *Journal of Psychology and Theology, 45*(1), 3-16.
- Davis, D. E., Rice, K., McElroy, S., DeBlaere, C., Choe, E., van Tongeren, D. R. ve Hook, J. N. (2016). Distinguishing intellectual humility and general humility. *The Journal of Positive Psychology, 11*(3), 215-224.
- Davis, D. E., Worthington, E. L. ve Hook, J. N. (2010). Humility: Review of measurement strategies and conceptualization as personality judgment. *The Journal of Positive Psychology, 5*(4), 243-252.
- Davis, D. E., Worthington, E. L., Hook, J. N., Emmons, R. A., Hill, P. C., Bollinger, R. A. ve van Tongeren, D. R. (2013). Humility and the development and repair of social bonds: Two longitudinal studies. *Self and Identity, 12*(1), 58-77.
- Dwiwardani, C., Hill, P. C., Bollinger, R. A., Marks, L. E., Steele, J. R., Doolin, H. N., ... ve Davis, D. E. (2014). Virtues develop from a secure base: Attachment and resilience as predictors of humility, gratitude, and forgiveness. *Journal of Psychology and Theology, 42*(1), 83-90.
- Dwiwardani, C., Ord, A. S., Fennell, M., Eaves, D., Ripley, J. S., Perkins, A., ... ve van Tongeren, D. R. (2018). Spelling HUMBLE with U and ME: The role of humility in romantic relationships. *Journal of Positive Psychology, 13*(5), 449-459.
- Elliott, J. C. (2010). *Humility: Development and analysis of a scale* (Yayınlanmamış doktora tezi). University of Tennessee, Knoxville.
- Emmons, R. A. (2000). Is spirituality an intelligence? Motivation, cognition, and the psychology of ultimate concern. *The International Journal for the Psychology of Religion, 10*(1), 3-26.
- Etimolojiturkce.com. (t.y.). Online etimoloji sözlüğü. Erişim Tarihi: 12 Şubat 2019, <https://www.etimolojiturkce.com/>
- Etymonline.com. (t.y.). Online etymology dictionary. Erişim Tarihi: 12 Şubat 2019, <https://www.etymonline.com/>
- Exline, J. J., Campbell, W. K., Baumeister, R. F., Joiner, T., Krueger, J. ve Kachorek, L.V. (2004). Humility and modesty. C. Peterson ve M. Seligman (Ed.), *Character strengths and virtues: A handbook and classification* içinde (s. 461-475). New York, NY: Oxford University Press.

- Exline, J. J. ve Geyer, A. L. (2004). Perceptions of humility: A preliminary study. *Self and Identity*, 3(2), 95-114.
- Exline, J. J. ve Hill, P. C. (2012). Humility: A consistent and robust predictor of generosity. *The Journal of Positive Psychology*, 7(3), 208-218.
- Farrell, J. E., Hook, J. N., Ramos, M., Davis, D. E., van Tongeren, D. R. ve Ruiz, J. M. (2015). Humility and relationship outcomes in couples: The mediating role of commitment. *Couple and Family Psychology: Research and Practice*, 4(1), 14-26.
- Gregg, A. P. ve Mahadevan, N. (2014). Intellectual arrogance and intellectual humility: An evolutionary-epistemological account. *Journal of Psychology and Theology*, 42(1), 7-18.
- Gulliford, L. ve Roberts, R. C. (2018). Exploring the “unity” of the virtues: The case of an allocentric quintet. *Theory & Psychology*, 28(2), 208-226.
- Hilbig, B. E. ve Zettler, I. (2009). Pillars of cooperation: Honesty-humility, social value orientations, and economic behavior. *Journal of Research in Personality*, 43(3), 516-519.
- Hook, J. N. ve Davis, D. E. (2014). Humility, religion, and spirituality: Introduction to the special issue. *Journal of Psychology & Theology*, 42(1), 3-6.
- Hook, J. N., Davis, D. E., van Tongeren, D. R., Hill, P. C., Worthington, E. L., Farrell, J. E. ve Dieke, P. (2015). Intellectual humility and forgiveness of religious leaders. *The Journal of Positive Psychology*, 10(6), 499-506.
- Hook, J. N., Farrell, J. E., Davis, D. E., DeBlaere, C., van Tongeren, D. R. ve Utsey, S. O. (2016). Cultural humility and racial microaggressions in counseling. *Journal of Counseling Psychology*, 63(3), 269-277.
- Hook, J. N., Farrell, J. E., Johnson, K. A., van Tongeren, D. R., Davis, D. E. ve Aten, J. D. (2017). Intellectual humility and religious tolerance. *The Journal of Positive Psychology*, 12(1), 29-35.
- Jankowski, P. J., Sandage, S. J. ve Hill, P. C. (2013). Differentiation-based models of forgivingness, mental health, and social justice commitment: Mediator effects for differentiation of self and humility. *The Journal of Positive Psychology*, 8(1), 412-424.
- Jarvinen, M. J. ve Paulus, T. B. (2017). Attachment and cognitive openness: Emotional underpinnings of intellectual humility. *The Journal of Positive Psychology*, 12(1), 74-86.
- Johnson, M., Rowatt, W. C. ve Petrini, L. (2011). A new trait on the market: Honesty-humility as a unique predictor of job performance ratings. *Personality and Individual Differences*, 50(6), 857-862.
- Kesebir, P. (2014). A quiet ego quiets death anxiety: Humility as an existential anxiety buffer. *Journal of Personality and Social Psychology*, 106(4), 610-623.
- Kohlberg, L. (1969). Stage and sequence: The cognitive-developmental approach to socialization. D. A. Goslin (Ed.), *Handbook of socialization theory and research* içinde (s. 347-480). Chicago: Rand McNally.
- Krause, N. (2010). Religious involvement, humility, and self-rated health. *Social Indicators Research*, 98(1), 23-39.
- Krause, N. (2014). Exploring the relationships among humility, negative interaction in the church, and depressed affect. *Aging and Mental Health*, 18(8), 970-979.
- Krause, N. (2018). Assessing the relationships among religion, humility, forgiveness, and self-rated health. *Research in Human Development*, 15(1), 33-49.
- Krause, N. ve Hayward, R. D. (2014). Religious involvement and humility. *The Journal of Positive Psychology*, 9(3), 254-265.
- Krause, N. ve Hayward, R. D. (2015). Humility, compassion, and gratitude to God: Assessing the relationships among key religious virtues. *Psychology of Religion and Spirituality*, 7(3), 192-204.

- Krause, N., Pargament, K. I., Hill, P. C. ve Ironson, G. (2016). Humility, stressful life events, and psychological well-being: Findings from the landmark spirituality and health survey. *The Journal of Positive Psychology*, 11(5), 499-510.
- Krumrei-Mancuso, E. J., Haggard, M. C., LaBouff, J. P. ve Rowatt, W. J. (2019). Links between intellectual humility and acquiring knowledge. *The Journal of Positive Psychology*, 1-17.
- Krumrei-Mancuso, E. J. ve Rouse, S. V. (2016). The development and validation of the comprehensive intellectual humility scale. *Journal of Personality Assessment*, 98(2), 209-221.
- Kruse, E., Chancellor, J. ve Lyubomirsky, S. (2017). State humility: Measurement, conceptual validation, and intrapersonal processes. *Self and Identity*, 16(4), 399-438.
- Kruse, E., Chancellor, J., Ruberton, P. M. ve Lyubomirsky, S. (2014). An upward spiral between gratitude and humility. *Social Psychological and Personality Science*, 5(7), 805-814.
- LaBouff, J. P., Rowatt, W. C., Johnson, M. K., Tsang, J. ve Willerton, G. M. (2012). Humble persons are more helpful than less humble persons: Evidence from three studies. *The Journal of Positive Psychology*, 7(1), 16-29.
- Landrum, R. E. (2011). Measuring dispositional humility: A first approximation. *Psychological Reports*, 108(1), 217-228.
- Lavelock, C. R., Worthington, E. L., Davis, D. E., Griffin, B. J., Reid, C. A., Hook, J. N. ve van Tongeren, D. R. (2014). The quiet virtue speaks: An intervention to promote humility. *Journal of Psychology and Theology*, 42(1), 99-110.
- Leary, M. R., Diebels, K. J., Davisson, E. K., Jongman-Sereno, K. P., Isherwood, J. C., Raimi, K. T., ... ve Hoyle, R. H. (2017). Cognitive and interpersonal features of intellectual humility. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 43(6), 793-813.
- Leary, M. R. ve Terry, M. L. (2012). Hypo-egoic mindsets: Antecedents and implications of quieting the self. M. R. Leary ve J. P. Tangney (Ed.), *Handbook of self and identity* (2. baskı) içinde (s. 268-288). New York: Guilford.
- Lee, K. ve Ashton, M. C. (2004). Psychometric properties of the HEXACO personality inventory. *Multivariate Behavioral Research*, 39(2), 329-358.
- McElroy-Heltzel, S. E., Davis, D. E., DeBlaere, C., Worthington, E. L. ve Hook, J. N. (2019). Embarrassment of riches in the measurement of humility: A critical review of 22 measures. *The Journal of Positive Psychology*, 14(3), 393-404.
- Morgan, V. G. (2001). Humility and the transcendent. *Faith and Philosophy*, 18(3), 307-322.
- Nielsen, R. ve Marrone, J. A. (2018). Humility: Our current understanding of the construct and its role in organizations. *International Journal of Management Reviews*, 20(4), 805-824.
- Owens, B. P. ve Hekman, D. R. (2012). Modeling how to grow: An inductive examination of humble leader behaviors, contingencies, and outcomes. *Academy of Management Journal*, 55(4), 787-818.
- Owens, B. P., Johnson, M. D. ve Mitchell, T. R. (2013). Expressed humility in organizations: Implications for performance, teams, and leadership. *Organization Science*, 24(5), 1517-1538.
- Owens, B. P., Rowatt, W. C. ve Wilkins, A. L. (2011). Exploring the relevance and implications of humility in organizations. K. S. Cameron ve G. S. Spreitzer (Ed.), *Handbook of positive organizational scholarship* içinde (s. 260-272). Oxford, U.K.: Oxford University Press.
- Peters, A. S., Rowatt, W. C. ve Johnson, M. K. (2011). Associations between dispositional humility and social relationship quality. *Psychology*, 2(3), 155-161.
- Piff, P. K., Dietze, P., Feinberg, M., Stancato, D. M. ve Keltner, D. (2015). Awe, the small self, and prosocial behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 108(6), 883-899.

- Podsakoff, P. M., MacKenzie, S. B., Lee, J.-Y. ve Podsakoff, N. P. (2003). Common method biases in behavioral research: A critical review of the literature and recommended remedies. *Journal of Applied Psychology*, 88(5), 879-903.
- Porter, T. ve Schumann, K. (2018). Intellectual humility and openness to the opposing view. *Self and Identity*, 17(2), 139-162.
- Powers, C., Nam, R. K., Rowatt, W. C. ve Hill, P. C. (2007). Associations between humility, spiritual transcendence, and forgiveness. *Research in the Social Scientific Study of Religion*, 18, 75-94.
- Rego, A., Cunha, M. P. ve Simpson, A. V. (2018). The perceived impact of leaders' humility on team effectiveness: An empirical study. *Journal of Business Ethics*, 148(1), 205-218.
- Reid, C. A., Worthington, E. L., Garthe, R. C., Davis, D. E., Hook, J. N., van Tongeren, D. R. ve Griffin, B. J. (2018). Actor-partner interdependence of humility and relationship quality among couples transitioning to parenthood. *The Journal of Positive Psychology*, 13(2), 122-132.
- Rowatt, W. C., Ottenbreit, A., Nesselroade, K. P. ve Cunningham, P. A. (2002). On being holier-than-thou or humbler-than-thee: A social-psychological perspective on religiousness and humility. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 41(2), 227-237.
- Rowatt, W. C., Powers, C., Targhetta, V., Comer, J., Kennedy, S. ve LaBouff, J. (2006). Development and initial validation of an implicit measure of humility relative to arrogance. *The Journal of Positive Psychology*, 1(4), 198-211.
- Ruberton, P. M., Kruse, E. ve Lyubomirsky, S. (2016). Boosting state humility via gratitude, self-affirmation, and awe: Theoretical and empirical perspectives. E. Worthington, D. Davis ve J. Hook (Ed.), *Handbook of humility* içinde (s. 260-273). New York, NY: Routledge.
- Samuelson, P. L., Jarvinen, M. J., Paulus, T. B., Church, I. M., Hardy, S. A. ve Barrett, J. L. (2014). Implicit theories of intellectual virtues and vices: A focus on intellectual humility. *The Journal of Positive Psychology*, 10(5), 389-406.
- Sandage, S. J., Paine, D. ve Hill, P. (2015). Spiritual barriers to humility: A multidimensional study. *Mental Health, Religion & Culture*, 18(3), 207-217.
- Sarıçam, H. ve Akın, A. (2013). Affedicilik ölçeğinin Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 37-46.
- Sarıçam, H., Akın, A., Gediksiz, E. ve Akın, Ü. (2012). Alçakgönüllülük ölçeğinin Türkçe formu: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 2(2), 165-188.
- Sapmaz, F., Yıldırım, M., Topçuoğlu, P., Nalbant, D. ve Sızır, U. (2016). Gratitude, forgiveness and humility as predictors of subjective well-being among university students. *International Online Journal of Educational Sciences*, 8(1), 38-47.
- Schwartz, S. H., Cieciuch, J., Vecchione, M., Davidov, E., Fischer, R., Beierlein, C., ... ve Konty, M. (2012). Refining the theory of basic individual values. *Journal of Personality and Social Psychology*, 103(4), 663-688.
- Stellar, J. E., Gordon, A., Anderson, C. L., Piff, P. K., McNeil, G. D. ve Keltner, D. (2018). Awe and humility. *Journal of Personality and Social Psychology*, 114(2), 258-269.
- Tangney, J. P. (2000). Humility: Theoretical perspectives, empirical findings, and directions for future research. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 19(1), 70-82.
- Tangney, J. P. (2002). Humility. C. R. Snyder ve S. J. Lopez (Ed.), *Handbook of Positive Psychology* içinde (s. 411-419). New York, NY: Oxford University Press.
- TDK. (t.y.). Güncel Türkçe Sözlük. Erişim Tarihi: 16 Şubat 2019, <http://tdk.gov.tr/>
- Temel Eğinli, A. ve Bitirim, S. (2013). Kişisel bir yetkinlik olan alçakgönüllülüğün kurumsal bir yetkinliğe dönüşmesi: Alçakgönüllü organizasyonlar. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 15-48.

- Uhlmann, E. L., Pizarro, D. A. ve Diermeier, D. (2015). A person-centered approach to moral judgment. *Perspectives on Psychological Science*, 10(1), 72-81.
- Ünsal-Akbiyık, B. S. (2018). Psikolojik ayrıcalığın üretkenlik karşıtı davranışlara etkisi: Psikolojik sözleşmenin ihlal edilmesinin aracılık rolü. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10(3), 234-255.
- van Tongeren, D. R., Davis, D. E. ve Hook, J. N. (2014). Social benefits of humility: Initiating and maintaining romantic relationships. *The Journal of Positive Psychology*, 9(4), 313-321.
- van Tongeren, D. R., Hook, J. N., Ramos, M. J., Edwards, M., Worthington, E. L., Davis, D., ... ve Osaе-Larbi, J. A. (2019). The complementarity of humility hypothesis: Individual, relational, and physiological effects of mutually humble partners. *The Journal of Positive Psychology*, 14(2), 178-187.
- van Tongeren, D. R., Stafford, J., Hook, J. N., Green, J. D., Davis, D. E. ve Johnson, K. A. (2016). Humility attenuates negative attitudes and behaviors toward religious out-group members. *The Journal of Positive Psychology*, 11(2), 199-208.
- Weidman, A. C., Cheng, J. T. ve Tracy, J. L. (2016). The psychological structure of humility. *Journal of Personality and Social Psychology*, 114(1), 153-178.
- Woodruff, E., van Tongeren, D. R., McElroy, S., Davis, D. E. ve Hook, J. N. (2014). Humility and religion: Benefits, difficulties, and a model of religious tolerance. C. Kim-Prieto (Ed.), *Religion and spirituality across cultures* içinde (s. 271-285). New York: Springer Publishing Co.
- Worthington, E. L. (2007). *Humility: The quiet virtue*. Philadelphia, PA: Templeton Foundation.
- Wright, J. C., Nadelhoffer, T., Perini, T., Langville, A., Echols, M. ve Venezia, K. (2017). The psychological significance of humility. *The Journal of Positive Psychology*, 12(1), 3-12.
- Wright, J. C., Nadelhoffer, T., Thomson Ross, L. ve Sinnott-Armstrong, W. (2018). Be it ever so humble: Proposing a dual-dimension account and measurement of humility. *Self and Identity*, 17(1), 92-125.
- Yoon, D. J. ve Farmer, S. M. (2018). Power that builds others and power that breaks: Effects of power and humility on altruism and incivility in female employees. *The Journal of Psychology*, 152(1), 1-24.

TANIM

Psikoloji Çalışmaları-Studies in Pscyhology, İstanbul Üniversitesi Psikoloji Bölümü tarafından 1956 yılından beri yayınlanan, açık erişimli, hakemli ve uluslararası bilimsel bir dergidir. Yılda iki kere, Haziran ve Aralık aylarında yayınlanır. Dergi Türkçe ve İngilizce makalelere açıktır.

AMAÇ VE KAPSAM

Psikoloji Çalışmaları-Studies in Pscyhology, temel ve uygulamalı alanların ürettiği bilgilerin birbirini beslemesine izin veren bir yayın platformu olma amacını taşımaktadır. Bu çerçevede gerek psikolojinin bütün alt alanlarındaki araştırmalara; gerekse Bilişsel Bilimler, Sinir Bilim, Genetik, Psikiyatri, Geriatri, Eğitim Bilimleri, İletişim Bilimleri, Antropoloji gibi alanları kapsayan disiplinler arası çalışmalara açıktır.

Derginin hedef kitesini akademisyenler, araştırmacılar, profesyoneller, öğrenciler ve ilgili mesleki, akademik kurum ve kuruluşları oluşturur.

EDİTORYAL POLİTİKALAR VE HAKEM SÜRECİ

Yayın Politikası

Dergi niceliksel ya da niteliksel yöntem kullanan görgül araştırmalara öncelik verir. Bunun yanında derleme makaleler ile kitap değerlendirmelerine de yer verir. Yayınlanmak üzere gönderilen makalelerin içeriği, derginin amaç ve kapsamı ile uyumlu olmalıdır.

YAYIN DİLİ

Psikoloji Çalışmaları-Studies in Pscyhology'nin yayın dili Türkçe ve İngiliz İngilizcesidir.

Genel İlkeler

- 1- Daha önce yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere değerlendirme sürecinde olmayan makaleler değerlendirilmek üzere kabul edilir. Ön değerlendirmeyi geçen yazılar iThenticate intihal tarama programından geçirilir. İntihal incelemesinden sonra, uygun makaleler Editör tarafından orijinaliteleri, metodolojileri, makalede ele alınan konunun önemi ve derginin kapsamına uygunluğu açısından değerlendirilir.
- 2- Ön değerlendirmeyi geçen yazılar iThenticate intihal tarama programından geçirilir. İntihal incelemesinden sonra, uygun makaleler Editör tarafından orijinaliteleri, metodolojileri, makalede ele alınan konunun önemi ve derginin kapsamına uygunluğu açısından değerlendirilir.
- 3- Makale Dergiye gönderildikten sonra tüm yazarların yazılı izni olmaksızın yazarlardan hiçbirinin ismi yazar listesinden silinemez; yeni bir isim yazar olarak eklenemez; yazar sırası değiştirilemez.

- 4- Gönderilen makale genel olarak bilimsel standartlara ve biçimsel esaslara uygun ise hakem değerlendirmesine gönderilir. Uygun görülmeyen çalışmalar yazar(lar)a geri gönderilerek yeniden düzenlenmesi istenir ve yazar(lar)ın makaleyi yeniden göndermesi durumunda eğer gerekli düzenlemeler yapılmışsa hakem değerlendirme süreci başlatılır. Bu konularda karar hakkı editör(ler)e veya editör tarafından gerekli görülen durumlarda yayın kuruluna aittir.
- 5- Hakem süreçlerinde çift taraflı kör değerlendirme sistemi kullanılır.
- 6- Yayına kabul edilmeyen makale, resim ve fotoğraflar yazarlara geri gönderilmez.
- 7- Eğer gönderilen çalışma, daha önce bir kongrede sunulmuş ya da yüksek lisans veya doktora tezinden üretilmiş ise yazar tarafından dipnot olarak bildirilmelidir. Makalede kullanılan veriler daha önce yayınlanan başka bir makalede kullanılmışsa bu bilgi de belirtilmelidir.
- 8- Derginin tüm giderleri İstanbul Üniversitesi tarafından karşılanmaktadır. Dergide makale yayını ve makale süreçlerinin yürütülmesi ücrete tabi değildir. Dergiye gönderilen ya da yayın için kabul edilen makaleler için işleme ücreti ya da gönderim ücreti alınmaz.
- 9- Yazarlar İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ'nin fikri eseri, Creative Commons Atıf-GayrıTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı ile yayınlamasına izin verirler. Creative Commons Atıf-GayrıTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı, eserin ticari kullanım dışında her boyut ve formatta paylaşılmasına, kopyalanmasına, çoğaltılmasına ve orijinal esere uygun şekilde atıfta bulunmak kaydıyla yeniden düzenleme, dönüştürme ve eserin üzerine inşa etme dâhil adapte edilmesine izin verir. Yazarların veya varsa yazarların işverenin telif dâhil patent hakları, yazar(lar)ın gelecekte kitaplarında veya diğer çalışmalarında makalenin tümünü ücret ödemesizin kullanma hakkı makaleyi satmamak koşuluyla kendi amaçları için çoğaltma hakkı gibi fikri mülkiyet hakları saklıdır.

Yazar(ların) Sorumlulukları

Makalelerin bilimsel ve etik kurallara uygunluğu yazar(ların) sorumluluğundadır. Yazar(lar) makaleyi gönderdikleri zaman orijinal olduğu; daha önce başka bir yerde yayınlanmadığı; başka bir yer veya bir dilde yayınlanmak üzere değerlendirme sürecinde olmadığı konusunda teminat vermiş sayılırlar.

Telif gerektiren materyaller (örneğin tablolar, şekiller veya büyük alıntılar) gerekli izin ve teşekkürle kullanılmalıdır. Gerekli izinlerin alınıp alınmadığından yazar(lar) sorumludur. Uygulamadaki telif kanunları ve anlaşmaları gözetilmelidir.

"Yazar" yayınlanan bir araştırmanın fikri çerçevesini ortaya koyan, çalışmayı planlayan, verilerin elde edilmesine, analizine ya da yorumlanmasına belirgin katkı yapan; yazının yazılması ya da bunun içerik açısından eleştirel biçimde gözden geçirilmesinde görev yapan kimse(ler)dir. Gönderilen makalede tüm yazarların akademik ve bilimsel olarak doğrudan katkısı olmalıdır. Yazar olarak gösterilen tüm bireyler sayılan tüm ölçütleri karşılamalıdır veya yukarıdaki ölçütleri karşılayan her birey yazar olarak gösterilebilir.

YAZARLARA BİLGİ

Fon sağlanması, veri toplanması ya da araştırma grubunun yöneticiliği tek başına yazarlık hakkı kazandırmaz. Yazarlık için yeterli ölçütleri karşılamayan ancak çalışmaya katkısı olan kişilere (teknik destek, materyal veya finansman sağlama, genel rehberlik vb.) istenirse dipnotta yer alacak şekilde teşekkür edilir.

Yazarların isim sıralaması ortak verilen bir karar olmalıdır. Tüm yazarlar yazar sıralamasını temliknamede imzalı olarak belirtmek zorundadırlar. Belirtilmediği durumda soyadına göre alfabetik sıra kullanılır. Bütün yazarlar araştırma sonucunu ya da bilimsel kararı etkileyebilecek finansal ilişkileri ve çıkar çatışmasını açıklamalıdır.

Yazar(lar) editör tarafından gönderilen hakem raporları doğrultusunda gereken düzenlemeleri incelemek ve dikkate almak ile yükümlüdür. Yeniden düzenlenmiş makaleyi ve yapılan/yapılmayan düzenlemeleri gerekçelerini de yazarak bir liste halinde editöre göndermelidir.

Bir yazar kendi yayınlanmış yazısında belirgin bir hata ya da yanlışlık tespit ederse, bu yanlışlıklara ilişkin düzeltme ya da geri çekme için editör ile hemen temasa geçme ve işbirliği yapma sorumluluğunu taşır.

Hakem Süreci

Daha önce yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere başka bir dergide halen değerlendirmede olmayan ve her bir yazar tarafından onaylanan makaleler değerlendirilmek üzere kabul edilir. Gönderilen ve ön kontrolü geçen makaleler iThenticate yazılımı kullanılarak intihal için taranır. İntihal kontrolünden sonra, uygun olan makaleler baş editör tarafından orijinallik, metodoloji, işlenen konunun önemi ve dergi kapsamı ile uyumluluğu açısından değerlendirilir. Editör, makaleleri, yazarların etnik kökeninden, cinsiyetinden, cinsel yöneliminden, uyuğundan, dini inancından ve siyasi felsefesinden bağımsız olarak değerlendirir. Yayına gönderilen makalelerin adil bir şekilde çift taraflı kör hakem değerlendirmesinden geçmelerini sağlar.

Seçilen makaleler en az iki ulusal/uluslararası hakeme değerlendirmeye gönderilir; yayın kararı, hakemlerin talepleri doğrultusunda yazarların gerçekleştirdiği düzenlemelerin ve hakem sürecinin sonrasında baş editör tarafından verilir.

Hakemlerin değerlendirmeleri objektif olmalıdır. Hakem süreci sırasında hakemlerin aşağıdaki hususları dikkate alarak değerlendirmelerini yapmaları beklenir.

- Makale yeni ve önemli bir bilgi içeriyor mu?
- Öz, makalenin içeriğini net ve düzgün bir şekilde tanımlıyor mu?
- Yöntem bütünlüklü ve anlaşılır şekilde tanımlanmış mı?
- Yapılan yorum ve varılan sonuçlar bulgularla kanıtlanıyor mu?
- Alandaki diğer çalışmalara yeterli referans verilmiş mi?
- Dil kalitesi yeterli mi?

YAZARLARA BİLGİ

Hakemler, gönderilen makalelere ilişkin tüm bilginin, makale yayınlanana kadar gizli kalmasını sağlamalı ve yazar tarafında herhangi bir telif hakkı ihlali ve intihal fark ederlerse editöre raporlamalıdır. Hakem, makale konusu hakkında kendini vasıflı hissetmiyor ya da zamanında geri dönüş sağlaması mümkün görünmüyorsa, editöre bu durumu bildirmeli ve hakem sürecine kendisini dahil etmemesini istemelidir.

Değerlendirme sürecinde editör hakemlere gözden geçirme için gönderilen makalelerin, yazarların özel mülkü olduğunu ve bunun imtiyazlı bir iletişim olduğunu açıkça belirtir. Hakemler ve yayın kurulu üyeleri başka kişilerle makaleleri tartışamazlar. Hakemlerin kimliğinin gizli kalmasına özen gösterilmelidir.

AÇIK ERIŞİM İLKESİ

Psikoloji Çalışmaları-Studies in Pscyhology, tüm içeriği okura ya da okurun dahil olduğu kuruma ücretsiz olarak sunulur. Okurlar, ticari amaç haricinde, yayıncı ya da yazardan izin almadan dergi makalelerinin tam metnini okuyabilir, indirebilir, kopyalayabilir, arayabilir ve link sağlayabilir.

Psikoloji Çalışmaları-Studies in Pscyhology makaleleri açık erişimlidir ve Creative Commons Atıf-GayrıTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr>) olarak lisanslıdır.

ETİK

Yayın Etiği

Psikoloji Çalışmaları - Studies in Pscyhology, yayın etiğinde en yüksek standartlara bağlıdır ve Committee on Publication Ethics (COPE), Directory of Open Access Journals (DOAJ), Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA) ve World Association of Medical Editors (WAME) tarafından yayınlanan etik yayıncılık ilkelerini benimser; Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing başlığı altında ifade edilen ilkeler için adres: <https://publicationethics.org/resources/guidelines-new/principles-transparency-and-best-practice-scholarly-publishing>

Gönderilen tüm makaleler orijinal, yayınlanmamış ve başka bir dergide değerlendirme sürecinde olmamalıdır. Her bir makale editörlerden biri ve en az iki hakem tarafından çift kör değerlendirmeden geçirilir. İntihal, duplikasyon, sahte yazarlık/inkar edilen yazarlık, araştırma/veri fabrikasyonu, makale dilimleme, dilimleyerek yayın, telif hakları ihlali ve çıkar çatışmasının gizlenmesi, etik dışı davranışlar olarak kabul edilir.

Kabul edilen etik standartlara uygun olmayan tüm makaleler yayından çıkarılır. Buna yayından sonra tespit edilen olası kuraldışı, uygunsuzluklar içeren makaleler de dahildir.

Ayrıca Türk Psikologlar Derneği Etik Yönetmeliği de dikkate alınır. Türk Psikologlar Derneği üyesi olan yazarlar aynı zamanda Türk Psikologlar Derneği Etik Kuruluna karşı da sorumludur.

Araştırma Etiği

Psikoloji Çalışmaları - Studies in Pscyhology araştırma etiğinde en yüksek standartları gözetir ve aşağıda tanımlanan uluslararası araştırma etiği ilkelerini benimser. Makalelerin etik kurallara uygunluğu yazarların sorumluluğundadır.

- Araştırmanın tasarlanması, tasarımın gözden geçirilmesi ve araştırmanın yürütülmesinde, bütünlük, kalite ve şeffaflık ilkeleri sağlanmalıdır.
- Araştırma ekibi ve katılımcılar, araştırmanın amacı, yöntemleri ve öngörülen olası kullanımları; araştırmaya katılımın gerektirdikleri ve varsa riskleri hakkında tam olarak bilgilendirilmelidir.
- Araştırma katılımcılarının sağladığı bilgilerin gizliliği ve yanıt verenlerin gizliliği sağlanmalıdır.
- Araştırma katılımcıların özerkliğini ve saygınlığını koruyacak şekilde tasarlanmalıdır.
- Araştırma katılımcıları gönüllü olarak araştırmada yer almalı, herhangi bir zorlama altında olmamalıdır.
- Katılımcıların zarar görmesinden kaçınılmalıdır. Araştırma, katılımcıları riske sokmayacak şekilde planlanmalıdır.
- Araştırma bağımsızlığıyla ilgili açık ve net olunmalı; çıkar çatışması varsa belirtilmelidir.
- İnsan denekler ile yapılan deneysel çalışmalarda, araştırmaya katılmaya karar veren katılımcıların yazılı bilgilendirilmiş onayı alınmalıdır. Çocukların ve vesayet altındakilerin veya tasdiklenmiş akıl hastalığı bulunanların yasal vasisinin onayı alınmalıdır.
- Çalışma herhangi bir kurum ya da kuruluştan gerçekleştirilecekse bu kurum ya da kuruluştan çalışma yapılacağına dair onay alınmalıdır.
- İnsan ögesi bulunan çalışmalarda, "yöntem" bölümünde katılımcılardan "bilgilendirilmiş onam" alındığının ve çalışmanın yapıldığı kurumdan etik kurul onayı alındığının belirtilmesi gerekir.

YAZILARIN HAZIRLANMASI

Makale gönderimi online olarak ve <http://sp.istanbul.edu.tr> üzerinden yapılmalıdır. Gönderilen yazılar, yazının yayınlanmak üzere gönderildiğini ifade eden, makale türünü belirten ve makaleyle ilgili bilgileri içeren (bkz: Son Kontrol Listesi) bir mektup; yazının elektronik formunu içeren Microsoft Word 2003 ve üzerindeki versiyonları ile yazılmış elektronik dosya ve tüm yazarların imzaladığı Telif Hakkı Devir Formu eklenerek gönderilmelidir.

1. Web sayfası üzerinden başvuruyu gerçekleştiren yazar, değerlendirme ve yayın süreci boyunca iletişim kurulacak kişidir.
2. Makale taslağının hazırlanışı için MS Office Word programı ve .doc ya da .docx dosya formatı kullanılmalıdır. Tüm taslak; A4 sayfa boyutlarında, kenar boşlukları 3'er cm, yazı tipi 12 punto büyüklüğünde Times New Roman ve çift satır aralığı olacak şekilde düzenlenmelidir.
3. Makale taslağı -yazar(lar)a dair hiçbir kişisel bilgi bulunmamasına özen gösterilerek- şu sırayla hazırlanmalıdır:
 - 3.1. İlk sayfada en fazla 300 kelimelik bir makale özeti ve özetin altında 3-6 adet anahtar kelime olmalıdır.
 - 3.2. İkinci sayfada İngilizce özet ve anahtar kelimeler yer almalıdır.

- 3.3. Üçüncü sayfada 800-950 kelimelik İngilizce genişletilmiş özet yer almalıdır. İngilizce genişletilmiş özet Türkçe makaleler için zorunludur. İngilizce makaleler için genişletilmiş özet istenmez.
- 3.4. Geniş özeti takiben yeni sayfadan itibaren makalenin ana metni, makalenin başlığıyla başlamalıdır. Başlığın altına parantez içinde kısa başlık yazılmalıdır.
- 3.5. Araştırma makaleleri giriş, yöntem, bulgular ve tartışma bölümlerini içermelidir. Giriş bölümüne ayrıca giriş başlığı yazılmasına gerek bulunmamaktadır.
- 3.6. Derleme makalelerde konunun çerçevesini çizen bir giriş bölümü (giriş başlığı yazılmaksızın) ve bir tartışma bölümü yer almalıdır.
- 3.7. Bunların dışında yazar(lar), metnin akışında uygun gördükleri gibi başlık ve alt başlıklar oluşturabilir. Başlıklandırmada numara ya da harf sistemi kullanılmamalı, bunun yerine APA 6 versiyonundaki başlıklandırma sisteminden yararlanılmalıdır.
- 3.8. Ana metin içinde şekil ve tabloların yer alması gereken yerler, şekil ve tablo numaraları belirtilerek işaretlenmelidir (“Şekil 3. Buraya Yerleştirilmelidir” gibi). Tablolar APA 6 formatına göre hazırlanmalıdır.
- 3.9. Ana metinden sonra kaynakça kısmı ayrı bir sayfada başlamalıdır. Kaynakça, APA 6 formatı uyarınca düzenlenmeli ve dikkatlice kontrol edilmelidir. Kaynaklar, yazar soy ismine göre alfabetik sırayla sıralanmalıdır. Kaynakçada geçen her kaynak ana metinde, ana metinde geçen her atıf kaynakçada yer almalıdır.
- 3.10. Kaynakçadan sonra her biri ayrı bir sayfada olmak üzere sırasıyla şekil ve tablolar -başlıkları ve varsa açıklamalarıyla birlikte- yer almalıdır.
4. Makale taslağında Word programının “yazım denetimi” dışında -özellikle otomatik numaralandırma gibi- hiçbir otomatik metin düzenleme özelliği kullanılmamalıdır.
5. Makalelerin hakem sürecinden geçtikten sonraki nihai hali yayınlanmak üzere yukarıda açıklandığı gibi düzenlenmelidir. Özetten önce, bir kapak sayfasına makalenin başlığı, yazar(lar) ın ismi(isimleri), unvanları, kurum bilgileri, telefon, faks numaraları, e-mail adresleri eklenmelidir. Yazarların var ise teşekkür gibi notları dipnot olarak eklenerek Word belgesi şeklinde doğrudan baş editöre gönderilmelidir.
6. Yayın evinden gelen yayın öncesi onay kopyası, iletilen yazarla paylaşılr ve belirtilen süre içinde kontrol edilip dizgi hataları varsa rapor edilmesi istenir. Yazar(lar)ın kontrol ettiği bu kopya, dizgi hataları varsa düzeltildikten sonra editöryal ekibin son onayından geçerek yayınlanır.
7. Psikolojide ya da yakın alanlarda akademik çalışmalar yapmış tüm öğretim üyeleri Psikoloji Çalışmaları'nın hakemi olabilir. Hakemlik başvurusu için akademik özgeçmişinizi, baş editöre (psikolojicalismalari@gmail.com) gönderebilirsiniz.

Referans Stili ve Formatı

Psikoloji Çalışmaları-Studies in Pscyhology, metin içi alıntılama ve kaynak gösterme için APA (American Psychological Association) kaynak stilinin 6. edisyonunu benimser. APA 6. Edisyon hakkında bilgi için:

- American Psychological Association. (2010). Publication manual of the American Psychological Association (6th ed.). Washington, DC: APA.
- <http://www.apastyle.org/>

Kaynakların doğruluğundan yazar(lar) sorumludur. Tüm kaynaklar metinde belirtilmelidir. Kaynaklar aşağıdaki örneklerdeki gibi gösterilmelidir.

Metin İçinde Kaynak Gösterme

Kaynaklar metinde parantez içinde yazarların soyadı ve yayın tarihi yazılarak belirtilmelidir. Birden fazla kaynak gösterilecekse kaynaklar arasında (;) işareti kullanılmalıdır. Kaynaklar alfabetik olarak sıralanmalıdır.

Örnekler:

Birden fazla kaynak;

(Esin ve ark., 2002; Karasar 1995)

Tek yazarlı kaynak;

(Akyolcu, 2007)

İki yazarlı kaynak;

(Sayiner ve Demirci, 2007, s. 72)

Üç, dört ve beş yazarlı kaynak;

Metin içinde ilk kullanımda: (Ailen, Ciambriune ve Welch 2000, s. 12–13) Metin içinde tekrarlayan kullanımlarda: (Ailen ve ark., 2000)

Altı ve daha çok yazarlı kaynak;

(Çavdar ve ark., 2003)

Kaynaklar Bölümünde Kaynak Gösterme

Kullanılan tüm kaynaklar metnin sonunda ayrı bir bölüm halinde yazar soyadlarına göre alfabetik olarak numaralandırılmadan verilmelidir.

Kaynak yazımı ile ilgili örnekler aşağıda verilmiştir.

Kitap

a) Türkçe Kitap

Karasar, N. (1995). *Araştırmalarda rapor hazırlama* (8.bs). Ankara: 3A Eğitim Danışmanlık Ltd.

b) Türkçeye Çevrilmiş Kitap

Mucchielli, A. (1991). *Zihniyetler* (A. Kotil, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

c) Editörlü Kitap

Ören, T., Üney, T. ve Çölkesen, R. (Ed.). (2006). *Türkiye bilişim ansiklopedisi*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.

d) Çok Yazarlı Türkçe Kitap

Tonta, Y., Bitirim, Y. ve Sever, H. (2002). *Türkçe arama motorlarında performans değerlendirme*. Ankara: Total Bilişim.

e) İngilizce Kitap

Kamien R., & Kamien A. (2014). *Music: An appreciation*. New York, NY: McGraw-Hill Education.

f) İngilizce Kitap İçerisinde Bölüm

Bassett, C. (2006). Cultural studies and new media. In G. Hall & C. Birchall (Eds.), *New cultural studies: Adventures in theory* (pp. 220–237). Edinburgh, UK: Edinburgh University Press.

g) Türkçe Kitap İçerisinde Bölüm

Erkmen, T. (2012). Örgüt kültürü: Fonksiyonları, öğeleri, işletme yönetimi ve liderlikteki önemi. M. Zencirkıran (Ed.), *Örgüt sosyolojisi kitabı* içinde (s. 233–263). Bursa: Dora Basım Yayın.

h) Yayıncının ve Yazarın Kurum Olduğu Yayın

Türk Standartları Enstitüsü. (1974). *Adlandırma ilkeleri*. Ankara: Yazar.

Makale

a) Türkçe Makale

Mutlu, B. ve Savaşer, S. (2007). Çocuğu ameliyat sonrası yoğun bakımda olan ebeveynlerde stres nedenleri ve azaltma girişimleri. *İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 15(60), 179–182.

b) İngilizce Makale

de Cillia, R., Reisigl, M., & Wodak, R. (1999). The discursive construction of national identity. *Discourse and Society*, 10(2), 149–173. <http://dx.doi.org/10.1177/0957926599010002002>

c) Yediden Fazla Yazarlı Makale

Lal, H., Cunningham, A. L., Godeaux, O., Chlibek, R., Diez-Domingo, J., Hwang, S.-J. ... Heineman, T. C. (2015). Efficacy of an adjuvanted herpes zoster subunit vaccine in older adults. *New England Journal of Medicine*, 372, 2087–2096. <http://dx.doi.org/10.1056/NEJMoa1501184>

d) DOI'si Olmayan Online Edinilmiş Makale

Al, U. ve Doğan, G. (2012). Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü tezlerinin atf analizi. *Türk Kütüphaneciliği*, 26, 349–369. Erişim adresi: <http://www.tk.org.tr/>

e) DOI'si Olan Makale

Turner, S. J. (2010). Website statistics 2.0: Using Google Analytics to measure library website effectiveness. *Technical Services Quarterly*, 27, 261–278. <http://dx.doi.org/10.1080/07317131003765910>

f) Advance Online Olarak Yayımlanmış Makale

Smith, J. A. (2010). Citing advance online publication: A review. *Journal of Psychology*. Advance online publication. <http://dx.doi.org/10.1037/a45d7867>

g) Popüler Dergi Makalesi

Semerçioğlu, C. (2015, Haziran). Sıradanlığın rayihası. *Sabit Fikir*, 52, 38–39.

Tez, Sunum, Bildiri**a) Türkçe Tezler**

Sarı, E. (2008). *Kültür kimlik ve politika: Mardin'de kültürlerarasılık*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

b) Ticari Veritabanında Yer Alan Yüksek Lisans Ya da Doktora Tezi

Van Brunt, D. (1997). *Networked consumer health information systems* (Doctoral dissertation). Available from ProQuest Dissertations and Theses. (UMI No. 9943436)

c) Kurumsal Veritabanında Yer Alan İngilizce Yüksek Lisans/Doktora Tezi

Yaylalı-Yıldız, B. (2014). *University campuses as places of potential publicness: Exploring the political, social and cultural practices in Ege University* (Doctoral dissertation). Retrieved from: Retrieved from <http://library.iyte.edu.tr/tr/hizli-erisim/iyte-tez-portali>

d) Web'de Yer Alan İngilizce Yüksek Lisans/Doktora Tezi

Tonta, Y. A. (1992). *An analysis of search failures in online library catalogs* (Doctoral dissertation, University of California, Berkeley). Retrieved from <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar/phd/ickapak.html>

e) Dissertations Abstracts International'da Yer Alan Yüksek Lisans/Doktora Tezi

Appelbaum, L. G. (2005). Three studies of human information processing: Texture amplification, motion representation, and figure-ground segregation. *Dissertation Abstracts International: Section B. Sciences and Engineering*, 65(10), 5428.

f) Sempozyum Katkısı

Krinsky-McHale, S. J., Zigman, W. B., & Silverman, W. (2012, August). Are neuropsychiatric symptoms markers of prodromal Alzheimer's disease in adults with Down syndrome? In W. B. Zigman (Chair), *Predictors of mild cognitive impairment, dementia, and mortality in adults with Down syndrome*. Symposium conducted at American Psychological Association meeting, Orlando, FL.

g) Online Olarak Erişilen Konferans Bildiri Özeti

Çınar, M., Doğan, D. ve Seferoğlu, S. S. (2015, Şubat). *Eğitimde dijital araçlar: Google sınıf uygulaması üzerine bir değerlendirme* [Öz]. Akademik Bilişim Konferansında sunulan bildiri, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir. Erişim adresi: [http://ab2015.anadolu.edu.tr /index.php?menu=5&submenu=27](http://ab2015.anadolu.edu.tr/index.php?menu=5&submenu=27)

h) Düzenli Olarak Online Yayınlanan Bildiriler

Herculano-Houzel, S., Collins, C. E., Wong, P., Kaas, J. H., & Lent, R. (2008). The basic nonuniformity of the cerebral cortex. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 105, 12593-12598. <http://dx.doi.org/10.1073/pnas.0805417105>

i) Kitap Şeklinde Yayınlanan Bildiriler

Schneider, R. (2013). Research data literacy. S. Kurbanoğlu ve ark. (Ed.), *Communications in Computer and Information Science: Vol. 397. Worldwide Communalities and Challenges in Information Literacy Research and Practice* içinde (s. 134-140). Cham, İsviçre: Springer. <http://dx.doi.org/10.1007/978-3-319-03919-0>

j) Kongre Bildirisi

Çepni, S., Bacanak A. ve Özsevgeç T. (2001, Haziran). *Fen bilgisi öğretmen adaylarının fen branşlarına karşı tutumları ile fen branşlarındaki başarılarının ilişkisi*. X. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi'nde sunulan bildiri, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.

Diğer Kaynaklar

a) Gazete Yazısı

Toker, Ç. (2015, 26 Haziran). 'Unutma' notları. *Cumhuriyet*, s. 13.

b) Online Gazete Yazısı

Tamer, M. (2015, 26 Haziran). E-ticaret hamle yapmak için tüketiciyi bekliyor. *Milliyet*. Erişim adresi: <http://www.milliyet.com.tr>

c) Web Page/Blog Post

Bordwell, D. (2013, June 18). David Koepp: Making the world movie-sized [Web log post]. Retrieved from <http://www.davidbordwell.net/blog/page/27/>

d) Online Ansiklopedi/Sözlük

Bilgi mimarisi. (2014, 20 Aralık). Wikipeidi içinde. Erişim adresi: http://tr.wikipedia.org/wiki/Bilgi_mimarisi
Marcoux, A. (2008). Business ethics. In E. N. Zalta (Ed.), *The Stanford encyclopedia of philosophy*. Retrieved from <http://plato.stanford.edu/entries/ethics-business/>

e) Podcast

Radyo ODTÜ (Yapımcı). (2015, 13 Nisan). *Modern sabahlar* [Podcast]. Erişim adresi: <http://www.radyoodtu.com.tr/>

f) Bir Televizyon Dizisinden Tek Bir Bölüm

Shore, D. (Senarist), Jackson, M. (Senarist) ve Bookstaver, S. (Yönetmen). (2012). Runaways [Televizyon dizisi bölümü]. D. Shore (Baş yapımcı), *House M.D.* içinde. New York, NY: Fox Broadcasting.

g) Müzik Kaydı

Say, F. (2009). Galata Kulesi. *İstanbul senfonisi* [CD] içinde. İstanbul: Ak Müzik.

SON KONTROL LİSTESİ

Aşağıdaki listede eksik olmadığından emin olun:

- Editöre mektup
 - Makalenin türü
 - Başka bir dergiye gönderilmemiş olduğu bilgisi
 - Sponsor veya ticari bir firma ile ilişkisi (varsa belirtiniz)
 - İstatistik kontrolünün yapıldığı (araştırma makaleleri için)
 - İngilizce yönünden kontrolünün yapıldığı
 - Yazarlara Bilgide detaylı olarak anlatılan dergi politikalarının gözden geçirildiği
 - Kaynakların APA6'ya göre belirtildiği

- Telif Hakkı Devir Formu
- Daha önce basılmış materyal (yazı-resim-tablo) kullanılmış ise izin belgesi
- Makale kapak sayfası:
 - Makalenin kategorisi
 - Makalenin Türkçe ve İngilizce başlığı
 - Yazarların ismi soyadı, unvanları ve bağlı oldukları kurumlar (üniversite ve fakülte bilgisinden sonra şehir ve ülke bilgisi de yer almalıdır), e-posta adresleri
 - Sorumlu yazarın e-posta adresi, açık yazışma adresi, iş telefonu, GSM, faks nosu
 - Tüm yazarların ORCID'leri
- Makale ana metni dosyasında olması gerekenler:
 - Makalenin Türkçe ve İngilizce başlığı
 - Özetler 200-300 kelime Türkçe ve 200-300 kelime İngilizce
 - Anahtar Kelimeler: 3-6 adet Türkçe ve 3-6 adet İngilizce
 - Makale Türkçe ise, İngilizce genişletilmiş Özet (Extended Abstract) 600-800 kelime
 - Makale ana metin bölümleri
 - Teşekkür (varsa belirtiniz)
 - Kaynaklar
 - Tablolar-Resimler, Şekiller (başlık, tanım ve alt yazılarıyla)

İLETİŞİM İÇİN:

Baş Editör : Doç. Dr. İlknur Özalp Türetgen
ilknuroz@istanbul.edu.tr
sp@istanbul.edu.tr

Yönetici Editörler : Büşra Alparslan
busra.alparslan@istanbul.edu.tr
Nermin Taşkale
nermin.taskale@istanbul.edu.tr

Tel : + 90 212 455 57 00
Adres : İstanbul Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Psikoloji Bölümü
İstanbul Üniversitesi
Ordu Cad. No. 196,
34459 Laleli
İstanbul - Türkiye

DESCRIPTION

Studies in Pscyhology-Psikoloji Çalışmaları is an open access, peer-reviewed, scholarly, international journal published biannually in June and December. It has been an official publication of by Istanbul University, Faculty of Letters, Department of Pscyhology since 1956. The manuscripts submitted for publication in the journal must be scientific and original work in Turkish or English.

AIM AND SCOPE

Studies in Pscyhology-Psikoloji Çalışmaları aims to be a platform that enables knowledge generated within the fundamental and applied fields of psychology support each other. Within this frame, it welcomes both research articles from all sub fields of psychology and inter disciplinary studies covering fields such as cognitive sciences, neurology, genetics, psychiatry, geriatry, educationinal sciences, communication sciences and antropology.

The target group of the journal consists of academicians, researchers, professionals, students, related professional and academic bodies and institutions.

EDITORIAL POLICIES AND PEER REVIEW PROCESS

Publication Policy

The journal gives priority to empirical research articles using quantitative or qualitative methods. Besides, it includes review articles and book reviews. The subjects covered in the manuscripts submitted to the Journal for publication must be in accordance with the aim and scope of the journal.

LANGUAGE

The language of the journal is both Turkish and British English.

General Principles

- 1- Only those manuscripts that were not published before in or sent to another journal, are accepted for evaluation. Submitted manuscripts that pass preliminary control are scanned for plagiarism using iThenticate software. After plagiarism check, the eligible ones are evaluated by editor-in-chief for their originality, methodology, the importance of the subject covered and compliance with the journal scope.
- 2- Submitted manuscripts that pass preliminary control are scanned for plagiarism using iThenticate software. After plagiarism check, the eligible ones are evaluated by editor-in-chief for their originality, methodology, the importance of the subject covered and compliance with the journal scope.

INFORMATION FOR AUTHORS

- 3- Changing the name of an author (omission, addition or order) in manuscript submitted to the Journal requires written permission of all declared authors.
- 4- Submitted manuscript which is conformed with the scientific standards and principles of formatting is sent to peer review. Manuscript considered non-conforming is returned to the author(s) and revision is requested. In case that the author(s) resubmits the manuscript having done all the required revisions, peer review process starts once again. Decision regarding all these editorial processes belong to the editor(s) or editorial board when regarded necessary.
- 5- Double blind peer review is used.
- 7- Rejected manuscripts, pictures and photos are not returned to author(s).
- 8- In case that the submitted manuscript was presented as a conference proceeding or produced from a master thesis or doctoral dissertation, it should be indicated in the footnote by the author. If the data in the manuscript was used in a previously published article, it must be indicated as well.
- 9- All expenses of the journal are covered by the Istanbul University. Processing and publication are free of charge with the journal. There is no article processing charges or submission fees for any submitted or accepted articles.
- 10- Authors agree that ISTANBUL UNIVERSITY will publish the content under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) license that gives permission to copy and redistribute the material in any medium or format other than commercial purposes as well as remix, transform and build upon the material by providing appropriate credit to the original work.

The Contributor(s) or, if applicable the Contributor's Employer, retain(s) all proprietary rights in addition to copyright, patent rights; to use, free of charge, all parts of this article for the author's future works in books, lectures, classroom teaching or oral presentations, the right to reproduce the article for their own purposes provided the copies are not offered for sale.

Author Responsibilities

It is authors' responsibility to ensure that the manuscript is in accordance with scientific and ethical standards and rules. Submitting their manuscripts, authors are deemed to ensure that submitted work is original and certify that the manuscript has not previously been published elsewhere or is not currently being considered for publication elsewhere, in any language.

Copyright material (e.g. tables, figures or extensive quotations) must be reproduced only with appropriate permission and acknowledgement. It is authors' responsibility to get necessary permissions. Applicable copyright laws and conventions must be followed.

The author(s) of the original research articles is defined as a person who is significantly involved in "conceptualization and design of the study", "collecting the data", "analyzing the data", "writing the manuscript", "reviewing the manuscript with a critical perspective" and "planning/conducting the study of the manuscript and/or revising it". All the authors of a submitted manuscript must have

INFORMATION FOR AUTHORS

direct scientific and academic contribution to the manuscript. The author(s) must meet all these criteria described above.

Fund raising, data collection or supervision of the research group are not sufficient roles to be accepted as an author. The individuals who do not meet the authorship criteria but contributed to the study must take place in the acknowledgement section. Individuals providing technical support, assisting writing, providing a general support, providing material or financial support are examples to be indicated in acknowledgement section.

The order of names in the author list of an article must be a co-decision and it must be indicated in the signed Copyright Transfer Form. If not indicated, alphabetical order according to surnames is used. All authors must disclose all issues concerning financial relationship and conflict of interest that may potentially influence the results of the research or scientific judgment.

Author(s) are to take into consideration the required revisions in accordance with the review reports sent by the editor. Author(s) must send the rearranged article to the editor together with the list of done/undone revisions writing the reasons.

When an author discovers a significant error or inaccuracy in his/her own published paper, it is the author's obligation to promptly cooperate with the Editor-in-Chief to provide retractions or corrections of mistakes.

Peer Review Process

Only those manuscripts approved by its every individual author and that were not published before in or sent to another journal, are accepted for evaluation.

Submitted manuscripts that pass preliminary control are scanned for plagiarism using iThenticate software. After plagiarism check, the eligible ones are evaluated by editor-in-chief for their originality, methodology, the importance of the subject covered and compliance with the journal scope. Editor-in-chief evaluates manuscripts for their scientific content without regard to ethnic origin, gender, sexual orientation, citizenship, religious belief or political philosophy of the authors and ensures a fair double-blind peer review of the selected manuscripts.

The selected manuscripts are sent to at least two national/international referees for evaluation and publication decision is given by editor-in-chief upon modification by the authors in accordance with the referees' claims.

Editor in chief does not allow any conflicts of interest between the authors, editors and reviewers and is responsible for final decision for publication of the manuscripts in the Journal.

INFORMATION FOR AUTHORS

Reviewers' judgments must be objective. Reviewers' comments on the following aspects are expected while conducting the review.

- Does the manuscript contain new and significant information?
- Does the abstract clearly and accurately describe the content of the manuscript?
- Is the problem significant and concisely stated?
- Are the methods described comprehensively?
- Are the interpretations and conclusions justified by the results?
- Is adequate references made to other Works in the field?
- Is the language acceptable?

Reviewers must ensure that all the information related to submitted manuscripts is kept as confidential and must report to the editor if they are aware of copyright infringement and plagiarism on the author's side.

A reviewer who feels unqualified to review the topic of a manuscript or knows that its prompt review will be impossible should notify the editor and excuse himself from the review process.

The editor informs the reviewers that the manuscripts are confidential information and that this is a privileged interaction. The reviewers and editorial board cannot discuss the manuscripts with other persons. The anonymity of the referees is important.

OPEN ACCESS STATEMENT

Psikoloji Çalışmaları-Studies in Psychology is an open access journal which means that all content is freely available without charge to the user or his/her institution. Except for commercial purposes, users are allowed to read, download, copy, print, search, or link to the full texts of the articles in this journal without asking prior permission from the publisher or the author.

The articles in Psikoloji Çalışmaları-Studies in Psychology are open access articles licensed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.en>).

ETHICS

Standards and Principles of Publication Ethics

Studies in Psychology - Psikoloji Çalışmaları is committed to upholding the highest standards of publication ethics and pays regard to Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing published by the Committee on Publication Ethics (COPE), the Directory of Open Access Journals (DOAJ), the Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA), and the World

Association of Medical Editors (WAME) on <https://publicationethics.org/resources/guidelines-new/principles-transparency-and-best-practice-scholarly-publishing>

All submissions must be original, unpublished (including as full text in conference proceedings), and not under the review of any other publication synchronously. Each manuscript is reviewed by one of the editors and at least two referees under double-blind peer review process. Plagiarism, duplication, fraud authorship/denied authorship, research/data fabrication, salami slicing/salami publication, breaching of copyrights, prevailing conflict of interest are unethical behaviors.

All manuscripts not in accordance with the accepted ethical standards will be removed from the publication. This also contains any possible malpractice discovered after the publication. In accordance with the code of conduct we will report any cases of suspected plagiarism or duplicate publishing.

Additionally, Ethics Codes of Turkish Psychological Association is taken into consideration. Authors who are members of Turkish Psychological Association are accountable to the Ethical Committee of Turkish Psychological Association.

Research Ethics

Studies in Pscyhology - Psikoloji Çalışmaları adheres to the highest standards in research ethics and follows the principles of international research ethics as defined below. The authors are responsible for the compliance of the manuscripts with the ethical rules.

- Principles of integrity, quality and ransparency should be sustained in designing the research, reviewing the design and conducting the research.
- The research team and participants should be fully informed about the aim, methods, possible uses and requirements of the research and risks of participation in research.
- The confidentiality of the information provided by the research participants and the confidentiality of the respondents should be ensured. The research should be designed to protect the autonomy and dignity of the participants.
- Research participants should participate in the research voluntarily, not under any coercion.
- Any possible harm to participants must be avoided. The research should be planned in such a way that the participants are not at risk.
- The independence of research must be clear; and any conflict of interest or must be disclosed.
- In experimental studies with human subjects, written informed consent of the participants who decide to participate in the research must be obtained. In the case of children and those under wardship or with confirmed insanity, legal custodian's assent must be obtained.
- If the study is to be carried out in any institution or organization, approval must be obtained from this institution or organization.
- In studies with human subject, it must be noted in the method's section of the manuscript that the informed consent of the participants and ethics committee approval from the institution where the study has been conducted have been obtained.

MANUSCRIPT ORGANIZATION AND FORMAT

Manuscript is to be submitted online via <http://sp.istanbul.edu.tr> and it must be accompanied by a cover letter indicating that the manuscript is intended for publication, specifying the article category (i.e. research article, review etc.) and including information about the manuscript (see the Submission Checklist). In addition, Copyright Transfer Form that has to be signed by all authors must be submitted.

1. The author who submitted the manuscript online becomes the corresponding author for the evaluation and publication process.
2. MS Office Word in either .doc or .docx file formats should be used for the manuscript preparation. Entire manuscript should be A4 paper sized with 3 cm page margins, 12 pt. Times New Roman and double spaced.
3. Manuscript that does not include any author information should be prepared as follows:
 - 3.1. The first page should include a summary (at most 300 words) and 3-6 keywords beneath it.
 - 3.2. The second page should be composed of the English translation of abstract and keywords.
 - 3.3. The third page should include an extended abstract in English (800-950 words). Extended abstract in English is mandatory for the manuscripts in Turkish. It is not required for the manuscript is in English.
 - 3.4. The main text with title of the manuscript should start on the page following the abstracts/ extended abstract. Running head, in parentheses, should be written under title.
 - 3.5. Research articles should be composed of introduction, method, results and discussion sections. It is not necessary to put "introduction" heading in introduction section.
 - 3.6. Review papers should include an introduction section framing the issue (without an "introduction" heading) and a discussion section.
 - 3.7. The author(s) may create additional sub/headings that they found useful. Letters or numbers must not be used for heading. APA Style 6th edition's heading system should be utilized.
 - 3.8. The placement of tables and figures should be stated in main text with specific mention to its number (For instance, "Figure 3 should be placed here."). Tables should be prepared in line with the APA 6th edition guideline.
 - 3.9. References section must start on a separate page following main text. References must be in line with APA 6th edition guidelines and must be carefully checked. References must be ordered alphabetically by the author last names. Any reference in references section must have been mentioned in main text and any citation in main text must be mentioned in references section.
 - 3.10. Figures and tables, respectively, should be placed on separate pages following references section with any titles and explanations if it exists.
4. Any text editing except MS Word auto-check must not be used throughout the manuscript preparation (especially automatic numbering must not be used).
5. The final edition of the manuscript after peer-review process must be organized for publication as explained above. A cover page having the fully descriptive title of the manuscript and, affiliation,

title, e-mail address, postal address, phone and fax number of the author(s) must be added before abstract section. The note(s) of the author(s), such as acknowledgements, if any, should be added as a footnote as well. The resulting Word document should be directly sent to the editor-in-chief.

6. The pre-publish confirmation copy that was sent from the publisher is shared with the corresponding author. It is requested to be checked by author(s) within the highlighted timespan. Any possible typesetting errors should be reported. This latest copy that was checked by the author(s) is published after the correction of typesetting errors, if any, following the final confirmation of the editorial team.
7. Every academician who has studied in psychology or related fields may be a reviewer of the Studies in Psychology. You may send your academic CV to editor-in-chief (psikolojicalismalari@gmail.com) to apply to be a reviewer.

Reference Style and Format

Studies in Psychology- Psikoloji Çalışmaları complies with APA (American Psychological Association) style 6th Edition for referencing and quoting. For more information:

- American Psychological Association. (2010). Publication manual of the American Psychological Association (6th ed.). Washington, DC: APA.
- <http://www.apastyle.org>

Citations in the Text

Citations must be indicated with the author surname and publication year within the parenthesis.

If more than one citation is made within the same parenthesis, separate them with (;).

Samples:

More than one citation;

(Esin et al., 2002; Karasar, 1995)

Citation with one author;

(Akyolcu, 2007)

Citation with two authors;

(Sayıner & Demirci, 2007)

Citation with three, four, five authors;

First citation in the text: (Ailen, Ciambune, & Welch, 2000) Subsequent citations in the text: (Ailen et al., 2000)

Citations with more than six authors;

(Çavdar et al., 2003)

Citations in the Reference

All the citations done in the text should be listed in the References section in alphabetical order of author surname without numbering. Below given examples should be considered in citing the references.

Basic Reference Types

Book

a) Turkish Book

Karasar, N. (1995). *Araştırmalarda rapor hazırlama* (8th ed.) [Preparing research reports]. Ankara, Turkey: 3A Eğitim Danışmanlık Ltd.

b) Book Translated into Turkish

Mucchielli, A. (1991). *Zihniyetler* [Mindsets] (A. Kotil, Trans.). İstanbul, Turkey: İletişim Yayınları.

c) Edited Book

Ören, T., Üney, T., & Çölkesen, R. (Eds.). (2006). *Türkiye bilişim ansiklopedisi* [Turkish Encyclopedia of Informatics]. İstanbul, Turkey: Papatya Yayıncılık.

d) Turkish Book with Multiple Authors

Tonta, Y., Bitirim, Y., & Sever, H. (2002). *Türkçe arama motorlarında performans değerlendirme* [Performance evaluation in Turkish search engines]. Ankara, Turkey: Total Bilişim.

e) Book in English

Kamien R., & Kamien A. (2014). *Music: An appreciation*. New York, NY: McGraw-Hill Education.

f) Chapter in an Edited Book

Bassett, C. (2006). Cultural studies and new media. In G. Hall & C. Birchall (Eds.), *New cultural studies: Adventures in theory* (pp. 220–237). Edinburgh, UK: Edinburgh University Press.

g) Chapter in an Edited Book in Turkish

Erkmen, T. (2012). Örgüt kültürü: Fonksiyonları, öğeleri, işletme yönetimi ve liderlikteki önemi [Organization culture: Its functions, elements and importance in leadership and business management]. In M. Zencirkıran (Ed.), *Örgüt sosyolojisi* [Organization sociology] (pp. 233–263). Bursa, Turkey: Dora Basım Yayın.

h) Book with the same organization as author and publisher

American Psychological Association. (2009). *Publication manual of the American psychological association* (6th ed.). Washington, DC: Author.

Article

a) Turkish Article

Mutlu, B., & Savaşer, S. (2007). Çocuğu ameliyat sonrası yoğun bakımda olan ebeveynlerde stres nedenleri ve azaltma girişimleri [Source and intervention reduction of stress for parents whose children are in intensive care unit after surgery]. *Istanbul University Florence Nightingale Journal of Nursing*, 15(60), 179–182.

b) English Article

de Cillia, R., Reisigl, M., & Wodak, R. (1999). The discursive construction of national identity. *Discourse and Society*, 10(2), 149–173. <http://dx.doi.org/10.1177/0957926599010002002>

c) Journal Article with DOI and More Than Seven Authors

Lal, H., Cunningham, A. L., Godeaux, O., Chlibek, R., Diez-Domingo, J., Hwang, S.-J. ... Heineman, T. C. (2015). Efficacy of an adjuvanted herpes zoster subunit vaccine in older adults. *New England Journal of Medicine*, 372, 2087–2096. <http://dx.doi.org/10.1056/NEJMoa1501184>

d) Journal Article from Web, without DOI

Sidani, S. (2003). Enhancing the evaluation of nursing care effectiveness. *Canadian Journal of Nursing Research*, 35(3), 26-38. Retrieved from <http://cjr.nmcgill.ca>

e) Journal Article with DOI

Turner, S.J. (2010). Website statistics 2.0: Using Google Analytics to measure library website effectiveness. *Technical Services Quarterly*, 27, 261–278. <http://dx.doi.org/10.1080/07317131003765910>

f) Advance Online Publication

Smith, J. A. (2010). Citing advance online publication: A review. *Journal of Psychology*. Advance online publication. <http://dx.doi.org/10.1037/a45d7867>

g) Article in a Magazine

Henry, W. A., III. (1990, April 9). Making the grade in today's schools. *Time*, 135, 28–31.

Doctoral Dissertation, Master's Thesis, Presentation, Proceeding

a) Dissertation/Thesis from a Commercial Database

Van Brunt, D. (1997). *Networked consumer health information systems* (Doctoral dissertation). Available from ProQuest Dissertations and Theses database. (UMI No. 9943436)

b) Dissertation/Thesis from an Institutional Database

Yaylali-Yildiz, B. (2014). *University campuses as places of potential publicness: Exploring the political, social and cultural practices in Ege University* (Doctoral dissertation). Retrieved from Retrieved from: <http://library.iyte.edu.tr/tr/hizli-erisim/iyte-tez-portali>

c) Dissertation/Thesis from Web

Tonta, Y. A. (1992). *An analysis of search failures in online library catalogs* (Doctoral dissertation, University of California, Berkeley). Retrieved from <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar/phd/ickapak.html>

d) Dissertation/Thesis abstracted in Dissertations Abstracts International

Appelbaum, L. G. (2005). Three studies of human information processing: Texture amplification, motion representation, and figure-ground segregation. *Dissertation Abstracts International: Section B. Sciences and Engineering*, 65(10), 5428.

e) Symposium Contribution

Krinsky-McHale, S. J., Zigman, W. B., & Silverman, W. (2012, August). Are neuropsychiatric symptoms markers of prodromal Alzheimer's disease in adults with Down syndrome? In W. B. Zigman (Chair), *Predictors of mild cognitive impairment, dementia, and mortality in adults with Down syndrome*. Symposium conducted at the meeting of the American Psychological Association, Orlando, FL.

f) Conference Paper Abstract Retrieved Online

Liu, S. (2005, May). *Defending against business crises with the help of intelligent agent based early warning solutions*. Paper presented at the Seventh International Conference on Enterprise Information Systems, Miami, FL. Abstract retrieved from http://www.iceis.org/iceis2005/abstracts_2005.htm

g) Conference Paper - In Regularly Published Proceedings and Retrieved Online

Herculano-Houzel, S., Collins, C. E., Wong, P., Kaas, J. H., & Lent, R. (2008). The basic nonuniformity of the cerebral cortex. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, *105*, 12593–12598. <http://dx.doi.org/10.1073/pnas.0805417105>

h) Proceeding in Book Form

Parsons, O. A., Pryzwansky, W. B., Weinstein, D. J., & Wiens, A. N. (1995). Taxonomy for psychology. In J. N. Reich, H. Sands, & A. N. Wiens (Eds.), *Education and training beyond the doctoral degree: Proceedings of the American Psychological Association National Conference on Postdoctoral Education and Training in Psychology* (pp. 45–50). Washington, DC: American Psychological Association.

i) Paper Presentation

Nguyen, C. A. (2012, August). *Humor and deception in advertising: When laughter may not be the best medicine*. Paper presented at the meeting of the American Psychological Association, Orlando, FL.

Other Sources

a) Newspaper Article

Browne, R. (2010, March 21). This brainless patient is no dummy. *Sydney Morning Herald*, *45*.

b) Newspaper Article with no Author

New drug appears to sharply cut risk of death from heart failure. (1993, July 15). *The Washington Post*, p. A12.

c) Web Page/Blog Post

Bordwell, D. (2013, June 18). David Koepp: Making the world movie-sized [Web log post]. Retrieved from <http://www.davidbordwell.net/blog/page/27/>

d) Online Encyclopedia/Dictionary

Ignition. (1989). In *Oxford English online dictionary* (2nd ed.). Retrieved from <http://dictionary.oed.com>

Marcoux, A. (2008). Business ethics. In E. N. Zalta (Ed.). *The Stanford encyclopedia of philosophy*. Retrieved from <http://plato.stanford.edu/entries/ethics-business/>

e) Podcast

Dunning, B. (Producer). (2011, January 12). *inFact: Conspiracy theories* [Video podcast]. Retrieved from <http://itunes.apple.com/>

f) Single Episode in a Television Series

Egan, D. (Writer), & Alexander, J. (Director). (2005). Failure to communicate. [Television series episode]. In D. Shore (Executive producer), *House*; New York, NY: Fox Broadcasting.

g) Music

Fuchs, G. (2004). Light the menorah. On *Eight nights of Hanukkah* [CD]. Brick, NJ: Kid Kosher.

SUBMISSION CHECKLIST

Ensure that the following items are present:

- Cover letter to the editor
 - The category of the manuscript
 - Confirming that “the paper is not under consideration for publication in another journal”.
 - Including disclosure of any commercial or financial involvement.
 - Confirming that the statistical design of the research article is reviewed.
 - Confirming that last control for fluent English was done.
 - Confirming that journal policies detailed in Information for Authors have been reviewed.
 - Confirming that the references cited in the text and listed in the references section are in line with APA 6.
- Copyright Transfer Form
- Permission of previous published material if used in the present manuscript
- Title page
 - The category of the manuscript
 - The title of the manuscript both in Turkish and in English
 - All authors’ names and affiliations (institution, faculty/department, city, country), e-mail addresses
 - Corresponding author’s email address, full postal address, telephone and fax number
 - ORCIDs of all authors.
- Main Manuscript Document:
 - The title of the manuscript both in Turkish and in English
 - Abstracts (200-300 words) both in Turkish and in English
 - Key words: 3 to 6 words both in Turkish and in English
 - Extended Abstract (600-800 words) in English (only for Turkish articles)
 - Main article sections
 - Acknowledgement (if exists)
 - References
 - All tables, illustrations (figures) (including title, description, footnotes)

CONTACT INFO

Editor : Assoc. Prof. Dr. İlknur Özalp Türetgen
ilknuroz@istanbul.edu.tr
sp@istanbul.edu.tr

Managing Editors : Büşra Alparslan
busra.alparslan@istanbul.edu.tr
Nermin Taşkale
nermin.taskale@istanbul.edu.tr

Phone : + 90 212 455 57 00
Address : Istanbul University
Faculty of Letters
Department of Psychology
Ordu Cad. No. 196,
34459 Laleli
Istanbul - Turkey

TELİF HAKKI DEVİR FORMU / COPYRIGHT TRANSFER FORM

İstanbul Üniversitesi
Istanbul UniversityPsikoloji Çalışmaları
Studies in PsychologyTelif Hakkı Devir Formu
Copyright Transfer Form

Sorumlu yazar Responsible/Corresponding author	
Makalenin başlığı Title of manuscript	
Kabul Tarihi Acceptance date	
Yazarların listesi List of authors	

Sıra No	Adı-Soyadı Name - Surname	E-Posta E-mail	İmza Signature	Tarih Date
1				
2				
3				
4				
5				

Makalenin türü (Araştırma makalesi, Derleme, Kısa bildiri, v.b.) Manuscript Type (Research Article, Review, Short communication, etc.)	
--	--

Sorumlu yazarın, Responsible/Corresponding author's,	
--	--

Çalıştığı kurum	(University/company/institution)
Posta adresi	(Address)
e-posta	(e-mail)
Telefon no; GSM	(Phone / mobile phone)

Yazarlar kabul ederler:
Sunulan makalenin yazar(lar)ın orijinal çalışması olduğunu ve intihal yapmadıklarını, Tüm yazarların bu çalışmaya aslı olarak katılmış olduklarını ve bu çalışma için her türlü sorumluluğu aldıklarını, Tüm yazarların sunulan makalenin son halini gördüklerini, onayladıklarını ve başvurdularını Makalenin başka bir yerde basılmadığını veya basılmak için sunulmadığını, Makalede bulunan metnin, şekillerin ve dökümanların diğer şahıslara ait olan Telif Haklarını ihlal etmediğini kabul ve taahhüt ederler. Sunulan makale üzerindeki mali haklarını, özellikle işleme, çoğaltma, temsil, basım, yayım, dağıtım ve İnternet yoluyla iletim de dahil olmak üzere her türlü umuma iletim haklarını İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ yetkili makamlarınca sınırsız olarak kullanılmak üzere İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ'ne devretmeyi kabul ve taahhüt ederler. Buna rağmen yazarların veya varsa yazarların işverenin patent hakları, yazar(lar)ın gelecekte kitaplarında veya diğer çalışmalarında makalenin tümünü ücret ödemeksizin kullanma hakkı makaleyi satmamak koşuluyla kendi amaçları için çoğaltma hakkı gibi fikri mülkiyet hakları saklıdır. Bununla beraber yazar(lar) makaleyi çoğaltma, postayla veya elektronik yolla dağıtma hakkına sahiptir. Makalenin herhangi bir bölümünün başka bir yayında kullanılmasına İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ'nin yayıncı kuruluş olarak belirlenmesi ve Dergiye atıfta bulunulması şartıyla izin verilir. Atft yapılırken Dergi Adı, Makale Adı, Yazar(lar)ın Adı, Soyadı, Cilt No, Sayı No ve Yıl verilmelidir. Yayımlanan veya Yayına kabul edilmeden makalelerle ilgili dökümanlar (fotoğraf, orijinal şekil vb.) karar tarihinden başlamak üzere bir yıl süreyle İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ'nce saklanır ve bu sürenin sonunda imha edilir. Ben/Biz, telif hakkı ihlali nedeniyle üçüncü şahıslara istenecek hak talebi veya açılacak davalarda İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ ve Dergi Editörlerinin hiçbir sorumluluğunun olmadığını, tüm sorumluluğun yazarlara ait olduğunu taahhüt ederim/ederiz. Ayrıca Ben/Biz makalede hiçbir suç unsuru veya kanuna aykırı ifade bulunmadığını, araştırma yapılıncan kanuna aykırı herhangi bir malzeme ve yöntem kullanmadığını taahhüt ederim/ederiz. Bu telif hakkı formu tüm yazarlar tarafından imzalanmalıdır/onaylanmalıdır. Formun ayrı kopyaları (tamamlanmış olarak) farklı kurumlarda bulunan yazarlar tarafından sunulabilir. Ancak, tüm imzaların orijinal veya kantlanabilir onaylı olması gerekir.

The authors agree that
The manuscript submitted is his/her/their own original work and has not been plagiarized from any prior work, all authors participated in the work in a substantive way and are prepared to take public responsibility for the work, all authors have seen and approved the manuscript as submitted, the manuscript has not been published and is not being submitted or considered for publication elsewhere, the text, illustrations, and any other materials included in the manuscript do not infringe upon any existing copyright or other rights of anyone. Notwithstanding the above, the Contributor(s) or, if applicable the Contributor's Employer, retain(s) all proprietary rights other than copyright, such as patent rights; to use, free of charge, all parts of this article for the author's future works in books, lectures, classroom teaching or oral presentations, the right to reproduce the article for their own purposes provided the copies are not offered for sale. However, reproduction, posting, transmission or other distribution or use of the article or any material contained therein, in any medium as permitted hereunder, requires a citation to the Journal and appropriate credit to İSTANBUL UNIVERSITY as publisher, suitable in form and content as follows: Title of article, author(s), journal title and volume/issue, Copyright © year. All materials related to manuscripts, accepted or rejected, including photographs, original figures etc., will be kept by İSTANBUL UNIVERSITY for one year following the editor's decision. These materials will then be destroyed. I/We indemnify İSTANBUL UNIVERSITY and the Editors of the Journals, and hold them harmless from any loss, expense or damage occasioned by a claim or suit by a third party for copyright infringement, or any suit arising out of any breach of the foregoing warranties as a result of publication of my/our article. I/We also warrant that the article contains no libelous or unlawful statements and does not contain material or instructions that might cause harm or injury. This copyright form must be signed/ratified by all authors. Separate copies of the form (completed in full) may be submitted by authors located at different institutions; however, all signatures must be original and authenticated.

Sorumlu yazarın; Responsible/Corresponding author's;	İmza/Signature	Tarih/Date
	/...../.....